

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos

Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita nro 30

Taktiikan perusteita

Oppikirja taktikoille

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas

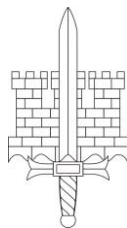
MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
JULKAISUSARJA 2: TUTKIMUSSELOSTEITA NRO 30

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF WARFARE
SERIES 2: RESEARCH REPORTS NO. 30

TAKTIIKAN PERUSTEITA

Oppikirja taktikoille

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
HELSINKI 2024

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas: *Taktiikan perusteita – Oppikirja taktikoille*
Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotataidon laitos
Julkaisusarja 2: Tutkimuseloiteita nro 30
National Defence University
Department of Warfare
Series 2: Research Reports No. 30

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa: <https://www.doria.fi/handle/10024/73990>

Kannen kuvateksti: *"Kaksi eteen, yksi taakse", on suomalaisen taktisen puolustusryhmittymisen vanha periaate, jossa kaksi puolustavaa yksikköä muodostavat kärjen ja yksi yksikkö toimii taaempänä reservissä.*

Kannen kuva: Aaro Patinen ja Marko Palokangas / MPKK

© Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-951-25-3428-9 (nid.)
ISBN 978-951-25-3429-6 (PDF)
ISSN 2343-5275 (painettu)
ISSN 2343-5283 (verkkójulkaisu)

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC 4.0 -käyttöluvalla.
Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fi>.

Maanpuolustuskorkeakoulu – Sotataidon laitos
National Defence University – Department of Warfare

PunaMusta Oy
Joensuu 2024

ESIPUHE

Petteri Kajanmaa

Tuokiokuva Haminan Valkjärveltä; metsäisellä aukiolla retkottaa erilaisissa asennoissa ihmishahmoja. Maassa heidän ympärillään on sammaleesta, oksanpätkestä, pikkukivistä ja kävyistä tehtyjä kyhäelmiä. Värikyiniä, paperia ja teippiä lojuu maassa. Hahmot piirtävät ja värittävät ahkerasti. Jollain on poskessakin tussin jälki.

Kyseessä ei ole haminalaisen lastentarhan päiväretki, vaan Maanpuolustuskorkeakoulun sotatieteiden kandidaattiopiskelijoiden eli kadettien taktiikan opintojakso. He opettelevat maastoanalyysiä ja arvioivat sekä omia että vihollisen toimintamahdollisuuksia perinteisillä menetelmillä – maastontiedustelulla, maastolaatikoilla ja kulkukelpoisuusanalyysijä paikan päällä maastossa tekemällä sekä kartalla ja kynillä havainnollistamalla.

Tätä harjoitusta on edeltänyt oppitunteja ja opiskelua, minkä lisäksi on kaivattu ajattelun tueksi ja kehittämiseksi perusteellista oppikirjaa taktiikasta. Nyt liki sadan vuoden odottelun jälkeen tällainen on saatu julkaistua. *Taktiikan perusteita – Oppikirja taktikoille* ei suinkaan pyri kertomaan, mikä olisi se oikea tai paras taktiikka kuhunkin taistelutilanteeseen, vaan sen avulla taktikkoja ohjataan ajattelemaan taktisesti ja hakemaan vastauksia annetun pohjatiedon varassa.

Venäläinen sotatieteilijä, jalkaväen kenraali Genrikh Leer on todennut osuvasti jo vuonna 1869, että ihminen on sodankäynnin merkittävin asejärjestelmä, ja sitä analysoimaan tarvitaan taktiikkaa. Taktiikan tarkoituksena on hänen mukaansa ratkaista kaikkein suotuisin taistelujoukkojen rakenne ja käyttö sodan eri tilanteissa tehtävien toteuttamiseksi.

Taktiikka on sodan perustaso – sotilaiden todellisuus. Sen yläpuolelle asettuvat tasot ovat operaatiotaito ja strategia. Taktiikka on siis verrattain pienten joukkojen liikuttelua ja toimintaa taistelukentällä. Suomalaisen sotataidon ja yleisen sotataidon sotilasprofessorit ovat oppiaineensa parhaita traditioita kunnioittaen laatineet kirjan suomalaisesta taktiikasta. He kysyvät itseltään, onko olemassa suomalaista sotataitoa vai onko se enemmänkin taktista osaamista? He myöskin vastaavat, että suomalainen sotataito on kokonaisuus, joka muodostuu yleisestä asevelvollisuudesta, koko maan puolustamisen periaatteesta sekä eri aikakausien strategiasta, operaatiotaidosta ja taktiikasta sekä taisteluteknikasta.

Edelleen kenraali Leeriä lainaten, sotataito perustuu tietoon sekä rakentuu kyvyn eli luovuuden ympärille. Kädessäsi oleva oppikirja huomioi nämä osa-alueet ja sisältää runsaasti esimerkkejä sekä rinnastuksia tunnettuihin taisteluihin ja tapahtumakulkuihin, eikä pelkästään historiasta vaan myöskin esitettyinä näkemyksinä tulevaisuuden sodankäynnin kannalta. Teos on sekä seikkaperäinen tutkimus että taktiikan tekemisen oppikirja, jossa Marko Palokangas tarkastelee mitä taktiikka on ja miten sitä opiskellaan, kun taas Janne Mäkitalo kuvaa taktiikkaa käytännössä.

Oppikirjassa siis käsitellään nimensä mukaisesti taktiikkaa, mutta siinä ei ohiteta taktiikan yhteyttä sotilasstrategiaan ja muihin kiinteästi sotataitoon liittyviin sotatieteellisiin oppiaineisiin – operaatiotaitoon, sotahistoriaan, sotilasjohtamiseen ja sotatekniikkaan. Esimerkiksi taktiikan linkitys sotatekniikkaan on ilmeinen sodan yhä teknistyvän luonteen takia. Johtamisen osalta kirjoittajat tunnistavat tulevaisuuden sodankäynnin merkittäväksi tekijäksi johtajan resilienssin eli kyvyn sietää, voittaa ja palautua kohtaamistaan vastoinkäymisistä.

Kirjan eräänä tarkoituksena on auttaa lukijaa – opiskelijaa selkiyttämään itselleen määritelmien viidakkoa. Siinä kuvataan muun muassa sodan paradigmaa, jonka viitekehys muodostuu yleisesti viidestä eri tekijästä – uhkakuvista, käsityksestä sodan luonteesta sekä asevoimista, teknologian kehityksestä sekä käytettävistä resursseista. Suomalaisten taktikoiden on ymmärrettävä käsitteet samalla tavalla, jotta he kykenevät puhumaan samaa kieltä.

Taktiikan perusteita – Oppikirja taktikoille on erinomainen kokonaisuus materiaalia, johon perehtymällä lukija voi valita itselleen sekä taidoilleen ja mielenkiinnolleen sopivia otteita taktiikasta ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Kirja on nimensä mukaisesti suunnattu erityisesti sotatieteiden kandidaattien ja maisterien opiskelumateriaaliksi, mutta se toimii myös johdatuksena sodankäynnin perusteiden eli taktiikan saloihin. Lukeminen, asioiden tutkiminen ja niistä keskusteleminen sekä kirjoittaminen ovat askeleita kohti syvällisempää upseerin ammattitaidon hallintaa. Tämän tien kulkemiseen sotilasprofessoreiden kirja on mitä parhain suunnan näyttäjä.

Yleisesikuntaeversti

Sotataidon laitoksen johtaja vuosina 2021–2022

Petteri Kajanmaa

SISÄLLYS

ESIPUHE (<i>Petteri Kajanmaa</i>).....	i
SISÄLLYS.....	iii
1. JOHDANTO (<i>Janne Mäkitalo & Marko Palokangas</i>).....	1
1.1. Oppikirjan tarve ja taustat	1
1.2. Lukuohjeet ja kiitokset	6
2. MITÄ ON TAKTIIKKA? (<i>Marko Palokangas</i>).....	8
2.1. Suomalaisen taktiikan historiallisia kehityspürteitä	9
2.2. Taktiikan peruskäsitteistö yleisesti ja kansallisesti	22
2.3. Sotataito.....	22
2.4. Operaatiotaito ja taktiikka	23
2.5. Operaatiotaito.....	23
2.6. Operaatio.....	24
2.7. Taistelu	24
2.8. Taktiikka	25
2.9. Tehtävataktiikka	27
2.10. Sodan kuva	28
2.11. Taktiikan yhteys operaatiotaitoon ja sotataitoon	30
3. TAKTIIKAN PRAKTIIKKA (<i>Janne Mäkitalo</i>).....	35
3.1. Taktinen taito	36
3.1.1. Taktisen taidon ja taktisen osaamisen perusteita	36
3.1.2. Taktikon luonteenpürteistä.....	39
3.1.3. Mitkä ominaisuudet pitävät sotilaan ja joukon hengissä?	40
3.1.4. Nopea toimeenpanokyky	42
3.1.5. Tehtävataktiikasta ja tehtävajohtamisesta	43
3.2. Taktiset ja taistelutekniset peruskäsitteet	44
3.2.1. Operatiiviset toimintaympäristöt	44
3.2.2. Taktiikan kehittymisen vaikutustekijät	45
3.2.3. Taistelun elementeistä taistelutoimintoihin	48
3.2.4. Taistelulajeista.....	50
3.3. Hyökkäys	51
3.3.1. Onnistuneen hyökkäyksen edellytykset	51
3.3.2. Otollisten hyökkäysasetelmien luominen	53
3.3.3. Keskitetty ja hajautettu vaikutus	54
3.3.4. Rintamahyökkäys	54

3.3.5. Sivustahyökkäys.....	55
3.3.6. Kohtaamishyökkäys.....	56
3.3.7. Saarrostukset, koukkaukset ja pihtiliikkeet	56
3.3.8. Yksipuoleinen saarrostus	58
3.3.9. Kaksipuoleinen saarrostus	59
3.3.10. Iskuosastohyökkäys	60
3.3.11. Hyökkäyksiä erityistapauksissa.....	61
3.3.12. Hyökkäyksen menestystekijöistä.....	63
3.4. Puolustus	64
3.4.1. Suomalaisen puolustustaktiikan nykytilanne	64
3.4.2. Tiivis puolustus	66
3.4.3. Harva puolustus	67
3.4.4. Syvä puolustus.....	68
3.4.5. Siilipuolustus.....	68
3.5. Viivytytys	69
3.6. Yleiset taktiset periaatteet.....	70
3.6.1 Perusteita.....	70
3.6.2. Suomalaisen sotataidon painotukset.....	72
3.7. Taistelun suunnittelun ja toimeenpanon käsitteistöä	75
3.7.1. Taistelukeinot ja taktilliset keinot	75
3.7.2. Toimintaympäristötietoisuus, tilannekuva ja tilanneymmärrys.....	75
3.7.3. Tiedustelu.....	76
3.7.4. Taistelujärjestyksen rikkominen	77
3.7.5. Voimanlähde.....	78
3.7.6. Kulminaatiopiste	78
3.7.7. Perustaistelumenetelmät	78
3.7.8. Hajautettu toiminta ja hajautettu taistelu	78
3.7.9. Tehostettu toiminta	79
3.7.10. Kaukosodankäynti	80
3.7.11. Salamasotataktiikka.....	81
3.7.12. Asutuskeskustaistelu ja taistelu rakennetulla alueella	81
3.7.13. Tuhoamisalue	81
3.7.14. Mottitaktiikka	81
3.7.15. Parveilu.....	82
3.7.16. Soluttautuminen.....	82

3.7.17. Tuliylläkkö	83
3.7.18. Väijytys	83
3.7.19. Tulevaisuuden sodankäynnin erityispiirteitä taktisella tasolla	84
3.7.20. Laaja-alainen vaikuttaminen	84
3.8. Käytännön taktiikkaa – taktiikka käytännössä	85
3.8.1. Hyökkäykset puolustusvalmista vihollista vastaan – Suomussalmen kirkonkylän taistelujen ensimmäinen vaihe	86
3.8.2. Käärmeen pään katkaisu ja käärmeen paloittelu – Raatteen tien taistelu .	92
3.8.3. Sitova hyökkäys ja yksipuoleinen koukkaus	99
3.8.4. Vastapuolten samanaikaiset koukkaukset	101
3.8.5. Hyökkäys väijyksistä	103
3.8.6. Mitä ei pidä tehdä ja mitä kannattaa muistaa.....	111
4. TAKTIIKAN OPISKELUSTA (<i>Marko Palokangas</i>).....	112
4.1. Taktiikan opiskelumenetelmistä	112
4.2. Taktiikan oppiminen ja taktisen älyn herättely	116
4.3. Keskeiset lähteet taktiikan opiskelun tukena.....	118
4.4. Arkisto- ja alkuperäislähteet	121
4.5. Julkaistu alkuperäisaineisto	123
4.6. Kirjallisuus, lehdistö ja muut painetut lähteet	123
5. LIITTEET (<i>Valtteri Valajärvi & Joonas Koivunen</i>).....	129
6. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS (<i>Janne Mäkitalo & Marko Palokangas</i>)	152
KIRJOITTAJAT.....	173

1. JOHDANTO

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas

Taktiikan perusteet ovat jokaisen upseerin ammatillisen osaamisen kivijalka. Upseerin ammatissa taktiikkaa tulee opiskella, ymmärtää, harjoitella, soveltaa ja äärimmäisessä tapauksessa myös osata toteuttaa käytännössä. Klassisiksi muodostuneiden määritelmien mukaan taktiikka on oppi taistelujen voittamisesta ja operaatiotaito taistelujen käyttämisestä sodan päämäärän hyväksi.

1.1. Oppikirjan tarve ja taustat

Tämä kirja on nimensä mukaisesti oppikirja ja tarkoitettu taktiikan opintoihin ensisijaisesti Maanpuolustuskorkeakoulun upseerien perustutkinnoissa eli kadettikursseille eli sotatieteiden kandidaatin tutkintoon sekä maisterikursseille eli sotatieteiden masterin tutkintoon. Kirja on tarkoitettu kaikille puolustushaaroille, aselajeille ja toimialoille, sillä siinä tarkastellaan taktiikkaa yleisellä tavalla, menemättä eri puolustushaarojen ja aselajien taktisiin erityispiirteisiin. Painopiste taktiikan esimerkkien kuvaamisessa on kuitenkin **pitkälle maasodankäynnissä**.

Kirjan nimi *Taktiikan perusteita – oppikirja taktikoille* kuvastaa teoksen oppikirjaluonnetta. Nimessä on myös kaikuja historiasta, sillä kirjan yhtenä innoittajana on toiminut vuonna 1928 julkaistu – pääotsikoltaan lähes samanniminen, Hannes Olkkosen kirjoittama – taktiikan oppikirja. Hannes Olkkosen mukaan: ”– *juuri taktiikan alalla on meille kaikille yhteistä, ja että pienempikin tieto ja taito voi olla hyödyksi ja hedelmöittävää.*” Olkkonen huomauttaa kirjassaan oppikirjan puutteesta, joka on pakottanut sotakoulu ”– *soveltamisen kustannuksella turvautumaan periaatteita selvittelevään luennoimistyöhön.*”

Sinällään paradoksaalista on se, että yli 95 vuotta myöhemmin tilanne on sama ja olemme havainnoin todistaneet sotakouluissa vallitsevan lähes vastaavan käytännön kuin 1920-luvulla. Luento- ja oppituntien lisäksi tarvitaan siis edelleen perusteisiin pureutuva oppikirja taktikasta, jota myös luetaan ja hyödynnetään taktisen ajattelun tukena ja sen kehittämiseksi.

Yhtäältä on mielenkiintoista, että kaikki toteavat taktiikan perusoppikirjan puutteen ja toisaalta oppikirjasta puhutaan kuin se olisi jo olemassa – tai ainakin sitä ovat kaikki kaivanneet jo vuosikymmeniä. Erästä kevennystä mukaillen, taktiikan oppikirja on kuin jumalolento; kaikki siitä puhuvat, mutta kukaan ei sitä ole nähnyt. No, nyt taktiikan peruskivi on kaivettu esille, puhdistettu ja Olkkosen jälkeen uudelleen heitetty sotataidon kytevään kiirastuleen. Toivottavasti seuraavien upseerisukupolvien ei tarvitse odottaa 95:tä vuotta seuraavien taktiikan perusteiden tai oppikirjojen julkaisua.

Hankkeen keskeisenä tarkoituksena on ollut koostaa Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen operaatiotaidon ja taktiikan oppituolien (suomalainen sotataito ja yleinen sotataito) vastuulla olevasta tutkimus- ja opetusalueesta oppikirja, joka käsittelee nimensä mukaisesti taktiikan perusteita. Kaiken kaikkiaan oppikirjan taustatutkimus ja kirjoitustyö ovat vaatineet vuosia kestäneen tutkimusvaiheen sekä kirjoittajilta laaja-alaista kokemusta; monipuolisia palvelustehtäviä operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksen ja opetuksen parissa sekä upseerin ammatillisen syventymisen operaatiotaitoon ja taktiikkaan.

Taktiikan oppikirjan ajatuksena on kytkeä taktiikan tutkimustuloksia Maanpuolustuskorkeakoulun opetukseen, sekä jalkauttaa taktiikan ajantasaiset perusteet erityisesti sotatieteiden kandidaattien ja maisterien tutkintotasoille. Oppikirjan oleellisena tarkoituksena on esittää erillistarkastelujensa kautta yleisen ja suomalaisen taktiikan perusteemoja, tekijöitä ja käytännön sovelluksia käsikirjan muodossa tukemaan taktiikan opiskelua ja oppinäytetöissä tehtävää perustutkimusta.

Taktiikan erilaisten ilmiöiden yhdistelmässä on nähtävissä vuorovaikutussuhde, joka selittää niiden syntymistä, kehittymistä, ilmentymistä ja painotusten muutoksia suomalaisessa taktiikassa. Nämä, ja taktiikan lukuisat muut ilmenemismuodot on tarkoitus siten tiivistää helppolukuisiksi kokonaisuudeksi, yksien kansien väliin ryhmitettäväksi teokseksi ja perusteoriaksi. Tähän haasteeseen tämä kirja pyrkii kunnianhimoisesti tuomaan muutoksen.

Oppikirjan sivuille on koottu kirjoittajien ajatuksia siitä, miten taktiikan muutos vaikuttaa nykyaikaiseen sodankäyntiin ja millaisella kehityskaarella kulloisessakin käsittelyssä ilmiössä ollaan. Oppikirjassa suunnataan näiden suhteiden tarkastelun kautta katsetta myös tulevaisuuteen, pyrkimyksenä nähdä mahdollisia kehityskulkuja taktiikan kehittymisessä sekä sen vuorovaikutuksessa sotataitoon.

Oppikirjan keskeinen anti ja samalla onnistumisen edellytys asuvat luonnollisesti määritelmien selkeydessä ja kattavuudessa. Teos ottaakin määritelmillään kantaa siihen, miten kansallisesti omintakeinen taktiikka on syytä käsittää ja miten se voidaan liittää kansallisen puolustuksemme kehittämiseen.

Kirja on oppikirjan lisäksi luonteeltaan akateeminen ja tieteellinen julkaisu, joka ennen julkistamistaan on käynyt läpi tarvittavan julkaisuprosessin ja Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuiltaan edellyttämän hyväksymisprosessin.

Nämä arviointiprosessit jo sellaisenaan edellyttävät teeman lähestymistä tutkimuksellisen problematiikan kautta. Tutkimuksen pääkysymys on myös teoksen toimituksellinen linjanveto siitä, miten teoksen eri lukujen käsittelyt kytkeytyvät toisiinsa. Edellä esitetyn kuvauksen myötä teoksen kokonaisuutta ohjaava päätutkimuskysymys ja samalla perustutkimusongelma on: ***miten määritellään suomalainen taktiikka, sekä miten sitä voidaan opiskella ja soveltaa käytäntöön?***

Vastaamalla osaltaan tähän kysymykseen ja siitä jalostuneisiin tietotarpeisiin, teoksen kirjoittajat osoittavat omien tarkastelujensa kautta, miten taktiikka asemoituu osaksi sotataittoa ja miten se vaikuttaa ymmärrykseen sodankäynnin ja samalla myös sota-aidon mahdolliseen kehitykseen.

Tällä kunnianhimoisella tutkimuksellisella tavoitteella tarkastellaan sitä, missä suhteessa taktiikan erilaiset osatekijät, määritelmät, sovellusesimerkit ja keskeinen lähteaineisto ovat hyödynnettävissä taktiikan oppimiseen ja perustutkimukseen. Näin ollen tutkimus luo myös teoreettista perustaa taktiikan opetukselle Maanpuolustuskorkeakoulussa ja laajemmin Puolustusvoimissa. Sen lopputuloksena annettu vastaus päätutkimuskysymykseen onkin parhaassa tapauksessa tukemassa taktiikan opetus- ja tutkimusperusteiden suunnittelua mutta erityisesti rikastamassa keskustelua taktiikasta.

Kirjan tyyli on paikoin tarkoituksellisesti kärjistävä ja osin kantaaottava – muutamissa kohdin jopa provokatiivinen. Miksi näin? Siksi, että yleisin kysymys 2000-luvulla upseerien kahvipöytäkeskusteluissa on ollut: miksi taktiikasta ei kirjoiteta? Kirjallisen keskustelun vähäisyys on silmiinpistävä ja saattaa hidastaa uusien ajatusten ja virikkeiden esille tuomiseen. On olemassa jopa vaara, että pysymme liian tyytyväisinä nykyiseen taktiseen ajatteluun ja jäämme jälkeen kansainvälisestä taktiikan kehityksestä.

Keskustelua taktiikasta tulee aktivoida kaikin mahdollisin tavoin. Upseerien keskustelutilaisuudet taktiikasta, kiivaat väittelyt operaatiotaidosta ja operatiiviset innovaatiot tai ”hurjastelut” ovat mitä tervetullein lisä sotakoulujen opetuksen jatkoksi. Keskustelua ei kuitenkaan synny itsestään tai käskemällä. Sen käynnistämiseksi tarvitaan näkyviä toimenpiteitä, joista tämä oppikirja olkoon ainakin hyvänä yrityksenä käynnistää keskustelua taktiikan perusteista.

Kirja on myös tarkoituksenmukaisesti alaviitteistetty ja kuvitettu, sekä toivottavasti helppolukuinen ja kieleltään ymmärrettävä teos. Oppikirja koostuu kaikkiaan viidestä pääluvusta, jotka on jäsennelty vastaamaan päätutkimuskysymykseen ja teemastaan molempien kirjoittajien mahdollisesti johtamiin alatutkimuskysymyksiin.

Koska oppikirja on tarkoitettu julkiseksi, on turvaluokitellun lähteistön käyttö pidetty rajallisena. Siksi esimerkiksi taistelukeinojen havainnollistamisessa on käytetty vanhempaa tutkimuskirjallisuutta, taistelukuvauksia ja käytöstä poistettuja ohjesääntöjä. Tämä on ollut tarpeen myös sen vuoksi, että läheskään kaikkia taktiikassa ja taistelutekniikassa käytettyjä käsitteitä ei ole riittävästi selitetty nykyisissä julkisissa käsikirjoissa tai ne on määritetty turvaluokitelluissa ohjesäännöissä. Nykyisten käsikirjojen kertomia menettelytapoja ei toisteta, mutta niiden toteutuksen yksityiskohtia havainnollistetaan ja perustellaan sekä ohjataan välttämään liian suuren riskin omaavia keinoja.

Oppikirjan laatimisen loppuvaiheessa 24.2.2022 käynnistyi vuodesta 2014 alkaneen Ukrainan sodan uusin käänne, Venäjä laiton hyökkäys Ukrainaan maalla, merellä ja

ilmassa. Ukrainan sodan oppien jalkauttamiseen asevelvollisten koulutukseen Puolustusvoimissa on ollut suuri paine. Varmistettujen sotakokemusten perusteella onkin painotettu eräitä käsikirjoissamme ja oppaissa valmiiksi olleita seikkoja, mutta mitään uutta taisteluteknistä tai taktista ”keksintöä” ei sota ainakaan toistaiseksi ole tuottanut. Päinvastoin antamaamme koulutusta on kehuttu ainutkertaisen arvokkaaksi ehkä jopa ylisanoinkin. ”Missään muualla maailmassa kuin Suomessa ei ole koulutettu juuri sellaiseen sotaan, jota nyt täällä käydään.” Suomalaiset vapaaehtoiset ovat kertoneet, että sotilaskoulutuksemme ytimenä olevat perusasiat, kuten henkilökohtaisen aseiden turvallinen käyttö, maaston hyväksikäyttö sekä tulen ja liikkeen yhdistäminen ovat olleet eräitä osaamisalueita, joissa muilla on ollut suomalaisilta oppimista.

Tällä hetkellä käytettävissä oleva tieto ukrainalaisjoukkojen käyttämästä taktiikasta vahvistaa myös käsitystämme siitä, että käsikirjoissamme ja oppaissamme kuvattu tapa taistella suomalaisessa maastossa on edelleenkin oikea. Sekä taistelutekniikassa että taktiikassa joudumme kuitenkin aiempaa terävämmin huomioimaan vaarallisten aseiden muodostaman uhkan. Se mikä taistelukentällä näkyy, kyetään tuhoamaan esimerkiksi Lancet-lennokeilla.

Venäläinen generalissimus Aleksander Suvorov lausui 1800-luvun alussa, että ”teoria ilman käytäntöä on kuollut”. Etenkin Napoleonin sodista suuren määrän kokemuksia hankkineen Suvorovin siteerauksessa piilee suuri viisaus, jonka merkitys on vain korostunut 2020-luvulla. Mikäli sotataitoa yritetään oppia vain kirjoista ja pelkästään teoreettisesta näkökulmasta, niin yli puolet taidosta jää saavuttamatta. Sotataidossa on aina pyrittävä praktiikkaan, alkaen perehtymisestä havainnollisiin sovellusesimerkkeihin, edeten erilaisten operaatiotaidollisten ja taktisten ratkaisujen kokeilemiseen, harjoitteluun, sotapelaamiseen ja lopulta johtoportaiden sekä joukkojen johtamiseen yhteistoiminnassa kaikkien puolustushaarojen ja aselajien kanssa. Taito mitataan viimeistään oikeassa sodassa, operaatioissa ja taisteluissa.

Venäjän oikeudeton sota Ukrainassa, sekä etenkin sen hyökkäyssotavaihe ovat avanneet sotataidon teorioiden ja käytännön suhteiden havainnoinnille, seuraamiselle ja analysoinnille aivan uuden ulottuvuuden. Vaikka sotaa on voinut seurata lähes reaaliaikaisesti, niin on korostettava analyysin pinnallisuutta. Ukrainassa meneillään olevan sodan tutkimus käynnistyy toden teolla vasta vuosien tai vuosikymmenten jälkeen varsinaisista sotatapahtumista. Tästä huolimatta voidaan jo nyt todeta, että sotaa Ukrainassa ja Ukrainasta on käyty sodankäynnin yleisten periaatteiden näkökulmista puolin ja toisin niin taidolla kuin taidottomuudella.

Kenties herkullisin sotataidollinen havainto sodankäynnin periaatteiden valossa Venäjän aloittaman hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan ollut yhtäältä koko hyökkäyssodan yllätyksellisyys, päämäärät ja tavoitteet, sekä toisaalta Ukrainan valmius puolustaa valtiollista suvereniteettiaan läntisen yhteisön tuella. Maaoperaation toteutustapa ja taktiikka ovat olleet alusta lähtien osin jopa Venäjän sotilasdoktriinin – eli sotataidollisten teorioiden ja oppien – vastaista. Venäjän asevoimien johtosuhteet olivat

alusta lähtien epäselvät ja monimutkaiset. Kaikesta päätellen Venäjän ”erikoisoperaation” perusteet olivat alun alkaenkin epäselvät ja hajanaiset.

Sodan päämäärien saavuttamisen takeena on lähtökohtaisesti erinomainen valmistautuminen sotaan sekä sen voittaminen eli vastustajan pakottaminen antautumaan joko ehdoin tai ehdoitta. Tuskin mikään valtio tai sen asevoimat lähtevät sotaan valmistautumattomina, saati häviämään tulevia operaatioita tai taisteluita. Näin ainakin luultiin – myös Venäjistä.

Sotateorioiden ja sotien käytännön välillä on aina suuria eroavaisuuksia, toisinaan jopa päinvastaisia tapahtumakulkuja tai lopputuloksia. Kyse ei ole mistään sävyeroista tai tulkintaerimielisyyksistä. Harvoin, tai tuskin koskaan sodat soljuvat erinomaisen suunnitelmien, ennako-oletusten tai päämäärien mukaisesti. Tästä Venäjän sota Ukrainassa on lähihistoriamme karvain esimerkki.

Suomi hyväksyttiin Pohjois-Atlantin puolustusliiton jäseneksi 4.4.2023. Puolustusvoimien toiminnan ja suorituskykyjen yhteensovittaminen liittouman puolustukseen on suuri murros, mutta taktiikassa ei ole nähtävissä prikaatia alempaan tasoon kohdistuvia vaikutuksia. NATO:lla ei ole yhtä yhtenäistä yhteisesti tunnustettua ja noudatettua sotataitoa. Jokainen jäsenmaa on velvollinen puolustamaan omaa aluettaan ja se on parasta tehdä omiin olosuhteisiin parhaiten soveltuvilla kokoonpanoilla, taisteluvälineillä ja toimintamenetelmillä. Liittolaisemme ovat olleet vaikuttuneita suomalaisesta sotataidosta ja haluavat sen vuoksi harjoitella kanssamme niin pohjoisessa kuin etelässä. Se missä voimme eniten liittolaisiltamme uutta oppia, sijoittuneet yhtymien taistelemiseen osana liittoumaa 2030-luvun monitoimintaympäristöisessä taistelutilassa.

Johdannossa käsitellään oppikirjan taustat, tarkoitus, kohderyhmä, liittymäpinnat operaatiotaidon ja taktiikan tutkimukseen sekä aikaisempaan kansalliseen ja kansainväliseen tutkimukseen, johdatellaan lukija kirjan tarkoitusperiin ja esitetään kirjan rakenne sekä logiikka.

Toisessa luvussa **Mitä on taktiikka** sotilasprofessori Marko Palokangas käsittelee teoksen perustan muodostavien peruskäsitteiden kirjoa, määritelmiä sekä ymmärrettävyyttä ja taktiikan yhteyttä laajemmin operaatiotaitoon ja sotataitoon. Luku on teokselle teoriapohjan tarjoava kokonaisuus, jonka keskeisten elementtien varaan teoksen muu käsittely jäsennetään ja rakennetaan.

Kolmannessa luvussa **Taktiikan praktiikka** dosentti Janne Mäkitalo käsittelee yleisten esimerkkien ja kansallisen esimerkkimme kautta sitä, miten ja mistä muodostuvat taktiikan opit ja miten niitä voidaan soveltaa käytäntöön.

Neljännessä luvussa **Taktiikan opiskelusta** Marko Palokangas tarkastelee tapausesimerkkien kautta, miten taktiikkaa voidaan opiskella ja tutkia, sekä esittelee analysoituna taktiikan opiskelun tueksi keskeiset lähteet ja tutkimusaineiston tyypit luokiteltuina kokonaisuuksina.

Lopussa esitetään kirjoittamisessa käytetyt lähteet ja oppikirjan tueksi laaditut liitteet.

1.2. Lukuohjeet ja kiitokset

Kirja on tarkoitettu luettavaksi hiirenkorville, kuunneltavaksi äänikirjana kovaa ja korkealta, sovellettavaksi ja edelleen jalostettavaksi niin opiskelijoiden, opettajien kuin tutkijoiden parissa. Kirjan nimestä huolimatta, kirjoittajat eivät tunnusta tyhjentäneensä taktiikan ”pajatsoa” tai luoneensa taktiikan opin ja teorian kansallista ”fundamenttia” tai ”monoliittia”.

Siten, jos ja kun joku kokee tietävänsä asiasta enemmän, löytäneensä perustavaa laatua olevan virheen tai haluavansa luettavakseen paremman oppikirjan, tarjoavat kirjoittajat avointa mahdollisuutta ihan kenelle tahansa tehdä sellainen. Tarttumalla kynään ja kirjoittamalla tästä kirjasta uuden tai jalostetun version voit osallistua suomalaisen taktiikan oppikirjaperheen kirjoitustalkoisiin. Palokunnasta tuttu sanonta ”väärin sammutettu” ei pure kirjoittajiin, ennen kuin kriitikot tarttuvat itse letkunvarteen (eli kynään) ja hoitelevat ”tulipalon sammuttamisen” paremmin. Vain kirjoittamalla pääset vaikuttamaan julkaistaviin teoksiin.

Sanotaan, että ihminen oppii näkemällä, kuulemalla, tuntemalla ja kokemalla. Näitä kaikkia aistienvärisiä tapoja on myös tässä kirjassa mahdollista harjoittaa oppimisen edesauttamiseksi. Uudenaikaista oppimisen tukea etenkin kirjallisuudessa edustavat äänikirjat ovat tulleet myös osaksi Maanpuolustuskorkeakoulun kannustamaa lukemisen kulttuuria. Tämäkin kirja on siksi luettu äänikirjaksi, jolloin sen lukemisen lisäksi kirjaa voi halutessaan myös kuunnella päästäkseen sisälle taktiikan saloihin ja perusteisiin.

Kirjan lukemista ei kuitenkaan oppimisessa ja kirjan soveltamisessa voida täysin korvata kuuntelemalla, sillä kirjan tutkimustustat ja tarkat yksityiskohdat alkuperäislähteisiin selviävät vain viitteistä ja lähdeluettelosta, joita ei yleensä äänikirjoissa lueta. Siksi kannustamme tarttumaan painettuun (tai sähköiseen) kirjaan, tuntemaan sen painon rinnan päällä yöpuulle käydessä, kiroamaan sormiin tarttuneen painomusteen tahroja, haukkumaan epäonnistunutta kansikuvavalintaa, kuulemaan sivujen rapinaa, ahmimaan sen sisältöä omin silmin ja kokemaan suuria tunteita taktiikan älyn takarivossa.

Laajan ja osin melko haasteellisenkin tutkimuksen apuna on kuluneina vuosina toiminut lukuisia henkilöitä, joiden myötävaikutuksella kirjoitustyö eteni maaliinsa. Suurin kiitos ymmärryksestä, myönteisestä suhtautumisesta ja monista yksityiskohtaisista tiedoista on osoitettava Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitokselle, sen johtajille eversti Petteri Kajanmaalle, eversti Pekka Turuselle sekä eversti Pasi Hirvoselle ja eritoten laitoksen tutkimusryhmän koko henkilöstölle. Kirjan taustatietojen hankkimisessa apuna toimi keväällä 2021 ja 2022 myös korkeakouluharjoittelijat Valtteri Valajärvi ja Joonas Koivunen, joiden keräämät perustiedot taktiikan käsit-

teestä ovat päätyneet osaksi kirjan sisältöä. Käsikirjoituksen viimeistelystä osoitamme kiitokset korkeakouluharjoittelija Roosa-Mari Tervoselle.

Kirjan vertaisarvioitsijoita, professori Joonas Sipilää ja sotilasprosessori, komentaja Juuso Säämästä, haluamme kiittää niistä rakentavista havainnoista, korjausesityksistä ja huomioista, joita he esittivät oppikirjan käsikirjoituksesta.

Kirjan luettavuuden kannalta suuri ansio käsikirjoituksen kieliasun tarkastamisesta, kielenhuollosta ja lukuisista oikaisuista kuuluu Elias Salmiselle. Hänen tuntemuksensa sotilasalan kielestä ja käsitteistöstä, pitkäaikainen kokemuksensa ja tarkka virhesilmänsä olivat tarpeen kirjan lopullisessa painokuntoon saattamisessa. Kirjan karttojen, piirrosten, kannen suunnittelussa ja toteutuksessa korvaamattomana osajana on toiminut Nikolai Ylirotu, jota kiitämme vankasta ammattitaidosta. Kirjan ulkoasusta ja taitosta kiitokset osoitamme niistä vastanneelle Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisupäällikkö Aki Aunalalle.

Tutkimukseen, kirjoittamiseen ja kirjan kustantamiseen vaaditaan aina taloudellisia resursseja. Kirjan sanoma sekä tarina osana suomalaista sotataittoa, operaatiotaitoa ja taktiikkaa korostui huomattavasti, kun Maanpuolustuskorkeakoulu hyväksyi oppikirjan julkaisusarjaansa. Osaltaan kirjoitusrupeaman mahdollisti oppikirja-ajatuksen ennakkoluulottomasti suhtautunut Sotatieteiden Tutkimussäätiö sr., jonka päätös kannustaa kirjoittajien taktista älyä ansaitsee suuren kiitoksen.

Santahaminassa, ”sotataidon ytimessä” 1. marraskuuta 2023

Janne Mäkitalo ja Marko Palokangas

2. MITÄ ON TAKTIikka?

Marko Palokangas

Taktiikkaa ei voida selittää tai ymmärtää ilman sodankäynnin kokonaisuuden ja viitekehyksen perusteita. Mitä on taktiikka ja miten taktiikka voidaan lähestyä? Onko taktiikka tiedettä, teoriaa vai taitoa, vai kaikkien näiden monisäikeinen yhdistelmä? Miten taktiikka määritellään? Miten taktiikka asemoituu operaatiotaitoon ja suhteessa laajemmaksi osaksi myös sotataittoa? Vastausta voidaan hakea muun muassa sotataidon historian perusteiden kautta.

Sotilaita ja sotateoreetikoita on jo vuosisatoja askarruttanut kysymys, ovatko sotataito tai taktiikka tiedettä vai taitoa. Etenkin järkipärisen valistuksen vuosisadalla, eli 1700-luvulla, sotataittoa pyrittiin selittämään säännönmukaisuuksia noudattavan tieteen avulla. Lukuisat sodat kuitenkin osoittivat sotateoreetikoille viimeistään Napoleonin sotien jälkeen, etteivät sodankäyntiä inhimillisenä toimintana ohjanneet ainoastaan rationaaliset tekijät tai matematiikka. Sattumaa ja moninaisia kitkatekijöitä ei kyetty selittämään tieteen keinoin tai niiden avulla. Napoleonin itsensä kerrotaan todenneen: ”Matematiikka ei käy. Itse Newtonkin olisi kauhistunut kaavaa, joka sotataidosta pitäisi esittää.”¹

Viimeistään 1900-luvun kuluessa on sotavoimien parissa tunnustettu, että tieteestä ja sen sovelluksista voi olla merkittävää hyötyä sotataidon ja etenkin siihen lukeutuvan taktiikan kehittämiseksi. Ihmisellä on aina ollut tarve selittää ja etsiä sodasta säännönmukaisuuksia ja yleispäteviä periaatteita. Tietyltä osin esimerkiksi taktiikassa esiintyy säännönmukaisuuksia, mutta sodankäynnissä ne ovat vain osa laajaa ja monimutkaista kokonaisuutta. Vaikka voimasuhteiden perusteella voidaan tehdä suunta-antavia päätelmiä ja jopa ennakoida tappioita matemaattisten simulaatioiden avulla, ei tiede hyödynnettävyydestään huolimatta kata sotataidon syvintä olemusta inhimillisenä toimintana.

Sotaa, sotataittoa, operaatiotaitoa tai taktiikkaa ei voida selittää ainoastaan kvantitatiivisin menetelmin, sillä vailla inhimillisiä tekijöitä määrälliset tutkimustulokset ovat vain keskiarvoja. Tiedettä, taitoa vai yhdistelmä molempia? Varmaa on, että tämän kysymyksen käsittely sotataidon olemuksesta jatkuu yhä sotatieteiden tutkimuksessa.

On sanottu, että sotahistorian tuntemus kuuluu upseerien ja sotilaiden yleissivistykseen. Tutkimalla ja opiskelemalla sotahistoriaa upseeri voi laajentaa sotataidollista ymmärrystään ja taktista ajatteluaan. Sotahistoria tarjoaa opetuksia, jotka ovat sovellettavissa käytäntöön ja joiden avulla upseeri voi löytää oikeansuuntaisen ratkaisun

---

¹ Ahto, Sampo: Sotataito. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 121–124. Ks. myös Palokangas, Marko: *Räjähävä tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, Vaasa 2014, s. 24–30.

eteensä tuleviin sotataidollisiin ongelmiin. Taktisen ajattelun kannalta omakohtaisen sotakokemuksen arvo on yhtäältä kiistaton ja yleisesti tunnustettu. Toisaalta upseeri voi oppia ja syventää taktista ajatteluaan myös muiden kokemuksista – sotahistorias- ta. Etenkin pitkinä rauhan aikoina, joina upseereilla ei ole tilaisuutta saada sotako- kemusta, on sotahistorian tutkimisella pyritty korvaamaan taistelukokemusten puu- tetta.

Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä sotien ja sotataidon historiassa aikate- kijät heikentävät kokemusten korvikkeiden käyttöarvoa. Etenkin sotateknisen kehi- tyksen takia historian esimerkit ja tapaukset tulee suhteuttaa kunkin aikakauden sota- taidolliseen ajatteluun. Toinen sotahistorian tarjoamien opetusten hyödyntämistä vaikeuttava seikka on historiallisten tapahtumien ainutkertaisuus. Tapahtumat ja ta- pahtumasarjat voivat toistua hyvinkin samankaltaisina, mutta syy- ja seuraussuhteet ovat aina ainutkertaisia. Historia ei siten koskaan toista itseään sellaisenaan, vaikka tapahtumasarjoissa olisikin löydettävissä yhtäläisyyksiä aiemmin koettuun. Historial- listen esimerkkien soveltaminen vaatii erittäin hyvää ymmärrystä syy-seuraussuh- teista, sekä aikaan, paikkaan ja olosuhteisiin sidotun erottamista tapahtumakulun universaalista, yleisesti pätevistä osasta.²

Mainittakoon, että tässä oppikirjassa käytetään pääsääntöisesti taktiikan aikalaiskäsi- teitä. Tutkimusperiodin kattaessa Suomen itsenäisyyden ajan lähes kokonaisuudes- saan on tärkeä ymmärtää useiden käsitteiden aikasidonnaisuus. Tästä on lukuisia esimerkkejä, joista mainittakoon vaikkapa sana *taktillinen*, joka käsitteenä rinnastuu *taktiseen*, joka puolestaan on ensin mainitun myöhempien vuosikymmenten kirjoitus- asu. Aikalaiskäsitteisiin kuuluvat tältä osin myös kansallisuuksista käytetyt yleisnimi- tykset, joista osaa voidaan nykyaikana pitää jopa herjaavina pilkkaniminä.

2.1. Suomalaisen taktiikan historiallisia kehityspiirteitä

Puolustusvoimien syntyhistoria ulottuu Suomen itsenäistymisen jälkeisiin tapahtu- miin vuonna 1918, jolloin senaatin sisäasiaintoimikunta julisti 25.1.1918 suojelus- kunnat laillisen hallituksen joukoiksi. Perustettu Suomen sotaväki joutui välittömästi tositoimiin alkaneeseen vapaussotaan³. Sodan aikana tammi–toukokuussa 1918 suunniteltiin jo sotaväen aseman vakiinnuttamista sekä sen tulevaa kokoonpanoa. Sodan päätyttyä valkoinen armeija saatettiin rauhan kannalle ja sen organisaatiota ryhdyttiin vakiinnuttamaan.⁴

Suomen armeijan syntymäkautena heti itsenäistymisen jälkeen ei vastaperustetuilla asevoimilla voida sanoa olleen juurikaan taktiikan perinteitä, saati yhtenäistä sotatai-

---

² Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja Ase* N:o 35, 1977, s. 79–83.

³ Suomen itsenäisyyden aikaisista tapahtumista ja sodista mainittakoon, että vuoden 1918 sodasta käytetään pääsääntöisesti aikalaiskäsitteiksi vakiintuneita nimiä *vapaussota* tai *kansalaissota*. Tässä kirjassa vapaussota on siis aikalaiskäsite, eikä kirjoittajien omiin arvoihin sidonnainen valinta sodan monista nimistä.

⁴ Terä, Martti V. & Vilho Tervasmäki: *Puolustusballinon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939. Puolustusminis- teriön historia I*. Helsinki 1973, s. 47–48; Mannerheim, G.: *Muistelmat I*. Helsinki 1951, s. 287. Ks. myös *Puolus- tusvoimat. Joukko-osastoperinteet*. Marko Palokangas (toim.). Jyväskylä 2008, s. 21–25.

dollista ajattelua. Olihan Suomi ollut ennen itsenäistymistään vailla sotaväkeä vuodet 1904–1917. Itsenäisyysjulistuksen jälkeen maalle oli rakennettava uskottavat sota-voimat. Armeijan perustamisvaiheessa kehittämisen ristiriitoja esiintyi paljon. Sotilaallisen ja poliittisen johdon erimielisyydet sekä armeijan päällystön sisäiset näkemuserot häittäsivät osaltaan asevoimien kehittämistä. Upseeriston jakaantuminen kolmeen eri lähtökohdista ja koulutustaustoista muodostuneeseen ryhmään oli yksi keskeisimpiä sotataidollisen kehityksen hidasteita. Venäjällä, Saksassa ja itsenäisen Suomen sotakouluissa oppinsa saaneiden upseereiden keskuudessa oli vaikea löytää vallitsevaa yksimielisyyttä sotataidollisista näkemyksistä tai taktiikasta.⁵

Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina keskityttiin koko yhteiskunnassa ja siten myös vastaperustetussa armeijassa olojen vakiinnuttamiseen. Vallitsevissa oloissa oli melko ymmärrettävää, että armeijan perustamisvaiheessa kehittäminen perustui paljolti ulkomaisiin oppeihin ja aiempien sotien kokemuksiin. Tässä suhteessa aikakaudella vallinneet sotataidon teoriat, ensimmäisen maailmansodan kokemukset sekä sotahistorian opit toimivat taktiikan opetuksen ja kehittämisen perusteina. Yhtäältä ensimmäisen maailmansodan kokemuksista saatiin yleisiä sotataidollisia perusteita taktiikan kehittämiseksi. Toisaalta vapaussotaan osallistuneiden upseereiden kautta saatiin omakohtaisiin sotakokemuksiin perustuneita näkemyksiä kansallisten olosuhteiden ja maaston erityispiirteiden vaikutuksista sotataidon kehittämiseen.

Vesa Tynkkynen toteaa väitöskirjassaan, että vapaussotaa voidaan kuitenkin pitää varsin ristiriitaisena taktiikan kehittämiseksi saatujen kokemusten kannalta. Vapaussodassa käytetty taktiikka oli kuitenkin enemmän tai vähemmän mieskohtaista, mikä taustalla lienee ollut aiempien sotakokemusten puute, päällystön kirjavuus sekä joukkojen heikko koulutustaso. Lyhyen sodan aikana ei myöskään ollut aikaa syvällisiin sotataidollisiin pohdintoihin. Vapaussodan merkitys suomalaisen sotataidon kehittämiseksi jäi 1920-luvulla melko pinnalliseksi, sillä vapaussodasta saatuja taktisia kokemuksia ei sodan lyhyiden vuoksi järjestelmällisesti kirjattu. Vaikka sodasta kirjoitettiin ja julkaistiin paljon kirjoja, ne keskittyivät pääsääntöisesti sodan tapahtumiin. Vasta 1930-luvulla alettiin vapaussodan kokemuksista tehdä sotataitoa ja taktikkaa käsitteleviä tutkimuksia.⁶

Sotataidollisista teorioista ja teoreetikkojen kirjoituksista etsittiin kuitenkin taktiikan vaikutteita kansalliseen ajatteluun. Ulkomaisista teoreetikoista tutkittiin erityisesti englantilaisten J. F. C. Fullerin⁷ ja B. H. Liddell Hartin⁸ näkemyksiä mekanisoitujen joukkojen käytöstä sodankäynnissä. Merkillepantavaa oli se, että heidän näkemyksensä eivät 1920-luvulla saaneet laajempaa kannatusta Englannissa tai Ranskassa. Sen

---

⁵ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Joutsa 1996, s. 22–23; Kemppi, Jarkko: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924*. Helsinki 2006, s. 23.

⁶ Tynkkynen (1996), s. 22.

⁷ John Frederick Charles Fuller (1878–1966) oli englantilainen upseeri, sotahistorioitsija ja -teoreetikko. Trythall, A. J.: *”Boney” Fuller. The Intellectual General*. London 1977.

⁸ Sir Basil Henry Liddell Hart (1895–1970) oli englantilainen upseeri, historioitsija ja sotateoreetikko. Danchev, Alex: *Alchemist of War. The Life of Basil Liddell Hart*. London 1998.

sijaan Saksassa ja Neuvostoliitossa Fullerin ja Liddell Hartin näkemyksistä otettiin runsaasti vaikutteita. Suomessa vaikutteet eivät voimakkaasta saksalaissuuntauksesta huolimatta saaneet suurta kannatusta, sillä ammattiarmeijaan viittaava joukkojen runsas mekanisointi oli osin ristiriidassa suomalaisittain vahvaan ajatteluun asevelvollisuusarmeijasta sekä jalkaväen perinteisestä käytöstä. Fullerin tai Liddell Hartin näkemyksiä pidettiin Suomessa jalostamisen arvoisina, vaikka ne eivät sellaisinaan soveltuneet käytettäviksi suomalaiseen maastoon, joka poikkesi pikkupiirteisyydesään paljon keskieurooppalaisesta maastotyypistä.⁹

Itsenäisyyden alkuvuosina Suomen armeijan kehittämistä johtivat Venäjällä koulutuksensa saaneet upseerit. Saksassa koulutuksensa saaneen jääkäriupseeriston valtaanpääsy 1920-luvun puolivälistä alkaen voimisti saksalaissuuntausta entisestään. Vesa Tynkkynen mukaan ensimmäinen maailmansota, siitä saadut kokemukset sodankäynnissä ja saksalaissuuntaus vakiinnuttivat kansalliseen taktiikkaan kaksi päätaistelulajia. Perustaistelulajit, hyökkäys ja puolustus, muodostivat taktisen ajattelun rungon, jota noudatettiin paljolti aina sotiin 1939–1944 saakka. Ensimmäisen maailmansodan laajoista puolustuksellisista kulutusotinäyttämöistä pyrittiin suurempaan taistelujen liikkuvuuteen, joten jääkäri liikkeen Suomeen mukanaan tuoma hyökkäyksellinen taktiikka korostui etenkin 1920- ja 1930-luvuilla. Syyt kulutusotien ja puolustuksellisen sodankäynnin välttämiseen liittyivät pääosin materiaalikulutuksen ja elävän voiman tappioiden minimointiin.¹⁰

Aikakauden sotataitoa ja taktiikkaa leimasivat siten pyrkimykset hyökkäykselliseen taktiikkaan ja operaatioihin, joiden uskottiin johtavan ratkaisuun pitkällisten ja kuluttavien puolustustaisteluiden sijaan. Vihollisen toimintavapaus tuli kiistää häikäilemättömällä, liikkuvalla ja nopealla hyökkäyksellä. Myös viivytystaistelu tunnettiin. Sen hyväksikäytön nähtiin parhaiten onnistuvan tilanteisiin ja olosuhteisiin sovellettuna, osana hyökkäystä tai puolustusta. Erillisen taistelulajin aseman suomalaisessa taktiikassa viivytys saavutti vasta talvisodan alla. Vesa Tynkkynen on myös todennut väitöskirjassaan, vaikkakin hieman kärjistäen, että sissitoiminnasta muodostui maailmansotien välisenä aikana suomalaiseen taktiikkaan tavallaan neljäs taistelulaji.¹¹

Suomalainen taktinen ajattelu perustui 1920-luvulla kaksijakoiseen periaatteeseen – muodolliseen ja sovellettuun taktiikkaan. Yleisemmällä tasolla taktiikan miellettiin olevan, tunnettuja sotateoreetikoita mukaillen, oppi taisteluiden voittamisesta. Muodollinen taktiikka perustui aselajien ohjesääntöihin, joissa määriteltiin ne liikunta- ja taistelumuodot, joita kukin aselaji sodassa käyttää. Muodollinen taktiikka oli siten synonyymi jonkin aselajin omalle taktiikalle. Sovellettu taktiikka erosi sisällöltään edellisestä käsittäen kahden tai useamman aselajin toiminnan taistelussa ja sen val-

---

⁹ Tynkkynen (1996), s. 23. Ks. myös Talvela, Paavo: Konearmeija. YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta ”The Remarkings of Modern Armies”. *Suomen Sotilasajakauslehti 1928*, s. 96–102 ja 181–187.

¹⁰ Tynkkynen (1996), s. 52–64.

¹¹ *Ibid.*, s. 52–64.

misteluissa. Sovellettua taktiikkaa kutsuttiin aikalaislähteissä myös ”*yhdistyneiden aselajien taktiikaksi*”.¹²

Venäläinen kenraaliluutnantti Karl Adaridi korosti vuonna 1923 julkaistussa kirjassa *Suomi sotänäyttämönä*, että Suomen olosuhteet suosivat puolustajaa. Itsenäisyyden alusta lähtien suomalaiset olosuhteet ja maasto nähtiin taktiikan kehittämisen perustekijöinä. Ensimmäisen maailmansodan kokemukset olivat arvokas lisä sotataidon kehittämisessä, mutta sellaisenaan ne eivät soveltuneet Suomen oloihin. Olosuhteisiin ja maastoon sovelletut taktiikan kokeilut 1920–1930-luvuilla vain vahvistivat tätä käsitystä.¹³

Itsenäistyneen Suomen sotaväen käytössä ollut koulutusohjeisto ja ohjesäännöstö perustuivat aluksi ulkomaisiin oppeihin. Pitkälti jääkäreiden Saksasta mukanaan tuomat vaikutteet näkyivät teoksissa *Suomalainen sotilaskäsikirja*, *Harjoituskirja*, *Voima-opas* ja *Vapaajoukkojen ohjesääntö*, jotka muodostivat ohjesäännöstön keskeisen rungon. Lisäksi vahvaan asemaan etenkin taktiikan opetuksessa nousi ruotsalaisen kenraaliluutnantti Lars Tingstenin kolmiosainen kirja *Taktikens grunder*.¹⁴ Vaikka vapaus sodan jälkeen aloitettiin ohjesääntöjen ja oppaiden laaja tuottaminen, ei kirjoja saatu joukkojen käyttöön tarvetta vastaavaa määrää. Ohjeiden puutetta paikattiin sotaministeriön julkaisemilla käskylehdillä ja muilla puolustuslaitoksen toimintaa säätelevillä ohjeilla.¹⁵

Suomalainen sotilaskäsikirja laadittiin Saksassa jääkäreiden yhteistyönä. Kirja ilmestyi alun perin viisiosaisena teoksena Berliinissä vuonna 1917 ja vuosien 1918–1920 aikana kahdeksanosaisena laitoksena Suomessa. Kirja perustui sisällöltään pääosin saksalaisiin jalkaväen taisteluohjesääntöihin ja oli tarkoitettu suomalaisten upseereiden, aliupseereiden ja miehistön oppaaksi. Vaikka opaskirja oli ilmestyessään alan perusteellisin suomenkielinen teos ja sai ohjesäännön hyväksynnän, moniosainen teos oli kokonaisuutta tarkastellen varsin epätasalaatuinen.¹⁶

Kooltaan ja sisällöltään vaatimaton *Voima-opas* ilmestyi eräiden jääkäreiden ja liike miesten yhteistyöllä syksyllä 1917. *Voima-opas* perustui sisällöltään tiettävästi *Suomalaisen sotilaskäsikirjan I osaan* sekä Ruotsissa painettuun *Handbok för landstormbefäl* -kirjaan. Merkillepantavaa on se, että *Voima-opassa* käsiteltiin erikseen taktiikkaa, joskin melko pintapuolisesti.¹⁷

---

¹² Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928, s. 29.

¹³ Tynkkynen (1996), s. 42–43 ja 62–64; Adaridi, K.: *Suomi sotänäyttämönä*. Helsinki 1923(b), s. 44–45 ja 172–173.

¹⁴ *Suomalainen Sotilaskäsikirja*. 5. osa. VIII. *Kenttäpalvelus ja taktiikka*. Helsinki 1920; Fabritius, John Chr.: *Harjoituskirja*. 1918. *Voima-opas*. 1917; Gerich, Paul von: *Vapaajoukkojen ohjesääntö*. Turku 1918(b); Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder I–II*. Stockholm 1921; Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder III*. Stockholm 1924.

¹⁵ Pylkkänen, Ali: Suojeluskuntajärjestö sotilaskouluttajana. *Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*. Kari Selén & Ali Pylkkänen. Juva 2004, s. 243; Tynkkynen (1996), s. 27.

¹⁶ Pylkkänen (2004), s. 243. Ks. myös Lauerma, Matti: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus*. Porvoo 1966, s. 601–611.

¹⁷ *Voima-opas*. 1917, luku 4. Ks. myös Kaila, E. E.: *Vapaussodan valmistelut kotimaassa. Suomen vapaussota I*. Jyväskylä 1921, s. 336–337.

Alkuvuonna 1918 ilmestynyt *Vapaajoukkojen ohjesääntö* oli sekin tavallaan saksalaisista ohjesäännöistä kopioitu kooste, joka kooltaan edusti lähinnä vihkosta. Kenraalimajuri Paul von Gerichin kirjoittamassa ja kokoamassa ohjesäännössä käsiteltiin taktillisia perusasioita. Muihin oppaisiin verrattuna helmikuun alussa 1918 julkaistu *Harjoituskirja* perustui venäläisiin ohjesääntömalleihin. Edellä mainituissa ohje- ja opaskirjoissa on taktiikasta löydettävissä useita mainintoja.¹⁸

Suomalaisen sotataidon sekä erityisesti kansallisen taktiikan muodostumisen kannalta Paul von Gerichin ja Karl Adaridin kirjoitusten vaikutukset itsenäisyyden alkuvuosia tarkastellen olivat poikkeuksellisen laajoja. Vaikuttavuutta korostaa myös se, että vaikka niin sanottujen ”ryssänupseerien¹⁹” uskottavuutta muutoin vähäteltiin²⁰, käsiteltiin von Gerichiä ja Adaridia jollain tavalla poikkeuksina. Molempien kirjoittamia kirjoja ja oppaita käytettiin sotakoulujen oppimateriaaleina ja niitä tiettävästi myös luettiin. Esimerkiksi Paul von Gerichin *Taktiikan oppikirja I* ja *II*²¹ säilyivät pitkään sotakoulujen ainoina suomenkielisinä taktiikan perusteoksina, vaikka niitä arvosteltiin suomalaisten olosuhteiden vähäisestä huomioinnista ja liiallisesta saksalaisen ohjesääntökirjallisuuden leimasta.²² Sitä, kuka tai ketkä valitsivat von Gerichin ja Adaridin kirjallisuutta käytettäväksi sotakoulujen opetuksessa sekä upseerien käsikirjastosarjassa julkaistaviksi teoksiksi, ei olemassa olevan lähdeaineiston perusteella voida esittää täyttä varmuutta.

Venäläisistä taustoista huolimatta, syynä von Gerichin ja Adaridin kirjoitusten arvostukseen saattaa olla se, että molemmilla kirjoittajilla oli sotakokemusta sekä omakohtaisia havaintoja sovelletun taktiikan ja olosuhteiden hyödyntämisen tehokkuudesta sodankäynnissä. Von Gerich ja Adaridi tekivät myös yhteistyötä ja aloitteita toisilleen etenkin sotahistorian tutkimiseksi.²³

Tällä tavoin heidän kirjoituksensa antoivat suomalaisen sotataidon ja taktiikan kehittämiselle tyhjää parempia perusteita. Erityisesti kenraaliluutnantti Karl Adaridin voidaan katsoa olleen painaviin sanoihinsa perustuen melkoinen visionääri ja taktisen kehityksen suunnannäyttävä, kun asiaa tarkastellaan Suomessa myöhemmin 1950- ja 1960-luvulla tehtyjen ratkaisujen näkökulmasta. Karl Adaridin pohdintoja ei siten merkittävyydeltään voida mitenkään ohittaa osana kansallisen sotataidon ja taktiikan

---

¹⁸ Fabritius, John Chr.: *Harjoituskirja*. 1918; Gerich, Paul von: *Vapaajoukkojen ohjesääntö*. Turku 1918(b).

¹⁹ Aikalaiskäsitteistä esimerkkinä käy venäläisistä 1910–1920-luvuilla ja myöhemmin neuvostoliittolaisista aina sotien jälkivuosiin saakka suomen puhekielessä yleisesti käytetty nimitys *ryssä*. Tässä kirjassa *ryssä* ei ole haukkumasana, vaan aikalaiskäsite. Suomen kieleen vakiintuneet yleiskäsitteet naapurikansalaisista, eli *venäläinen* ja *neuvostoliittolainen*, rinnastuvat tutkimuksessa toisiinsa niiltä osin kuin ne alkuperäislähteissä on mainittu.

²⁰ Jääkäriupseerien ja Venäjällä koulutuksensa saaneiden upseerien erilaisista rooleista ks. esim. Tynkkynen (1996), s. 27–31.

²¹ Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja I*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919. Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja II*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919.

²² Tynkkynen (1996), s. 30–31. Ks. myös Oesch, K. L.: Taktiikan perusteet. *Suomen Sotilasajakauslehti* 10/1928, s. 481–482.

²³ Adaridi, K.: *53 esimerkkiä sotahistoriasta*. Helsinki 1923(a). Kirjan esipuheessa Adaridi kirjoittaa: ”Tämä sotahistoriasta poimittu esimerkkikokoelma julkaistaan kenraali Paul v. Gerichin aloitteesta ja on tarkoitettu liitteeksi hänen kirjoittamaansa taktiikan oppikirjaan.” Lähes samalla tavoin Adaridi kiittää neliosaisen *Sotataidon historia* -kirjasarjan ensimmäisen osan esipuheessa Paul von Gerichiä kehotuksesta ja avunannosta. Adaridi, K.: *Sotataidon historia 1*. Helsinki 1920, s. 5–6.

kehityssuuntaa. Voidaan siis päätellä, että suomalaisen sotataidon kehitystyössä ja vakavasti otettavissa suomalaisen taktiikan pohdinnoissa 1920–1930-luvuilla ei kannollisia erityispiirteitä, olosuhteita, vuodenaikojen merkitystä sodankäyntiin tai maantieteellisiä tekijöitä ollut unohdettu – päinvastoin.

Suomalaisen taktiikan perusteisiin erilaiset sodankäynnin menetelmät virallistuivat 1920-luvun lopulla, kun vuonna 1928 julkaistussa ja eritoten sotakouluille tarkoitettussa oppikirjassa *Taktiikan perusteet* asiaa esiteltiin kansantajuisesti.²⁴ Taktiikan oppikirjan kirjoittaja everstiluutnantti Hannes Olkkonen oli taustaltaan Saksassa sotilaskoulutuksensa saanut jääkäriupseeri. Olkkonen taisteli ensimmäisessä maailmansodassa Saksan riveissä ja vapaussodassa Jääkärirykmentti 4:ään kuuluneen VIII Jääkäripataljoonan adjutanttina. Vapaussodan jälkeen Olkkonen osallistui muun muassa ohjesääntökomitean työhön vuosina 1918–1919. Yleisesikuntaupseerikoulutuksensa Hannes Olkkonen sai Berliinissä vuosina 1923–1925, jonka jälkeen hän palveli Kadettikoulun taktiikan ja sotahistorian opettajana sekä Sotakorkeakoulun erikoiskurssin sotahistorian opettajana vuosina 1925–1927. *Taktiikan perusteet* -kirjan kirjoitusajankohtana Olkkonen toimi vastaperustetun Taistelukoulun johtajana vuosina 1927–1931.²⁵

Taktiikan perusteet -kirja perustui Olkkosen kirjoittaman esipuheen mukaan olemassa oleviin ohjesääntöihin ja kokemuksiin. Kirjan tarkoitus oli lähinnä selventää vaikeatajuisia ohjesääntöjä sekä täydentää niissä esiintyneitä puutteita. Olkkosen mukaan oppikirja selvitti ennen kaikkea sotilassanaston muutoksia sekä ”*maailman sotakokemusten hedelmöittämän ripeän taktiikan kehityksen*.”²⁶ Aikakauden sotataidon kannalta perusedellytyksenä olivat asevoimien käyttö taisteluihin, mutta taktiikan pohdinnoissa haluttiin kuitenkin luoda sovelletun taktiikan käyttömahdollisuus sotatoimiin.²⁷

Olkkosen mukaan sodankäynti soveltui luontevasti aikakaudella vallinneeseen hyökkäyshenkiseen sotataidolliseen ajatteluun. Hyökkäysten tuli olla nopeita iskuja ja väistymistä tai irtautumista sitoutumatta pitkäaikaisiin taisteluihin. Edellytyksenä oli ehdoton salassa pysyminen sekä taistelusuunnitelmien tarpeettomien yksityiskohtien salaaminen omilta joukoilta sekä paikalliselta väestöltä. Ilmeisesti tarkoituksena oli hyödyntää taistelukentällä vallinnutta sekaannusta sekä harhauttaa vihollista paikallisväestölle annettavien väärin tietojen avulla.²⁸ Aivan kuten Adaridi ja monet muut aikalaiset Olkkonen korostaa kirjassa suomalaisten olosuhteiden ja maaston hyödyntämisen tärkeyttä.²⁹

Mika Huttunen on sisällyttänyt väitöskirjaansa *Monimutkainen taktiikka* Wolf H. Halstin omaelämäkerrassaan esittämän kuvauksen Olkkosen kirjan syntyhistoriasta. Halsti väitti, että Olkkosen teos on hänen kadettina laatimansa sanatarkka käännös

---

²⁴ Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928.

²⁵ Olkkonen, Matti Juho (Hannes), nimikirjanote n:o 40651, KA.

²⁶ Olkkonen (1928), s. 5–6.

²⁷ Ibid., s. 320–321.

²⁸ Ibid., s. 321–322.

²⁹ Ibid., s. 323–324.

Karl Adaridin teoksesta *Grundriss der Taktik*, jonka suomentamisen vanhemman vuosikurssin kadetti, Hannes Olkkosen tuttava, oli nuoremmalle kadetille tehtäväksi antanut. Huttunen toteaa, että Olkkosen oppikirjan rungon suurelta osin muodostaakin Halstin kääntämä alkuperäisteos.³⁰ Väitettä tukevat lukuisat yhtymäkohdat, mukaan lukien pioneeritoimintaa koskevien osuuksien samankaltaisuudet toisiinsa nähden³¹. Selkeä muutos kyseisessä tekstikohdassa on rautatiejoukkojen liittäminen pioneerien yhteyteen Suomessa 1920-luvulla vallinneesta teknilliset joukot -kokonaisuudesta johtuen. Laajemmat lisäykset johtuvat edellisvuonna ilmestyneen kenttäohjesäännön sisältöjen lisäämisestä, taktiikan viimeaikaisimmista kehityspiirteistä ja eräiden muiden tekstilukujen laajentamisesta.

Adaridin teoksen ja Olkkosen kirjan tarkempi vertailu osoittaa, että Olkkonen on monin paikoin muuttanut teoksen rakennetta ja laajentanut huomattavasti alkuperäisteoksen tekstiä. Esimerkiksi hyökkäysvaunuja ja panssariautoja käsittelevä osuus on erotettu jalkaväen taisteluvälineistä omaksi ”aselajiluvukseen”. Kyseisen luvun sisältöä on myös laajennettu. Olkkonen ei toista Adaridin tekstissä mainittuja hyökkäysvaunujen suoritusarvoja kuin yhdessä kohdassa, mutta tuo esiin useita näkökohtia, joita ei saksankielisessä teoksessa mainita. Edellä mainitussa pioneerikohdassa Adaridi luettelee esimerkkejä pioneeriteknillisistä erikoistehtävistä. Rautatiejoukkoja koskeva osuus on puolen sivun mittainen. Laajin alkuperäisteoksesta poikkeava osuus on Olkkosen kirjansa alkuun sisällyttämät kaksi lukua, joissa esitetään muun muassa sodan päämäärä, sodankäynnin perustoimintamuodot, sotatoimi ja siihen liittyvät käsitteet, sotänäyttämöön ja johtamiseen liittyvät seikat sekä taktiikan jako. Adaridin teoksen liitteenä on 12-sivuinen katsaus taktiikan sotahistorialliseen kehitykseen. Olkkosen kirjassa sama osuus on kolme kertaa pitempi. Lukuisat lisäykset aiheuttavat sen, että Olkkosen kirjaa voi pitää aivan eri teoksena, kuin Adaridin kirjaa. Alkuperäisteos on 180 sivun laajuinen, mutta Olkkosen kirja peräti 394 sivun pituinen.³²

Vaikka Olkkonen vaikuttaakin voimakkaasti tukeutuneen Adaridin teokseen kadetti Hagmanin (myöhemmin Halsti) suomennostyön kautta, on lopputuloksena syntynyt kirja ansiokas. Se todellakin selvittää taktiikan perusteet ja tekee sen perusteellisesti sekä ymmärrettävästi. Sitä, että Olkkonen on lainannut tai plagioinut Adaridin teoksen sisällön, ei ole mahdollista etikan näkökulmasta arvioida, koska tiedossa ei ole, onko Adaridi esimerkiksi antanut luvan tähän. Teoksen julkaisu tapahtui neljä vuotta niin sanotun upseerikapinan jälkeen. Jääkäriupseereiden painostuksen seurauksena Venäjällä koulutuksensa saaneet upseerit siirtyivät tai siirrettiin vähin erin syrjään Puolustusvoimien merkittävimmistä tehtävistä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Aika on saattanut olla sellainen, ettei Olkkosen ollut mahdollista edes esipuheessaan kiittää venäläisen kenraaliluutnantti Adaridin teoksen antia oman oppikir-

³⁰ Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010, s. 176, tukeutuen teokseen Halsti, Wolf H.: *Mies elää aikaansa. Muistelmat 1 1905 – 1939*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1973, s. 154.

³¹ Adaridi, Karl: *Grundriss der Taktik. Auf Grund der Erfahrungen des Weltkrieges*. Verlag von R. Eisenschmidt, Berlin 1925, s. 15; Olkkonen (1928), s. 46–47.

³² Adaridi (1925), s. 15, 9–11 ja 164–175; Olkkonen (1928), s. 46–47, 51–53 ja 350–386.

jansa syntyyn. Kadetin käyttäminen palkattomana kääntäjänä ilman suostumusta ei nykypäivän näkökulmasta ole sopivaa eikä laillistakaan, mutta tältäkin osin tarinan alkuperää ei voida varmistaa. Halstin mukaan vanhempi kadetti kertoi käännöksen menevän vanhemman kurssin tarpeisiin³³. Onhan aina mahdollista, että tämä on totta ja Olkkonen on saanut käännöksen tuttavaltaan kadetilta yllättäen ja pyytämättä.

Everstiluutnantti Hannes Olkkosen vuonna 1928 julkaistua *Taktiikan perusteet* -kirjaa pidettiin onnistuneena ja perinpohjaisena kokonaisuutena suomalaisesta taktiikasta. Kirja korvasi ilmestyessään Paul von Gerichin kirjoittamat *Taktiikan oppikirja I ja II*³⁴. Olkkosen kirja jaettiin käytettäväksi joukko-osastoille ja sotilasopetuslaitoksiin. Oppikirjana sitä pidettiin erityisen hyvin soveltuvana Sotakorkeakoulussa, Reserviupseerikoulussa ja Kadettikoulussa.³⁵ Kaiken kaikkiaan *Taktiikan perusteet* on aika-laistodiste siitä, että sodankäynnin, tekniikan ja sotataidon muuttuminen oli Suomessa huomioitu. Yksi kirjan päätarkoituksista oli viedä sotakoulujen opetuksen myötä käytäntöön maailmalta Suomeen rantautuneita sotataidon uusia piirteitä.

Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina alkanut ohjesääntöjen ilmestyminen jatkui ja laajeni 1920-luvun lopulle tultaessa. Erityisen tärkeän puutteen täytti vuodesta 1927 alkaen laadittu kenttäohjesääntöjen sarja, jossa Suomen sotilaallisen doktriinin periaatteet esiteltiin entistä jäsentyneemmässä muodossa. Kenttäohjesääntöjen perusteella määriteltiin myös koulutuksen suuntaviivat niin sotakouluille kuin joukko-osastoille.³⁶

Suomen kenttäarmeijan omaksumat taktiset suuntaviivat oli ennen sotia määritetty pääosin vuosina 1927–1932 ilmestyneissä kenttäohjesäännöissä ja jalkaväen ohjesäännöissä. Sotaan muodostettujen joukkojen taktinen koulutus toteutettiin yleensä näiden ohjesääntöjen mukaan. Talvisodassa johtajien toiminnassa korostettiin aina joustavan ja tilanteenmukaisen toiminnan merkitystä – siis tehtävätaktiikkaa. Osaltaan tämä tekijä edisti suomalaisen taktiikan kehittymistä pois kaavamaisuudesta ja liiasta teoriasta tavalliseen maalaisjärkeen perustuvaksi taidoksi. Ohjesäännöt jäivät siksi sodissa pääasiallisesti vain käsitteitä ja määritelmiä yhdenmukaistaviksi ja aselajien yhteistoimintaa edistäviksi muistisääntöjen kokoelmiksi.

Talvisodan³⁷ kuluessa Päämajan koulutusosaston taktillinen toimisto keräsi tietoja ja julkaisi *Taktillisia oppaita*, joiden tarkoitus oli ohjeistaa joukkoja sodan aikana saadusta taktisista kokemuksista. Oppaat olivat salaisia, mutta ohjeistuksen mukaan ne tuli hetimiten saattaa joukoille ”huomioonotettavaksi taistelutoiminnassa ja koulutuksessa”. Sodan aikana julkaistiin kaikkiaan 11 taktillista opasta ja yksi vielä välirauhan aika-

³³ Huttunen (2010), s. 176.

³⁴ Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja I*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919; Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja II*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919.

³⁵ Kirja sai hyvät lausunnot muun muassa SKK:n, KadK:n ja RUK:n johtajilta. Yleisesikunta ennakkotilasi Olkkosen kirjaa 500 kappaletta jo ennen sen ilmestymistä. TaistK:n ak. n:o 209/Ia/21.3.1928, liitteinen, T 14792/22, KA; YE:n ak. n:o 384/X/28./13.4.1928, T 14792/22, KA. Ks. myös Tynkkynen (1996), s. 31.

³⁶ Arimo, Reino: *Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939. III osa*. Helsinki 1987, s. 276.

³⁷ Vuosien 1939–1940 sodasta käytetään puhkekieleen vakiintunutta nimitystä *talvisota*.

na.³⁸ *Toisesta taktillisesta oppaasta* lähtien kirjasen loppuun lisättiin myös kehoitus sotakokemusten keräämisestä kaikille joukoille: ”Lähetäkää nopeasti tiedot taisteluissa saamistanne kokemuksista, tehokkaiksi havaituista taistelumenetelmistänne, vihollisen taktiikasta ja aseistuksesta sekä omista taisteluväline- ym. keksinnöistänne Päämajan koulutusosaston taktilliselle toimistolle kaikkien joukkojemme tietoon saatettavaksi yhteisen päämäärän hyväksi.”³⁹

Talvisodan päätyttyä Puolustusvoimissa siirryttiin rauhan ajan organisaatioon. Maa-voimat ryhmitettiin lähelle valtakunnan itärajaa viideksi armeijakunnaksi ja nämä edelleen 13 prikaatiksi sijoitettuna niin sanottuihin korpivaruskuntiin. Merivoimiin kuului viisi rannikkotykistörykmenttiä sekä Rannikkolaivasto ja Erillinen Laivasto-osasto. Ilmavoimat muodostuivat neljästä lentorykmentistä sekä ilmatorjuntaprikaatista. Järjestelyillä haettiin uuden sodan uhkan varalta entistä nopeampaa valmiutta. Täydellisen liikekannallepanon myötä 17.6.1941 Puolustusvoimat siirtyi uudelleen sodan ajan kokoonpanoihin.⁴⁰

Talvisodan päätyttyä maailmansota jatkui Euroopassa. Tilanne oli Pohjolassa yhä jännittynyt, vaikka Suomi oli solminut Moskovan rauhan Neuvostoliiton kanssa. Väli rauhan aikana kevästä 1940 kesään 1941 Suomessa elettiin epävarmuudessa. Neuvostoliitto oli liitossa Saksan kanssa, ja itänaapurin hyökkäystä pelättiin. Tilanne vaati pikaisia järjestelyjä ja muutoksia sotilaallisen maanpuolustuksen parantamiseksi. Kehitystyö ulottui sotataidollisiin perusteisiin, kuten taktikkaan ja sen muutostarpeisiin.

Heti talvisodan jälkeen koottuja sotakokemuksia edustaa everstiluutnantti Valter Nordgrenin yhteenvedo vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä sodassa 1939–1940. Asiakirjan merkintöjen mukaan Nordgren on laatinut koosteen vasta keväällä 1941.⁴¹ Sotien jälkeistä tutkimuksellista pohdintaa talvisodan kokemuksista osoittaa eversti Yrjö Aleksis Järvisen vuonna 1948 julkaistu kirja *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Y. A. Järvinen esittää kirjassaan yhteenvedon suomalaisesta ja venäläisestä taktiikasta ennen talvisotaa. Hän kuvaa hyvin realistisesti ja perustellusti ne vahvuudet ja heikkoudet, jotka leimasivat molempia sodan osapuolia. Eri tyisen huomion hän kiinnittää voimasuhteiden epätasapainoon: ”Katselipa voimasuhteita miltä kannalta tabansa, joutuu vain toteamaan, että talvisota oli Daavidin ja Goljatin välinen kaksintaistelu, jossa venäläisten massoja ja tekniikkaa vastassa oli suomalaisten sisu ja sitkeys.”⁴²

---

³⁸ *Taktillinen opas I*. Päämaja, Koul. 2/39, 12.12.1939. *Taktillinen opas II*. Päämaja, Koul. 2/39, 16.12.1939. *Taktillinen opas III*. Päämaja, Koul. 2/39, 21.12.1939. *Taktillinen opas IV*. Päämaja, Koul. 2/39, 22.12.1939. *Taktillinen opas V*. Päämaja, Koul. 2/39, 25.12.1939. *Taktillinen opas VI*. Päämaja, Koul. 2/39, 31.12.1939. *Taktillinen opas VII*. Päämaja, Koul. 2/39, 9.1.1940. *Taktillinen opas VIII*. Päämaja, Koul. 2/39, 10.1.1940. *Taktillinen opas IX*. Päämaja Koul. 2/39, 16.1.1940. *Taktillinen opas X*. Päämaja, Koul. 2/39, 22.1.1940. *Taktillinen opas XI*. Päämaja, Koul. 2/39, 20.2.1940. *Taktillinen opas XII*. Päämaja Koul. 2/39, 10.7.1940. Ks. myös Tynkkynen (1996), s. 128–131.

³⁹ *Taktillinen opas II*. Päämaja, Koul. 2/39, 16.12.1939, s. 16.

⁴⁰ *Puolustusvoimat. Joukko-osastoperinteet*. Marko Palokangas (toim.). Jyväskylä 2008, s. 21–25.

⁴¹ *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*. Koonnut keväällä 1941 ev.luutn. Nordgren, PM:n koul.os. saap. kirj. 1941, T 18003/3, KA.

⁴² Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Porvoo 1948, s. 70, 188 ja 242–243.

Myös jatkosodan⁴³ aikana oli pyritty keräämään kokemuksia ja oppeja taisteluista.⁴⁴ Maaselän Ryhmän operatiivisen osaston päällikkönä toiminut everstiluutnantti Y. A. Järvinen näytti tässä suhteessa esimerkkiä johtaessaan sodanaikaisten kokemusten keräämistä. Heinäkuussa 1942 tehdyn aloitteen mukaan tärkeimpien sotakokemusten saamiseksi tuoreeltaan kootuiksi Maaselän Ryhmän Esikunta määräsi alaisensa yhtymät ja joukot vastaamaan ennalta asetettuihin kysymyksiin ja raportoimaan niistä.⁴⁵ Joukoilta kootuissa yhteenvedossa todetaan muun muassa, että ”[e]ri sotatoimiyhtymien lausunnoista käy ilmi, että samasta asiasta, vieläpä yksityiskohdastakin saadut kokemukset monessa tapauksessa ovat ristiriitaisia. Puuttumatta syihin, joista tämä voi johtua, todettakoon vain, että tällaisissa tapauksissa on tässä yhteenvedossa otettu perusteluja esittämättä tietty kanta.”⁴⁶ Tämän perusteella yhteenvedoista ja niiden analysoinnista vastannut everstiluutnantti Y. A. Järvinen tiedosti pintakokemuksiin sisältyvän riskin päätyä helposti vääriin johtopäätöksiin.

Sotakokemuksia on eri arkistoista ja arkistonmuodostajittain löydettävissä paljon, mutta on vaikea erotella, mitkä niistä kirjoitettiin sotien aikana ja mitkä vasta sotien jälkeen. Osa on selvästi kerätty ja kirjoitettu sotien aikana, mutta mitä ilmeisimmin pääosa on kirjoitettu ja koottu vasta sotien jälkeen.⁴⁷ Kenties suurin sotien jälkeen muodostettu kokoelma sotakokemuksista löytyy Puolustusvoimain Pääesikunnan koulutusosaston arkistosta.⁴⁸ Tämä aineisto perustuu everstiluutnantti Y. A. Järvisen tammikuussa 1945 tekemään aloitteeseen koota sotakokemukset yhtymittäin ja muodostaa niistä perusta niin koulutukselle ja ohjesääntötyölle kuin organisaatioiden, taktiikan, aseistuksen ja varustuksen kehittämislle.⁴⁹

Sotakokemukset kerättiin ja koottiin Järvisen aloitteen mukaisesti kevään 1945 kuluessa. Pelkästään taktiikkaan liittyviä kokemuksia yksittäisinä asiakirjoina on löydettävissä kaikkien joukkojen lähettämästä aineistosta.⁵⁰ Aineistoa tarkasteltaessa voi havaita, että tietojen muokkaus ja yhdistäminen on jäänyt joukoilta ja esikunnilta tekemättä. Kerättyjen kokemusten sisältöön tai niissä esitettyihin näkemyksiin ei myöskään ole juuri otettu kantaa. Tämän lisäksi sotakokemuskertomuksissa esiintyy myös lukuisia ristiriitoja. Siksi varuskunnissa ryhdyttiin jo kevään 1945 aikana järjestämään upseeriston keskustelutilaisuuksia, joissa rintamalla palvelleet yhtymien ja joukko-osastojen komentajat sekä yksiköiden päälliköt saivat esittää perusteltuja kannanot-

---

⁴³ Vuosien 1941–1944 sodasta käytetään niin ikään suomen kieleen vakiintunutta nimeä *jatkosota*. Edellä mainittujen sotien välisestä ajasta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä *välirauhan aika*. Vuosien 1944–1945 tapahtuneesta saksalaisten joukkojen internoinnista Pohjois-Suomesta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä *Lapin sota*.

⁴⁴ Ks. esim. *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta* n:ot 1–86. Päämajan koulutusosasto, T 17654/14, KA.

⁴⁵ *Sotakokemuksia*. MaaRE:n n:o 3192/III/7 sal./20.7.1942, koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksistä, Sotataidon laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu.

⁴⁶ *Sotakokemuksia*. MaaRE:n n:o 3192/III/7 sal./20.7.1942, koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksistä, Sotataidon laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu, Liite 1: Jalkaväen taistelutoiminnan alalta saatuja sotakokemuksia, s. 1.

⁴⁷ Ks. esim. *Väinö Volasen yksityiskokoelma*, Pk 1401/2, KA ja *Eino Penttilän yksityiskokoelma*, Pk 2109/3, KA.

⁴⁸ *PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista*, T 18002/8–13, KA.

⁴⁹ *PvPE:n n:o 256/Jv./43/22.1.1945*, T 17655/13, KA. Järvinen toimi aloitteen tehdessään jalkaväen tarkastajan toimiston päällikkönä. Järvinen, Y. A., nimikirjanote n:o 25164, KA.

⁵⁰ *PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista*, T 18002/8–13, KA.

tojaan sotakokemuksista sekä taktiikasta.⁵¹ Jokaisessa keskustelutilaisuudessa pidettiin pöytäkirjaa, johon alustajan esitykseen lausutut kommentit, eriävät mielipiteet ja johtopäätökset kirjattiin.⁵²

Jatkosodan aikaisten ja heti sodan jälkeen koottujen sotakokemusten hyödyt ja opit taktiikasta voidaan kiteyttää kysymykseen: *miten taktiikkaa tulisi kehittää vastaamaan alati muuttuvaa sodankäyntiä?* Tätä kysymystä pohdittiin heti sodan päätyttyä, mutta voimallisemmin vasta kylmän sodan⁵³ aikana 1950-luvun alussa, kun muodostettiin perustaa alueelliselle puolustusperiaatteelle.

Sodan kuva, sotataito, operaatiotaito ja taktiikka joutuivat kylmän sodan aikakaudella suurten muutosten ja nopean kehityksen myllerrykseen. Juuri siksi Puolustusvoimien piirissä pyrittiin analysoimaan ja perustelemaan suomalaisen sotataidon sisältö ja käsitteet sekä selventämään ja määrittelemään ne myös yksiselitteisesti ymmärrettäviksi. Maata oli kyettävä puolustamaan tosiasioihin perustuvien suunnitelmien ja puolustusjärjestelmän avulla eikä tunnesidonnaisilla mielikuvilla, joita kansainväliset tapahtumat vahvasti näyttivät ruokkivan.

Suomalaisen sotataidon laatu nojasi kylmän sodan aikana vahvasti käytännössä koettuun totuuteen. Vihollinen toimi tavallaan, suomalaiset kehittivät maanpuolustusta omalla, juuri Suomen oloihin sopivalla tavalla. Ylivoiman jäljittelyn todettiin liian usein sotahistoriassa johtaneen karvaaseen tappioon. Tässä viisaudessa piilee myös kansallisen taktiikan ja sen soveltuvuuden ydin. Kaikista ja etenkin sotatekniikan suomista avuista huolimatta suomalaisilta ammattisotilailta ja reserviläisiltä – ennen kaikkea taktikoilta – vaadittiin hyvää ruumiillista ja henkistä kestävyyttä sekä mielikuvitusta, oveluutta ja kekseliäisyyttä.

Suomalainen sotataito ei kuitenkaan saavuttanut kylmän sodan aikana mitään lopulliseksi katsottavaa muotoa. Kaukaa viisaat päättäjät ja upseeristo antoivat sotataidon elää kehittämällä sitä innovatiivisesti, mutta päämäärätietoisesti kohti asetettuja tavoitteita. Perusteltuja ja tutkimuksiin nojautuvia ratkaisuja pidettiin hätäratkaisuja kestävämpinä. Maanpuolustuksen kehittämistä jatkettiin 1980-luvulla edelleen alueellisen puolustuksen periaatteen pohjalta ja tehostettiin erityisesti kykyä torjua Etelä-Suomeen kohdistuvat yllätyshyökkäykset. Alueellista puolustusjärjestelmää pidettiin viimeistään 1980-luvulle tultaessa hyvin toimivana sekä pitkällisen ja järjestelmällisen työn tuloksena.

Sodankäynnin, sotataidon, sotatekniikan, operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen sekä saatujen kokemusten myötä puolustusjärjestelmä saavutti kansallisen hyväksynnän. Kesti kuitenkin pitkään, ennen kuin asia vietiin operatiivisten suunnitelmien tasolle. Suomen strateginen puolustusperiaate ja operatiivinen suunnittelu olivat alu-

⁵¹ Tynkkynen (1996), s. 283–284.

⁵² *Alustukset ja ups. keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945*, PvPE:n koul.os, T 18002/6–7, KA.

⁵³ Sotienjälkeisestä aikakaudesta, noin vuosista 1947–1990 käytetään nimitystä *kylmän sodan aika*. Tavallisimmin kylmän sodan aikakauden katsotaan kestäneen toisen maailmansodan lopusta Neuvostoliiton luhistumiseen 1990-luvun alussa. *Kylmä sota* oli vastakkainasettelun aikakausi, jossa kilpailivat kaksi supervaltaa, lähinnä Yhdysvallat ja Neuvostoliitto, liittolaisineen.

eellisen puolustuksen alusta lähtien perustuneet uhkakuvaan, johon kuuluivat sekä yllätyshyökkäys että suurhyökkäys. Ydinaseiden käytön uhkakuva rajattiin 1980-luvulta alkaen hiljalleen pois siksi, että ydinaseiden käyttö Suomea vastaan arvioitiin hyvin epätodennäköiseksi sekä joka tapauksessa mahdottomaksi torjua sotilaallisesti.

Vaatimukset alueellisen puolustuksen osalta kehittää maavoimien joukkorakenteita, sotavarustusta ja taktiikkaa vaikuttivat 1980-luvulta lähtien siirtymiseen entistä modernimpaan taisteluoppiin. Joustavan valmiuden ja taistelukyvyn korostuminen, yllätyshyökkäyksen ja alueen hyväksikäytön estäminen, puolustustaistelun kiinteys sekä operatiivisten yhtymien taistelun kehittäminen heijastuivat alueellisen puolustusperiaatteen muutostarpeisiin. Vastahyökkäyksiin soveltuviksi joukoiksi kehitettiin panssariprikaatit sekä maastoajoneuvoilla varustetut jääkäriprikaatit, joita valmistauduttiin käyttämään painopisteiden vaatimalla tavalla koko valtakunnan alueella. Sotateknologian kallistumisen vuoksi kuitenkin vain osa maavoimien laajasta reservistä voitiin 1980-luvun aikana varustaa liikuntakykyisellä kalustolla. Liikkuvien joukkojen vähäinen määrä korosti joustavan valmiuden säätelyn ja painopisteisen käytön merkitystä puolustusvalmiutta kohotettaessa.

Maailmassa elettiin 1990-luvun alkuvuosina suurten muutosten aikaa. Kylmän sodan aikaisten suurvalta-asetelmien purkautuessa eivät uhkakuvat ja sodan kuva enää vastanneet muuttuneita oloja. Modernin sodankäynnin riippuvuussuhde teknologiaan alkoi 1990-luvun puolivälissä olla jo sillä tasolla, että eri asevoimien oli maailmanlaajuisesti tehtävä valintoja suorituskyvyn ja sotataidon kehittämisen painopisteiden osalta. Suomessa 1990-luvulla tehtyjä ulko- ja puolustuspoliittisia peruslinjauksia sekä vuodesta 1995 alkaen laadittuja turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja tarkasteltaessa selviää, että sotilaallisen puolustuksen mukauttaminen uusiin oloihin oli 1990-luvun keskeisin tavoite. Kun yllätyshyökkäyksen uhkakuva luovuttiin ja se korvattiin Ruotsista lainatulla strategisen iskun torjuntamallilla, heijastevaikutukset myös suomalaiseen sotataitoon olivat ilmeiset.

Vuodesta 1995 lähtien noin kolmen–neljän vuoden välein laadittujen turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen (v. 2017 alkaen Valtioneuvoston puolustusselontekojen) mukaan Suomen sotilaallisen puolustuksen perustaksi oli yhä 2010-luvulla määriteltä alueellinen puolustusjärjestelmä, josta on 2020-luvulle tultaessa siirrytty kohti kokonaisvaltaista ja liikkuvaa aluepuolustusta. Uusimmassa Valtioneuvoston puolustusselonteossa 2021 todettiin **paikallispuolustuksen kehittäminen**, millä kokonaan korvataan pois jäävät alueelliset joukot. On myös muistettava, että suomalainen yhteiskunta on muuttunut rajusti etenkin viimeisten vuosikymmenten aikana. Ikäluokkien pientyminen, työurien piteneminen, jatkuva kansainvälistyminen, kansalaisten syrjäytyminen ja niin edelleen ovat vaikuttaneet välillisesti myös kansalliseen puolustukseen. Puolustusvoimat on osa yhteiskuntaa ja se on aina joutunut elämään muutosten mukana sekä sopeutumaan kehityksen aiheuttamiin ilmiöihin.

Suomen puolustuskoktriinien ja sotataidon muotoilussa puolustusrevisioilla sekä parlamentaarilla puolustuskomiteoilla ja -selonteilla on ollut keskeinen merkitys. Ta-

savallan presidentti on turvallisuuspolitiikan linjanvedoilla vaikuttanut myös puolustusdoktriinin sisältöön. Puolustusvoimien johto on toiminut yhteisymmärryksessä ylipäällikön kanssa. Sen sijaan doktriinin alemmaa tasoa eli joukkojen taisteluoppia on kehitetty lähes yksinomaan Puolustusvoimien sisäisin toimenpitein. Sen perusteista ja vaihtoehtoista käyty julkinen keskustelu on ollut minimaalista verrattuna esimerkiksi keskieuropalaiseen tai ruotsalaiseen käytäntöön. Suomalainen maa-voimien taisteluoppi on vastannut pääpiirtein kulloistakin ulkomaisen kehityksen ja oman strategisen doktriinin asettamaa vaatimustasoa, mutta julkisen keskustelun ja poliittisen mielenkiinnon puute on ehkä osaltaan vaikuttanut tarvittavien määrärahojen myöntämiseen.

Puolustusjärjestelmän ja siihen liitetyn sotataidon kehittämisen ja kehittymisen perusedellytys on, että se tunnetaan tutkimisen arvoiseksi. Suomalainen sotataito ja taktiikka ovat tunnettuja monipiirteisyydestään, omaleimaisuudestaan sekä elinvoimastaan. Vallitsevin piirre kautta aikojen on ollut tilanteenmukainen joustavuus ja kyky sopeutua vallitseviin oloihin. Suomalaisen sotataidon kehityskaari osoittaa, että kunkin aikakauden operaatiotaito ja taktiikka ovat soveltuneet ja ne on mukautettu hyväksytyyn puolustuspoliittiseen linjaan sekä puolustusjärjestelmään. Sama pätee taktiikkaan osana suomalaista sotataitoa.

Alueellinen puolustusjärjestelmä sotataidollisine erityispiirteineen on osoittautunut toimivaksi, tehokkaaksi ja muuntautumiskykyiseksi. Alueellisen puolustuksen periaatteet pätevät Suomessa edelleen 2020-luvun sotilaallisen maanpuolustuksen järjestelyissä, vaikka käsitys alueellisen puolustuksen luonteesta onkin muutostilassa. Kylmän sodan aikana Suomen omaksuman alueellisen puolustusjärjestelmän laaja kehitys ja käyttöönotto pitävät sisällään ne piirteet, jotka selittävät paljolti sitä, mihin suuntaan suomalainen sotataito ja Puolustusvoimia koskeva kehitys etenevät.

Maailmalla 2000-luvulla näyttävästi esiin noussut kansainvälinen terrorismi on yhä useammin yhdistetty toimintamenetelmiltään ja taktikaltaan epätavanomaiseen sodankäyntiin. Vaikka sotataidon kannalta tarkasteltuna kyseessä on kaksi eri asiaa, niiden keinovalikoimat ovat hyvin lähellä toisiaan. Terrorihyökkäysten voiman ja näyttävyyden myötä niiden mielikuvituksellisuus on ylittänyt vastapuolen kaavamaisen ajattelukyvyyn. Uutena ilmiönä ja uhkakuvana maailmanlaajuisesti levinnyt kybersota eli tieto- ja energiaverkkoihin kohdistetut iskut sekä niitä vastaan kehitetyt suojauskeinot ovat myös nousseet sotataidon viitekehityksessä aseellisen voimankäytön rinnalle.

Kybersodalla voidaan yksinkertaisin keinoin vahingoittaa vakavasti koko tietoyhteiskuntaa ja aiheuttaa suunnattomia taloudellisia menetyksiä ja jopa ihmisuhreja. Näyttää siltä, että nykyajan terroristit ja kybersissit ovat ylittäneet maailman kipukynnyksen. Niiden kimppuun käydään kaikilla rintamilla. On ryhdytty sanoista tekoihin toisin kuin kylmän sodan aikana. Tässä sodassa pätevät perinteisen vastasisissodan opit: eristetään, tukitaan huoltokanavat, jahdataan herkeämättä ja tuhotaan. Tärkeää on katkaista rahoitus ja estää pääsy joukkotuhoaseiden lähteille. Teoriassa asia on yksin-

kertainen, mutta niin kauan, kun terroristit ja tietoverkkosissit pysyvät piilossa, niitä vastaan sotiminen on vaikeaa. Taktiikka kaipaa lisää aktiivisuutta ja yllätyksellisyyttä.

Teoriassa sotataito on oppi sodan voittamisesta, mutta vain käytännön taidot määrittävät sodan lopputuloksen. Lukuisat sotataidon teoriat ovat hienoja – osin jopa yleviä, mutta käytäntö on usein paljon muuta kuin oppirakenteiden tai periaateluetteloiden toteutumista sellaisenaan. Vanhan sanonnan mukaan sota on julmaa ja ratsuväki raakaa. Sodassa vaaditaan erilaisia taitoja, jotka toki opitaan ensin teorioista, sitten käytännön harjoittelulla ja viimekädessä kokemuksellisin oppeina varsinaisissa taisteluissa.

Sotataidon perusteet, eli sotilasstrategia, operaatiotaito ja taktiikka ovat jokaisen upseerin ammatillisen osaamisen kivijalka. Upseerin ammatissa sotataitoa tulee opiskella, ymmärtää, harjoitella, soveltaa ja äärimmäisessä tapauksessa myös osata toteuttaa käytännössä. Sotataidon erilaisten ilmiöiden yhdistelmässä on nähtävissä vuorovaiikutussuhde, joka selittää niiden syntymistä, kehittymistä, ilmentymistä ja painotusten muutoksia.

Kaiken edellä kuvatun perusteella voidaan sotataidon jatkuvaa kehitystä tutkia monista lähtökohdista, mutta se on tehtävä taiten ja varoen. Kansallista sotataitoa kehitettäessä tulisi ensin harkita tarkoin, mitä sotataidon käsitteitä käytetään ja miten niiden taktiikan sisältö määritellään. Tärkeintä olisi siten keskittyä kehittämään uudistettaville käsitteille myös niitä kuvaava sisältö ja menettelytavat. Sotataitoa tulee ennen kaikkea tutkia järjestelmällisillä tutkimusmenetelmillä. Tutkimus- ja kokeilutoiminta on toteutettava tavoitteellisesti, ja kerätyistä tuloksista on tehtävä vertailukelpoiset analyysit. Sodan ajan organisaatioita on kehitettävä tulevaisuuden mukaisen sodan kuvan ja uhkakuvien perusteilla.

2.2. Taktiikan peruskäsitteistö yleisesti ja kansallisesti

Toimivan määritelmän perusominaisuuksia ovat kattavuus ja poissulkevuus. Määritelmässä siis on kaikki määrittelykohdetta kuvaava tarpeellinen tunnusmerkistö, mutta samalla se rajaa pois määrittelykohteeseen kuulumattomat elementit. Mitkä ovat ne tunnuspiirteet, jotka kuuluvat taktiikkaan, mutta eivät kuulu muuhun sodankäyntiin? Ainakaan kaikki Puolustusvoimien viralliset määritelmät eivät tältä osin ole kovinkaan toimivia.

Aluksi on todettava, että operaatiotaito ja taktiikka sisältyvät ja liittyvät kiinteästi sotataidon laajaan käsittekokonaisuuteen. Siksi on syytä aloittaa sotataidon määrittelyllä.

2.3. Sotataito

Sotataidolla tarkoitetaan taitoa johtaa sotavoimia sodan päämäärien saavuttamiseksi sekä taitoa valmistautua rauhan aikana mahdolliseen sotaan. Yleensä sotataito jaetaan strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan. Lisäksi sotataito voidaan jakaa meri- tai ilmasotataitoon sekä toisinaan myös maasotataitoon. *Suomalaisen sotataidon yleispe-*

rusteet eivät poikkea yleismaailmallisen sotataidon keskeisistä periaatteista, vaikka kansallisen sotataidon voidaan todeta sisältävän paljon omintakeisia piirteitä. Suomessa on kuitenkin korostettu paikallisten olosuhteiden mahdollisimman tehokasta huomioon ottamista, etenkin kansallista sotataitoa kehitettäessä. Siksi voidaan sanoa, että suomalainen sotataito poikkeaa yleismaailmallisesta sotataidosta eniten juuri omaperäisyyden, sovelluksien ja toiminnan tarkoituksenmukaisuusperiaatteissa.⁵⁴

Mainittakoon, että Maanpuolustuskorkeakoulussa sotataito ei varsinaisesti ole tieteenala, tai ei edes kokoava tieteenala, vaikka sotakouluissa on kuitenkin oppiaine nimeltä sotataito. Sotataidon oppiaine muodostuu kolmesta sotatieteen opetus- ja tutkimussuuntauksesta, joita ovat sotahistoria, strategia sekä operaatiotaito ja taktiikka. Merkille pantavaa on, että sotataitoon keskittyvien oppiaineiden tiedekäsitykset eroavat toisistaan hyvin paljon.⁵⁵

2.4. Operaatiotaito ja taktiikka

Operaatiotaito ja taktiikka sisältyvät sotataidon peruskäsitteistöön. Molempiin määritelmiin on usein sisällytetty myös sotatoimien ja taisteluiden valmistelu. Vaikka valmistelut ovat pääosin näiden käsitteiden alaan kuulumattomia käytännön toimenpiteitä, niihin liittyy muun muassa johtaminen, joka on operaatiotaidon ja taktiikan keskeinen osakokonaisuus.⁵⁶

2.5. Operaatiotaito

Operaatiotaito tarkoittaa yleensä useammasta toisiinsa liittyvästä taistelusta koostuvan sotatoimen suunnitteluun, valmisteluun ja toteuttamiseen liittyvää toimintaa. Operaatiotaitoa voidaan luonnehtia opiksi tai taidoksi suunnitella, valmistella ja johtaa taktisten taistelujen muodostama sarja. Kiteytettynä operaatiotaito määrittelee koska, missä, miten ja miksi laajat joukkokokonaisuudet taistelevat. Operaatiotaidon määritelmä perustuu latinan kielen sanaan *opera*, joka on monikkomuotoinen työtä, toimitusta ja toimeliaisuutta kuvaava sana.⁵⁷

Operaatiotaitoon luetaan kuuluviksi muun muassa taisteluoppien laaja-alainen tuntemus, yleisten sotataidollisten periaatteiden tuntemus, suunnitteluprosessin ja esikuntatyöskentelyn hallinta, puolustushaarojen, aselajien ja toimialojen toiminnan tuntemus ja taito sovittaa näiden kaikkien toiminta yhteen. Operaatiotaitoa on myös

---

⁵⁴ Ahto, Sampo: Sotataito. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 121–124.

⁵⁵ Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 9–14.

⁵⁶ Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 55–58.

⁵⁷ Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 55–58. Ks. Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010, s. 44–68; Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 11–16.

kyky johtaa useita alajohtoportaita halutun päämäärän tai loppuasetelman saavuttamiseksi.⁵⁸

Operaatiotaidon monitahoiset määritelmät osoittavat, että käsite operatiivinen on Suomessa kytketty yleensä joukon kokoon, eikä niinkään operaation päämäärään. Suomessa operaatiotaitoa on sovellettu pääsääntöisesti yhtymätasolla, eli nykyisin taisteluosastoissa ja prikaateissa sekä vastaavissa ilma- ja merivoimien joukkotyyppeissä. Entistä tiiviimmin operaatiotaidon käsitettä sovelletaan maa- meri- ja ilmavoimien käytön sijasta liittämällä se maa-, meri- ja ilmapuolustukseen sekä Puolustusvoimien yhteisiin suorituskykyihin. Operaatiotaitoa ei siten enää sidota vain joukon kokoon, vaan valittuun päämäärään tähtäävään toimintaan ja suorituskykyjen optimaaliseen käyttöön.⁵⁹

2.6. Operaatio

Sotilaallisessa merkityksessä *operaatio* voidaan ymmärtää myös sarjaksi yhteenkuuluvia laajoja sotatoimia, joukkojen ja tarvikkeiden siirtoja, ryhmityksiä ja taisteluita, jotka toteutetaan asetetun päämäärän saavuttamiseksi. Suomalaisessa sotataidossa maa-, meri- ja ilmavoimilla on oma operaatiotaitonsa. Operaatiotaitoon sisällytetään maavoimien yhtymien toiminta sotilasalueen (aiemmin sotilasläänin), armeijakunnan ja eräissä tapauksissa myös erillisessä suunnassa toimivan yhtymän (esimerkiksi taisteluosaston tai prikaatin) puitteissa. Nämä sovitetaan eri operaatioissa yhteen. Operaatiotaitoon liitetään yleensä myös *operaatioiden* tai *sotatoimien* käsitteet. Operaatio ja sen rinnakkaiskäsitteenä sotatoimi valmistellaan ja johdetaan yhtenäisesti, ja useimmiten siihen sisältyy eri taistelulajeihin, hyökkäykseen, puolustukseen ja viivytykseen, kuuluvia taisteluita.⁶⁰

2.7. Taistelu

Operaatiotaitoon ja taktiikkaan liittyvät kiinteästi myös sodankäynnin yleiset periaatteet, eli sodankäynnin peruseriaatteet sekä *taistelun* periaatteet ja taistelun elementit sekä taistelulajit.⁶¹ Sodankäynnin peruseriaatteita (*principles of war*) kutsutaan suomalaisessa kirjallisuudessa ja taktiikan tutkimuksessa *yleisiksi taktisiksi periaatteiksi*. Yleiset taktiset periaatteet ovat säilyttäneet merkityksensä sodankäynnissä sotateknikan jatkuvassa kehityksestä ja sotataidon evoluutiosta huolimatta.⁶² Sodankäynnin peruseriaatteet ovat aina tilannesidonnaisia ja osa niistä on tietyissä tilanteissa toisi-

---

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Kesseli (2008), s. 13.

⁶⁰ Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 55–58. Ks. Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010, s. 44–68; Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 11–16.

⁶¹ Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan. Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Helsinki 2005. Ks. myös Kesseli (2008), s. 13.

⁶² Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa*. 4. uusittu painos, verkkoversio, Juha Mälkki (toim.). Helsinki 2013, luvut 9.1–9.2: s. 437–449. [http://urn.fi/URN:ISBN:951-25-1734-5], luettu 25.10.2021. Ks. myös Kesseli (2008), s. 13.

aan pois sulkevia. Yleiset taktiset periaatteet eivät takaa voittoa taistelussa, operaatioissa tai sodassa, mutta on osoitettavissa, että niiden huomiotta jättäminen on yleensä aiheuttanut häviön tai tappion taisteluissa.

Taistelun periaatteet ovat yleensä ilmenneet sotataidossa ja sodankäynnissä eri aikakausina eri tavoilla. Taistelun keskeiset perustoiminnot ovat perinteisesti olleet **tuli**, **liike** ja **suoja**.⁶³ Mika Huttunen on kirjassaan *Näkökulmia taktiikkaan* laajentanut sekä syventänyt näiden kolmen käsitteen merkitystä. Huttusen mukaan tuli on muuttanut enemmän vaikuttamiseksi, koska vastustajaan voidaan vaikuttaa muutoinkin kuin kineettisin asein. Vaikuttaminen on laajentunut 2000-luvulle tultaessa yhä enemmän esimerkiksi informaatio-operaatioiksi ja informaationsodankäynniksi, joka ulottuu asevoimiin vaikuttamisen lisäksi myös yhteiskuntiin ja siviiliväestöön. Suojan käsitteen Huttunen on laajentanut käsitteellisesti laajempaan kontekstiin osaksi turvallisuutta. Suojautuminen vastustajan vaikuttamiselta ei enää ole vain fyysistä suojautumista. Esimerkiksi suojautuminen psykologista vaikuttamista vastaan pyritään tekemään jo ennaltaehkäisevästi. Sen sijaan liike on säilyttänyt merkityksensä, vaikka nykyaikoina pyritään yhä enemmän korostamaan, että liike ei ole vain fyysistä liikkuvuutta vaan myös mielen liikkuvuutta. Paitsi että sotajoukolla pitää olla kyky siirtyä ja siirtää vaikuttamista paikasta toiseen, komentajilla pitää olla myös kyky luovaan sota-aidolliseen ajatteluun.

Perinteiset taistelulajit operaatiotaidossa ja taktiikassa ovat **hyökkäys**, **puolustus** ja **viivytyt**.⁶⁴ Nykyään lisäksi perinteisten taistelulajien rinnalle on noussut sotaa alempiasteisissa kriiseissä käytettäviä toimintatapamalleja, jotka ovat usein perinteisten taistelulajien sovelluksia.

2.8. Taktiikka

Taktiikka tarkoittaa yleisesti suunnitelmallista menettelytapaa sekä menettelytapajärjestelmää. Sana taktiikka tulee klassisen kreikankielen ilmaisusta *taktika*, joka alun perin tarkoitti joukkojen järjestämistä taisteluun ja jalostuneemmassa merkityksessään yleisemmin sotapäällikön taitoa. Taktiikalla tarkoitetaan usein myös taistelutaitoa, johon liittyvät taistelun suunnittelu, valmistelu, toteuttaminen ja sen johtaminen.⁶⁵

Taktiikka muodostaa opin taistelun voittamisesta. Myös joukkojen ryhmitys, niiden liikkeiden suunta sekä tulenkäytön ja maasto-, sää- sekä muiden olosuhteiden hyväksikäyttö taistelussa tarkoituksenmukaisimmalla ja parhaat tulokset tuottavalla tavalla sisällytetään taktiikan sotilaalliseen määrittelyyn. Mika Huttunen määrittelee kirjassaan *Näkökulmia taktiikkaan* taktiikan olevan ”tehtävän toteuttamiseen annettujen resursien ja keinojen optimaalista suunnittelua, soveltamista ja käyttöä haluttujen päämäärien saavutta-

⁶³ Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan. Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Helsinki 2005, luku 4. Ks. myös Kesseli, Pasi: *Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 13.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Kesseli (2008), s. 13–14.

miseksi taistelussa. Taktiikka edellyttää taisteluun liittyvien keinojen tuntemista ja taitoa soveltaa niitä käytännössä.”⁶⁶ Vuoden 2016 Kenttäohjesäännön 3.1 määritelmässä voidaan nähdä yhteys Huttusen tekemään määritelmään taktiikasta. Kenttäohjesääntö 3.1 Maaoperaatiot määrittelee käsitteen seuraavasti: ”Taktiikka on tehtävän toteuttamiseen asetettujen resursien ja keinojen optimaalista suunnittelua ja sovellettua käyttöä päämäärien saavuttamiseksi taistelussa.”⁶⁷

Tässä oppikirjassa taktiikalla tarkoitetaan perusyhtymän (esimerkiksi taisteluosaston tai prikaatin) ja pataljoonan taistelutaitoa, jossa menettelytapajärjestelmiä ovat eri taistelulajit ja menettelytapoja joukkojen ja tulen käyttö, aselaji- ja huoltotoiminnot, yleisten taktisten periaatteiden noudattaminen, olosuhdetekijöiden hyväksikäyttö sekä johtaminen ja tiedustelu. Taktiikan käsitteeseen voidaan myös sisällyttää perusyksikön ja sitä pienempien yksiköiden toimintaa, vaikka se pääosaltaan on katsottava **taistelutekniikaksi**. Operaatiotaito ja taktiikka sisältävät laajasti ymmärrettyinä myös eri aselajien sotatoimiin ja taisteluihin liittyvät toiminnot. Edellä olevien käsitteiden ulkopuolelle jäävät **ilma-** ja **meritaktiikka**.⁶⁸

Yleisesti käytetty tietolähde eli Wikipedia määrittelee taktiikan seuraavasti: ”Taktiikka tarkoittaa sodankäynnissä ja perinteisenä käsityksenä oppia taistelun voittamisesta. Taktiikan alapuolella on taistelutekniikka ja yläpuolella operaatiotaito. Taktiikalla voidaan tarkoittaa myös muissa yhteyksissä ennalta asetetun päämäärän saavuttamiseksi valittavaa menettelytapaa.”⁶⁹ Vastaavasti Suomisanakirja.fi määrittelee taktiikan olevan ”([s]otilaskielessä, sotilasala) tapa käyttää joukkoja ja taisteluvälineitä taistelun päämäärän saavuttamiseksi”.⁷⁰

Taktiikan käsitteestä ja sen sisällöllisistä poikkeavuuksista sekä niiden keskinäisistä eroavaisuuksista on Suomessa eri aikoina esitetty lukuisia määritelmiä. Siksi täsmällistä määritelmää taktiikalle on lähes mahdotonta esittää.⁷¹

Leevi Välimaa käsittelee aikalaisena käsitteproblematiikkaa ansiokkaasti *Tiede ja Ase* -vuosikirjassa vuonna 1954 julkaistussa artikkelissaan ”Operatiivinen – taktillinen”. Artikkelin loppulauseessa kirjoittaja toteaa, että ”yksiselitteistä ja käsitteellisesti täysin täsmennettyä määritelmää ei ole pystytty aikaansaamaan –”.⁷²

Maanpuolustuskorkeakoulun yleinen opinto-opas vuodelta 2021 määrittelee käsitteet seuraavasti: **Operaatiotaito** on ”oppi sotataidosta ja operaatioista sekä taito käyttää jouk-

⁶⁶ Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan. Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Helsinki 2005, s. 46.

⁶⁷ *Kenttäohjesääntö. 3.1. Maaoperaatiot*. (KO 3.1). Pääesikunta 2015, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 77.

⁶⁸ Maunula, Antero: *Operaatiotaito ja taktiikka. Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 55–58. Ks. myös Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010, s. 44–68; Kesseli, Pasi: *Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 11–16; Vänskä, Ville: *Nykyaikainen merisodankäynti*. Tampere 2021.

⁶⁹ Wikipedia; taktiikka, [https://fi.wikipedia.org/wiki/Taktiikka], luettu 25.10.2021.

⁷⁰ Suomisanakirja.fi; taktiikka, [https://www.suomisanakirja.fi/taktiikka], luettu 25.10.2021.

⁷¹ Maunula, Antero: *Operaatiotaito ja taktiikka. Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 55–58; Hyötyläinen, Tapani: *Taktiikkamme kehittäminen taistelu- ja sotaharjoituksissa 1970-luvulta alkaen. Tiede ja Ase N:o 50*, 1992, s. 86. Ks. myös Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010, s. 44–68; Kesseli, Pasi: *Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 11–16.

⁷² Välimaa, Leevi: *Operatiivinen – taktillinen. Tiede ja Ase N:o 12*, 1954, s. 35–77.

koja ja järjestelmiä operaation toteuttamiseksi ja operaatiolle asetettujen päämäärien saavuttamiseksi. Operaatiotaidon olennaisin sisältö on komentajien ja esikuntien kyky ja taito suunnitella, valmistella sekä johtaa operaatio. Tämä sisältää tarvittavat joukkojen siirrot, ryhmitykset ja taistelut sekä näihin liittyvät eri järjestelmien vaikutukset ja tukitoiminnot niin, että operaatiolle asetetut päämäärät saavutetaan.” Operaation onnistunut toteutus edellyttää myös taktiikan hallitsemista. **Taktiikka** on ”oppi taistelujen käymisestä, taito käyttää joukkoja ja järjestelmiä taistelun käymiseksi ja taistelutehtävän täyttämiseksi. Taktiikan olennaisin sisältö on omien ja vastustajan joukkojen, järjestelmien ja toimintatapojen tunteminen, tilannetietoisuus, omiin voimavaroihin, tilanteeseen ja olosuhteisiin sopivien toimintamenetelmien valinta sekä joukkojen ja toimintojen optimaalinen suunnittelu, valmistelu ja johtaminen taistelutehtävän täyttämiseksi.”⁷³

2.9. Tehtävätaktiikka

Tehtävätaktiikka on sotataidossa yleisesti tunnettu käsite ja johtamisen periaate, mutta niin kansainvälisesti kuin kansallisesti sen sisältö ja perimmäinen olemus ovat heikommin tunnettuja. *Kenttäohjesääntö yleinen* vuodelta 2014 määrittelee tehtävätaktiikan seuraavalla tavalla: ”Tehtävätaktiikka on toimintatapa, jossa esimies tai ylempi johtoporras antaa alaiselle tehtävän ja määrittää halutun loppuasetelman. Alainen voi päättää miten tehtävä yksityiskohtaisesti suoritetaan.”⁷⁴ Suomalaisen sotataidon sanotaan perustuvan yleisesti tehtävätaktiikkaan, vaikka viralliset ohjesäännöt ja oppaat eivät sitä tarkemmin selitä tai määrittele sen erilaisia käyttötapoja.⁷⁵

Tehtävätaktiikka ei ole ollut alun perin suomalainen ilmiö, mutta se on ajan saatossa tullut osaksi suomalaisen sotataidon identiteettiä.⁷⁶ Tehtävätaktiikan merkitys taisteluiden johtamisessa on noussut uudelleen esille etenkin Maavoimien taistelutapauidistuksen yhteydessä. Maavoimien taistelutapa hyökkäyksessä perustuu vahvasti tehtävätaktiikan periaatteisiin ja sen toteutumiseen käytännössä. Lisäksi tehtäväjohtaminen on noussut uutena käsitteenä vanhan tehtävätaktiikan rinnalle.⁷⁷

⁷³ *Maanpuolustuskorkeakoulu. Yleinen opintojen opas. Sotatieteelliset perus- ja jatkotutkinnot.* Tampere 2021, s. 45.

[<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/181633/Yleinen%20opinto-opas%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>], luettu 25.10.2021.

⁷⁴ *Kenttäohjesääntö. Yleinen.* (KOYL). Pääesikunta 2014, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 55. Ks. myös *Kenttäohjesääntö. Yleinen.* Luonnos. Pääesikunta 2021, Käyttö rajoitettu (IL IV).

⁷⁵ Ks. mm. *Johtajan käsikirja.* (JOKÄ). Pääesikunta, ohjesääntönumero 835, Tampere 2012, s. 95–97. Ks. myös *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano.* Tapio Huhtamella & Janne Mäkitalo (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoista nro 8, Helsinki 2020.

⁷⁶ Piirainen, Lassi: *Tehtävätaktiikka suomalaisessa sotataidossa.* Sotatieteiden tohtoritutkimuksen ja väitöskirjan tutkimussuunnitelma, Maanpuolustuskorkeakoulu 17.8.2020, s. 1–6. Lassi Piirainen valmistelees sotataidon historian aiheesta väitöstudiumista sotilasprofessori Marko Palokankaan ohjauksessa. Ks. myös Mälkki, Jukka: *Tehtävätaktiikan olemus. Tehtävätaktiikan muodostuminen preussilais-saksalaisessa sotataidossa vuosina 1806–1945.* Yleisesikuntaupseerikurssi 54:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu 2009, s. iii ja 128. Mälkin mukaan ”[t]ehtävätaktiikan johtamisfilosofinen olemus kytkeytyy toimintaympäristön dynaamiseen kompleksisuuteen ja sen edellyttämään yksilön oma-aloitteisuuteen, itseluottamukseen, vastuuntuntoisuuteen sekä yksilöllisyyteen. Tehtävätaktiikan olemus johtamiskonseptina perustuu toimintojen yksinkertaisuuteen, nopeuteen, päättävyyteen, sotilaiden väliseen keskinäiseen luottamukseen, tehtävyyppisiin käskyihin, alaisen toimintavapauden maksimointiin tehtävien annossa ja niiden toteuttamisessa sekä toimintaan komentajan aikomuksen mukaisesti. Tehtävätaktiikan johtamiskulttuurinen olemus ilmenee, kun sen jäsenet ovat yleisesti sisäistäneet tehtävätaktiikan periaatteet sekä käytössä olevan doktriinin ja ovat harjaantuneet soveltamaan molempia käytännössä.”

⁷⁷ *Operatiivinen yhtiö 2035.* [<https://maavoimat.fi/operatiivinen-yhtyma-2035>], luettu 18.8.2020.

Tehtävätaktiikan periaatteen mukaan vain tehtävälle asetetun tavoitteen toteutumisella on merkitystä. Esimies – komentaja, päällikkö tai johtaja – antaa tehtävän ja tietyt reunaehdot sekä resurssit tehtävän toteutukseen, ja alainen toteuttaa tehtävän parhaaksi katsomallaan tavalla. Tehtävätaktinen johtamistapa vaatii alaiselta lujaa itseluottamusta ja tilanteenmukaista itsenäistä soveltamistaitoa. Toimintatapa vaatii, että alaisella myös on todellinen päätösvalta oman tehtävän toteuttamiseen liittyvissä asioissa. Esimiehen täytyy oikeasti luottaa siihen, että alainen kykenee hoitamaan tehtävän esimiehen asettaman tavoitteen mukaisesti. Oikein ymmärrettynä tehtävätaktiikka motivoi ja sitouttaa alaisen.⁷⁸

Nykyisin sotilaallisessa johtamiskulttuurissa on useiden maiden asevoimissa tehtävätaktiikan korostamisesta huolimatta yhä enemmän piirteitä normatiivisesta ja kontrolloivasta johtamisesta. Syväjohtamisen opeista huolimatta tehtävän täyttäminen alaisen parhaaksi katsomalla tavalla ei sotilaallisessa johtamiskulttuurissa aina näyttyä käytännössä, vaan alaisen liikkumatila on toisinaan hyvinkin tarkkaan säädeltyä ja kontrolloitua.⁷⁹

Operaatioiden johtamisen ja nopean toimeenpanon perusedellytys on luottamus.⁸⁰ Tehtävätaktiikan problematiikka piilee kuitenkin aina luottamuksessa – tai pahimmillaan luottamuksen puutteessa. Komentajan on luotettava koko yhtymään aina esikunnasta viimeiseen taistelijaan sekä käytettävissä olevaan aseistukseen ja sotavaruuteen. Vastavuoroisesti yhtymän jokaisen yksilön ja organisaatiossa olevan osajoukon on luotettava komentajaan. Nyt ja ennen kaikkea tulevaisuudessa tarvitsemme avarakatseisuutta ja johtamiseen sisältyvää luottamusta, sillä muutoin toimeenpanon nopeus jää vain korulauseeksi. Autoritääriseen johtamiseen ja kontrolloivalle johtamistavalle leimalliseen luottamuspulaan ei ole enää varaa.

2.10. Sodan kuva

Taktiikkaa sivuvaan käsitteistöön on liitettävä myös sodan kuvan käsite ja sen muutostekijöiden lyhyet tarkasteluperusteet. **Sodan kuva** määrittää asevoimien käytön periaatteet ja tehtävät, joihin puolustuskyvyllä vastataan. Sodan kuva voi usein olla, ja onkin, erilainen eri maiden tai kansakuntien välillä. Sodan kuva on käsitteenä kuitenkin määriteltävissä suhteellisen yhtenäiseksi vallitsevaksi näkemykseksi sodasta ja sodankäynnistä, joka vallitsee tietyn joukon keskuudessa, kuten valtion sisällä tai läntisten teollisuusmaiden kesken. Sodan kuvan määrittely on perinteisesti liittynyt läheisesti asevoimien tehtävien suunnitteluun. Sodan kuvan eli eri maiden käsityksen siitä mitä tämän päivän ja lähitulevaisuuden sota voisi olla, voi todeta ohjaavan sitä,

---

⁷⁸ Hulkko, Petri: Matalalla organisaatiolla – edestä – omalla esimerkillä. *Maavoimien komentajan blogi*, 9.3.2018. [<https://maavoimat.fi/komentajan-blogi/-/blogs/matalalla-organisaatiolla-edesta-omalla-esimerkillä>], luettu 17.8.2020.

⁷⁹ Ks. esim. Laitila, Jari: Luottamus hyvä, kontrolli paha. *Suomen Sotilas* -lehden verkkojulkaisu, 8.11.2015. [<http://www.suomensotilas.fi/luottamus-hyva-kontrolli-paha/>], luettu 17.8.2020.

⁸⁰ Jouko, Petteri: Tehtävätaktiikka suomalaisessa sotataidossa – myytti vai todellisuus? *Tiede ja Ase N:o 67*, Suomen Sotatieteellinen Seura ry, Helsinki 2009, s. 197–214.

minkäläistä sotilaallista puolustusta tarvitaan ja minkälaisiin tehtäviin eri maiden asevoimien pitää kyetä.⁸¹

Sodan paradigman viitekehys muodostuu viidestä eri tekijästä, jotka ovat vuorovai-
kutuksessa keskenään. Vallitsevan sodankäynnin kulttuurin keskeisinä määrittäjinä
nähdään **uhkakuvat** sekä **käsitys sodan luonteesta** ja **asevoimista**. Näiden kol-
men osaparadigman lisäksi **teknologian kehitys** sekä (käytössä olevat) **resurssit**
vaikuttavat keskeisinä käsitykseen sodan kuvasta. Käytössä olevat resurssit eivät ra-
joita tulevan sodan kuvaa, mutta tulevaa sodankäyntiä ne toki rajoittavat. Sodan kuva
on vahvasti kulttuurisidonnainen ja objektiivista käsitystä sodan luonteesta on mah-
doton muodostaa. Sodan kuvaa määriteltäessä osaparadigmoista uhkakuvat ovat
keskeisiä. Uhkakuvilla ei tarkoiteta pelkästään valtiota tai sen asevoimia, vaan ne
voivat olla mitä tahansa riskitekijöiksi tulkittuja tekijöitä. Uhkakuvat ja niiden muu-
tokset asettavat puolustautuville toimijoille vaatimuksia valmistautua uhkien torjun-
taan.⁸²

Yleisesti voidaan todeta sodan kuvan olevan jatkuvassa ja melko nopeassa muutok-
sessa. Erilaisten maailmankuvien sekä ideologioiden vastakkainasettelu, uudenlaiset
asejärjestelmät, kehittyvä sotataito ja yllätyksellisyys korostuvat, mikä muuttaa sodan
kuvaa tulevaisuudessa yhä monimutkaisemmaksi. Erot valtiollisten, valtioiden tuke-
mien ja ei-valtiollisten toimijoiden välillä hämärtyvät. Sodankäynnin monimutkaisuus
lisääntyy, sillä informaatiotulva, väärinkäsitykset ja virheelliset ennako-oletukset,
ennakoimattomuus ja lukemattomat muut tekijät aiheuttavat tilanteita, joita on vai-
kea hallita. Monimutkaistuvassa ympäristössä viholliset ja uhkat sekoittuvat sekä
erilaisia keinoja ja toimijoita yhdistetään uusin tavoin ja moniulotteisemmin kuin
aikaisemmin. Tämä tapahtuu esimerkiksi käyttämällä tavanomaisia (konventionaali-
sia) ja epätavanomaisia (ei-konventionaalisia) aseita yhdessä ilma-, maa-, meri-, ava-
ruus- ja kyber- ja informaatioulottuvuuksissa.⁸³

Niin sanotut hybridiuhkat eivät ole sinänsä uusia eikä hybridikäsitteelle saa antaa
liikaa painoarvoa, sillä kyse on paljolti vanhamuotoisen sodan kuvan uusista tulkin-
noista. Monimuotoisiin uhkiin vastaaminen edellyttää kokonaisvaltaista toimintata-
paa eli ymmärrystä näistä uhkista, tuoretta ajattelua sekä suorituskykyjen innovatiivista
käyttämistä ja uusia kumppanuuksia. Länsimaiden erilaiset strategia-asiakirjat
painottavat tulevaisuutta tarkasteltaessa kansainvälisten tapahtumien vaikutusta kan-
salliseen turvallisuuteen. Tulevaisuuden toimintaympäristöä leimaa yhä enenevässä
määrin lisääntyvä epävarmuus. Kasvava kompleksisuus ja keskinäisriippuvuus saavat
yhdessä aikaan sen, että strategisten shokkien ja sotilasoperaatioiksi tunnistamatto-
mien iskujen merkitys lisääntyy.⁸⁴

---

⁸¹ Palokangas, Marko: Länsimainen maasodankuva 2035, kirjoitus *Länsimainen sodankuva 2035* -tutkimuksessa. PVTUTKL, Doktriiniosasto 7.12.2015.

⁸² Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä: *Sodan määrittelystä. Käsitteet sodankäynnin taustalla*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4 N:o 18, Helsinki 2004, s. 12–16. Ks. myös Palokangas (2015).

⁸³ Palokangas (2015).

⁸⁴ Palokangas (2015).

2.11. Taktiikan yhteys operaatiotaitoon ja sotataitoon

Sotaa, sodankäyntiä ja sotataitoa on aikojen saatossa tutkittu ja teoretisoitu hyvinkin laajasti. Useita sotateorioita ja sotateoreetikoiden kirjoituksia yhdistävät niiden perustuminen kokemukseen – sotiin ja sodankäyntiin. Napoleon Bonaparten kerrotaan todenneen aikoinaan sotahistorian opiskelun olevan ainoa menetelmä, jonka avulla voi tulla suureksi sotapäälliköksi ja käsittää sotataidon salaisuudet. Vaikka Napoleonin esittämä johtopäätös on laajalti sotateoreetikoiden parissa vahvistettu, se ei ole ainoa tapa sotataidon monimuotoisuuden tutkimiseen tai ymmärtämiseen. Suurin vaara väärin johtopäätösten tekemiseen historiantutkimuksen keinoin piilee juuri ajallisessa ulottuvuudessa, sillä sotataito ja sodankäynnin ilmentymät ovat vahvasti sidoksissa omaan aikaansa ja ympäröivän yhteiskunnan kulttuuriin – aikakautensa ihmiseen.⁸⁵

Sotataidon määritelmä ja sen historialliset piirteet eivät ole täysin yksiselitteisiä. Sotataidon käsite on aikojen saatossa muuttunut, sillä sen määrittelyt ovat poikenneet toisistaan eri aikoina ja eri maissa. Taktiikan professorina ja yleisen sotataidon sotilasprofessorina toiminut eversti Pasi Kesseli on todennut asian varsin osuvasti: ”Yleispätevää sotataidon määritelmää ei pystyttäne rakentamaan, eikä sellaiseen liene tarvittakaan, vaikkakin sotilaita on aika ajoin kiehtonut mahdollisuus jäsentää taistelua jollain tavalla.”⁸⁶ Sotataito voidaan siten ymmärtää monella tavalla, mutta yleisin määritelmä sotataidosta selittää sen taidoksi johtaa sotavoimia sodan päämäärien saavuttamiseksi. Tavallisimmin sotataito jaetaan nykyisin 1) strategiaan, 2) operaatiotaitoon ja taktikkaan sekä 3) puolustushaaroittain eriytyvään sotataitoon.⁸⁷

Uuden ajan sotataidon teoreetikoista yksi tunnetuimmista lienee kenraali Carl von Clausewitz, jonka mukaan sotataito on ”*taitoa käyttää käytettävissä olevia keinoja ja välineitä taistelutoiminnassa*”. Von Clausewitz laajensi sotataidon käsitettä lisäten siihen kuuluvaksi myös sotaan valmistautumisen, kuten sotavoimien ja miesvoiman muodostamisen, aseistamisen, varustamisen, kouluttamisen ja niin edelleen.⁸⁸ Von Clausewitzin näkemykset ja pääperiaatteet sotataidosta esiintyvät hieman eri sanoin muotoiltuina lähes kaikissa sotataitoa käsittelevissä tutkimuksissa.

Toisin kuin strategia ja taktikka, on operaatiotaito käsitteenä varsin tuore. Strategia ja taktikka esiintyivät jo antiikin ajan sodankäynnissä, mutta operaatiotaitoa ei vielä tuolloin tunnettu. Strategian ja taktiikan väliin soveltuva sodankäynnin ja sotataidon kolmas taso pohditutti sotapäälliköitä ja sotateoreetikoita jo Napoleonin aikoina. Vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla preussilainen Helmuth von Moltke (vanhempi)

---

⁸⁵ Ks. esim. Ahto, Sampo: Sotataito, *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 121–124; Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään. Jugoslavalaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen* (diss.). Tampere 2012, s. 16–22.

⁸⁶ ”Anglosaksisessa maailmassa sotataidon tasot olivat ennen toista maailmansotaa taktiikka, suurtaktiikka tai strategia ja suurstrategia. Operaatiotaito oli siis anglosaksisessa ajattelussa suurtaktiikkaa tai strategiaa.” Kesseli, Pasi: Sotataito. *Defensor Patriae (Maanpuolustuskorkeakoulun lehti) 2/2005*, Helsinki 2005(b), s. 9.

⁸⁷ Yleisen sotataidon lisäksi puhutaan myös meri-, ilma- ja maasotataidosta. Ahto, Sampo: Sotataito, *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 121–124.

⁸⁸ Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*. Berlin und Leipzig 1918, s. 67–75.

nosti puheissaan esille marssimanööverit, mutta käytännössä sana operaatiotaito otettiin ensimmäisen kerran käyttöön vasta 1800-luvun lopun tietämillä. Operaatiotaidon tarpeeseen ja muodostamiseen strategian ja taktiikan väliseksi tasoksi vaikuttivat ennen kaikkea sodankäynnissä tapahtuneet muutokset sekä taistelukentällä tapahtunut taktinen ja tekninen kehitys. Sotataidon ”uusi” kolmijako levisi Ranskasta aluksi Preussiin, sittemmin Saksaan ja Neuvostoliittoon. Vastaavaa sotataidon sisäistä kolmijakoa käytettiin myös muualla maailmassa, mutta käsitteet ilmaistiin vain eri nimillä.⁸⁹

Sotataito on kansainvälisistä suuntauksista huolimatta aina sidoksissa myös kansallisiin erityispiirteisiin. Suomalaisen sotilaallisen ajattelun tutkimus tulisi asemoida käsitteellisesti ymmärrettävään kokonaisuuteen. Kansalliset lähtökohdat ja perusarvot määrittelevät suomalaisen sotataidon olemassaolon tai sen olemattomuuden. Käsitteiden suhdetta toisiinsa sekä niiden teoreettista olemassaoloa ja käytännön ilmentymiä on pohdittu aiemminkin. Etenkin 1920- ja 1930-luvulla tehtiin useita kirjoituksia ja pohdintoja eri sotateoreetikoista. Itsenäisyyden ajan alun saksalais-suuntaus taktiikan kehityksessä näyttäytyy etenkin Carl von Clausewitzin kirjoitusten tulkittamisena.⁹⁰

Sotataidon historia oli Suomen itsenäisyyden alkuvuosina niin merkittävä tutkimuskohde, että aiheesta julkaistiin kymmenen vuoden kuluessa kaksi samannimistä kirjasarjaa. Kenraali Karl Adaridin⁹¹ neliosainen *Sotataidon historia* ei niinkään syvenny itse sotataidon syy-seuraussuhteiden syvempään tutkimukseen, vaan pyrkii selittämään sotataidon kehitystä sotahistorian tarjoamien esimerkkien kautta. Adaridin mukaan ”teoksen tarkoituksena on esittää mahdollisimman suppeassa muodossa sotataidon kehitys eri aikakausina, seurata sen historiallista kulkua ja niin paljon kuin mahdollista selvittää tähän kehityskulkuun vaikuttaneita syitä”. Mitä ilmeisimmin kirjoittaja tunnisti ne vaikeudet, joita monisäikeisen sotataidon historian esittämisessä ilmeni, sillä jo esipuheessa hän toteaa, ettei täyttä kattavuutta sotataidon kehityksestä ilman kirjan käytettävyyden heikkenemistä voida saavuttaa.⁹²

Vaikka Adaridin teosta pidettiin aikakautensa ensimmäisenä sotataidon historian oppikirjana, kirjasarja sai osakseen ulkopuolista aikalaiskriittikää. *Sotilasajakauslehdien* silloinen päätoimittaja ja sotahistorian innokas tutkija kenraalimajuri Hannes Ignatius kirjoitti edustamaansa lehteen arvion Adaridin kirjasarjan ensimmäisestä osasta vuonna 1921. Arviossaan Ignatius takertuu muutamaan sotataidon olemusta käsitte-

---

⁸⁹ Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008, s. 11–13.

⁹⁰ Ks. esim. Adaridi, K.: *Sotataidon historia 1–4*. Helsinki 1920–1922; Hannula, J. O.: *Sotataidon historia I–III*. Helsinki 1930–1933; Hannula, J. O.: *Clausewitz*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, s. 21, SKK 1/38, KA; Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928.

⁹¹ Avgust Karl Mihajlovič Adaridi, venäläinen kenraaliluutnantti, joka eli vuosina 1859–1940. Jäättyään Venäjän armeijasta eläkkeelle vuonna 1915 ja muutettuaan asumaan Suomeen vuonna 1919 Adaridi teoretisoi useissa 1920-luvun kirjoituksissaan eri sodankäyntimuotoja ja sotataidon historiaa myös suomalaisesta näkökulmasta. Hänen kirjoituksiaan käännettiin myös suomen kielelle etenkin itsenäisyyden alkuvuosina, joista yhtenä esimerkkinä ovat sotataidon historiaa ja taktiikkaa käsittelevät kirjat.

⁹² Adaridi, K.: *Sotataidon historia 1*. Helsinki 1920, s. 5.

levään kohtaan, joissa hänen omat johtopäätöksensä ovat ristiriidassa Adaridin kirjoitusten kanssa. Ignatius suomii eritoten Adaridin tulkintaa sotataidon tieteellisyydestä ja lainalaisuuksien olemassaolosta. Ankaran vastalauseen Ignatius esittää myös Adaridin näkemyksestä, jonka mukaan ”*sotataito on mitä läheisimmässä yhteydessä kansojen yleisen sivistyksen kanssa –*”. Ignatius korostaa, että ”*kyllä monet muutkin vaikuttimet määräävät sotataidon kehityksen; esim. kansan siveellinen kunto, sen maantieteellinen ja historiallinen asema vaikuttavat sotataidon kehitykseen usein enemmän kuin sivistys, siitä on juuri sotahistoriassa monta valaisevaa esimerkkiä*”. Kaikesta kritiikistä huolimatta Ignatius antaa tunnustusta suomenkielisen kirjan aikaansaamisesta.⁹³

Vuosina 1927–1939 Sotakorkeakoulussa strategian ja sotahistorian opettajana toiminut majuri Joose Olavi Hannula sivuaa sotataidon käsiteproblematiikkaa Carl von Clausewitzia käsittelevässä diplomityössään vuodelta 1927. Hannula toteaa tutkimuksessaan, ettei ”*strategialla ja taktiikalla voi olla itsenäistä, toisistaan riippumattoman taidon luonnetta, vaan ainoastaan tietyn kokonaisuuden osina on niillä merkityksensä*”.⁹⁴ Hannulan sotataidolliset tutkimukset saivat ansaitsemansa jatkon vuosina 1930–1933 julkaistussa kolmiosaisessa *Sotataidon historia* -teoksessa.⁹⁵

Vuonna 1928 julkaistu kirja *Taktiikan perusteet* luo nimensä mukaisesti perusteita kansalliselle taktiikalle ja sen ymmärtämiselle. Taistelukoulun johtajana toimineen jääkärimajuri Hannes Olkkosen kirjoitustyyliä ilmentyy vahvasti clausewitzilainen ajattelutapa. ”*Oppi sodankäynnistä jaetaan strategiaan (sotataitoon) ja taktiikkaan (taistelutaitoon). Strategia on oppi sodan voittamisesta ja taktiikka taas oppi taistelun voittamisesta, mutta molemmat ovat kuitenkin toisiinsa mitä kiinteimmin sidotut. Strategian ja taktiikan välille ei voida vetää minkäänlaista jyrkkää rajaa, vaan ne kulkevat aina käsi kädessä.*”⁹⁶

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä sotataito ja sen kansallinen tulkinta määriteltiin melko vankasti Carl von Clausewitzin kirjoituksiin nojautuen. Heti talvisodan jälkeen vuonna 1940 julkaistiin Suomessa eripainos *Ison tietosanakirjan* keskeisistä sotaa koskevista käsitteiden määritelmistä. Yksi määritellyistä käsitteistä oli sotataito, josta kirjoitettiin seuraavasti: ”*Sotataidolla tarkoitetaan sotavoimien tarkoituksenmukaista johtamista sodan aikana sekä tarpeellisten valmistelutöiden suorittamista rauhan aikana. Laajasti ottaen sotataitoon kuuluvat sekä strategia että taktiikka, abtaammin ymmärrettynä vain strategia.*” Taktiikkaa kuvattiin taidoksi käyttää sotaväen yksiköitä, aselajeja ja aseita taistelun voittamiseksi. Strategia oli taitoa luoda suurten joukkojen keskityksellä ja laajoilla sotaliikkeillä edulliset olosuhteet koko sodan voittamiseksi. Määritelmän mukaan ”*tarkan rajan vetäminen strategian ja taktiikan välille on mahdotonta*”. Sotataidon nähtiin 1940-luvulle tultaessa pysyneen pääperiaatteiltaan samanlaisena, jolloin lähinnä liike

⁹³ Ignatius, Hannes: Sotakirjallisuuden arvostelua. *Suomen Sotilasajakauslehti* 1/1921, s. 25–30. Ks. myös Kemppi, Jarkko: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924*. Helsinki 2006, s. 13–19. Adaridin julkaisujen suomentajista ei ole merkintää teoksissa, joten alkuperäiset suomentajat ja kääntäjät ovat edelleen kiistanalaisia.

⁹⁴ Hannula, J. O.: *Clausewitz*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, s. 21, SKK 1/38, KA.

⁹⁵ Hannula, J. O.: *Sotataidon historia I–III*. Helsinki 1930–1933.

⁹⁶ Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928, s. 10–11.

ja taistelun suoritustapa edustivat muun muassa asetekniikassa tapahtunutta muutosta.⁹⁷

Vaikka sotataidon klassinen kahtiajako strategiaan ja taktiikkaan sai uusia piirteitä operaation ja operaatiotaidon käsitteistä, kirvoitti toinen maailmansota tarkentamaan sotataidon kansallista määritelmää. Talvisodan jälkeen julkaistussa *Suomen sotahistoria* -teoksen ensimmäisessä osassa kirjoittaja Martti Santavuori toteaa sotataidon sisältävän kansoja yhdistäviä piirteitä. Mitä ilmeisimmin maailmansota ja sen kokemukset korostivat sitä, että eri maat ja niiden armeijat ottavat sotataidollisia vaikutteita toinen toisiltaan. Etenkin sodan hävinneet osapuolet etsivät vaikutteita voittajilta.⁹⁸ Lieneekö sotien 1939–1944 kokemuksilla osuutta siihen, että vuonna 1953 julkaistussa *Sotilaskielen sanakirjassa* sotataito määritellään mielenkiintoisesti voittamisen näkökulmasta? Sanakirjan kirjoittajan Väinö Oinosen mukaan sotataito on ”*strategia, taito johtaa sotavoimia tarkoituksenmukaisesti koko sodan voitolliseen loppuun saattamiseksi*”.⁹⁹

Sotakorkeakoulussa yleisen taktiikan opettajana sotien jälkeen toiminut majuri Leevi Välimaa kirjoitti vuonna 1954 teoreettisen tutkielman, jossa hän pohdiskelee sotataidon ja sodankäynnin käsitteitä sekä niiden välisiä suhteita. Välimaa avaa problematiikkaa *Tiede ja Ase* -vuosikirjassa julkaistussa artikkelissa ”Operatiivinen – taktillinen”, jonka loppulauseessa kirjoittaja toteaa, että ”*yksiselitteistä ja käsitteellisesti täysin täsmennettyä määritelmää ei ole pystytty aikaansaamaan –*”. Välimaan mukaan strategia hallitsee sotilaallista toimintaa alusta loppuun sisältäen operaatioita, jotka muodostuvat taktillisista toimintasarjoista. Yhtäältä Välimaa valottaa käsitteiden eroavuuksia ja suhdetta toisiinsa sotahistorian esimerkkien kautta, mutta toisaalta eri maiden ja sotateoreetikoiden suuntausten myötä.¹⁰⁰

Myös Vesa Tynkkynen pohdiskelee väitöskirjassaan strategia – operaatiotaito – taktiikka -käsittekolmiksen rajoja ja suhteita. Tynkkynen käyttää tutkimuksensa teoreettisena lähtökohtana sotataidon jakamista von Clausewitzin kirjoitusten mukaan strategiaan ja taktiikkaan, mutta päätyy laajan lähdeaineiston perusteella johtopäätökseen, jonka mukaan suomalaista sotilaallista ajattelua ja käsitteiden jaottelua ovat teorioiden lisäksi ohjanneet käytännön kehitys ja kokemukset sodista. Tynkkynen mukaan itsenäisyyden alkuvuosikymmenten aikana ymmärretty strategia muuttuu kehityksen myötä 1950-luvulle tultaessa huomattavasti laajemmaksi kokonaisuudeksi. Alueellinen puolustusjärjestelmä strategisen ajattelun perustana sekä kokonaisuuden puolustus käsitteenä valottavat toisen maailmasodan jälkeisen ajan kansallista kehitystä

---

⁹⁷ Sotataito. *Eripainos Ison tietosanakirjan kirjoituksista*. Helsinki 1940, s. 3.

⁹⁸ Santavuori, Martti: *Suomen sotahistoria I*. Helsinki 1941, s. 5–6. Ks. myös Kemppe (2006), s. 18.

⁹⁹ Oinonen, Väinö: *Sotilaskielen sanakirja II*. N–Ö. Helsinki 1953, s. 596.

¹⁰⁰ Välimaa, Leevi Kalervo, nimikirjanote n:o 46511, KA; Välimaa, Leevi: Operatiivinen – taktillinen. *Tiede ja Ase* N:o 12, 1954, s. 35–77. Ks. myös SKK:n asiakirja n:o 321/5a/4.4.1955, T 20172/F 124, KA. ”Operatiivinen ilmaisee operaatioalueella tapahtuvaa johtamis-, taistelu- ja muuta toimintaa yhtymälle määrätyn tehtävän tai päämäärän saavuttamiseksi sekä osoittaa toiminnan suuruusluokkaa taktillisen yläpuolella ja strategisen alapuolella (L. K. Välimaa).” Vrt. myös PE:n asiakirja n:o 994/Ohjstso/8b/9.3.1956, T 20173/F 138, KA. ”Vähimmin entinen, vakiintunut käytäntö muuttuu, kun taktiikka-käsite pysytetään entisellään, strategia rajoitetaan käsittämään sodan sotilaallista johtotaitoa, jota sillä aina on ymmärrettykin, ja sen yläpuolelle sijoitetaan viimeaikaisen kehityksen käännyttämänä totaalisen sodan johtotaito, jossa politiikka, taloudelliset näkökohdat, strategia jne. ovat tekijöitä (T. V. Viljanen).”

varsin osuvasti. Sen sijaan taktiikka muuttui itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä käytännön ajattelussa huomattavasti enemmän. Tynkkynen tulkinna mukaan von Clausewitzin kahtiajako strategiaan ja taktiikkaan oli suomalaisessa talvisotaa edeltäneessä ajattelussa muotoutumassa nelijaollisesti strategiaan – operaatiotaitoon – taktiikkaan – taistelutekniikkaan.¹⁰¹

Koko Suomen itsenäisyyden ajan Carl von Clausewitzin kirjoitukset sodankäynnistä ovat näemmä tarjonneet kansainvälisiä lähtökohtia kansallisemmän perustan sotataidon määrittelemiseen ja kehittämiseen.¹⁰² Kokonaisuutta tarkastellen voidaan todeta, että suomalaisen sotataidon periaatteet ja ilmentymät eivät juuri poikkea yleismaailmallisen sotataidon periaatteista.¹⁰³ Suomalaisessa sotataidossa eroavuuksia kansainvälisiin piirteisiin on kuitenkin löydettävissä, etenkin paikallisten erityisolojen¹⁰⁴ tarkoituksenmukaisessa hyödyntämisessä sodankäynnin kaikilla tasoilla.

Tämän oppikirjan näkökulma taktiikkaan perustuu teoreettiseen lähtökohtaan siitä, että **suomalainen sotataito on kokonaisuus, jonka yhdessä muodostavat kansallinen puolustusperiaate, yleinen asevelvollisuus, sotilaallinen liittoutuminen ja puolustusliitto NATO:n jäsenyys, koko maan puolustamisen periaate, sekä eri aikakausina hyväksytyt ja sovellettu strategia, operaatiotaito, taktiikka ja taistelutekniikka.**

---

¹⁰¹ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Joutsa 1996, s. 9–13 ja 383–389.

¹⁰² Ks. esim. Tynkkynen (1996), s. 9–13 ja 383–389; Ahto, Sampo: *Sotataito. Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983, s. 124.

¹⁰³ Ks. esim. Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1997, Sotahistorian laitos, MPKK.

¹⁰⁴ Tässä yhteydessä erityisololla tarkoitetaan maantieteellistä toimintaympäristöä ja vuodenaikoja mukailevia olosuhteita.

3. TAKTIIKAN PRAKTIIKKA

Janne Mäkitalo

”**T**eorია ilman käytäntöä on kuollut”, totesi generalissimus Aleksander Suvorov 1800-luvun alussa¹⁰⁵. Muun muassa Napoleonin sodista suuren määrän kokemuksia hankkineen venäläisen sotilaskomentajan siteerauksessa piilee suuri viisaus, jonka merkitys ei ole vähentynyt 2000-luvunkaan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Mikäli taktiikan opinnot kohdistuvat vain kirjalliseen materiaaliin ja pelkästään teoreettisesta näkökulmasta, eivätkä etene taktiikan praktikkaan, alkaen perehtymisestä havainnollisiin sovellusesimerkkeihin, edeten erilaisten taktisten ratkaisujen kokeilemiseen, sotapelaamiseen ja lopulta johtoportaiden sekä joukkojen kanssa toteuttamiseen, on lopputuloksena vain illuusio taktisesta taidosta.

Oppikirjan tälle luvulle on asetettu kolme tutkimuksellista alakysymystä: Mitä piirteitä kuuluu taktiseen taitoon ja miten taktikoksi opiskeleva voi niissä kehittyä? Millaisia alakäsitteitä taktikkaan kuuluu ja millaisina praktisina toimintoina taktikka käytännössä ilmenee? Miten taktiikan käytäntö on ilmentynyt taistelukentällä – miksi taisteluita on voitettu?

Tekstissä lähdetään liikkeelle niistä vaatimuksista ja piirteistä, joiden tiedetään liittyneen taistelussa menestyneiden taktikoiden kykyihin ja ominaisuuksiin. Sen jälkeen käsitellään keskeisimpiä taktikkaan ja taistelutekniikkaan kuuluvia käsitteitä, pyrkien kuvaamaan ei vain mitä asia tarkoittaa ja miten se tehdään, vaan myös perustellen, miksi niin kannattaa toimia. Viimeisessä osuudessa analysoidaan praktisista taisteluesimerkkejä, joissa edellisen alaluvun tekijöitä on suunniteltu ja toimeenpantu taistelu voittaen tai sitten ne laiminlyömällä kohdattu tappion karvas kalkki.

Eräs keskeinen sekä ammattimaisesti toimivan organisaation vaatimuksista että yksi tieteenalan olemassaolon edellytyksistä on, että käytetyt käsitteet ja niiden merkitysisällöt on yhteisesti määritelty ja niiden käyttö on yhdenmukaista. Tämä edellytys koskee myös taktikkaa.

Sotilasstrategiaan ja operaatiotaitoon liittyvät keskeisimmät käsitteet, samoin kuin osa taktikkaan liittyvistä käsitteistä on määritelty ohjesäännöstössä. Taktikkaan sisältyy kuitenkin runsaasti käsitteitä, joita käytetään sujuvasti käsikirjoissa ja oppaissa ilman että niiden tarkempaa sisältöä olisi avattu. Tästä voi seurata taistelussa vaka-
viakin väärinymmärryksiä. Jotta suomalaiset taktikot puhuisivat samaa kieltä, on tähän lukuun koottu eräitä taktiikan peruskäsitteitä selitteineen. Mikäli tässä luvussa esitetyt sisällöt poikkeavat ohjesäännöissä käytetyistä, on upseerin luonnollisesti virallisissa yhteyksissä käytettävä ohjesääntöjen muotoja ja merkityksiä, mutta se ei estä

---

¹⁰⁵ Suvorov, Aleksander: *Voittamisen taito. Venäläisen sotataidon klassikko*. Aimo Ruusunen & Markku Salomaa (toim. & suom.). Docendo, Porvoo 2015, s. 16, alkuperäislähteenä Golubkov, Platon Vasiljevits: *Otserki zizni i dejanii grafa Aleksandra Suvorova-Rymnikskogo, avtobiografija*. Moskva 1848, s. 13.

opetuksessa ja tutkimuksessa pohtimasta merkityksien muutosta ja niiden syitä sekä tekemästä esityksiä uusien sisältöjen käyttöönotosta.

3.1. Taktinen taito

3.1.1. Taktisen taidon ja taktisen osaamisen perusteita

Taktikoksi kehittymisen keskeisimpiä lähtökohtia on ymmärtää taktisen taidon rakentumisen mekanismi. Taktinen taito vaatii paljon teoriaopintoja, mutta se ei synny ilman pitkää harjoittelua ja kokemusta. Tärkeää on myös kyky soveltaa, taito ”nähdä” olennainen pintatilanteen läpi (”silmämäärä”), kyky löytää juuri oikea ratkaisu, rohkeus tehdä päätös ja omata sisäistä voimaa toimeenpanna se nopeasti ja päättäväisesti. Carl von Clausewitz kuvaili sodankäynnin vaativan sotapäälliköltä kykyä rationaaliseen arviointiin ja päätöksentekoon (*Intelligenz*) mutta myös sodankäynnin taidon sisäistä henkeä (*Geist*).¹⁰⁶ Miten tällainen yhdistelmä on mahdollista saavuttaa?

Taktinen taito on osa *taktista osaamista*. Vuoden 2008 *Kenttäohjesäännön yleisessä osassa* ja Puolustusvoimien osaamisnormissa (2021) osaaminen on kuvattu kokonaisuudeksi, joka muodostuu yksilöiden tiedoista, taidoista, arvoista ja asenteista sekä niiden soveltamisesta käytännössä haluttujen päämäärien saavuttamiseksi.¹⁰⁷

Taktisen osaamisen määritelmän voikin tulkita noudattelevan yleistä osaamisen määritelmää. Sotilaspedagogiikassa osaamisella tarkoitetaan sotilaan tiedollista ja taidollista suoritus- tai taitotasoa tehtävässään ja tehtävään liittyvien välineiden käytössä.¹⁰⁸

Erno Salo on kiteyttänyt taktisen osaamisen *kyvyksi soveltaa käytäntöön taktiikassa tarvittavia tietoja sekä taitoja*. Taktiseen osaamiseen vaikuttavat myös *yksilön taktinen ajattelu ja henkilökohtaiset ominaisuudet*.¹⁰⁹

Saksan liittotasavallan Bundeswehrin kenraaliluutnantti Hans Röttiger kiteytti vuonna 1957, että taktinen taito on *ajattelua, tietoa ja toimintaa*¹¹⁰. Viimeaikaiset sodat ovat osoittaneet, että toiminta ja toimeenpanon nopeus painottuvat tempoltaan nopeutuneessa taistelussa – ei aikaa vievä, liian perusteellinen suunnittelu.

Vuonna 1995 silloinen yleisesikuntaupseerikurssin oppilasupseeri, kapteeni Timo Pöysti, myöhemmin Kadettikoulun johtaja, määritteli diplomityössään, että taktinen

---

¹⁰⁶ Rantapelkonen, Jari: Intuition palauttaminen taktiikkaan. *Vesa Tynkkynen. Operaattikko, rehtori ja professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta). Porvoo 2014, passim; Strachan, Hew: *Clausewitzin Sodankäynnistä*. Jouni Avelin (suom.). Ajatus Kirjat, Juva 2010, s. 107–109 ja 144–145; Clausewitz, Carl von: *Sodankäynnistä*. Heikki Eskelinen (suom.). Art House, Smedjebacken 1998, s. 42–44.

¹⁰⁷ *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet*. Pääesikunta, Suunnitteluosasto 2007, s. 100; PEKOULOS:n ak nro HO592/16.12.2021 ”PVOHJEK-PE – Puolustusvoimien osaaminen”.

¹⁰⁸ Oksama, Lauri & Jari Harala: *Kokonaisvaltaisen toimintakyvyn malli sekä toimintakykyjärjestelmän kuvaus. Loppuraportti*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos, Toimintakykyosasto, Tuusula 2021, s. 15.

¹⁰⁹ Salo, Erno: ”*Taktiset keinot pataljoonan taistelun ytimessä*”. *Taktisen osaamisen kehittyminen sotatieteiden maisterien taktiikan opintojen kuluessa. Havaintoja ja kehitysideitä*. Sotatieteiden maisterikurssi 2:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, s. 11.

¹¹⁰ Röttiger, Generalleutnant und Inspekteur des Heeres: Zum Geleit. Middeldorf, Eike: *Handbuch der Taktik. Für Führer und Unterführer*. E.S. Mittler & Sohn GmbH., Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland 1957, s. 5.

taito on *kykyä käyttää menestyksellisesti taktiikan oppeja ja toimintamenetelmiä taistelussa*. Taktinen taito jakautui Pöystin mukaan *taistelun kuvan ymmärtämiseen, taktiseen johtamisprosessiin* sekä *soveltamiskykyyn*. Taistelun kuvan oikea ymmärtäminen on taktisen taidon keskiössä, mutta se muodostaa samalla pohjan kaikelle johtamistoiminnalle. Kaksi muuta keskeistä osaamisaluetta ovat kyky arvioida vihollisen ja omien joukkojen toimintaa taistelussa sekä kyky ymmärtää yleisten taktisten periaatteiden vaikutus taistelussa. Pöysti toteaa olosuhde-, maasto- ja aikatekijöiden vaikuttavan taisteluun, mutta hän ei nosta niitä taktisen taidon keskeisimpien osa-alueiden joukkoon.¹¹¹

Joakim Salonen on omassa tutkimuksessaan tiivistänyt taktiseen osaamiseen vaikuttavat tekijät taktisiin tietoihin, taktiseen ajatteluun, taktisiin taitoihin ja oppijan ominaisuuksiin. Hän näkee Pöystin kaltaisesti taktisen taidon sisältävän taistelun kuvan ymmärtämisen, kyvyn taktiikan oppien soveltamiseen taistelussa sekä taktisen johtamisprosessin ja kyvyn soveltaa sitä, mutta näiden kolmen piirteen rinnalle hän on lisännyt *ajankäytön hallinnan*.¹¹² Onkin helppo yhtyä Salosen päätelmään – sodankäynti on taktisella tasolla aikakriittistä toimintaa. Ajatusta on havainnollistettu suomalaisessa taktiikassa seuraavilla kahdella kiteytyksellä. Hieman puutteellisempi päätös riittää, kunhan toiminta käynnistyy ajoissa. Liian myöhään tehty täydellinen päätös voi johtaa tappioon.

Nikolai Votshenko korosti vuonna 2019 valmistuneessa taktista taitoa käsittelevässä tutkimuksessaan taidon olevan kokemuksen kautta saavutettavaa toiminnallista osaamista. Hänen mukaansa taitoon liittyy tiedollinen käsitys periaatteista sekä syistä, miksi taktiikkaa harjoitellaan, kuten sitä harjoitellaan. Votshenko myös kytkee käsitteet taito ja asiantuntijuus toisiinsa. Asiantuntija kykenee yhdistämään toisiinsa teoreettisen tiedon, kokemuksellisen tiedon ja toiminnan säätelyyn liittyvät tiedot, kuten olosuhde- ja tilannetiedot.¹¹³

Yhdysvaltalainen operaatioanalytiikko Marvin Pokrant on tiivistänyt vuonna 2021 ilmestyneessä teoksessaan, että sodankäyntiä voi oppia viidellä tavalla. Upseeri oppii sodassa saaduista omista kokemuksistaan. Hän voi myös oppia kuuntelemalla ja kyselemällä niiltä, jotka ovat olleet sodassa. Sodankäyntiä voi opiskella myös tutkimalla sotahistoriaa. Harjoitukset, simulaatiot ja sotapelit tarjoavat myös erinomaisia mahdollisuuksia saada oppia sodankäynnistä. Pokrantin mukaan myös eräät epäsuorat keinot, kuten psykologian opiskeleminen tai strategiapelien pelaaminen, voivat antaa oppeja, jotka auttavat sodankäynnin ymmärtämisessä.¹¹⁴ Koska taktiikka on keskei-

---

¹¹¹ Pöysti, Timo: *Taktisen taidon kehittäminen uusimuotoisessa upseerikoulutuksessa. Esitys kokonaisu järjestelmäksi*. Yleisesikuntaupseerikurssi 43:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1995, s. 4–5.

¹¹² Salonen, Joakim: *Tiedän ja osaan, osaan ja ymmärrän? Taktiikan osaamisen kehittyminen Maanpuolustuskorkeakoulussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro 1/2006, Helsinki 2006, s. 17–19 ja 21–23.

¹¹³ Votshenko, Nikolai: *Komentajan taktisen taidon kehittäminen. Inhimillisen tiedonkäsitteilyn ja taidon mukainen malli sekä kehittämisohjeita*. Yleisesikuntaupseerikurssi 59:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 102–103.

¹¹⁴ Pokrant, Marvin: *New Principles of War. Enduring Truths with Timeless Examples*. Potomac Books, United States of America 2021, s. ix.

nen osa sodankäyntiä, Pokrantin viittä oppimiskeinoa kannattaa hyödyntää myös taktisen taidon opiskelemisessa.

Taktikon ei tule opiskella sotahistoriallisia esimerkkejä löytääkseen niistä yksittäisiä menestyksellisen taktiikan kaavoja tai reseptejä. Esimerkiksi onnistuneiden hyökkäysten yhteydestä voi kuitenkin tunnistaa malleja ja periaatteita, joita voi ja kannattaa hyödyntää omassa taktisessa ja operatiivisessa ajattelussaan, sitä ohjaavina mahdollisuuksina, mutta ei pakonomaisina vaatimuksina. Professori, valtiotieteen tohtori, eversti Matti Lappalainen kutsui tätä analyysitapaa *sotateoreettiseksi deduktioksi*. Tais-
teluita ja sotia analysoineita ja sodan periaatteita etsineitä sotapäälliköitä ja sotateoreetikoita ovat olleet muun muassa Kustaa II Adolf, Fredrik Suuri, Napoleon Bonaparte ja Antoine-Henri Jomini. Ajatus sotahistorian tutkimuksesta sodan ”laboratoriona” lähti liikkeelle Preussista ja levisi 1800-luvulla ympäri Eurooppaa. Aivan ensimmäinen ajatuksen julkituoja oli kuitenkin ranskalainen sotateoreetikko Jules Vial.¹¹⁵

Miten taktinen taito ilmenee tai pitäisi ilmetä upseerin johtamisessa? Ote professori emeritus, kenraalimajuri evp Vesa Tynkkysen haastattelusta liittyy komentajan toimintaan ja operatiiviseen älyyn, mutta edellä mainituilla perusteilla se on liitettävissä myös taktiikkaan ja taktiseen taitoon: ”Mitä vähemmän joukkoja on, sitä enemmän tulisi panostaa tulevien komentajien harjaannuttamiseen käyttämään omaa hallittua intuitiota, tekemään nopeita älyllisesti perusteltuja ratkaisuja ja toimeenpanemaan niitä.”¹¹⁶

Taktinen taito edellyttää tietoa, kokemusta ja soveltamiskykyä. Ne puolestaan vaativat myös jotakin henkilön olemassa olevilta luonteenpiirteiltä. Hyväksi taktikoksi ei kuitenkaan synnytä. Sellaisiksi on mahdollisuus kehittyä, mutta kaikista ei tule operaattikkoja tai taktikkoja¹¹⁷.

”Vanha sanonta kuuluu, että hyvän sotapäällikön

on kyettävä ratkaisemaan nopeasti asioita käsituntumalla ja vaistonvaraisesti.”

Kenraaliluutnantti Paavo Junntila¹¹⁸

Sotataidollinen käsite *silmämäärä* on tullut tunnetuksi venäläisen sotapäällikön, generalissimus Aleksander Suvorovin ajatuksista. Neuvostoliittolaisesta ja venäläisestä sotataidosta väitöstutkimuksensa laatinut Petteri Lalu kirjoitti Suvorovin tiivistäneen *taktisen sotataidon* kolmeen periaatteeseen: *silmämäärään, nopeuteen ja jatkuvan rynnäköön*

---

¹¹⁵ Johnson, Rob; Michael Whitby & John France: *How to Win on the Battlefield. The 25 Key Tactics of All Time*. Thames & Hudson Ltd., China 2010, s. 9; Lappalainen, Matti: Antoine-Henri Jomini – Napoleonin profeetta. Nykyaikaisen sotateorian toisen ”kantaisän” merkityksestä ja vaikutuksesta. *Tiede ja Ase N:o 45*, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu, Joensuu 1987, s. 175 ja 177.

¹¹⁶ Liimatta, Hannu: Suomalaisen taktiikan taitekohtia. Professori Vesa Tynkkysen haastattelu. *Kylkirauta* 2/2015, s. 9.

¹¹⁷ Pokrant (2021), s. ix.

¹¹⁸ Junntila, Paavo: Tutkimuksen osuus puolustusvalmiuden kehittämisessä. *Tiede ja Ase N:o 36*, Suomen Sotatieteellinen Seura, Joensuu 1978, s. 17.

paineeseen.¹¹⁹ Suvorovin painottama taktiikan praktiikka huokuu näistä kolmesta periaatteesta. On mielenkiintoista havaita, millainen yhtymäkohta Suvorovin periaatteilla on 2020-luvulla suomalaisessa taktikassa peräänkuulutettuun tavoitteeseen – hyökkäyksen nopeaan toimeenpanoon¹²⁰.

Silmämäärä on näyttänyt Suvorovin ohella myös muiden sotateoreetikkojen ja praktikkojen teoksissa. Lalu kuvaa silmämäärän intuitioksi. Clausewitz kutsui teoksessaan *Vom Kriege (Sodankäynnistä)* samaa piirrettä *pelisilmäksi*. Sotapäällikön tuli Clausewitzin mukaan olla älykäs, sivistynyt ja rohkea, mutta hänellä tuli lisäksi olla pelisilmää ja päättäväisyyttä. Sotataittoa opettaneiden usein käyttämä käsite pelisilmä, *coup d'oeil*, ei ollut Clausewitzin mukaan pelkkää fyysistä taitoa, vaan enemmänkin henkistä, nopeasti oivaltavaa näkemistä. Lalun mukaan yhtäkään teoreetikkoa ei voida varmuudella nimetä pelisilmän tai silmämäärän kehittäjäksi. Suvorovia ja Clausewitzia ennen jo Preussin kuningas Frederik Suuri oli kirjoittanut pelisilmästä ohjeisaan kenraaleilleen ennen vuosina 1756–1763 käytyä seitsenvuotista sotaa.¹²¹

3.1.2. Taktikon luonteenpiirteistä

”Totta puhuen, ei ole mitään yksitoikkoisempaa kuin sota, sillä sota on lakkaamatonta odottamista. Sota on turhaa vihollisen odottamista, sillä vihollinen myöhestyy aina eikä koskaan ole siellä, missä sen odotetaan olevan. Sota on myös turhaa ateriain odottamista, sillä sodassa ateria myöhestyy aina eikä ole mitään niin kirottua kuin kuormaston hitaus. Sota on turhaa siirtymistä paikasta toiseen ja marssimista takaisin samaan paikkaan, mistä on lähtenyt, ja marssimista edestakaisin, kunnes kieli tarttuu kitalakeen ja jalat ovat kuin kuolleet pölkyt. Mutta juuri tämä on sotataittoa, ja oppiakseen sen on upseerin käytävä sotakouluja ja osattava lukea ja kirjoittaa. Kaikkea tällaista on sota, ja sitten vihollinen tulee aina juuri silloin, kun kukaan ei sitä odottaa. Myös vihollinen hyökkää aina toisella tavoin kuin on opetettu vihollisen hyökkäävän ja toisessa järjestyksessä, eikä taistelun aikana päällikkö tiedä miehistään eivätkä miehet päälliköstään, vaan jokainen huutaa minkä jaksaa ja hyö ja sobii jokaista, jonka näkee.”

Faarao Ekhnatonin sotapäällikkö Horemheb *Sinube egyptiläisessä*¹²²

Taktikolla on oltava luonteenlujuuutta, päättäväisyyttä ja loppumatonta energiaa johtaessaan joukkoaan taistelussa. Vastoinkäymiset eivät saa lannistaa häntä. Esimerkkejä tällaisista taktikoista on sotahistoriassa luonnollisesti lukuisia, mutta käytettävään sellaisena kuuluisinta saksalaista panssarikomentajaa, johon viitataan tässä oppikirjassa myöhemminkin. Aikalaiset luonnehtivat Heinz Guderiania ”teräsmieheksi” ja ”energialataukseksi”. Panssarikomentajan päätöksenteosta on lausuttu: ”*Kun Gu-*

¹¹⁹ Lalu, Petteri: *Synää vai pelkästään tihää? Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1 Nro 3/2014, Tampere 2014, s. 28.

¹²⁰ Huhtamalla, Tapio: *Pataljoonan taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano – Liian hidasta? Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Tapio Huhtamalla & Janne Mäkitalo (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslauseita nro 8, Helsinki 2020, s. 1–11.

¹²¹ Clausewitz (1998), s. 42–43; Lalu (2014), s. 28–29; Rantapelkonen (2014), s. 192–193.

¹²² Waltari, Mika: *Sinube egyptiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 1996, s. 526.

derian tekee ratkaisun, on kuin sodanjumala itse ratsastaisi taistelukentän yllä. Kun hänen silmänsä leimuavat, tuntuu kuin Wotan sinkoaisi salamoja ja Thor heiluttelisi vasaraansa.”¹²³ Ei kuitenkaan yksin riitä, että taktikko on luonteeltaan luja, päättäväinen ja energinen. Hänen on omattava muutkin tässä luvussa kuvatut piirteet.

Uskallus sekä laskelmoitu ja harkittu riskinotto kuuluvat menestyvän taktikon ominaisuuksiin. Taito ja ”silmämäärä” tähän ei synny arvaamalla eikä ole seurausta ”sotaonnesta”, vaan rakentuu kokemuksen kautta. Piirre on samalla myös taktikon esimihiä kovasti koetteleva rasite. Esimerkiksi Heinz Guderianin esimies puuskahti kerran hänelle: ”*Teidän sotatoimenne onnistuminen on aina hiuskarvan varassa.*”¹²⁴

Uskallus ja riskinotto liittyvät tavallisesti tilanteisiin, joissa joukon johtaja havaitsee otollisen tilanteen tai mahdollisuuden yllätykseen. Tällöin tulisi kuitenkin osata punnita saavutettavissa olevia hyötyjä suhteessa siihen vaaraan, mihin tapahtumien epäedullinen kehityskulku saattaa oman joukon asettaa. Esimerkiksi Erwin Rommelin Pohjois-Afrikassa toteuttamat operaatiot olivat usein huollollisesti erittäin riskialttiita. Hänen taktiikalleen oli tyypillistä iskeä yllättäen ja siten aiheuttaa vihollisessa sekasortoa. Tämä tapahtui usein huollon varmistamisen kustannuksella. Taktisesti tai operatiivisesti otolliseen hetkeen tartuttiin, vaikka täydennyksistä ei ollut varmuutta. Hyökkäävillä joukoilla ei useinkaan ollut mukanaan riittävää määrää polttoainetta, ampumatarvikkeita, vettä ja ruokaa. Rommelin yhtymät kykenivät usein jatkamaan vihollisensa takaa-ajoa vain valtaamiensa polttoainetarastojen ja käyttöön ottamiensa sotasaalisajoneuvojen ansiosta.¹²⁵

Hyvän taktikon ominaisuudeksi voidaan katsoa myös *valmius sietää virheitä*. Tietoisia virheitä ei tietenkään tule tehdä ja suunnittelussa tulee aina huomioida myöskin tilanteen muuttumisen johdosta tehtävät muutokset. Mutta jos johtaja suorastaan kamoksuu virheitä, hän välttää riskien ottamista. Sen seurauksena johtajalla ei ole uskallusta etsiä uusia, erilaisia ja luovia ratkaisuja. Hänen toimintansa on kaavamaisista ja ennakoitavista, eikä edellytyksiä esimerkiksi yllätykseen ja aloitteen tempaamiseen synny.

3.1.3. Mitkä ominaisuudet pitävät sotilaan ja joukon hengissä?

Saksalaisten panssarijoukkojen taktiikkaan ja taisteluihin perehtyneet Peter McCarthy ja Mike Syron pitävät niiden menestyksen selityksenä *sitkeyttä, yhteishenkeä ja aloitekykyä* yksittäisistä miehistä alkaen. *Taktinen valppaus, tulikuri ja maaston käyttö* selittävät sitä, että alivoimaiset yksiköt pystyivät menestymään sodan loppuvaiheen epätoivoi-

---

¹²³ McCarthy, Peter & Mike Syron: *Panssarisota. Saksan panssaridivisioonat toisessa maailmansodassa*. Simo Liikanen (suom.). Koala Kustannus, EU 2012, s. 115.

¹²⁴ McCarthy & Syron (2012), s. 115.

¹²⁵ McCarthy & Syron (2012), s. 168, 171, 174–176 ja 185. – Oppikirjaan ei ole tarkoitushakuisesti valikoitu minkään toisen maailmasodan taisteluosapuolen komentajista kuvaamaan menestyvien taktikkojen ominaisuuksia. Opiskelijoiden halutessa syventää tietojään taktikoista ja operaatioista on käytännöllisempää, että tukeva kirjallisuus on suomenkielistä. Valtaosa tunnettujen sotilasjohtajien suomenkielisistä biografioista tai heitä sivuavista teoksista kohdistuu suomalaisiin tai saksalaisiin upseereihin. Esimerkiksi yhdysvaltalaisista tai neuvostoliittolaisista komentajista kertovat teokset muodostavat vain murto-osan tästä kirjallisuudesta.

sisä tilanteissa. Panssarijoukoilla oli yleisenä vallitsevana piirteenä läpi koko sodan *kyky mukautua* taistelukentän muuttuviin olosuhteisiin.¹²⁶

Taktiikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa mainitaan usein erityisesti hyökkävää jalkaväkeä innostava taistelutahto ja -henki, *élan*. Tämän alkujaan ranskalaisen käsitteen mukaista oli, että esimerkiksi lyötyä vihollista ajettiin takaa tarmokkaasti. Taisteluhengen luominen on keskeisessä roolissa *pelon hallitsemiseksi ja voittamiseksi*. Sotavangiksi jäämisen, haavoittumisen ja henkensä menettämisen riskin aiheuttama pelko on sodassa esiintyvä luonnollinen inhimillinen reaktio, jonka olemassaolo on tunnustettava ja sen vaikutukset huomioitava. Jos sitä ei tunnusteta, tunnisteta ja huomioida, voi muilta osin otollinen taktinen tilanne kääntyä päinvastaiseksi. Pelon vähentämiseksi ja hallitsemiseksi johtajan tulee osoittaa taistelua edeltävässä suunnittelussa ja taistelun aikana, että hän pyrkii välttämään turhia tappioita ja huolehtii että hänen joukkonsa saa kaiken mahdollisen tuen, jota se tehtävässään tarvitsee. Muita keinoja ovat muun muassa kurin ylläpito, yksikköhengen ja -ylpeyden rakentaminen, toverihengen luominen ja joukon pitäminen aktiivisessa toiminnassa. Sotiemme kokemusten perusteella ulkoinen, rangaistuksen pelkoon perustuva pakkokuri ei toimi suomalaisiin sotilaisiin. Taistelun tavoitteen tärkeyden kertomisen ja käskyjen perustelemisen todettiin toimivan tehokkaammin vaikeimmissakin tilanteissa.¹²⁷

Taisteluhengen luomiseen, joukon syyttämiseen ja herättämiseen läntisessä sotilaskulttuurissa ovat liittyneet ja liittyvät tietyt komennot, jotka toimivat selvinä indikaattoreina miehille, että tilanne on nyt ”päällä”. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi: ”*Over the top!*”, ”*Lock and load!*” ja ”*Fix the bayonets!*” Ensimmäinen oli brittijoukoissa ensimmäisen maailmansodan aikana käytetty komento, joka annettiin hyökkäyksen tulivalmistelun päättyessä. Komento edellytti, että jalkaväen tuli nousta tikkaita pitkin syvästä juoksuhaudasta sen etuvallin yli ja aloittaa rynnäkö tykistön runteleman etumaaston yli kohti saksalaisten tuliasemia. Toinen oli yhdysvaltalaisjoukkojen muun muassa Vietnamin sodassa käyttämä komento esimerkiksi hetkellä, jolloin käskynantotilaisuus oli päättynyt ja joukkue lähti tukikohdan suojista viidakoon tiedustelupartioon. Kolmatta komentoa brittijoukot käyttivät vielä Afganistanin sodassa, jopa ahtaissa kuljetuspanssarivaunuissa ollessaan – hetkellä, jolloin joukko on siirtynyt alueelle, jossa viholliskontakti on ilmeinen.¹²⁸

Oma merkityksensä sotiemme aikaisen taisteluhengen ylläpidossa itse taistelun aikana on ollut *taisteluhuudon* aktiivisella käyttämisellä. Taisteluhuudolla tarkoitetaan oman joukon erinomaisuutta korostavaa ja henkeä kohottavaa, vaivattomasti huu-dettavaa sanaa, sanaparia tai sanojen yhdistelmää. Taisteluhuutoon, aivan kuten tais-

---

¹²⁶ McCarthy & Syron (2012), s. 289–290.

¹²⁷ Wiest, Andrew & M. K. Barbier: *Infantry warfare. The Theory and Practice of Infantry Combat in the 20th Century*. Amber Books Ltd, Italy 2002, s. 11–12; Jouko, Petteri: Mustavalkoisten kuvien miehet. Ranskalaisen taktiikan ja strategian kehityspiirteitä. *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 17, 2017, s. 55–56; Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 10; Clausewitz (1998), s. 56–57; Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapatumia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1950, s. 220.

¹²⁸ Wiest & Barbier (2002), s. 15.

telutunnukseenkin, on sisällytetty suomea puhuville tyypillisiä, mutta muunkielisille vaikeita vokaaleja ja konsonanttien yhdistelmiä, jotta omat ja viholliset kyetään tunnistamaan. Taisteluhuuto myös helpottaa peitteisessä maastossa ja hämärässä sivustojen etenemisen tasan havaitsemista. Hyökkäyksen hektisimmissä vaiheissa taisteluhuudon ensisijainen tarkoitus on helpottaa nopeissa tilanteissa kohdatun sotilaan tunnistamista ja välttää tappioita omasta tulesta. Esimerkiksi jatkosodassa helsinkiläisistä reserviläisistä perustetun Jalkaväkirykmentti 26:n taisteluhuutona oli ”Ässä jyllää!”¹²⁹

Tulevaisuuden sodan kuva ja taistelukentän piirteet muuttuvat yhä monimutkaisemmiksi ja pirstaloituneemmiksi. Taistelukentän kompleksisuus on lisääntynyt Clausewitzin ajoista dramaattisesti. Sodan usva ja kitka ovat klassisia komentajan ja päällikön mieleen vaikuttavia tekijöitä¹³⁰, eivätkä taistelutoiminnassa ilmenevä epävarmuus, harhaanjohtavat tiedot ja vastoinkäymiset ole vähentyneet, päinvastoin. Vihollisen monipuolisten taisteluvälineiden yllättävä käyttö saattaa aiheuttaa lyhyessä ajanjaksossa runsaasti yllättäviä henkilöstö- ja materiaalitappioita, johtamisyhteydet saattavat katketa ja heikko johtaja voi menettää itsevarmuutensa ja joukkojensa hallinnan. Johtajan *resilienssi*, kyky sietää ja voittaa kohtaamiaan vastoinkäymisiä sekä palautua niistä, on tulevaisuuden sodankäynnin avaintekijöitä.

3.1.4. Nopea toimeenpanokyky

*”Siinä missä länsimainen päätöksentekijä edustaa analyttistä ja systemaattista tilanteenarviointia sekä osallistuvaa päätöksentekoa, venäläinen upseeri toimii jo.”*¹³¹

Majuri Petri Riihijärvi

Nykyaikainen taistelukenttä on monimutkainen, epäselvä ja muutoksissaan erittäin nopea. Menestyvän taktikon on oltava älyllisesti ketterä. Nopea toimeenpano taktiikassa edellyttää nopeaa tilanteenarviointia, nopeita päätöksiä, yksinkertaisia käskyjä ja päättäväistä toteuttamista. Nopea toimeenpano ei saa vaarantua liian perusteellisella suunnittelulla.¹³² ”Liian” pitkät rauhanajan jaksot saattavat vääristää sotilaallisen suunnittelun käytäntöjä. Aletaan vaatia, että suunnitelmia ja käskyjä tulee laatia perusteellisemmin, jolloin niistä tulee pitempiä ja prosessin vaiheet painottuvat taktisen älyn ja taidon kustannuksella. Vaikka esimerkiksi Yhdysvaltain asevoimat on ollut

¹²⁹ Järvinen (1950), s. 66. – Tunnussana – joka oli myös jatkosodassa käytössä – tarkoittaa kaksisanaista tunnusta, jonka ensimmäisen sanan lausuu se osapuoli, joka havaitsee toisen, muttei kykene tunnistamaan onko kyse omista vai vihollisista. Toisen osapuolen odotetaan tietävän tunnussanan ja vastaavan toisella osalla. Vuorokausittain vaihtuvan tunnussanan sanat liittyvät yleensä toisiinsa jollain tavalla. Esimerkiksi ”Käyrä – Väli”. Talvi- ja jatkosodassa tilanteissa, joissa tunnussanaa ei käytetty, ja joskus sen käytöstä huolimattakin, menetettiin omassa tulesta useita kymmeniä sotilaita (Sotilasprofessori Janne Mäkitalon julkaisematon käsikirjoitus vapaus-, talvi-, jatko- ja Lapin sodassa omasta tulesta aiheutuneista tappioista).

¹³⁰ Clausewitz (1998), s. 56–58 ja 60–63.

¹³¹ Riihijärvi, Petri: Operaatioiden suunnittelu ja johtaminen – Tarkastelua suomalaisen, yhdysvaltalaisen ja venäläisen johtamisprosessin näkökulmasta. *Tiede ja Ase* N:o 57, Suomen Sotatieteellinen Seura, Helsinki 1999, s. 137.

¹³² Rantapelkonen (2014), s. 194. – Nopeaa toimeenpanoa on käsitelty laajemmin teoksessa Huhtamalla, Tapio & Janne Mäkitalo (toim.): *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoista nro 8, Helsinki 2020.

jatkuvasti sotilaallisissa konflikteissa, on taktinen ja operatiivinen suunnittelu sielläkin ajautunut mekanistiseksi¹³³. On mielenkiintoista havaita ero, joka ilmenee tässä suhteessa läntisen ja venäläisen ajattelutavan välillä. Sen havaitsi jo majuri Petri Riihijärvi vuonna 1998 valmistuneessa yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössänsä *Tiedon käyttö johtamisessa* ja sen perusteella vuonna 1999 julkaistussa Suomen Sotatieteellisen Seuran *Tiede ja Ase* -vuosijulkaisun artikkelissa, kuten edellä esitetty lainaus osoittaa.

3.1.5. Tehtävätaktiikasta ja tehtäväjohtamisesta

Tehtävätaktiikka, nykyään tehtäväjohtaminen, on keskeinen osa suomalaista sotataittoa. Tarkempi ohjaus sen noudattamiseksi annetaan kenttäohjesäännöissä. Tehtävätaktiikkaa on tässä oppikirjassa käsitelty jo aiemmin, mutta otettakoon nyt eräs sen haasteellisimmista piirteistä esille.

Tehtävätaktiikkaan kuuluu, että esimies antaa alaiselleen tehtävän ja resurssit, mutta ei käske tapaa, miten tehtävä tulee toteuttaa. Tehtävätaktiikka omaksuttiin aikanaan preussilaiseen sotataittoon Napoleonin sotien yhteydessä saatujen kokemusten perusteella. Preussilaisten joukkojen ajaessa ranskalaisia joukkoja takaa Waterloosta Pariisiin kenraaliluutnantti Gerhard von Scharnhorst ja kenraalimajuri August von Gneisenau pitivät tehokkaimpana johtamistapana ja taktiikkana *Auftragstaktik*-nimen saanutta periaatetta. Tilanteet ja asetelmat muuttuivat takaa-ajon yhteydessä niin usein ja nopeasti, ettei alkuperäinen käsky useinkaan ollut kovin pitkään paras mahdollinen asetetun kaukaisemman tavoitteen saavuttamisen kannalta. Vanhempi Helmuth von Moltke täydensi tehtävätaktiikkaa kiteyttävällä tekstillä ohjesääntöä *Verordnungen für die höheren Truppenführer*, 1869 (”Määräyksiä suurempien joukkojen komentajille”): ”Jos komentajat jäävät odottamaan toimintaohjeita, jää avautuva edullinen tilaisuus hyödyntämättä. Korkeimman komentajan ja nuorimman sotilaan tulee aina ymmärtää, että tarjoutuneen mahdollisuuden laiminlyöminen ja passiivisuus ovat pahempi asia, kuin epätarkoituksenmukainen toiminta.”¹³⁴

Yhdysvaltalaisen Trevor N. Dupuyn mukaan yhdistyneen Saksan tehokkaan armeijan luonnetta kuvasi parhaiten se, että jokaisen upseerin, aliupseerin ja ”nuorenkkin sotilaan” tuli epäröimättä tehdä, mitä havaitsemansa ja arvioimansa tilanne vaati. Tämä tarkoitti, että tuli rohkeasti toimia eikä odottaa ohjeita, jos tilanne sitä vaati. Tämä tarkoitti myös sitä, että tuli toimia vastoin aiempaa käskyä, jos se ei enää vastannut muuttunutta tilannetta. Kyseessä oli vastaava sääntö, kuin Israelin 1960-luvulla käyttöönottama vaihtoehtojohdamisen periaate.¹³⁵

Moltke käytti tehtävätaktiikan konkretisoimiseksi lempitarinaansa Ranskan–Preussin sodan päiviltä. Hän joutui prinssi Fredrik Kaarlen esikunnassa vieraillessaan todistamaan, kun prinssi läksytti esikunnassa palvellutta majuria taktisesta virheestä. Ma-

¹³³ Friedman, B. A.: *On Tactics. A Theory of Victory in Battle*. Naval Institute Press, 2017, s. 145.

¹³⁴ Dupuy, Trevor N.: *A Genius for War. The German Army and General Staff 1807–1945*. Macdonald and Jane’s Publishers Ltd., London 1977, s. 116. Dupuyn englanniksi kääntämän sitaatin vapaa suomennus JMä.

¹³⁵ Dupuy (1977), s. 116.

juri puolustautui sanoen, että oli vain noudattanut esimiehensä antamaa käskyä, ja että upseereille oli opetettu, että esimiehen käsky vastasi kuninkaan käskyä. Prinssi vastasi että ”Hänen majesteettinsa teki Teistä majurin, koska uskoi että tietäisitte, milloin ei pidä noudattaa hänen käskyjään”.¹³⁶

3.2. Taktiset ja taistelutekniset peruskäsitteet

3.2.1. Operatiiviset toimintaympäristöt

Sota ja sodankäynti eivät ole ihmiskunnan yleisestä kehityksestä irrallisia ilmiöitä myöskään toimintaympäristön osalta. Niillä alueilla missä ihminen on toiminut, on aina myös sodittu. Ihmisen toiminnan ja myös sodankäynnin klassiset toimintaympäristöt, maa ja meri, ovat saaneet 1900-luvulla seurakseen myös ilman, avaruuden, kyberin ja informaatioympäristön. Näiden ulottuvuuksien kokonaisuutta on alettu kutsua lyhenteellä i5D¹³⁷. On myös esitetty, että *sähkömagneettisen spektrin* merkitys sodankäynnissä on kasvanut niin paljon, että se muodostaisi sodankäynnin seitsemän ulottuvuuden. Informaatiovaikuttamisen katsotaan olevan poikkileikkaava ja vaikuttavan toimintaan kaikissa ulottuvuuksissa.¹³⁸

Operatiiviset toimintaympäristöt (engl. *domain*) eivät kuitenkaan, kuten eivät myöskään taistelulajitkaan, esiinny ”puhtaina” ja heterogeenisinä sodankäynnin ilmenemisympäristöinä siten, että sotaa käytäisiin vain yhtä taistelulajia harjoittaen tai vain yhdessä toimintaympäristössä. Esimerkiksi jääkärikomppanian taistelu saattaa koostua viivytyksellisistä, puolustuksellisista ja hyökkäyksellisistä elementeistä maalla. Se joutuu huomioimaan suojaansa suunnitellessaan myös ilmauhkan ja lennokkien sekä monikopterien sensorit. Jääkärikomppania kykenee myös käyttämään kivääriliiperisten aseiden tulta ilma-aluksia vastaan.

Jos komppania toimii rannikkoalueella tai saaristossa, se saattaa hyödyntää veneitä ja aluksia esimerkiksi huollossa ja siirroissa, mutta joutuu ennen kaikkea varautumaan maihinnousun rajoittamiseen. Komppanian tulee huomioida ryhmittäessään ja suojaansa suunnitellessaan uhka, jonka muodostavat avaruuteen sijoitetut tiedustelusensorit. Komppania käyttää johtamisjärjestelmänsä ja -välineitään noudattaen ylemmän johtoportaan käskemiä EMCON¹³⁹-määräyksiä minimoidakseen lähettämänsä elektromagneettisen säteilyn. Jääkärikomppanian johtamisjärjestelmä on irti julkises-

¹³⁶ Dupuy (1977), s. 116. Dupuy'n englanniksi kääntämän sitaatin vapaa suomennus JMä.

¹³⁷ Viisi (5) domainia, toimintaympäristöä (D), joihin kaikkiin vaikuttaa informaatioulottuvuus (i). Lyhenne i5D syntyi puolustus suunnittelumme strategisten perusteasiakirjojen laatimisen yhteydessä etsittäessä tapaa ilmaista kaikkien viiden operatiivisen toimintaympäristön (domainin) ja informaation muodostama kokonaisuus mahdollisimman tiiviissä muodossa. Lyhennettä käytti ensimmäisenä komentaja Patrik Lillqvist.

¹³⁸ *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78, Helsinki 2021, s. 25; Kosola, Jyri: i5D – Unohtuiko jotain? *Sotilasaikakauslehti* 5/2020, s. 78–82; Kosola, Jyri: Sotaa, ei paraateja varten. *Sotilasaikakauslehti* 5/2021, s. 61–62.

¹³⁹ EMCON (*Emissions Control*) tarkoittaa elektromagneettista säteilyä lähettävien viestivälineiden ja johtamisjärjestelmien käytön tasoittaista säätelyä, tavoitteena elektronisen tiedustelun, häirinnän ja säteilylähteeseen kohdistuvan kineettisen vaikuttamisen estäminen tai vaikeuttaminen. Esimerkiksi EMCON A tarkoittaa lähes täydellistä perinteistä radiohiljaisuutta. EMCON D sallii radio- ja dataliikenteen, jos joukon tehtävä sitä edellyttää.

ta verkosta ja siinä käytettävien tietovälineiden hallinta on tarkasti määrätty, jotta haittaohjelmien tunkeutuminen järjestelmään on estetty. Komppanian henkilöstö myös noudattaa maavoimien johtoportaille ja joukoille annettuja määräyksiä matkaviestimien ja muiden äylaitteiden käytöstä, jotta niiden lähettämien signaalien tai sisältämien valokuvien paikkatieto ei helpota tulenkäyttöä yksikön alueelle. Jääkärikomppania jakaa henkilöstölleen oman perusyhtymänsä viestinnän tuottamaa tietoa ja valmistautuu myös proaktiivisesti oikaisemaan esimerkiksi tiedotusvälineiden kautta levitettävät virheelliset tilannetiedot muun muassa ylempien johtoportaiden, kotiseudun ja valtionjohdon turvallisuustilanteesta.

Edellä kuvatuin perustein jo perusyksikön on huomioitava toiminnassaan kaikkien operatiivisten toimintaympäristöjen tarjoamat mahdollisuudet sekä torjuttava niihin liittyvät uhkat. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta, että jääkärikomppanian päällikkö päätyy laatimaan nykyistäkin pitempiä taistelusuunnitelmia ja käskyjä, sisällyttäen niihin esimerkiksi avaruuspuolustus- tai kybertorjuntaosuudet. Uudet ajat vaativat uusia perustoimintamenetelmiä (ks. kohta Perustaistelumenetelmät). Käsite *Multi-Domain Operations* tarkoittaa sitä, että tulevaisuudessa etenkin suurempien sotatoimiyhtymien operaatiot ja puolustushaarojen yhteisoperaatiot toteutetaan laajalla alueella ja moniulotteisessa operaatioympäristössä¹⁴⁰.

3.2.2. Taktiikan kehittymisen vaikutustekijät

Miksi taktiikka muuttuu? Mitkä tekijät aiheuttavat muutosta? Tällaiset tutkimukselliset kysymykset saattavat vaikuttaa hieman abstrakteilta – olisihan upseerin työssään ja suunnittelussaan helpompaa keskittyä vain kunakin hetkenä käytettyyn taktiikkaan ja opetella se niin hyvin kuin mahdollista. Taktisen taidon ydintä on kuitenkin kyky soveltaa uudessa tilanteessa aiemmin oppimaansa ja etenkin kyky soveltaa omia toimintamenetelmiään, jos tilanne niin vaatii. Vihollisen toiminnan lukeminen, siitä oppiminen sekä oman toiminnan muuttaminen sen asettamien vaatimusten mukaan ovat taito, jota on löydyttävä sekä sodan aikana että normaalioloissa. Käytössä oleva aika ja retoriikka tosin vaihtelevat. Sodan aikana on kyse vihollisesta ja aikaa on erittäin vähän. Normaalioloissa ei puhuta vihollisesta vaan ”kansainvälisestä kehityksestä” tai ”lähialueen tilanteesta” ja toimintamenetelmien nopeat muutokset ovat harvinaisempia.

Sotataidon ja erityisesti taktiikan kehittyminen tapahtuu pitkän ajan kuluessa ja usean toisiinsa vaikuttavan tekijän lopputuloksena. Muutosta synnyttävät tekijät voivat olla jonkun tietyn valtion asevoimien piiristä kohoavia tai valtion ulkopuolella todettuja. Tällaisia vaikutus- ja muutostekijöitä ovat *toimintamenetelmät, sotatekniikka ja kokoonpa-*

---

¹⁴⁰ Tulevaisuuden sodankäynnin moniulotteisia ja laaja-alaisia sotatoimia on Yhdysvalloissa kuvattu englanninkielellä käsitteellä *trans-regional, multi-functional, and multi-domain operations*.

not.¹⁴¹ Niiden kehittymistä tulisi jokaisen upseerin ammattitaitonsa ylläpitämiseksi seurata läpi koko uransa.

Näiden tekijöiden mittakaava riippuu tarkasteltavasta sotataidon tasosta. Strategisella tasolla toimintamenetelmät on kirjattu sotilaalliseen doktriiniin, taktisella tasolla taitelutavan kuvaukseen ja ohjesäännöstöön. Strategisella tasolla sotatekniikan muutos ilmenee erilaisina nousevina teknologioina ja trendeinä, taktisella tasolla käyttöön otettuina uusina asejärjestelminä ja varusteina. Kokoonpanojen muutos ilmenee (so-tilas)strategisella tasolla esimerkiksi asevoimien uusien joukkotyyppien kehittämisenä ja käyttöönottona. Taktisella tasolla kokoonpanomuutokset näkyvät komppania-prikaatitasolla muun muassa uusina, muuttuneina tai poistuneina yksikköinä.

Jos jokin uusi, yllättävä asejärjestelmä tulee maailmalla yleiseen käyttöön, on omien toimintamenetelmien riittävyys tarkastettava ja tehtävä tarvittavat muutokset. Jos ne muuttuvat, saattaa olla tarve muuttaa myös kokoonpanoja ja joukon varustusta. Uuden, eri tavalla varustetun tai liikkuvan joukkotyypin ilmaantuminen saattaa vaatia, että kehitetään uusia tulenkäyttöjärjestelmiä. Niiden liittäminen olemassa oleviin kokoonpanoihin ilman muutoksia on tuskin mahdollista. Ja uusien välineiden käyttö vaatii myös toimintamenetelmien tarkastamista. Uuden asejärjestelmän liittäminen olemassa olevaan puolustusjärjestelmään, *legacyyn*, ”päälle liimaamalla” sisältää liikaa riskejä. Uuden suorituskyvyn rakentamisen tulee tapahtua suorituskyvyn käsitelmähuomioiden. Jotta haluttu vaikutus kyetään aikaansaamaan, on huomioitava ja integroitava kaikki suorituskyvyn syntymiseen liittyvät osatekijät: doktriini, organisaatio, koulutus, materiaali, johtajuus, henkilöstö, infrastruktuuri ja yhteistoimintakyky¹⁴²

Kokoonpanojen ja toimintamenetelmien suhde toisiinsa on vuorovaikutteinen kahdessa suhteessa. Vaikka toimintamenetelmien ja taktiikan yhdessä tulisi olla määräävä tekijä, joka asettaa vaatimukset muodostettaville kokoonpanoille, asettavat käytössä olevat resurssit rakentamisen realiteetit. Ei ole mahdollista kehittää ja ottaa käyttöön sellaisia toimintamenetelmiä, jotka edellyttävät johtamis- ja asejärjestelmiä, joiden kehittämiseen ja valmistamiseen itse tai hankkimiseen ulkomailta ei ole taloudellisia resursseja.

Eri maiden asevoimat toteuttavat lähialueseurantaa, jonka tarkoituksena on selvittää myös se, millaisia kokoonpanoja lähialueiden asevoimat käyttävät. Uusien kokoonpanojen käyttöönotto saattaa vaatia uusien toimintamenetelmien kehittämistä, omien kokoonpanojen kehittämistä tai uusien asejärjestelmien hankkimista.

Oman maan ja mahdollisten operaatio-suuntien olosuhteet vaikuttavat merkittävästi kokoonpanojen ja niiden kaluston suunnitteluun. Esimerkiksi Keski-Euroopan laajoilla aukeilla alueilla ei staattinen paikallaan pysyminen ja puolustus ole järkevää, koska joukko on helposti löydettävissä ja tulenkäyttö linnoittautuneeseenkin puolus-

---

¹⁴¹ Chandler, David G.: *The Art of Warfare on Land*. Classic Military History, Penguin Books, Berwick-upon-Tweed 2000, s. 6; Mäkitalo, Janne: *Räjähävää voimaa 1. Suomalaisen pioneiritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu & Edita Publishing Oy, Keuruu 2019a, s. 19; Smedberg (1994), s. 18–55.

¹⁴² PESUUNNOS:n ak nro HO46/31.5.2018 ”PVOHJEK-PE Sotilaallisen suorituskyvyn käsitelmä”.

tajaan on helppoa. Sen vuoksi liike korostuu ja suoja on hankittava panssaroinnilla, salamisella, hajauttamisella ja maastouttamisella¹⁴³. Pääosa laajoilla aukea-alueilla käytävistä joukoista on ollut mekanisoituja, hyökkäykseen tarkoitettuja yhtymiä.

Suomen metsäinen, suhteellisen harvan tieverkon halkoma vaihteleva maasto tarjoaa erinomaisia mahdollisuuksia sekä liikesodankäynnille että puolustukselliselle, erityisesti taistelulajeja monipuolisesti yhdistelevälle sodankäynnille. Kokoonpanot eivät voi olla raskasliikkeisiä, ja liikkuvuuden on oltava luonteeltaan erilaista kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa.

Tämä tunnistettiin jo 1700-luvun lopulla. Yrjö Maunu Sprengtportenin, Haapaniemen Kadettikoulun perustajan, saatua tehtäväkseen Suomen maasotavoimien järjestelyn, hän määrittä, että alueen olosuhteiden ja maaston vuoksi armeija tuli organisoida kevyeksi ja liikkuvaksi. Tavoitteena oli, että joukot pystyisivät toimimaan ”*kaikeilla ripeydellä ja viekkaudella, jota heikompi tarvitsee vahvempansa vastaan*”. Tämän vuoksi päätettiin perustaa jääkärijoukot, esimerkiksi Pohjois-Karjalaan 600 miehen suuruinen osasto. Tuon aikakauden kevyistä joukoista Sprengtporten piti jääkärijoukkoa sopivimpana kokoonpanona Suomen maastoon. Jääkärijoukko ei ollut sopiva hyökkäyssotatoimeen, mutta erinomainen peräännyttäessä ja hidastettaessa hyökkääjää. Jääkärijoukon tukena toimivat maakunnan vapaaehtoisista muodostetut maanpuolustusjoukot, jotka koostuivat alueen paikalliset erikoisolosuhteet yksityiskohtaisesti tuntevista talonpojista.¹⁴⁴

Sotataidon kehittymisen tekijät vaikuttavat koko ajan toisiinsa, mutta tavallisesti muutos on hidasta ja sotatieteellisen tutkimuksen ja seurannan avulla tunnistettavissa. Sotataidon kehittymiseen vaikuttaa myös päätöksentekijöiden varovaisuus. Uusia, mullistavia innovaatioita voi olla vaikea saada vahvistettua käyttöön. Esimerkiksi Jugoslaviassa ryhdyttiin 1950-luvulla tutkimaan ja kehittämään taistelutapaa, jolla torjua ylivoimaisen suurvallan tai liittouman aloittama hyökkäys. Laajamittaisen mekanisoidun, mutta toisaalta myös yllätyksellisesti ja pienemmin joukoin nopeasti käynnistetyn hyökkäyksen uhkaan vastaamiseksi luotiin alueellinen puolustusjärjestelmä. Se koostui operatiivisen armeijan lisäksi alueellisesta puolustuksesta, jossa oli partisaaniyksiköiden lisäksi paikallisjoukkojen tyyppisiä joukko-osastoja. Alueellisen puolustuksen joukoissa oli tärkeitä kohteita ja yhteysreittejä sitkeästi puolustavia joukko-osastoja, mutta myös liikkuvia, laajalla alueella käytettäviä yksiköitä. Alueellinen puolustus kattoi koko valtakunnan. Jos operatiivisen armeijan johtamat ja toteuttamat, alueellisen puolustuksen verkon tukemat ratkaisusotatoimet eivät tuottaneet tulosta, myös se väistyi vuorille ja liittyi aloitettavaan partisaanisodankäyntiin, jonka johtoportaisiksi asettuivat alueellisen puolustuksen hajautetut johtamisrakenteet. Poliittinen johto ja asevoimien johdon vanhoilliset piirit eivät halunneet ottaa tällaista hajautettua järjestelmää käyttöön peläten keskusjohtoisuuden heikentymistä ja tasavaltojen roolin kasvamista. Vasta Varsovan liiton toteuttama Tšekkoslovakian

---

¹⁴³ *Suojaamisen käsikirja*. Pääesikunta, Helsinki 2021, s. 18 ja 32.

¹⁴⁴ Kilpeläinen, A. S.: *Etuvartio. Maanpuolustuksen kehityksestä ja vaiheista Pohjoiskarjalassa Ruotsin vallan aikana I*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1925, s. 59–60.

miehitys pakotti päättäjät vahvistamaan valmiiksi kehitetyn, mutta ”pöydälle” jätetyn doktriinin ja taistelutavan nopeasti käyttöön otettavaksi. Jos lukijat tunnistavat edellä kuvatussa doktriinista yhtymäkohtia suomalaisen kylmän sodan aikaiseen puolustusratkaisuun, kyse ei ole kopioinnista vaan samankaltaisista lähtökohdista ja samantyyppistä uhkaa vastaan kahdessa toisistaan riippumattomassa tapauksessa luoduista konsepteista. Kun Suomessa 1970-luvun alussa modifioitiin edellisen vuosikymmenen lopulla käyttöön otettua omaa alueellista puolustustamme, otettiin vertailevaan tarkasteluun muiden eurooppalaisten ALPUjen ohella myös Jugoslavian malli.¹⁴⁵

Vaikka vastustajan taktiikan kopioiminen ja ase-/vasta-ase- ja keino-/vastakeino -logiikka toistuvat sodankäynnin historiassa ja ovat siellä läsnä edelleen, mitään uutta ja menestykselliseksi havaittua piirrettä edellä mainituissa muutostekijöissä ei saa sellaisenaan ottaa käyttöön. Olosuhdetekijät on otettava huomioon. Se mikä toimii Ukrainan suojaattomilla aroilla tai Syyrian kaupunkien tiheästi rakennetuissa kortteleissa, ei välttämättä toimi Suomessa. On myös selvää, ettei ylivoimaisen taktiikka toimi sellaisen asevoiman taistelutapana, joka joutuu sotimaan alivoimaisena.¹⁴⁶

3.2.3. Taistelun elementeistä taistelutoimintoihin

Taistelun elementeillä tarkoitetaan sellaisia luonteeltaan pysyviä taistelutoiminnan osia, joka ovat esiintyneet muodossa tai toisessa koko sodankäynnin historian ajan. Sellaisiksi on nimetty *tuli, liike ja suoja*. Jostain syystä edellä mainitun kolmikön jatkeeksi ei ole alkujaan nostettu neljättä elementtiä, joka on ehdoton edellytys taistelun voittamiselle, eli *johtaminen*. Suomalaiseen sotataidolliseen ajatteluun kaksi ensimmäistä elementtiä, tuli ja liike, ilmestyivät jo vuonna 1920 Unio Sarlinin julkaiseman *Johtajan käsikirjan* myötä: ”Hyökkäyksessä jalkaväki tulen avulla etenee ja murtaa rynnäkössä vihollisen lopullisen vastarinnan.” Käsitteiden muoto tuli ja liike vakiintui vuonna 1932 julkaistun *Jalkaväen ohjesääntö II,1:n* myötä. Suoja kohosi kahden ensimmäisen elementin rinnalle suomalaisessa taktiikassa 1970-luvulla tulivaikutuksen kehityttyä ja joukko-*tuo*hoaseiden käytön uhkan lisääntyttyä.¹⁴⁷

Suomen liittyttyä Natoon on mahdollista, että taktisten ratkaisujen analysoimisessa käytettyjen perinteisten taistelun elementtien rinnalle tai jopa niiden tilalle nousee *taistelutoiminnot*-käsite (*warfighting functions*) merkityssisältöineen. Taistelutoimintoina pidetään johtamista, tietoa, tehtäväjohtamista, tiedustelua, vaikuttamista, taistelun tukitoimia, suojaa sekä liikettä ja taisteluliikettä. Näistä keskeisimpänä näyttäytyy tehtäväjohtaminen, jolla on kiinteä yhteys kaikkiin muihin elementteihin.¹⁴⁸ Puolustus-

¹⁴⁵ Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään. Jugoslavian sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki 2012, passim.

¹⁴⁶ Liimatta (2015), s. 5; Smedberg (1994), s. 19.

¹⁴⁷ Smedberg (1994), s. 19; Sarlin, Unio: *Johtajan käsikirja*. Upseerin käsikirjasto IV, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1920, s. 116; *Jalkaväen ohjesääntö II,1. (J.O.II,1).* *Taistelun yleiset perusteet*. Kolmas painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940, s. 15; Hollanti, Juha: *Alivoimaisen taktiikka. Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 38, Tampere 2019, s. 369.

¹⁴⁸ Maataistelukeskuksen johtaja everstiluutnantti Marko Leppäsen alustus Maavoimien tutkimuskeskuksen ”Keskusteluja taktiikasta”-webinaarissa 16.2.2021. Tiivistelmä alustuksesta teoksessa Paronen, Antti (toim.):

voimien operatiivisessa suunnittelussa on taktisella tasolla siirrytty käyttämään Naton APP-28:sta ”tuunattua” APP-28 FIN -ohjetta, missä taistelutoimintoja avataan tarkemmin. Koska APP-28 FIN on turvaluokiteltu ohje, ei sen sisältöä ole mahdollista tässä oppikirjassa laajemmin hyödyntää.

Taistelun elementtien painotukset ovat vaihdelleet eri aikakausina sotataidon eri osa-alueilla. Etenkin taistelujärjestelmien kehittämisessä on jouduttu tasapainottelemaan suojan ja liikkeen välillä. Esimerkiksi parhaan mahdollisen suojan tarjoavan taisteluvälineen liikkuvuus saattaa painon lisäyksen vuoksi jäädä vaatimattomaksi.

Taistelun elementtejä yhdistelemällä on mahdollista aikaansaada taistelutilanteen edellyttämä ja omaa voittoa parhaiten edesauttava *manööveri*, taisteluliike. Sen suunnittelu kuuluu johtamisen piiriin. Joukkojen liike, siirtäminen ja keskittäminen hajaryhmityksestä useita reittejä käyttäen luovat osaltaan suojan. Taistelun voittamisen kannalta on myös tärkeää, että joukko vaikuttaa parhaalla mahdollisella tavalla viholliseen, eli käyttää tulta.

Etenkin marxilais-leniniläisessä sotataidossa tunnetaan oma sovelluksensa taistelun elementtien yhdistämisestä. *Isku* on tulen ja liikkeen yhdistelmä. Myös läntisestä sotataidollisesta ajattelusta löytyy tämän suuntaista pohdintaa. Archibald Wavell, brittiläinen sotamarsalkka, piti taktiikan ytimenä *liikkuvuuden, panssaroinnin ja iskuvoiman* yhdistämistä ja usein myös niiden välisen tasapainon yhdistämistä.¹⁴⁹ Suoja on ilmaistu panssaroinnin edustamassa muodossa, mikä on ymmärrettävää, koska Wavell sai dramaattisimmat taktiset ja operatiiviset kokemuksensa Pohjois-Afrikassa Erwin Rommelia vastaan taistellessaan ja toistuvasti hävitessään¹⁵⁰.

Aika, tila ja voima on tavallisesti yhdistetty enemmän operaatiotaitoon kuin taktiikkaan liittyviksi käsitteiksi. Napoleon Bonapartea on pidetty näiden kolmen elementin otollisen yhdistelmän mestarillisena aikaansaajana menestyksekkäisiin sotatoimiinsa liittyen.¹⁵¹

Aikaan, tilaan ja voimaan liittyvä punnitseminen kuuluu myös taktiseen taitoon. Sotilasjohtajan on saamaansa tehtävää eritellessään ja analysoidessaan pohdittava, mitä minun on saatava aikaan, missä ja milloin. Aika on katoava luonnonvara, sanotaan taktiikan opetuksessa usein, tarkoittaen sitä, että etenkin sodankäynnissä ei ole varaa olla hidas ja tuhlata aikaa. Uuden tehtävän saaneen taktikon on käynnistettävä toiminnan valmistelu ja rinnakkainen suunnittelu ajoissa, jottei hän omalla suunnittelullaan syö alaistensa aikaa. Hänen on mietittävä, milloin toiminta on aloitettava, jotta hänen joukkonsa vaikuttaa ylemmän komentajan haluamalla tavalla ja juuri oikeana aikana.

Keskustelija taktiikasta – Ajatuksia taktiikan kehittämisestä. Maavoimien tutkimuskeskuksen julkaisu n:o 1/2022, Maasotakoulu, Joensuu 2022, s. 34–35.

¹⁴⁹ Hanska, Jan: *Times of War and War over Time. The roles time and timing play in operational art and its development according to the texts of renowned theorists and practitioners* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 12, Helsinki 2017, s. 126.

¹⁵⁰ Hanska (2017), s. 355.

¹⁵¹ Hanska (2017), s. 132.

Tila on erityisesti suomalaisessa taktiikassa vaikuttava tekijä. Vähäteinen ja vaikea-kulkuinen maasto asettaa hyökkäykselle jo luonnostaan liikenopeuteen liittyviä kitkatekijöitä, mutta myös hyökkääjää kanalisovaa vaikutusta. Raskaalla kalustolla varustetun hyökkääjän toimintaan on pyritty vaikuttamaan niin, että sen ryhmitys venyy ja tarjoaa otollisia vastahyökkäysmahdollisuuksia. Jos vihollinen on sidottu teihin eikä kykene tai halua taistella metsämaastossa, on suomalaisilla joukoilla käytössään laajat alueet yksiköiden hajauttamiselle ja taisteluliikkeiden tekemiselle.

Tila kytkeytyy aikaan myös omien joukkojen toimintaan negatiivisesti vaikuttavana tekijänä. Jalan eteneminen on vaihtelevassa ja peitteisessä metsämaastossa hidasta, joten taisteluliikkeiden tekemiseen on varattava enemmän aikaa. Joukon hyökkäystä suunnattaessa on varmistettava, että liike tapahtuu mahdollisimman suojaisten alueen kautta, jottei paljastuta, mutta toisaalta reittien ja etäisyyksien tulee olla myös sellaisia, ettei joukko ole menettänyt taistelukykyään fyysisen rasituksen vuoksi jo ennen hyökkäyshetkeä.

Tilan merkitys kytkeytyy myös suojaan ja liikkeeseen. Nykyaikaisten tiedusteluseenso-reiden, erityisesti LiDAR-valotutkan (*light detection and ranging*) ja kehittyneen tulivaikutuksen vuoksi linnoittaminen ei välttämättä olekaan paras mahdollinen suojan tarjoaja. Jos joukon johtaja päättää hankkia joukkonsa suojan liikkeellä, hänellä tulee olla käytössään tiestöä laajalla alueella. Tällöin hän joutuu varautumaan myös siihen, että suojan hankkimiseen liikkeellä kuluu myös aikaa ja se kuluttaa joukon voimaa, oli sitten kyse jalan tai ajoneuvoilla liikkuvalla joukosta. Joissain tilanteissa suojan hankkiminen rakennetun alueen maanalaisista tai maanpäällisistäkin rakenteista voi osoittautua kustannustehokkaimmaksi tavaksi.

Voima on ollut perinteisesti haastavin suomalaisen taktiikan vuorovaikutustekijöistä. Resurssit ovat olleet aina rajalliset, oli sitten ollut kyse joukkojen määrästä, nykyaikaisten asejärjestelmien saatavuudesta tai vaikkapa vain ampumatarvikkeiden riittävydestä. Voimasuhteiden epätasapaino on pakottanut etsimään sitä kompensoivia ja tasoittavia sotataidollisia ratkaisuja, *alivoimaisen taktiikkaa*¹⁵².

Selvää on, että sotilasjohtajan on jo suunnitteluvaiheessa pyrittävä varmistamaan, että hänellä on riittävästi voimaa käydäkseen taistelun. Sotahistoria on osoittanut, että useimpien taisteluiden kulminaatiopiste on saavutettu, kun toisen osapuolen voima jatkaa taistelua on osoittautunut riittämättömäksi joko kärsittyjen tappioiden vuoksi tai koska taisteluun ei ole kyetty enää syöttämään lisää joukkoja tai täydentämään niitä ampumatarvikkeilla.

3.2.4. Taistelulajeista

Suomalaiseen taktiikkaan katsotaan perinteisesti kuuluvaksi vain kolme taistelulajia: *puolustus*, *hyökkäys* ja *viivytys*. Tutkimus on kyennyt osoittamaan, että tiettyinä aikakausina on korostettu joko hyökkäystä tai puolustusta ja joinakin aikoina on haluttu vii-

---

¹⁵² Hollanti (2019), passim.

vytyksestä vaieta ainakin rauhanaikaisessa koulutuksessa kokonaan, jottei ”levitettäisi tappiomielialaa” sotilaiden keskuudessa¹⁵³.

Eräissä muissa maissa taistelulaji on nähty monimuotoisempana käsitteenä. Suomalaisen taistelulajien sisään kuuluvaksi katsottuja taktisia keinoja tai menetelmiä on nostettu omiksi taistelulajeikseen. Esimerkiksi Saksan liittotasavallassa reilun kymmenen vuoden analyysin jälkeen julkaistussa taktiikan käsikirjassa todettiin taistelulajeja (*Kampffarten*) olevan peräti viisi: hyökkäys, takaa-ajo, puolustus, taistelun keskeyttäminen ja viivytys¹⁵⁴. Taistelulaji voi jakautua erilaisiin alalajeihin, joiden nimikkeet luonnehtivat toiminnan keskeistä piirrettä. Esimerkiksi Suomessa 1950-luvulla puolustus jakautui *harvaan puolustukseen* ja *tiiviseen puolustukseen*. Venäjän federaation asevoimissa harjoiteltiin 2000-luvun alussa *liikkuvaa puolustusta*. Sama käsite on esiintynyt myös suomalaisessa taktiikassa 2010-luvulta lähtien¹⁵⁵.

Taistelulajit esiintyvät sovelletussa taktiikassa käytännön taistelutoiminnassa vain harvoin yksinomaan yhdelle taistelulajille tyypillisenä toimintana. Mitä alemmalla organisaatiotasolla taistellaan, sitä ”puhdasoppisemmalta” esimerkiksi puolustustaistelu saattaa näyttää. Kun siirrytään organisaatioissa ylemmälle tasolle, huomataan että esimerkiksi puolustuksellista operaatiota toteuttava perusyhtymä viivyttää jollain yksiköllään, puolustaa parilla ja valmistautuu hyökkäämään voimakkaalla reservijoukolla. Tämänkaltainen monipuolinen yhdistetty taktiikka on saattanut muodostaa kokonaan oman taistelutapansa, mistä esimerkkinä Suomesta mainittakoon Maa-voimien taistelu 2015 (MAAVTST2015).

3.3. Hyökkäys

”Kannattaa lyödä nyrkeillä eikä sormet harallaan.”

Kenraali Heinz Guderian¹⁵⁶

3.3.1. Onnistuneen hyökkäyksen edellytykset

Yllätys on keskeisin yleinen taktinen periaate, jonka toteutuminen tulisi hyökkäystä suunniteltaessa ja valmistellessa varmistaa. Siksi hyökkäys kannattaa ajoittaa sellaisiin olosuhteisiin, joiden vallitessa ihmisaistein tapahtuva havainnointi vaikeutuu, kuten pimeä, lumipyry ja sumu.¹⁵⁷ Tiedustelusensorien kehittyminen ja käytön laajeneminen on vaikeuttanut entisestään yllätyksen saavuttamista.

---

¹⁵³ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, 1/1996, Joutsa 1996, passim.

¹⁵⁴ Middeldorf, Eike: *Handbuch der Taktik. Für Führer und Unterführer*. E.S. Mittler & Sohn GmbH., Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland 1957, s. 6–7 ja 138–284.

¹⁵⁵ Tuominen, Kalle: *Jääkärijoukkueiden liikkuva puolustus taisteluosaston etualueella*. Sotatieteiden maisterikurssi 2:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, Käyttö rajoitettu (ST IV).

¹⁵⁶ Vapaa suomennos Guderianin lausumasta *«Man schlägt jemanden mit der Faust und nicht mit gespreizten Fingern»*.

¹⁵⁷ Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1948, s. 23.

Toinen hyökkäyksessä merkittävä yleinen taktinen periaate, mikä kytkeytyy edellä kuvatulla tavalla yllätyksen saavuttamiseen, on *olosuhteiden hyväksikäyttö*. Siksi suomalaiselle taktiikalle on tyypillistä pyrkiä toteuttamaan hyökkäys metsässä. Peitteisen maaston käyttö luo mahdollisuuden *yllätykseen, aloitteen tempaamiseen ja toimintavapauden säilyttämiseen*¹⁵⁸. Taistelu peitteisellä alueella on useimmille asevoimille edelleen taistelua erikoisolosuhteissa. Taktikko ei saa kuitenkaan tuudittautua ajatukseen, ettei vihollinen uskaltaudu metsään. Kyllä se uskaltautuu. Sotakokemuksemme ovat osoittaneet, että vihollinen muuttaa taktiikkaansa vastatoimenpiteittemme mukaisesti ja käyttää myös maastoa hyväkseen tehden esimerkiksi pitkiäkin koukkauksia¹⁵⁹.

Metsän kasvillisuus vaikeuttaa tähystämistä ja ääniaaltojen etenemistä. Tämä puolestaan vaikeuttaa tilannekuvan muodostamista ja parantaa siten mahdollisuutta yllätyksen saavuttamiseen. Vastapuolen sijainnin ja vahvuuden varma havainnointi on vaikeampaa. Metsässä liikkuminen toisaalta myös aiheuttaa ylimääräisiä ääniä, jotka saattavat myös paljastaa joukon. Peitteisyys ja maastonmuodot tarjoavat otollisia mahdollisuuksia väijytyksille. Metsässä liikkuva tottumaton joukko voi joutua milloin tahansa yllättävän tuli-iskun kohteeksi. Kun taistelun ääniä alkaa kuulua yllättävästä suunnasta, on vaikea päätellä, kuinka kaukana taistelua käydään, kuinka suuri vihollisjoukko on ja mitä taistelu tarkoittaa oman joukon kannalta. Onko vihollinen saarostamassa omaa joukkoamme? Kaikki edellä mainitut tekijät lisäävät metsätaisteluun tottumattoman joukon epävarmuutta. Moraalisten tekijöiden merkitys on erittäin suuri.¹⁶⁰

Taistelu metsässä vähentää ylivoimaisen vihollisen tulivoiman merkitystä. Peitteisyys vaikeuttaa tiedustelua ja tulenjohtoa. Vaihtelevat maastonmuodot ja korkea puusto vaikeuttavat epäsuoran tulen käyttöä kasvattaen varoetäisyyksiä. Kiväärikaliperisten aseiden ja suora-ammunta-aseiden ampumaetäisyydet ovat rajalliset ja panssarivainujen sekä muiden ajoneuvojen käyttö on rajoitettua.¹⁶¹ Metsätaistelu muuttuu varsin usein lähitaisteluksi, mikä entisestään vähentää mahdollisuuksia tuliylivoiman hyödyntämiseen. Siksi suomalaiseen taktiikkaan kuuluu pyrkimys sitoa vihollinen lähitaisteluun.

Hyökkäysreittien suuntaaminen yksinomaan metsien kautta on toisaalta myös osoitus kaavamaisuudesta, jonka vihollinen tunnistaa ja tekee sen perusteella johtopäätökset myös tiedustelun suuntaamisesta, tulenkäytöstä ja muista vastatoimista. Pienempien aukeiden ylittämistä etenkin vaikeissa tähystysolosuhteissa voi harkita, jos se merkittävästi lyhentää joukon kulkemaa matkaa tilanteessa, jossa taistelu on muualla jo alkanut. Suuremmille aukeille ei jalan hyökkäävällä joukolla ole syytä edetä, mikäli tiedustelutieto osoittaa aukealla olevan vihollisia tai tilannetta ei tunneta. Au-

---

¹⁵⁸ *Jääkärikomppanian opas. (JkOpas). Jääkärikomppanian taistelu*. Luonnos. Pääesikunta, Helsinki 1989, s. 18.

¹⁵⁹ Nordgren, Valter: *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*. Suomalaisen sotataidon klassikot, Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018, s. 65; Kirjoittajan havainnot Maavoimatutkimuksiin liittyneiden sotapelien ja simulaatioiden yhteydessä vuosina 2015–2016.

¹⁶⁰ Järvinen (1948), s. 29; Suvorov (2015), s. 79; Nordgren (2018), s. 88.

¹⁶¹ Nordgren (2018), s. 86.

kealla oleva vihollinen on pyrittävä sitomaan ja sitä on pyrittävä kuluttamaan erityisesti epäsuoralla tulella.

Metsän merkitys joukon toiminnan salaamisen kannalta on vähentynyt. Nykyaikaisimmat sensorit, erityisesti LiDAR, ovat asettaneet suomalaisen taktiikan uuden eteen. Metsä ei enää olekaan suomalaisen sotilaan ja joukon paras ystävä. Uusimmat sensorit ”näkevät” kasvillisuuden ja puuston läpi ja myös maan alle kaivetut sotilalliset kohteet kyetään havaitsemaan. Perinteinen tapa sijoittaa hyökkäyksen lähtöalue metsään hajautettuna ei enää välttämättä tuokaan parasta mahdollista suojaa. Metsä toki edelleen vaikeuttaa useimpien sensoreiden käyttöä, mutta kohonnut riski tulla siellä havaituksi ja joutua tulenkäytön kohteeksi hyökkäyksen valmisteluvaiheessa on huomioitava ja etsittävä uusia vastatoimia.

3.3.2. Otollisten hyökkäysasetelmien luominen

Onnistuneen hyökkäyksen toteuttamiseksi ei ole olemassa mitään voiton kaavaa. Tiedetään kuitenkin useita ennakkovalmisteluja ja taistelukeinoja, joiden toteuttaminen tavallisesti parantaa menestysmahdollisuuksia.

Sitovalla hyökkäyksellä pyritään nimensä mukaisesti sitomaan vihollisen joukko toissijaiseen toimintaan muiden joukkojen tärkeämpää kohdetta vastaan tekemän hyökkäyksen tukemiseksi. Sitova hyökkäys voi tulla kyseeseen esimerkiksi kohtaamis-hyökkäyksessä, kaksipuoleisessa saarroituksessa tai laajemman hyökkäyksen toissijaisessa suunnassa.

On tavallista, että hyökkäyksen toteuttaminen edellyttää jonkun määräävän maastonkohdan hallussapitoa tai valtaamista. Tämä maastonkohta voi olla esimerkiksi teiden solmukohta, jota ilman ei hyökkäysjoukkoja voi suunnata kohti tavoitetta, tai korkea mäki, jonka joutuessa vihollisen haltuun hyökkäysjoukko olisi raskaalle suorammuntatullelle alttiina. Suomalaisen taktiikan sanastossa kyseessä on tällöin hyökkäyksen *portinpylväs*. Portinpylvään voi ottaa haltuun alueella jo oleva joukko, jonka vastuualueen kautta hyökkäys suunnataan, tai sen voi vallata hyökkäävän joukon yksi yksikkö hyökkäyksen ensimmäisessä vaiheessa.¹⁶²

Ilman *tiedustelua* ei kannata hyökätä. Jos tilannekuva on epäselvä, voi hyökkäys suuntautua ylivoimaista tai puolustukseen valmistautunutta vihollista vastaan ja joukko tuhoutua. *Tehtävätaktiikkaan* kuuluu, että hyökkäystavan valinta jätetään tehtävän toteuttavalle johtajalle. Edellä on jo kerrottukin jalan tehtävälle hyökkäykselle edullisen *maaston merkityksestä*. Nämä edellytykset oli lyöty laimin, kun jatkosodassa pohjalaisista reserviläisistä perustetun Jalkaväkirykmentti 16:n yksiköt alistuksineen olivat hyökkäämässä 25. heinäkuuta 1941 Kiteen suunnalla Kumurin kylään. Divisioonan komentaja ja esikuntapäällikkö eivät antaneet pyydettyjä tiedustelutietoja ja vakuuttivat, ettei kylässä ole vahvaa miehitystä, varsinkaan linnoitteita. He samoin sitoivat rykmentin komentajan kädet vaatien tätä suuntaamaan joukot suoraan rintamassa

---

¹⁶² *Joukkueen opas*. (JOpas). Pääesikunta, Helsinki 1999, s. 153.

aukean ylitse, ei sivustojen kautta maastoa hyödyntäen, kuten rykmentinkomentaja oli esittänyt. Lopputuloksena oli, että rykmentinkomentaja joutui keskeyttämään joukkonsa hyökkäyksen heti alkuvaiheessa avoimessa maastossa teräsbetonibunkkereista kohdistuneen kiivaan tulituksen aiheuttamien raskaiden tappioiden seurauksena. Hän sai esimiehensä syytökset niskaansa ja asiasta käynnistettiin tutkinta. Tuomiota ei tullut rykmentinkomentajalle, joskaan ei otollisten hyökkäysasetelmien syntymisen estäneille kahdelle ylemmällekään upseerille.¹⁶³

3.3.3. Keskitetty ja hajautettu vaikutus

Keskitetty ja hajautettu vaikutus hyökkäyksessä ovat kaksi erilaista taisteluideaa ja periaatetta, joiden mukaan esimerkiksi jääkärikomppanian tai taisteluosaston joukkojen suuntaaminen ja tulenkäyttö voidaan suunnitella. Periaatteet ilmestyivät alueellisten joukkojen taktiikkaan vuosina 2011–2012 käyttöön otetun maavoimien uudistetun taistelutavan *Maavoimien taistelu 2015*:n myötä. Keskitetyssä vaikutuksessa pääosa yksiköistä suuntaa voimansa samalle tuhoamisalueelle tai alueellisesti kiinteään tavoitteeseen, esimerkiksi ottaa haltuun yhtenäisen tieosuuden. Keskitetyssä vaikutuksessa voimien vaikutuksen keskittäminen tapahtuu alueellisesti ja ajallisesti.

Hajautetussa vaikutuksessa eri yksiköt hyökkäävät omissa suunnissaan ja niiden tuhoamisalueet tai tavoitteet eivät ole yhteydessä toisiinsa. Hyökkäykset on ajallisesti koordinoitu niin, että ne tapahtuvat lähes samanaikaisesti, jolloin voimien vaikutus on ajallisesti keskitetty. Hajautetussa vaikutuksessa hyökkäys joudutaan tavallisesti kuitenkin ajallisesti porrastamaan, jotta kukin hyökkäys saa tuekseen riittävän epäsuoran tulen.

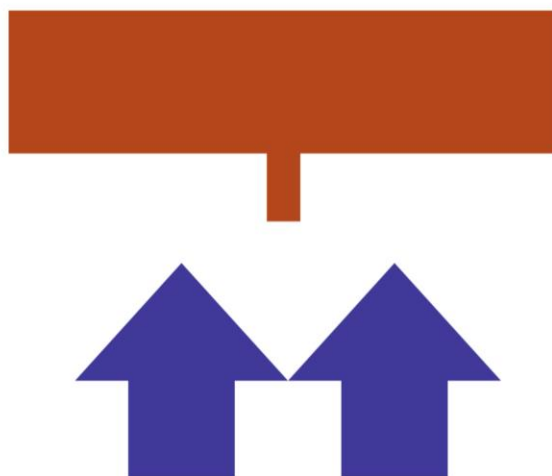
Hajautetun vaikutuksen periaatetta kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. On epäilty, että periaatetta noudatettaessa voimien vaikutuksen keskittämisessä ei onnistuta ja että erityisesti epäsuoran tulen järjestelyihin liittyy riskitekijöitä.

3.3.4. Rintamahyökkäys

Rintamahyökkäys on suoraviivaisin hyökkäysmenetelmä, mutta puolustukseen valmistautunutta vihollista vastaan toteutettuna suuria tappioita aiheuttava. Tämän vuoksi rintamahyökkäys on suositeltu tehtäväksi vain, jos saarostava hyökkäys ei ole mahdollinen. Jos joukko on kuitenkin ollut pakotettu tekemään rintamahyökkäys, sen on tullut pyrkiä edes paikallisesti saarostavaan hyökkäykseen taistelun alettua.¹⁶⁴ Sotahistoriassa rintamahyökkäys on pyritty useimmiten toteuttamaan joko yllättäen, jolloin puolustaja on vastatoimissaan myöhässä, tai voimakkaan tulivalmistelun jälkeen, jolloin puolustaja on lamautettu, eikä kykene täysimääräisiin vastatoimiin.

¹⁶³ Enlund, Maria: *Eversti Hannuksela sotilasjohtajana jatkosodassa*. Kadettikurssi 91:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2008, s. 44–51; Ahto, Sampo & Veikko Pirilä: *Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. 1919–1944*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989, s. 415–421; Turja, Ilmari: *Kumuri. Kadon everstin taistelu*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 1989, s. 46–51; Jurama, Veikko: *Hannuksela vastaan Laurila. Eräiden 19. Divisioonan komentajien henkilösubsteista v. 1941 sekä näiden subteiden taustaa ja seurauksia*. Marktar Oy, Vammala 2002, s. 33–38.

¹⁶⁴ Järvinen (1948), s. 20–21; Järvinen (1950), s. 127.

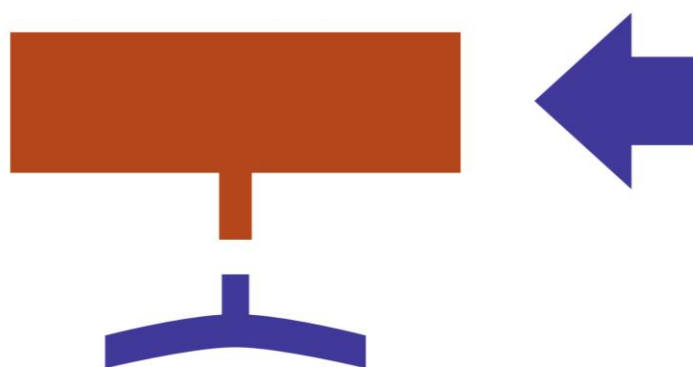

Kuva 1: Rintamahyökkäys.¹⁶⁵

Rintamahyökkäyksen painopiste on pyritty kohdistamaan puolustuksen heikoimpaan kohtaan. Vaikka asevoimien ohjesäännöt käskevät kiinnittämään erityistä huomiota ja huolehtimaan joukkojen vastualueiden saumoista, sotahistoria on osoittanut, että juuri sauma-alueet ovat useimmiten puolustuksen heikko kohta.¹⁶⁶

3.3.5. Sivustahyökkäys

Etenkin useiden yksiköiden yhteensovitetussa hyökkäyksessä on mahdollista, että yksi tai useampi yksikkö toteuttaa sivustahyökkäyksen. Vaikka sivustahyökkäys muuten muistuttaakin saarrostavaa hyökkäystä, se eroaa siitä siten, että vihollisen rintamassa sitovaa osaa ei sivustahyökkäyksen suorittavasta joukosta aseteta.¹⁶⁷ Usean yksikön koordinoitussa hyökkäyksessä yhdelle yksiköistä voidaan antaa tehtäväksi sitoa vihollinen.

Kuva 2: Sivustahyökkäys.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till krysningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

¹⁶⁶ McCarthy & Syron (2012), s. 86; Suvorov (2015), s. 79.

¹⁶⁷ Järvinen (1948), s. 21.

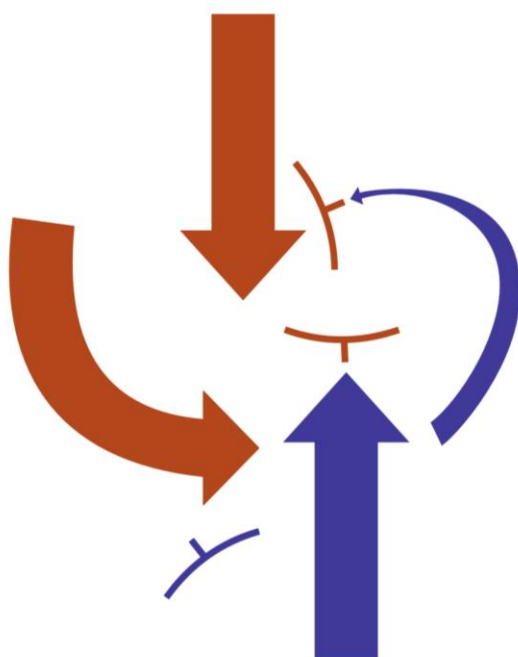
¹⁶⁸ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till krysningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

3.3.6. Kohtaamishyökkäys

Kohtaamishyökkäys edellyttää kosketuksen saaneen joukon välitöntä ja häikäilemättöntä iskua ilman epäsuoran tulen käyttöön saamisen odottelua. Kohtaamishyökkäys kannattaa tehdä koukkaavana sivustahyökkäyksenä ja jos mahdollista, kaksipuoleisena. Vihollinen on myös sidottava rintamassa. Jos on ilmeistä, että vihollinen on etulyöntiasemassa taisteluvälmiuden ja maaston suhteen, kannattaa kohtaamishyökkäyksen sijaan aloittaa taistelu tilapäisesti viivytäten.¹⁶⁹

Jos osa omista joukoista voidaan salassa pysyen suunnata sivuun vihollisen hyökkäyssuuntaan nähden, tarjoutuu oman pääjoukon siirtyessä viivytäten taaksepäin mahdollisuus sivustahyökkäykseen vihollisen kärjen edettyä sivustaosaston ohitse. Tällöin kyseessä on hyökkäys väijyksistä. Sen avulla on mahdollista saavuttaa yllätys ja temmata aloite viholliselta.

Kuva 3: Kohtaamishyökkäys.¹⁷⁰

3.3.7. Saarrostukset, koukkaukset ja pihtiliikkeet

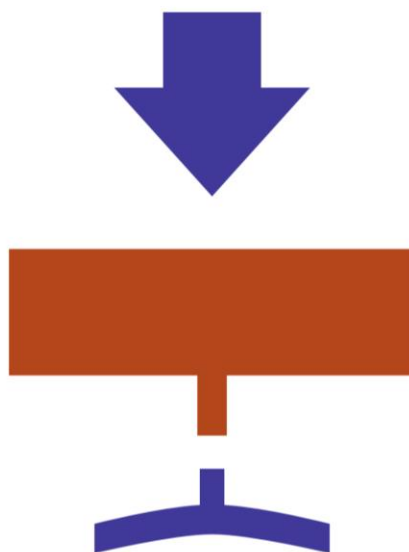
Pihtiliikkeiden keskeisenä vahvuutena on, että onnistuessaan ne ovat yllätys viholliselle. Toinen vahvuus on, että ne suuntautuvat tavallisesti vihollisen selustaan tai sivustaan, joita pidetään ryhmytyksen heikkoina kohtina. Koska vihollisen kärki on sidottu osilla omia joukkoja, on sen huomio kiinnittynyt edessään olevaan vastustajaan.¹⁷¹ Kun takaa alkaa yllättäen kuulua taistelun ääniä, voi vihollisen vallata epä-

¹⁶⁹ Järvinen (1948), s. 23.

¹⁷⁰ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

¹⁷¹ Järvinen (1948), s. 20.

varmuus, joka alkaa nakertamaan sen voitontahtoa ja mielenrauhaa. Sotakokemuksien perusteella omasta selustasta kuuluvat yllättävät taistelun äänet herättävät pelon mottiin joutumisesta. Hengenvaaran aiheuttavassa tilanteessa useimmiten esille tuleva yksittäisen sotilaan ja joukon luonnollinen reaktiomekanismi *taistele tai pakene (fight or flight)* selittää osaltaan, miksi irtautuminen ja vetäytyminen ovat sotahistoriassa monesti esiintynyt ilmiö. Koska takana olevaa tilannetta ei tunneta, eikä sitä vastaan, mitä ei nähdä voi taistella, pakottaa henkiinjäämisen vaisto heikosti koulutetun ja vähemmän kurinalaisen joukon pakenemaan. Näin tapahtui toistuvasti myös vapaus-sodassamme, koska molempien osapuolten joukkojen koulutustasossa ja kurinalaisuudessa oli toivomisen varaa.

Kuva 4: Hyökkäys selustasta.¹⁷²

Onnistunut saarrostaava hyökkäys edellyttää neljää asiaa. Hyökkäävän osaston tulee pysyä salassa, jotta yllätys saavutetaan ja aloite päästään tempaamaan. Liike tulee suunnata peitteisen, mutta mahdollisimman helppokulkuisen maaston kautta, mieluiten maastoajoneuvouria tai ainakin polkuja hyödyntäen, jotta jalan liikkuva joukko ei ole liian väsynyt hyökätessään. Koukkauksen suuntaamista suunniteltaessa on varmistettava, että osaston käytössä on voimakas epäsuora tuli ja sen kantama riittää. Kulku-uran on myös mahdollistettava potilasevakuoinnit, ampumarvikeäydennykset ja jopa lisävahvennukset.

Useimmissa jatkosodassa epäonnistuneissa koukkauksissa toistuivat samat tekijät tai osa niistä. Liikettä ei suunnattu riittävän kaukaa peitteisen maaston kautta, jolloin se paljastui, eikä yllätykseen päästy. Jalkaväki oli väsähtänyt liian pitkän korpitaipaleen rasittamana. Hyökkäyksen voima ehtyi vihollisen pystyessä suuntaamaan lisävoimaa

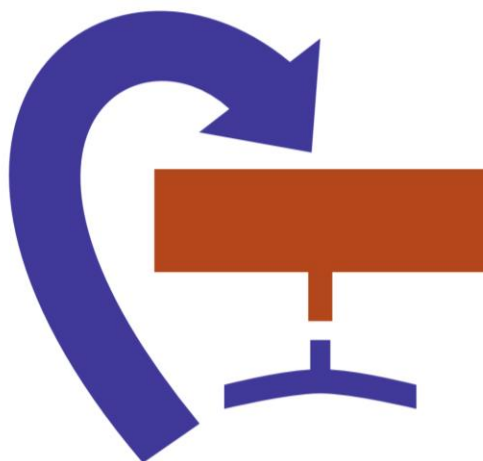
---

¹⁷² Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

sen torjuntaan epäsuoran tulen häiritsemättä, kun taas omat ampumatarvikkeet vähenivät, eikä taisteluun kyetty suuntaamaan lisää voimaa.

3.3.8. Yksipuoleinen saarrostus

Rintamahyökkäyksen ohella yksinkertaisimpana hyökkäysmuotona voidaan pitää yksipuoleista saarrostusta. Sana saarrostus antaa kuitenkin hieman väärän kuvan, koska useimmiten tavoitteena ei ole paljon voimia sitova vihollisryhmittymisen saartaminen eli motti. Tavallisesti pyrkimyksenä on isku vihollisen sivustaan tai selustaan, jolloin hyökkäysmuotoa paremmin kuvaava termi olisi *yksipuoleinen koukkaus* tai *kiertoliike* tai *pihtiliike*. Pihliiike lieneekin kuvaavin termi, koska se toimii myös kaksipuoleista liikettä kuvattaessa kahden hyökkäävän yksikön muodostaessa pihlien sulkeutuvat leuat.

Kuva 5: Yksipuoleinen saarrostus.¹⁷³

Yksipuoleinen pihliiike vaatii onnistuakseen tavallisesti kaksi edellytystä. Suoraan etenemissuunnassa on oltava jokin oma joukko ”tulppana”, sitomassa ja pidättelemässä vihollisen kärkiyksiköitä ja suojaamassa koukkaavan joukon täydennys- ja evakointiyhteyksiä. Toinen edellytys on yllätys. Jos koukkaus paljastuu, se kohtaa puolustusvalmiin vihollisen, oli sitten kyse vihollisen sivustasta tai selustasta.

Yksipuoleinen pihliiike on toteutuskelpoinen ja sotahistorian kuluessa toistuvasti käytetty hyökkäysmuoto kaikilla sotataidon tasoilla. Ei ole ihme, että se on yksi nykytaktiikkamme perustaistelumenetelmistä joukkue- ja komppaniatasolta alkaen.

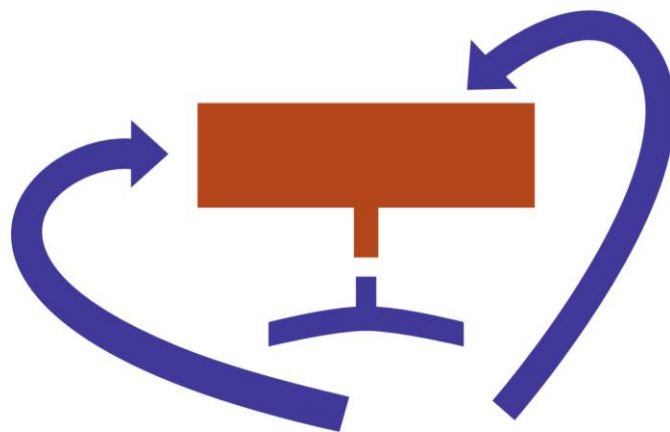
Pihliiikkeiden tehokkuus alkaa aikaa myöten kärsiä, koska vastapuoli oppii nopeasti hyökkääjän taistelutavan ja osaa ryhtyä tarvittaviin vastatoimenpiteisiin. Toisessa maailmansodassa Saksan Pohjois-Afrikan joukoissa legendaarisen maineen saavuttanut Erwin Rommel tunnettiin hyvin suoraviivaisesta hyökkäystaktiikasta. Rommelin

¹⁷³ Päärros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana päärros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

operaatioihin liittyi kuitenkin tavallisesti myös yllätys, aina harhautusliike ja useimmiten vaarallinen ”oikea koukku”.¹⁷⁴

3.3.9. Kaksipuoleinen saarrostus

Jos pihtiliike on kaksipuoleinen, se jakaa vihollisen voimat, koska ne joutuvat jakautumaan siinä vaiheessa, kun pihtien leuat sulkeutuvat. Kaksipuoleisilla pihdeillä on mahdollisuus saattaa vihollinen ristituleen. Voimien vaikutus saadaan keskitettyä ja paikallinen ylivoima muodostettua. Onnistunut pihtiliike ei takaa voittoa, vaan saavutettua menestystä tulee hyödyntää ja eristetyksi joutunut vihollinen tulee tuhota. Se edellyttää alkuperäisessä hyökkäyssuunnassa olevan ”tulpan” liittymistä hyökkäykseen. Koska rintamahyökkäys puolustukseen valmistautunutta vihollisen kärkeä vastaan aiheuttaisi kovat tappiot eikä todennäköisesti onnistuisi, kannattaa ennemmin tehdä lyhyempi maastokoukkaus. Motteja ei tule tietten tahtoen aikaansaada, koska ne sitovat omia voimia. Kunkin hyökkäyksen osaston pihtiliikettä tulisi jatkaa aina siihen saakka, kunnes vihollinen on tuhottu.

Kuva 6: Kaksipuoleinen saarrostus.¹⁷⁵

Menestystä voidaan hyödyntää myös siten, että osa koukkanneista voimista tai niiden takana seurannut reservijoukko suunnataan vihollisen syvyyteen. Vaatimuksena on, että vihollisen taistelujärjestys on saatu rikottua niin, että sen taaemmat osat ovat pakenemassa. Tällöin riskiksi voi muodostua se, että omat huoltoyhteydet venyvät liikaa, jos koukattua vihollista ei ole saatu tuhottua. Hyökkäystä jatkavan joukon voimaa ei saada kasvatettua ja sen liike tyrehtyy nopeasti, jos vihollinen saa vastatoimensa käyntiin.

Operatiivisella tasolla yksipuoleinen pihtiliike ei yleensä tapahdu vain yhdessä suunnassa, yhdessä ”kolonnassa” tapahtuvana sotatoimena, vaan useampina rinnakkaisi-

¹⁷⁴ McCarthy & Syron (2012), s. 161, 164, 170–171 ja 185.

¹⁷⁵ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994, s. 104.

na saman akselin ulkokehällä etenevinä muodostelmina. Tällaisista ”sirppi-” tai ”ratasoperaatioista” klassisin on Preussin yleisesikunnan laatima *Schlieffen-suunnitelma*. Toisessa maailmansodassa Saksan asevoimat toimeenpanivat operaation *Fall Gelb* (tunnettu myös nimellä *Sichelschnitt*). Viimeisin laajamittainen yksipuoleiseen kiertoliikkeeseen perustunut sotatoimi oli Persianlahden sodan *Desert Storm* -operaation maasotatoimien aktiivivaihe.¹⁷⁶

3.3.10. Iskuosastohyökkäys

Iskuosastohyökkäys tai *raid*, kuten tätä hyökkäyslajia usein länsimaissa kutsutaan, on tarkoin määritellyn kohteen valtaamiseksi tai tuhoamiseksi kootun, kokoonpanoltaan ja varustukseltaan yksityiskohtaisesti räätälöidyn joukon ajallisesti ja alueellisesti rajattu isku. Tässä mielessä joukon luonteen kuvaukseen sopii edelleenkin hyvin *Jalkaväen taisteluohjesäännön II osan* (1981) määritelmä. ”Iskuosasto on rajuun, lyhytaikaiseen ja ennakkolta valmisteltuun hyökkäykseen määrätty, tarkoituksenmukaisesti kokoonpantu joukko.” Iskuosastohyökkäykseen liittyy tavallisesti salaaminen, harhauttaminen, voimien vaikutuksen keskittäminen ja yllätys. Iskuosastohyökkäykseen liittyy yleensä aina epäsuoran tulen ja pioneerijoukkojen tuki puolustajan lamauttamiseksi, esteiden läpäisemiseksi ja kohteiden hävittämiseksi. Ulkomailla raideihin on liittynyt myös ilmatuki ja jopa merivoimien toiminta. Suomessa toimintaa on kutsuttu myös *iskujoukko*- ja *syöksyjoukkotoiminnaksi*. Taktiikan taustana on Saksan keisarillisen armeijan ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa kehittämä *Sturmtruppen* (*Stosstruppen*) -taktiikka, alkujaan niin sanottu Hutierin taktiikka.¹⁷⁷

Oskar von Hutier oli Itärintamalla saksalaisen 8. Armeijan komentaja. Sotatekniikan kehitys, erityisesti konekiväärien ja kenttätykistön massamainen käyttö, mutta myös sotilaskiväärien kantaman, tarkkuuden sekä laukaisunopeuden lisääntyminen olivat tehneet puolustuksesta tappavaa ja hyökkäyksestä aiempaakin riski- ja tappioaltista. Hutierin 8. Armeijassa oli saatu havaintoja venäläisjoukkojen uudesta tavasta tehdä paikallisia hyökkäyksiä. Kenraali Hutier lähti kehittämään ajatusta pienten yksiköiden maaston suojaa hyödyntävästä tavasta hyökätä nopeasti. Hyökkäyksen kärjessä iskisivät erikoiskoulutetut ja valikoidut *Sturmtruppen*-joukot, jotka soluttautuisivat heikoimmiksi todetuista kohdista vihollisen syvyyteen ja rintamajoukkoja vältellen iskisivät selustassa tykistön tuliasemiin ja komentopaikkoihin, aiheuttaen vihollisessa

¹⁷⁶ McCarthy & Syron (2012), s. 77.

¹⁷⁷ Gudmundsson, Bruce I.: *Stormtroop Tactics. Innovation in the German army, 1914-1918*. Praeger Publishers, United States of America 1995, passim; Mäkitalo (2019a), s. 15–16; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa*. (JvO II). *Komppanian taistelu*. Pääesikunta, Jyväskylä 1981, s. 336. – Hyökkäyslajin suomennoksena on ajoittain käytetty myös muotoa ”raidit”, joka ei oikein kuulosta toimivalta. Länsimaaisessa sotataidollisessa kirjallisuudessa ”raidit” ovat yleensä olleet suomalaisia iskuosastohyökkäyksiä suurempia. Maajoukoilla on saattanut olla jopa muiden puolustushaarojen tuki takanaan. Taisteluesimerkeistä mainittakoon brittien ja norjalaisten erikoisjoukkojen toisessa maailmansodassa Norjan rannikolle toteuttama *Operation Archery* (Operaatio Jousimies), jota on myös kutsuttu nimellä Mäløy Raid ja Vågsoy Raid. Yksi risteilijä, neljä hävittäjää, kymmeniä lentokoneita ja noin pataljoonan verran kommandoja toteuttivat maihinnousun joulukuun lopulla 1941. Maihinnousu onnistui ja operaation tavoitteena olleet neljä kalaöljytehdasta, kalaöljyvarastot sekä ampumatarvike- ja polttoainevarastot tuhottiin. Joukot irtautuivat onnistuneesti. Operaatioissa kaatui 22 liittoutuneiden sotilasta ja haavoittui 57. Kahdeksan lentokonetta menetettiin ja risteilijä kärsi vähäisiä vaurioita. Saksalaisten tappiot olivat moninkertaiset.

shokkivaikutuksen ja epäjärjestyksen. Tavoitteena oli aikaansaada repivä vaikutus puolustusjärjestelmään. Suomalaisessa taktiikassa puhuttaisiin *taistelujärjestyksen rikkomisesta*.¹⁷⁸

Hutierin 8. Armeijassa ensimmäiseksi käytetty taktiikka levisi myös länsirintamalle hänen siirtyessään sinne 18. Armeijan komentajaksi. Hutierin taktiikan rinnalla Saksassa ryhdyttiin käyttämään termejä *die Taktik der Sturmtruppen*, englannin kielellä *storm troop tactics*, ja *Stosstrupptaktik*. Länsimaissa taktiikkaa on kutsuttu kärkejoukkojen etenemisperiaatteen johdosta myös *soluttautumistaktiikaksi*, *infiltration tactics*.¹⁷⁹

Vaikka edellä kuvattu hyökkäystaktiikka, tai oikeammin tekniikka, omaksuttiin Suomessa iskuosastohyökkäysten toteuttamisperiaatteeksi, olivat taktiset ja operaatiotaidolliset vaikutukset muualla merkittävämmät ja laajemmat. Saksalaista ensimmäisen maailmansodan Hutierin taktiikkaa on pidetty neuvostoliittolaisen 1930-luvulla kehitetyn syvän taistelun opin, saksalaisten toisessa maailmansodassa käyttämän salamatsotaktiikan ja vieläpä liittouman 1990-luvun alussa Persianlahden sodassa Irakia vastaan käyttämän taistelutavan edeltäjänä. Näissä uusissa sovelluksissa peruseriaate oli sama, mutta ylemmälle tasalle sovellettuna ja sotatekniikan uusimpien taisteluvälineiden yhdistetyllä käytöllä täydennettynä.¹⁸⁰

Nykyään iskuosastohyökkäys on tyypillisin tai oikeammin ainoa tapa, miten jääkärikomppania tai -joukkue hyökkää puolustukseen ryhmittynyttä vihollista vastaan. Muut hyökkäystavat sisältävät huomattavasti korkeamman tappioriskin. Pienin joukko on vahvennettu joukkue, mutta runsaan pioneerivälineistön tarve ja esteiden läpäisy puoltavat pioneerijoukkueella vahvennetun jääkärikomppanian käyttöä.¹⁸¹

3.3.11. Hyökkäyksiä erityistapauksissa

Hyökkäys puolustukseen valmistautunutta vihollista vastaan tulee kyseeseen vain poikkeustapauksissa. Nykyaikainen taisteluvälineistö saa aikaan niin suuren tulivaikutuksen, että hyökkääjän mahdollisuudet ovat vähäiset ja riski joukon tuhoutumiseen on suuri. Jos hyökkäys on kaikesta huolimatta tehtävä, on pyrittävä siihen, että se tehdään pääosin tulivaikutuksella ja miesvoiman käyttö minimoidaan tai hyökkäys toteutetaan otollisten olosuhteiden vallitessa iskuosastona¹⁸².

Hankalin hyökkäyksen ajoittamiseen liittyvä kysymys on, milloin hyökkäys tulee käynnistää, jotta se vaikuttaa haluttuna aikana ja nimenomaan vihollisen heikkoon kohtaan. Joukkojen liike vie suomalaisessa metsämaastossa aikaa, pimeässä ja talvella vielä enemmän, ja sodan kitka voi aiheuttaa vielä ylimääräistä aikaviivettä. On täysin mahdollista, että suuren joukon hyökkäys joudutaan käynnistämään, vaikka vihollinen ei vielä edes ole edennyt hyökkäyksellemme edulliseen maastoon. *Hyökkäys väi-*

¹⁷⁸ Wiest & Barbier (2002), s. 20–21.

¹⁷⁹ Wiest & Barbier (2002), s. 20–21.

¹⁸⁰ Wiest & Barbier (2002), s. 20–21.

¹⁸¹ *Joukkueen opas* (1999), s. 173–175.

¹⁸² *Joukkueen opas* (1999), s. 173–175.

jyksistä tarjoaa mahdollisuuden pienemmille yksiköille käynnistää hyökkäys juuri oikealla hetkellä ja oikean tyyppistä vihollista vastaan. Hyökkäysjoukon salassapysyminen ja yllätykseen pääseminen kuitenkin edellyttävät, että joukon johtajalla on täysi tilanneymmärrys ja että etäisyys hyökkäyksen kohteeseen ei ole pitkä. Hyökkäys väijyksistä voi tulla kyseeseen esimerkiksi reservikomppanian käytössä tai komppanian sisäisessä vastahyökkäyksessä joukkueen voimin.

Tyypillinen tapa hyödyntää saavutettua menestystä on *takaa-ajo*. Suunnittelemattomaan ja valmistelemattomaan vetäytymiseen pakotettu osapuoli kykenee tavallisesti vain reaktiiviseen toimintaan ja aloite on takaa-ajajalla. Jos takaa-ajaja onnistuu aiheuttamaan riittävästi kriittisiä tappioita, kuten tuhoamaan vetäytymistä johtavan johtoportaan tai katkaisemaan ainoat vetäytymistiet esimerkiksi maastokapeikoissa, voi vetäytyminen muuttua paniikinomaiseksi pakenemiseksi. Pelolla ja pakokauhulla on taipumus levitä, jolloin seurauksena voi olla järjestelmällisen vastarinnan päättymisen ja yleistilanteen romahtaminen.

Vastahyökkäys on perusteellisesti valmisteltu, eri aselajien tukema ja voimakas hyökkäys, jonka tavoitteena on menetettyjen maa-alueiden tai kriittisten kohteiden saaminen omien joukkojen haltuun sekä vihollisen taistelujärjestyksen rikkominen ja suunnitelmien sekoittaminen. Sotataidollisena tavoitteena on aloitteen tempaaminen omien joukkojen haltuun.

Vastaisku on jonkin tietyn maastonkohdan tai tukikohdan menettämisen jälkeen välittömästi vain välttämättömät valmistelut tehden käynnistetty nopea ja häikäilemättömän hyökkäys. Sotakokemuksiemme perusteella vastaisku ei koskaan käynnisty liian aikaisin. Nopeusvaatimus liittyy vihollisen toimintaan menestyksekkään hyökkäyksensä jälkeen. Onnistuneen hyökkäyksen seurauksena sen taisteluvalmius saattaa hetkellisesti herpaantua esimerkiksi huoltotauon tai ampumatarvikkeiden täydentämisen ajaksi, ennen kuin johtajat saavat joukon aloittamaan kaivautumisen ja muut puolustusvalmistelut.¹⁸³

Ylimenohyökkäyksellä tarkoitettiin voimakkaan epäsuoran tulen, suora-ammuntatulen ja savutuksen suojaamana tehtyä hyökkäystä vesistön yli. Ylimenohyökkäys pyrittiin tekemään moottorikäyttöisiä syöksyveneitä käyttäen. Ylimenohyökkäys oli jo jatkosodan aikana erittäin riskialtis hyökkäystapa suora-ammunta-aseistuksen tulivoiman lisääntyttyä. Ilman ajallista ja paikallista ilmavoimien hävittäjien suojaa tai lentokelvotonta säätä ei ylimenohyökkäystä yleensä edes tehty. Suurista riskeistä huolimatta ylimenohyökkäys säilyi osana suomalaista hyökkäystaktiikkaa aina 1970-luvun loppuun saakka ja rannikkojääkäreiden taistelukeinona vielä tämänkin jälkeen.¹⁸⁴

---

¹⁸³ Nordgren (2018), s., 69.

¹⁸⁴ Mäkitalo, Janne: *Räjähävää voimaa 2. Suomalaisen pioneiritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 35, Edita Publishing Oy, Keuruu 2019b, s. 175, 190–191, 238 ja 293.

3.3.12. Hyökkäyksen menestystekijöistä

Onnistuneen hyökkäyksen menestystekijöitä on tutkittu runsaasti ympäri maailmaa. Niitä on pyritty selvittämään Suomessakin ja jopa määrällisen tutkimuksen keinoin. Koska taktiikka on tilanne- ja olosuhdesidonnainen muuttuva ilmiö, ei eksaktien ja aina toimivien menestystekijöiden määrittäminen ole mahdollista. Taisteluiden analysoiminen antaa kuitenkin mahdollisuuden tunnistaa onnistuneiden hyökkäysten yhteydessä toistuvia piirteitä, kunhan tunnistettuja teemoja ei määrittele liian tarkkoiksi. Tämän tekstin kirjoittaja on sotahistorian pääopettajan ja operaatiotaidon ja taktiikan sotilasprofessorin tehtävissä sekä lähes 25 vuoden aikana tekemiinsä tutkimuksiin liittyen analysoinut varsin perusteellisesti kymmeniä hyökkäyksiä. Tutkitut hyökkäykset on toteutettu talvisodassa, jatkosodassa, toisessa maailmansodassa Keski-Euroopan sota-äytämöllä, itärintamalla, kansan vapautussodassa Jugoslaviassa 1941–1945 ja Pohjois-Afrikassa sekä Lähi-idässä käydyissä sodissa ja Venäjän 1900-luvun lopulla ja uudella vuosituhannella käymissä sodissa¹⁸⁵.

Koska oheinen lyhyt luettelo perustuu kirjoittajan omiin tulkintoihin, sitä voi pitää subjektiivisena. Lukijaa kannustetaan testaamaan sitä omissa opinnoissaan, kun hän perehtyy edellä mainituissa tai muissa sodissa toteutettuihin onnistuneisiin hyökkäyksiin. Näyttää siltä, että useimmissa onnistuneissa hyökkäyksissä on kuitenkin useimmiten seuraavat kuusi asiaa pyritty huomioimaan:

1. On pyritty löytämään, näkemään ja ennakoimaan vihollisen toiminnasta jokin **heikkous, jota hyödynnetään** tai jota vastaan hyökätään. Tämä piirre saattaa olla pysyvä ominaisuus vihollisen joukoissa tai kalustossa tai se saattaa ilmetä vain jossain tietyissä olosuhteissa, esimerkiksi tietyssä maastossa tai jonkun tietyn vuodenajan olosuhteiden vallitessa, kuten talvella.
2. On pyritty löytämään tai luomaan jokin **yllättävä, epäuskottava, odottamaton ja epäsymmetrinen oma taktinen tai operaatioidea**. Idean pitää olla omiin resursseihin nähden realistinen. Sen tulisi myös olla sellainen, ettei vihollisen toiminta pysty sitä vesittämään esimerkiksi odottamattoman ryhmitysmuutoksen tai tulivaikutuksen kautta.
3. Usein on pyritty luomaan jonkinlainen **pidäke tai houkute, verhoava ryhmitys tai harhautus**, joka sitoo vihollisen komentajan huomion tai joukkojen pääosan toiminnan väärään suuntaan tai joka houkuttelee ne omille joukoille otolliseen asetelmaan.
4. On luotu voimien käytön ajallinen ja paikallinen **painopiste**.
5. On taattu **jatkuva voiman tai vaikutuksen lisääminen** hyökkäyksen ratkaisukohtaan, jolla 1) saavutettua menestystä käytetään hyväksi,

---

¹⁸⁵ Hyökkäyksiin on perehdytty kirjoittamalla kyseisistä sodista tutkielmia, hyökkäyksiin liittyviä eri teosten tekstiosuuksia ja lehtiartikkeleita, valmistelemalla niistä oppitunteja ja luentoja ja ohjaamalla niitä koskevia opinnäytetöitä.

2) lisätään shokkivaikutusta vihollisjoukoissa, 3) murretaan viholliskomentajan tahto ja 4) tuhotaan vihollisen joukkojen taistelukyky.

6. On isketty lujaa ja nopeasti.

Entä milloin ei kannata hyökätä? On vältettävä tilannetta, jossa ajaudutaan hyökkäämään oman tahdon vastaisesti, esimerkiksi väärään aikaan, vääranntyypisessä maastossa, vajailla voimilla tai ilman reserviä. On vältettävä tilannetta, jossa hyökätisiin vihollista vastaan silloin kun se on vahvoilla, esimerkiksi voimasuhteen suhteen, tuhoamisalueella olevan joukkotyypin ja kaluston suhteen tai taisteluvalmiuden suhteen.

3.4. Puolustus

3.4.1. Suomalaisen puolustustaktiikan nykytilanne

Puolustuksen yksityiskohtainen toteutustapa on aina kuvattu pataljoona-, komppania-, joukkue- ja ryhmätason käsikirjoissa sekä oppaissa. Siksi siihen ei puututa oppikirjan tässä alaluvussa, vaan korostetaan eräitä keskeisimpiä yleisiä piirteitä ja varoitetaan joistain heikkouksistakin, jotka tulee tiedostaa ja joita tulee välttää.

Hyökkääminen on yleisluonteeltaan aktiivista toimintaa. Sen lisäksi yllätys ja aloite ovat tavallisesti hyökkääjän puolella. Puolustusta, vaikka Carl von Clausewitzkin piti sitä periaatteessa vahvempana taistelulajina, leimaa passiivisuus. Suomalaisen taktiikan helmasynti puolustusta koskien on ollut passiivisuus, joka ei johdu taistelulajin yleisestä luonteesta. Vaikka ohjesääntömme ja käsikirjamme ovat 1920-luvun lopulta alkaen painottaneet aktiivisuutta sekä syvyyttä ja sitä, että myös puolustuksessa hyökätään, on käytäntö osoittanut toista. Vaikka talvisodassa saimme erinomaisia kokemuksia etenkin metsäseutujen liikkuvasta puolustuksellisesta sodankäynnistä, ajaudimme jatkosodan asemotavaiheessa vastoin ohjesääntöjämme staattiseen asetelmaan. Pääasema Kannaksella oli ohut, linjamainen, heikko ja helposti kesän 1944 suurhyökkäyksessä läpäistävässä oleva.¹⁸⁶

Alueellisessa puolustuksessa käytettiin kaikkia taistelulajeja joustavasti yhdistellen. Esimerkiksi pataljoonan puolustusaseman tuli koostua kaikkiin suuntiin taistelemaan ja toisiaan tukemaan kykenevistä joukkueen tukikohdista ja komppanioiden puolustuskeskuksista. Pataljoonan sisäisiä vastahyökkäyksiä tehtiin, prikaatin pataljoonien ryhmityksellä haettiin syvyyttä ja reservipataljoona oli vielä valmistautunut vastahyökkäyksiin yleensä kahteen suuntaan. Vielä 1970–1980-luvuilla, osin myöhemminkin, laadittuja ohjesääntöjä ja käsikirjoja leimaa pyrkimys aktiivisuuteen, joustavuuteen ja taktiseen ketteryyteen. Tämä teoria ei kuitenkaan jalkautunut praktiikkaan. Kylmän sodan päätyttyä ja perustamistehtäväluettelon joukkojen vähennyttyä

---

¹⁸⁶ Mäkitalo, Janne & Jukka Vainio: *Valkeasaarella läpimurto. Jalkaväkirykmentti 1 jatkosodassa*. Docendo Oy, Saarijärvi 2013, passim.

yleinen havainto oli, että suomalainen puolustustaktiikka ajautui passiiviseen ja staattiseen tilaan.

Maavoimien taistelu 2015:n myötä maavoimien taistelutapa uudistettiin. Puolustus-taistelussa korostettiin 2010-luvun alussa olosuhteiden hyväksikäyttöä ja kaikkien taistelulajien monipuolista yhdistelyä. Nopean tilannekehityksen korostuttua uhka-kuvassa 2010-luvun puolivälistä alkaen, on tapahtunut valmiuden kehittyminen näkynyt myös taktiikassa. Kokonaisvaltaisen aluepuolustuksen myötä puolustuksessa käytetään aiempaa tehokkaammin kaikkien viranomaisten suorituskykyjä. Maavoimien taistelussa yhdistellään monipuolisesti kaikkien taistelulajien taistelukeinoja ja käytetään uudistetun joukkorakenteen joukkoja ketterällä tavalla.

Puolustustaktiikan tämänhetkistä tilannetta ei voida kuvata julkisessa oppikirjassa yksityiskohtaisemmin. Nykyiset käsikirjat ja taktiikan opetus sotilasopetuslaitoksissa täyttävät tämän tehtävän. Suomalaista puolustustaktiikkaa 2020-luvulla voi kuitenkin kuvata yleisellä tasolla muutamien suppein lausein, jotka ilmentävät puolustuksen toteutusperiaatetta aina jääkärijoukkueen tasolle asti. Vihollisen hyökkäys kohtaa jo rajan ylitettyään puolustuksen terävimmän keihäänkärjen. Jos se onnistuu kuitenkin etenemään operaatioalueen syvyyteen, sen voima alkaa kulua paikallisjoukkojen verkon pitkäjänteisen ja syvän taistelun seurauksena. Kun olosuhteet ovat otolliset ja aika on kypsä, hyökkäyksen jatkamisedellytykset tuhoataan kaikkien puolustushaarojen yhteisoperaatiolla. Kuvaannollisesti ilmaisten vihollisen hyökkäyskolonnat joutuvat alasimen ja moukarin väliin. Tämä sama sotataidollinen kielikuva ilmenee puolustuksen alimmillakin tasoilla. Puolustuksen voimanlähteenä on joukolla olevien voimien vaikutuksen keskittäminen, kaikkien suorituskykyjen käytön koordinoiminen, kaikkien taistelulajien yhdistetty soveltaminen joukkojemme tuntemalla ja taktikallemme parhaiten soveltuvalla alueella – ja kaikki suunnattuna yhtä yhtenäistä tavoitetta kohti. Sama periaate ilmenee ryhmätasolta aina sotataidon ylimmälle tasolle saakka.¹⁸⁷

Eräitä puolustukseen liittyviä taktisen tason painotuksia on syytä ottaa esille, jotta kokonaisuus toimisi. Kokonaisvaltainen aluepuolustus edellyttää meiltä paljon. Tuoreimmat sotakokemukset Ukrainasta osoittavat edellä kuvatun kaltaisen taistelutavan olevan toimivan ja tehokkaan, mutta asettavat samalla puolustajalle kovia vaatimuksia.

Jatka tehtäväsi, vaikka vihollinen etenisikin ohitsesi. Ohjesäännöissä ja käsikirjoissa on jo pitkään edellytetty, että joukko kykenee taistelemaan saarrettuna. Tämä ei ole tulevaisuuden sodankäynnissä poikkeustapaus, vaan arkipäivää. Puolustustaistelua käyvän joukon on viimeistä taistelijaa myöten varmistettava, että kun oman vastuualueen ohi ja läpikin etenee vihollisen panssariyksikköjä ja oma joukko joutuu väistämään taistelukykynsä säilyttääkseen, ei joukko tai yksikään taistelija vetäydy muiden omien joukkojen yhteyteen. Tämä vaatimus oli kirjattu myös sotia edeltäneisiin ohje-

---

¹⁸⁷ *Maapuolustus 2030*. Maavoimien esikunta ja Maasotakoulu 2018, passim.

sääntöihin, mutta se ei toteutunut Kannaksella kesäkuussa 1944. Kun hyökkääjän panssarivaunut olivat läpäisseet pääaseman, alkoi vetäytyminen. Samoin kävi, jos oma linja oli vielä ehjä, mutta selustasta alkoi kuulua voimakkaita taistelun ääniä. Ohjesääntö edellytti, että poteroissa olisi pysytty ja taistelua olisi jatkettu ja annettu taaemman ryhmittymisen hoitaa läpiajaneet vaunut. Näin ei suurhyökkäyksen alkuviikkojen paineen alla tapahtunut.

Psyykkisten tekijöiden merkitys korostuu metsätaistelussa. Puolustustaistelu on verkostomaista taistelua. Verkko ei toimi, jos sen silmät alkavat purkautua. Jokaisen joukkueen ja komppanian taistelu on kokonaisuuden kannalta tärkeää. Vaikuttaa siltä, että Ukrainan maavoimien menestykseen sodan alkuvaiheissa keväällä 2022 vaikutti merkittäväällä tavalla se, että venäläiskolonniin edetessä ei vetäydytty, vaan tulikosketuksen ottamisen jälkeen vain väistettiin maastoon. Taistelukyvyyn palauttamisen jälkeen pienet, mutta tulivoimaiset yksiköt palasivat pääteiden läheisyyteen tekemään väijytyksiä ja ketteriä iskuja.¹⁸⁸

Pakota mekanisoitu jalkaväki jalkautumaan. Suomalaiseen taktiikkaan kuuluu pyrkimys saada hyökkäävä mekanisoitu jalkaväki jalkautumaan rynnäkköpanssarivaunustaan ja eristää suojaava jalkaväki taistelupanssarivaunuista. Jalkautuneeseen viholliseen kyetään vaikuttamaan kiväärikaliperisellä tulella ja epäsuoralla tulella. Jalkautunut vihollinen on mahdollista sitoa lähitaisteluun, mikä tasoittaa voimasuhteita, koska vihollinen ei tällöin pysty hyödyntämään tuliylivoimaansa. Vihollinen pyritään jalkauttamaan lähinnä panssarintorjuntatulen ja sulutteiden avulla.¹⁸⁹

Kouluta joukkosi taistelukykyiseksi ja pyri lähitaisteluun. Vaikka hyökkäykset useimmiten torjutaan epäsuoralla tulella, sulutteilla ja panssarintorjunnalla, puolustustaistelu metsämaastossa ajautuu tavallisesti lähitaisteluksi. Se on eduksi alivoimaiselle osapuolelle aiemmin kerrotuin perustein. Tämä edellyttää jokaiselta taistelijalta fyysistä ja psyykkistä valmiutta käsikähmään. Jotta joukko on suorituskykyinen, on jokaisen taistelijan toimintakyvyn kaikkine osa-alueineen oltava kunnossa. Viimeaikaisten sotien kokemukset todistavat ja toistavat kesän 1944 kokemuksia tältäkin osin.

3.4.2. Tiivis puolustus

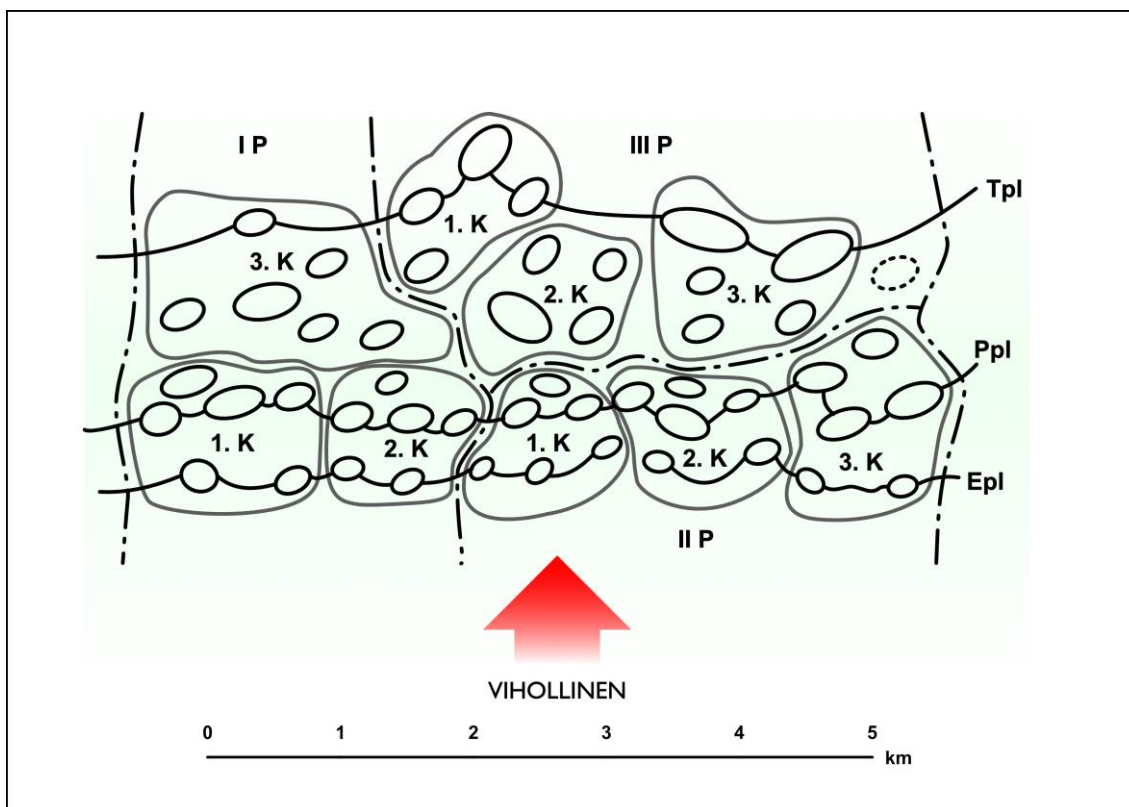
Käsitteet *tiivis puolustus*, samoin kuin seuraavana käsiteltävä *harva puolustus* ilmestyivät suomalaiseen taktiikkaan 1940-luvun lopulla. Ensiksi mainitun käsitteen ensimmäisenä muotona oli ollut tiheä puolustus, mutta termi sai uuden asunsa vuonna 1950 julkaistussa *Upseerin käsikirjan I osassa*. Molemmilla puolustuksen toteutusperiaatteella pyrittiin ottamaan etäisyyttä jatkosodassa liian jäykäksi ja suurhyökkäyksen edessä toimimattomaksi havaittuun linjapuolustuksen malliin. Tiiviissä puolustuksessa linjamaisuus oli kuitenkin edelleen läsnä, koska rinnakkain ryhmittyneiden etummaisten pataljoonien etummaisten komppanioiden etummaiset joukkueet muodostivat *etum-*

---

¹⁸⁸ Shvaliuchynskyi, Vasy: *The Ukrainian Army's Experience in Countering Russian Aggression*. Esitelmä Zagreb Security Forumissa, Kroatiaassa 7.10.2022, passim.

¹⁸⁹ *Jääkärikomppanian opas* (1989), s. 20; Nordgren (2018), s. 65.

maisien puolustuslinjan. Etummaisten komppanioiden taaemmat joukkueet muodostivat puolestaan *pääpuolustuslinjan.* Taaempien komppanioiden taaemmat joukkueet muodostivat *taaemman puolustuslinjan.* Painopistesuunnassa kaksi pataljoonaa oli peräkkäin, muualla tyydyttiin yhden pataljoonan kahdessa portaassa olevaan ryhmitykseen. Komppaniatasolla tiivis puolustus oli hajaryhmityksessä olevien joukkueiden toisiaan tukevaa taistelua.¹⁹⁰

Kuva 7: Esimerkki tiiviistä puoluksesta *Upseerin käsikirjan I osan* (1950) mukaan.¹⁹¹

3.4.3. Harva puolustus

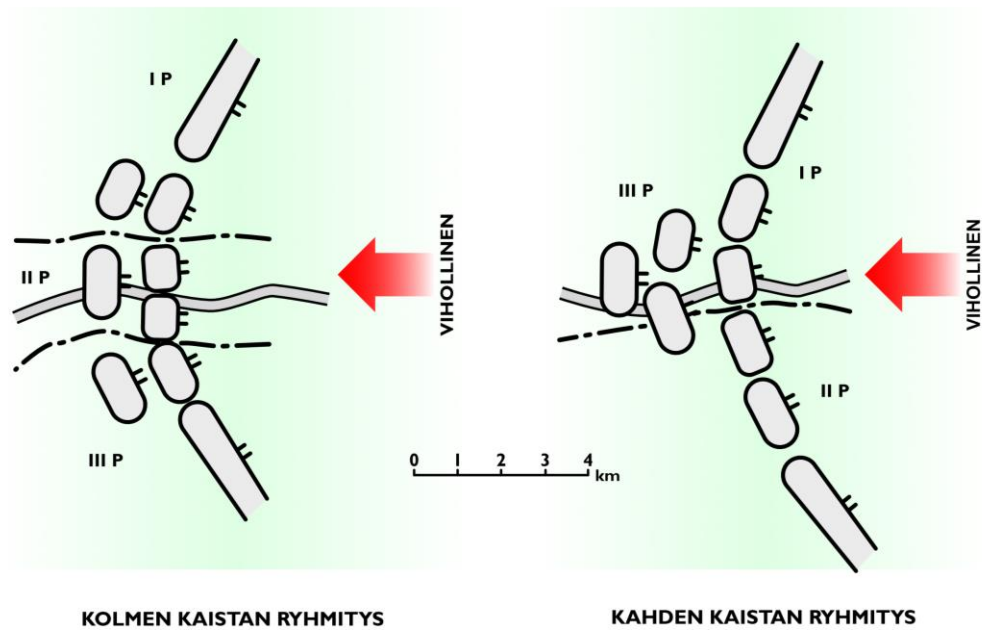
Harvassa puoluksessa joukot olivat leveämmässä ja ohuemmassa ryhmityksessä. Painopistesuuntaan pyrittiin ryhmitykselle aikaansaamaan hieman syvyyttä ryhmittämällä pataljoona kahteen portaaseen tai yhdessä portaassa olevan etummaisesta pataljoonasta taakse toinen pataljoona kahteen portaaseen.¹⁹² Harva puolustus muistuttaa jatkosodan kesän 1944 pääpuolustuslinjan ryhmitystä. Joukot olivat ketjussa, jonka taakse oli ryhmitetty komppania tai joukkueita pataljoonien reserviksi ja rykmentissä pataljoona tai sen osia¹⁹³.

¹⁹⁰ Mäkitalo (2019b), s. 11–12; *Upseerin käsikirja. 1950. I osa*, s. xxx.

¹⁹¹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa *Upseerin käsikirja. 1950. I osa*.

¹⁹² Mäkitalo (2019b), s. 11–12; *Upseerin käsikirja. 1950. I osa*, s. xxx.

¹⁹³ Mäkitalo, Janne & Jukka Väinö (2013), passim.

Kuva 8: Esimerkki harvasta puolustuksesta *Upseerin käsikirjan I osan* (1950) mukaan.¹⁹⁴

3.4.4. Syvä puolustus

Ajatus syvästä puolustuksesta oli esitetty jo ensimmäisen maailmansodan kokemusten perusteella laadituissa oppikirjoissa ja käsikirjoissa heti sodan päätyttyä. Esimerkiksi Paul von Gerichin *Taktiikan oppikirja I:n* havainnekuviissa on yhtymäkohtia edellä kuvattuun tiiviiseen puolustukseen, mutta erityisesti 1950-luvulla käsikirjoissamme korostettuun syvään puolustusryhmitykseen. Omat kokemuksemme jatkosodan suurhyökkäyksen torjunnan vaikeuksista olivat johtaneet syvää puolustusta puoltaviin johtopäätöksiin, ja lisätukea antoivat saksalaisten laatimat muistiot, jotka olivat kenttäarmeijan käytössä jo keväällä 1944. Hyödyntämättä jääneissä muistioissa kuvattiin kokemuksia, joita saksalaiset olivat saaneet itärintamalla käynnistettyjen venäläisten vastahyökkäysten torjunnassa. Tiivis ja vahva puolustus murtuu ylivoimaisen paineen alla, mutta harvempi ja syvempi, vaikka taipuu ja sen sisään työnnyttään, kuluttaa ja hidastaa sekä tarjoaa mahdollisuuden liikkuviin vastaiskuihin.¹⁹⁵

3.4.5. Siilipuolustus

Siilipuolustuksella tarkoitetaan kaikkiin suuntiin taistelemaan kykenevää puolustusryhmitystä. Käsite vakiintui ensin tarkoittamaan alueelliseen puolustukseen liittyneiden paikallisjoukkojen sissitukikohtien puolustusjärjestelyjä¹⁹⁶, mutta on jäänyt taktiikan ”yleiskieleen” tarkoittamaan minkä tahansa joukon ryhmitystä, joka kykenee

¹⁹⁴ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa *Upseerin käsikirja. 1950. I osa.*

¹⁹⁵ Mäkitalo (2019a), s. 13–15.

¹⁹⁶ *Sissitoimintaopas.* (Sissit-opas). Ei saa antaa tietoja sivullisille. Säilytettävä lukitussa paikassa. Mikkeli 1979, s. 142–143 ja 145–146.

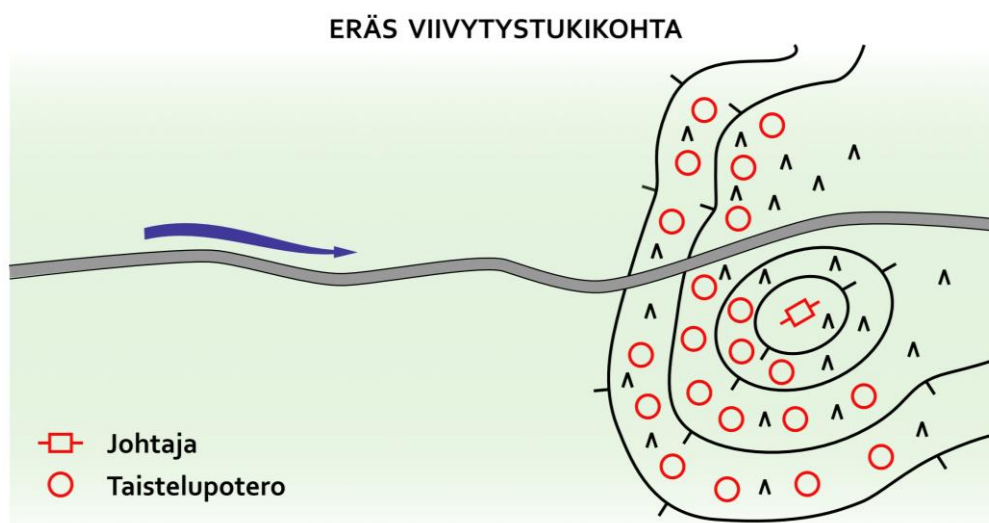
taistelemaan 360 asteen periaatteella. Siilipuolustuksen kaltainen periaate periytyy kuitenkin jo ensimmäisen maailmansodan kokemuksista, jotka osoittivat ohuen linjamaisen puolustuksen olevan helposti läpäistävissä ja kokonaisuutena nopeasti torjuntakykynsä menettävä. Suomalaisiinkin sotilaskäsikirjoihin siirtyi suositus muodostaa puolustus toisiaan tukemaan kykenevien, saarrettunakin taistelemaan pystyvien joukkueen tukikohtien syvästä vyöhykkeestä.

3.5. Viivytytys

Viivytytys on ollut suomalaisessa taktiikassa vaikeaksi koettu ja osin jopa vaiettu taistelulaji. Viivytyksen kouluttaminen asevelvollisille on ollut aikanaan jopa kiellettyä, koska sen pelättiin luovan koulutettaviin tappiomielialaa. Ukrainan sodan kokemusten perusteella viivytystaistelu on edelleen osa alivoimaisen taktiikkaa¹⁹⁷.

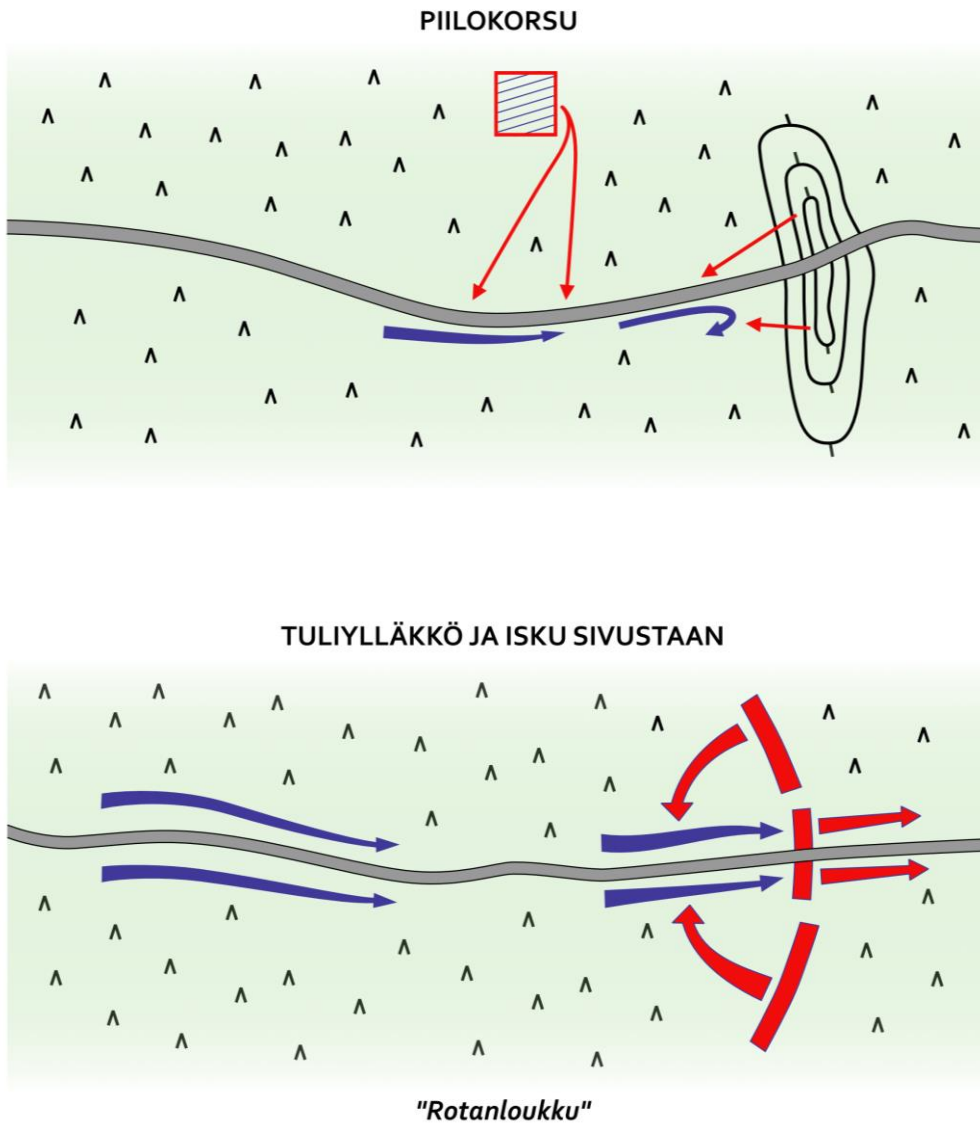
Viivytyksen tarkoituksena on tuottaa viholliselle tappioita, hidastaa sen etenemistä ja voittaa aikaa omille vastatoimenpiteille. Joukot siirtyvät suunnitellusti, valmistellusti ja harjoitellusti taaksepäin koko ajan taistellen.¹⁹⁸

Nykyaikaiset tiedustelusensorit sekä nopea ja monipuolinen tulivaikutus aiheuttavat väistämättä sen, että tieurien suunnassa niiden varsille ryhmittyneet ja linnoittautuneet joukot havaitaan ja pystytään tuhoamaan, mikäli ne pysyttelevät koko ajan asemissaan. Viimeaikaisissa sodissa saadut kokemukset kuitenkin edellyttävät, että huolimatta perusteellisistakin puolustusvalmisteluista, tulee nopeisiin tilannemuutoksiin ja ylivoimaisen vihollisen syvyyteen työntymiseen varautua. Viivytytystä ei siksi saa taistelulajina unohtaa, mutta se tulee suunnitella uudella tavalla, esimerkiksi viivyttämällä tulella, estetoilla, sulutteilla ja väijyksistä tehdyin hyökkäyksin. Tulen vaikutusta tulee vähentää kyllästäväällä taistelutila maaleiksi tunnistettavilla rakenteilla ja hankkimalla suoja muun muassa liikkeellä ja sensoreilta kätkeymällä.

¹⁹⁷ Shvaliuchynskyi (2022), s. 9–10 ja 14.

¹⁹⁸ *Jalkaväen taisteluhjesääntö. II osa.* (1981), s. 347.

Kuva 9: Esimerkkejä viivytyksessä käytetyistä taistelukeinoista. Puna-armeijan kesällä 1941 tekemät tuliylläkköt ja iskut sivusta sekä "rotanloukku".¹⁹⁹

Tässä yhteydessä esitetyt historialliset esimerkit eivät nykyisissä käsikirjoissakaan esitetyt mallit saa kahlita viivytystaistelun suunnittelijan ja toimeenpanijan ajattelua. Viivyttäminen ei saa olla kaavamaisista, vaan epäsymmetristä, yllätyksellistä ja ovelaa.

3.6. Yleiset taktiset periaatteet

3.6.1 Perusteita

Vaikka sodankäyntiä analysoineet teoreetikot ovat korostaneet, ettei sotataittoa ole luotavissa yleispäteviä lakeja, ovat monet sotataidon klassiset teoreetikot päätyneet

¹⁹⁹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1950, s. 57.

kuitenkin muotoilemaan säännönmukaisempia ja normatiivisempia luetteloita, jotka on kirjoitettu noudatettaviksi, ei vain ohjaaviksi. Niiden retoriikka ja nimikkeistökin on varsin kuvaava. Napoleonilla oli maksiimit, eli perustotuudet, Suvorovilla oli ”voittamisen oppi” ja ”voittamisen säännöt” ja Antoine Henri Jominilla prinssiipit, eli ajasta, paikasta, tekniikasta ja muista olosuhteista riippumattomat peruseriaatteet. Jomini muodosti yhteensä kymmenen prinssiippiä²⁰⁰.

Jominin prinssiipit ja nykyinen tulkinta hänen normatiivisesta ajattelustaan on hieman ristiriidassa hänen oman lausumansa kanssa. Jominin mukaan mitään strategian teoriaa ei voinut olla olemassa. Hänen mukaansa komentajan päätöksen tuli perustua intuition, kokemuksen ja sodan peruseriaatteiden ymmärtämisen yhdistelmään.²⁰¹

Nämä ovatkin kovasti ristiriidassa 1800-luvulta lähtien länsimaisen sotataidon valtavirtana olleen clausewitzilaisuuden kanssa. Preussilainen ja clausewitzilainen tapa ajatella taktiikkaa oli pragmaattinen ja pysyviä periaatteita vieroksuva. Clausewitz varoitti tekemästä yleistyksiä kauan sitten käytyjen sotien opeista. Sodat eivät ole toistensa kaltaisia. Preussilainen pragmatismi ilmenee hyvin Jussi T. Lappalaisen tiivistämässä lauseessa: ”Jokaisella tilanteella on omat vaatimuksensa ja ratkaisunsa.” Myös toisen maailmansodan jälkeisessä saksalaisessa *Truppenführung*-ohjesäännössä todettiin, että ”taistelukenttää varten ei ole sääntöjä”. Silti oli hyödyllistä yhdistää teoreettisia ajatuksia käytännön esimerkkeihin ja siten testata niiden validiutta ja universaaliutta.²⁰² Jo pelkästään sen vuoksi sotahistoriallisia esimerkkejä kannattaa käyttää, että keskustelu taktiikasta perustuu edes johonkin, verrattuna esimerkiksi siihen, että keskustelu käytäisiin pelkän arvailun tai tuntemuksen perusteella.

Sotateoreetikot ovat kuitenkin jo parinsadan vuoden ajan pyrkineet käsitteellistämään sotataittoa ja osa heistä muotoilemaan sodankäynnin eri tasoihin miltei lainomaisesti vaikuttavia periaatteita. Käytetyt käsitteet vaihtelevat eri maissa ja sen mukaan, millä sotataidon tasolla periaatteita sovelletaan. Nils Marius Rekkedal käyttäi lähes klassikoksi pohjoismaisissa sotakouluissa muodostuneessa oppikirjassaan käsitteitä *sodankäynnin periaatteet* ja *sodan periaatteet*. Rekkedal ottaa esille ruotsinkielisen muodon *militärä principer*, mutta termiä ei ole käännetty sanatarkasti muotoon sotilaalliset periaatteet tai sotilasperiaatteet. Marco Smedbergin kirjoittamassa oppikirjassa periaatteet ovat muodossa *krigföringens grundprinciper*. Angloamerikkalaisessa sotataittoa käsittelevässä kirjallisuudessa on käytetty muotoa *principles of war*, joka on kuitenkin useimmiten suomennettu muotoon sodankäynnin periaatteet, ei sodan periaatteet.²⁰³

Jussi Pajunen on vuonna 2021 valmistuneessa tutkimuksessaan todennut, että suomalaisissa kenttäohjesäännöissä 1950-luvulta alkaen käytettiin muotoa *sodankäynnin*

---

²⁰⁰ Lappalainen (1987), s. 177

²⁰¹ Johnson, Whitby & France (2010), s. 10.

²⁰² Lappalainen (1987), s. 173 ja 179; Johnson, Whitby & France (2010), s. 14.

²⁰³ Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa*. Ritva Eskola (suom.) & Juha Mälkki (toim. & suom.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006, s. 437; Smedberg (1994), passim.; Pokrant (2021), passim.

yleiset periaatteet, vuodesta 1995 alkaen *sodankäynnin johtamisen yleiset periaatteet* ja vuodesta 2014 alkaen *yleiset taktiset periaatteet*²⁰⁴. Käsikirjoihin ja oppaisiin viimeksi mainittu muoto oli päätyntä 2000-luvulla julkaistujen teosten myötä. Vuodesta 2008 alkaen yleisille taktisille periaatteille on omistettu käsikirjoissa ja oppaissa omia erillisiä tekstiosuuksiaan. Tätä ennenkin niitä otettiin komppania- ja joukkuetason teoksissa esille, mutta muuhun kerrontaan sidottuna, kuten ”[y]llätykseen pääsemiseksi, aloitteen tempaamiseksi ja toimintavapauden säilyttämiseksi on käytettävä hyväksi peitteistä maastoa”.²⁰⁵ Nykyinen käytäntö, jossa laajennetaan yleisten taktisten periaatteiden käsitteitä, tukee sotilasjohtajien taktisen ajattelun kehittymistä.

Yleisillä taktisilla periaatteilla ja sodankäynnin yleisillä periaatteilla tarkoitetaan sotilaallista menestystä aikaansaavia toiminnan piirteitä ja ominaisuuksia, jotka perustuvat sotakokemuksiin. Periaatteita voi ja kannattaa soveltaa yksittäisen sotilaan taistelutekniseltä tasolta aina asevoimien kokonaisuuden strategiselle tasolle saakka. Periaatteiden luonne, soveltamistapa, sisältö, määrä ja painotukset vaihtelevat käyttötason mukaisesti ja kulloisenkin tarpeen mukaisesti. Universaaleja, taistelun tai sodan aina ja kaikkialla ratkaisevia lainomaisia periaatteita ei kuitenkaan ole. Ne tulee nähdä sodan ja taistelun analysoimisessa, suunnittelussa ja toimeenpanossa hyödyllisinä apuvälineinä. Niiden huomioiminen ja arvioiminen on hyväksi, niiden ylenkatsominen on pahaksi.²⁰⁶

Yleisten taktisten periaatteiden tavoittelemisessa ja noudattamisessa piilee myös omat riskinsä. Vaikka olisi vahvoilla taistelusuunnitelman toimeenpanossa monen taktisen periaatteen suhteen, voi hävitä laiminlyötyään yksittäisen, juuri niissä olosuhteissa merkittävimmäksi osoittautuvan periaatteen. Joidenkin tiettyjen taktisten periaatteiden korostaminen ja tavoittelu muiden kärsiessä ei sotakokemusten perusteella kannata. On kuitenkin totta, että taistelussa saattaa jokin periaate osoittautua lopulta vähämerkitykselliseksi, mutta sen ennustaminen varmuudella on erittäin vaikeaa sodan kitkan ja inhimillisen tekijän vuoksi.

3.6.2. Suomalaisen sotataidon painotukset

Suomalaisessa sotataidossa korostettujen yleisten taktisten periaatteiden luettelon sisältö, järjestys, tarkka muoto ja painotukset ovat vaihdelleet eri aikoina. Sotakorkeakoulun avajaisissa 3. marraskuuta 1924 juhlapuheen pitänyt kenraalimajuri Vilho Petter Nenonen asetti suomalaisen sotataidon kehittämisen lähtökohdiksi vaatimukset *voimien keskittämisestä, yllätyksen aikaansaamisesta, yksinkertaisuudesta ja aktiivisuudesta*. Juha Hollanti päätyi väitöskirjassaan *Alivoimaisen taktiikka* (2019) päätelmään, että suomalaisen taktiikan tärkeimmäksi perustaksi 1920- ja 1930-luvuilla muodostui

---

²⁰⁴ Pajunen, Jussi: *Vastahyökkäysvoimasta valmistautumistehtäviin. Reservi suomalaisessa maasotataidossa 1966–2016*. Yleisesikuntaupseerikurssi 60:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2021, Käyttö rajoitettu (TL IV), s. 18.

²⁰⁵ *Komppanian taisteluohje*. (KOTO 2008). Maavoimien esikunta, Henkilöstöosasto, Helsinki 2008, s. 18; *Jääkärikomppanian opas* (1989), s. 18.

²⁰⁶ Pokrant (2021), passim.

maaston ja olosuhteiden hyödyntäminen. Sen merkitystä oli myös Nenonen puheessaan korostanut.²⁰⁷

Tällä hetkellä korostettuja Puolustusvoimien yleisiä taktisia periaatteita ovat päämäärätietoisuus, aktiivisuus, voimien vaikutuksen keskittäminen, voimien taloudellinen käyttö, tehtävätaktiikka, yllätyksellisyys, varautuminen odottamattomaan, yksinkertaisuus ja olosuhteiden hyväksikäyttö.²⁰⁸ Puolustushaarat määrittävät itse, miten periaatteet korostuvat niiden taistelussa. Esimerkiksi Maavoimissa on edellä mainituista johdettu puolustushaaran yleiset taktiset periaatteet, maaoperaatioiden toteutusperiaatteet, yhtymän operaation toteutusperiaatteet ja taisteluosaston taistelun toteutusperiaatteet.²⁰⁹ Maavoimien taistelun taktisen ja taisteluteknisen tason yleiset taktiset periaatteet on esitelty komppaniatason käsikirjoissa²¹⁰. Ohjesäännösten lisäksi nykyisiin tulkintoihin yleisten taktisten periaatteiden konkreettisesta ilmenemisestä maavoimien taistelua koskien on mahdollisuus perehtyä tutustumalla Jarmo Kiiikan vuonna 2013 toimittamaan teokseen *Ajatuksia taktiikasta. Maavoimien taistelu 2015*²¹¹.

Kehityspolkua, jota pitkin suomalainen taktiikka nykytilanteeseen yleisten taktisten periaatteiden osalta on saapunut, voi lukija seurata esimerkiksi Tommy Lundstenin tutkielmiin perehtymällä. Lundsten laati sotatieteiden kandidaatin tutkielman *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet ja niiden ilmeneminen komppanian ja joukkueen oppaissa 1970-luvulta nykyhetkeen* (2008) ja sotatieteiden maisterikurssin pro gradu -tutkielman *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet ja niiden ilmeneminen pataljoonan ohjesäännöissä 1960-luvun lopulta nykyhetkeen sekä vertailu komppaniatasoon* (2009). Hänen lisäksi, tosin sotataidon ylimmillä tasoilla, on Kimmo Rajala asiaa tutkinut yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössään *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin* (1997). Tarkastelutasoltaan edellä mainittujen väliin sijoittuu Jan Kulkin laatima esiupseerikurssin tutkielma *Yleisten taktisten periaatteiden esiintyminen keskeisimmissä suomalaisissa ohjesäännöissä 1970-luvulta 2000-luvulle* (2007). Käsittelytavaltaan laajempi, mutta samalla teoreettisempi ja myös kansainvälisen näkökulman yleisiin taktisiin periaatteisiin ottava osuus sisältyy Mika Huttusen väitöskirjaan *Monimutkainen taktiikka* (2010).

Hyväksi taktikoksi kehittymisen perusteisiin kuuluu luonnollisesti ohjesääntöpohjan hallitseminen. Taktisen taidon ja ajattelun kehittämisessä kannattaa hyödyntää myös uusinta tutkimustietoa. Taktiikan praktiikan lisäksi on hyödyllistä avartaa näkökantojaan myös taktiikan teoreettisia perusteita, kuten esimerkiksi yleisiä taktisia periaatteita ja sodankäynnin periaatteita koskien.

---

²⁰⁷ Juhlapuhe, jonka kenraalimajuri V.P. Nenonen piti Sotakorkeakoulun avajaisissa 3. XI. 1924. *Suomen Sotilas N:o 47 22. XI. 1924*, s. 845–846 ja 850; Pajunen (2021), s. 3; Hollanti, Juha: *Alivoimaisen taktiikka. Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 38, Tampere 2019, s. 362.

²⁰⁸ *Kenttäohjesääntö. Yleinen*. Pääesikunta 2014, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 22.

²⁰⁹ *Kenttäohjesääntö. 3.1. Maaoperaatiot*. (KO 3.1). Pääesikunta 2016, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 12.

²¹⁰ *Jääkärikomppanian käsikirja*. Maavoimien esikunta, Tampere 2018, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 14–15.

²¹¹ Kiiikka, Jarmo (toim.): *Ajatuksia taktiikasta. Maavoimien taistelu 2015*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Jo aiemmin mainittu Marvin Pokrantin tuorein analyysi päättyy suositukseen uusista sodankäynnin periaatteista. Tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että nykyiset sodankäynnin yleiset periaatteet on pääosin muotoiltu sotahistorian tutkimuksen tuloksena ja jopa vuosisatoja sitten. Vaikka kunakin aikakautena kussakin valtiossa käytetyt periaatteet on muotoiltu kutakin käyttötarkoitusta varten, esimerkiksi ohjesääntöön, Pokrantin mukaan nykyiset periaatteet eivät siksi ota riittävästi huomioon sodan ja taistelun muuttuvaa kuvaa. Periaatteet eivät esimerkiksi saisi olla sidottuja ajankohdan teknologisiin mahdollisuuksiin tai rajoituksiin.²¹²

Pokrantin muodostamia sodankäynnin yleisten periaatteiden muodostamiskriteereitä on kuusi. Periaatteen tulee olla *menestyksellisen sodankäynnin perustekijä*. Periaatteen tulee olla *kestävä*. Sen tulee tarjota *käytännöllistä ohjausta*. Periaatteen tulee olla *yleisesti käyttökelpoinen* sodankäynnin eri tasoilla ja sodankäynnin eri muodoissa. Sen tulee olla periaate, joka on *ollut sotahistoriassa jobdonmukaisesti merkityksellinen*, että sen hyödyntämisellä tai hyödyntämättä jättämisellä on todistettava yhteys siihen, onko johtaja onnistunut vai epäonnistunut taistelussa. Tätä kriteeriä testattaessa Pokrant asetti kullekin periaatteelle neliportaisen vaatimussarjan. Periaatteen noudattaminen on usein edesauttanut voittoa. Periaatteen noudattaminen vain harvoin edesauttoi tappiota. Periaatteen rikkominen usein edesauttoi tappiota. Periaatteen rikkominen harvoin edesauttoi voittoa. Johtajien on pitänyt rikkoa periaatetta vastaan sotahistoriassa riittävän usein, jotta on ilmeistä, että sillä on riittävää merkitystä. Periaatteen tulee olla *sovellettavissa nimenomaan sodankäyntiin*, ei sotaa alempiin kriiseihin joihin sotajoukko joutuu osallistumaan.²¹³

Uusia muodostamiskriteereitä seuraten Pokrant on määrittänyt periaatteiksi *priorisoidut tavoitteet, subteellinen etu, aloitteen ylläpitäminen, ponnistelujen yhtenäisyys, yllätys, barbaoutaminen, omien voimien tuntemus, vihollisen tuntemus ja toimintaympäristö*. Pokrant perustelee valitsemiaan periaatteita monipuolisesti nostaan esille muun muassa nykyaikaisen sodankäynnin ja taistelutilanteiden monimutkaistumisen, vaikutuskeinojen monipuolistumisen, tilanteiden vaihtelevuuden ja otollisen toimintamahdollisuuden tunnistamisen.²¹⁴

Tiukkaa seulaa eivät läpäisseet useat ”vanhat” periaatteet, joiden Pokrant tunnustaa edelleenkin sisältävän tärkeitä ohjeita, joskin tutkija muistuttaa, että niiden noudattamisessa on huomioitava periaatteisiin liittyvät virheet ja rajoitukset. ”Melkein-periaatteisiin” lukeutuvat hyökkäys, johtamisen yhtenäisyys, käskyjen ja raporttien selkeys, realistiset odotukset, kestävät suunnitelmat, joustavuus, logistiikka ja moraalien ylläpitäminen.²¹⁵

Marvin Pokrantin tutkimuksessa sodankäynnin yleisistä periaatteista annetaan taktikolle muutama sovellusohje. Koska jokaiseen periaatteeseen liittyy poikkeuksia ja

---

²¹² Pokrant (2021), s. 54.

²¹³ Pokrant (2021), s. 54. Toistuvuus kohdistuu rikkomiseen ja noudattamiseen, ei tappioiden tai voittojen jatkuvuuteen tai vähäisyyteen.

²¹⁴ Pokrant (2021), s. 285–289.

²¹⁵ Pokrant (2021), s. 289–291.

rajoitteita, johtajan tulee käyttää harkintaa soveltaessaan periaatteita kussakin taistelutilanteessa. Periaatteiden sisältämistä ohjeista voi poiketa, kunhan tälle on ilmeiset perusteet olemassa. Periaatteiden räikeä huomiotta jättäminen lisää epäonnistumisen riskiä.²¹⁶

Tässä alaluvussa on esitetty suomalaiseseen sotataitoon liittyvät yleiset taktiset ja sodankäynnin periaatteet. Olemme luoneet katsauksen myös samoihin periaatteisiin kohdistuneeseen tuoreimpaan läntiseen tutkimukseen. Jos haluaa kehittyä hyväksi taktikoksi, on ehkä syytä palauttaa mieleen Pokrantin toiseksi viimeinen uusi periaate, vihollisen tuntemus ja esittää itselleen kysymys, tunnenko riittävän hyvin vastustajan yleiset taktiset periaatteet, miten niihin on päädytty, miten ne on kuvattu ja miten niitä on tarkoitus taistelussa soveltaa?

3.7. Taistelun suunnittelun ja toimeenpanon käsitteistöä

Tässä alaluvussa on esitetty eräitä keskeisimpiä eri taistelulajeissa käytettyjä taktisia keinoja ja menettelytapoja sekä niiden lähikäsitteitä. Osa käsitteistä kytkeytyy operaatiotaitoon, mutta niiden avaaminen on nähty tärkeäksi – kytkeehän operaatiotaito taistelut yhteen.

3.7.1. Taistelukeinot²¹⁷ ja taktilliset keinot

Taistelukeinoilla tarkoitetaan konkreettisia sodankäynnin periaatteiden (yleisten taktisten periaatteiden) soveltamisen tapoja taistelussa. Soveltaminen tapahtuu kulloiseenkin taistelulajiin yhdistäen. Taistelukeino ja taistelumenetelmä ovat synonyymejä. Taistelukeinoissa on huomioitu taistelun elementit (tuli, liike, suoja ja johtaminen) siten kuin kyseisen tehtävän onnistunut toteuttaminen vaatii.²¹⁸

Taistelukeinoina on esitetty myös yleisellä tasolla liikkuvia periaatteita, kuten yksinkertaiset ja selkeät ratkaisut, aktiivisuus ja menestyksen hyväksikäyttö ja voimien vaikutuksen keskittäminen. On kuitenkin syytä tehdä selvä ero yleisten taktisten periaatteiden ja konkreettisten taistelukeinojen välille.

3.7.2. Toimintaympäristötietoisuus, tilannekuva ja tilanneymmärrys

Toimintaympäristötietoisuus, tilannekuva ja tilanneymmärräys voidaan nähdä toisensa jatkumoina ja hierarkkisena käsitesarjana. Toimintaympäristötietoisuus on laaja käsite, tarkoittaen yleistä tietoisuutta valtion oman lähipiirin ulkopuolisestakin tilanteesta ja kehityskuluista. Toimintaympäristötietoisuuden tarpeet ulottuvat aina globaalille tasolle asti. Toimintaympäristön käsite kattaa muun muassa maaston, toiminta-alueen tai kohdemaan ilmaston, poliittisen, sotilaallisen ja yhteiskunnallisen tilan-

²¹⁶ Pokrant (2021), s. 285.

²¹⁷ *Taistelukeino*-käsite on ollut käytössä suomalaisessa taktiikassa ainakin vuodesta 1936 lähtien, joskin tarkasti määrittelemättä. Tuolloin Otto Bonsdorff julkaisi laajan artikkelin *Hävitystyöt taistelukeinona ja niiden taktillinen käyttö* Suomen Sotatieteellisen Seuran *Tiede ja Ase* -vuosijulkaisussa.

²¹⁸ Määritelmä mukailtu Maavoimien esikunnan suunnitteluosaston asiakirjasta *Maasodankäynti 2015 – Alueellisten joukkojen taistelu* (luonnos), 2012, Käyttö rajoitettu (ST IV), s. 13.

teen, uskonto-, kieli- ja kulttuurijakaumat, infrastruktuurin sekä alueen vaaralliset rakenteet ja kohteet sekä erilaisten kohteiden sijainnit ja ominaisuudet. Toimintaympäristötietoisuus ei ole luonteeltaan vain toteavaa, vaan sisältää myös tulevan kehityksen etukäteisarvioinnin. Toimintaympäristötietoisuus luodaan pitkäaikaisen avointen lähteiden analysoinnin avulla ja muin tiedonhankintakeinoin. Sitä täydennetään nykyaikaisilla maalle, merelle ja ilmaan sijoitetuilla sensoreilla sekä yhteisen tilannekuvan ja johtamisen mahdollistavalla digitaalisella ja verkottuneella johtamisjärjestelmällä²¹⁹.

Toimintaympäristötietoisuus toimii tärkeänä lähtökohtana tietyinä ajankohtana ja tietyistä kohteesta koottavalle tilannekuvulle. Se muodostetaan tiedustelulla itse hankittujen tietojen ja naapureilta sekä ylemmältä johtoportaalta saatujen tietojen perusteella. Tilannekuvaa voidaan ylläpitää esimerkiksi kartalla, digitaalisella johtamisjärjestelmällä sekä niitä tukevilla taulukoilla ja tiedostoilla.

Tilannekuva on kuitenkin vielä ”raakadataa”, esimerkiksi joukkoja paikkaan sidottuna ja havaintoja erilaisista joukkojen toimintaan tai taisteluun liittyvistä toiminnoista. Taktisen päätöksenteon perustaksi on saavutettava *tilanneymmärrys*, joka syntyy kaiken saatavilla olevan tilannetiedon yhdistämisestä ja analysoimisesta. Tilanneymmärrys muodostuu taktikon mielessä. Se antaa selityksen hänen näkemälleen ja kuulemälleen tietovirralla ja selittää esimerkiksi mitä tämänhetkiset ja tulevat olosuhteet merkitsevät oman ja vihollisen toiminnan kannalta, mitkä ovat vihollisen aikomukset, mihin omat joukot kykenevät ja mitä niiden kannattaa tehdä. Yhdistettynä siis, mitä tämä kaikki tarkoittaa, ja ennen kaikkea – *mikä on paras tapa jatkaa joukon tehtävää, jotta taistelu voitetaan*.

3.7.3. Tiedustelu

Kaukotiedustelulla tarkoitetaan tavallisesti ilmateitse syvälle vihollisen selustaan kuljettujen ja laskuvarjolla maahan laskeutuneiden ylijohdon tiedusteluyksiköiden partioiden tiedustelutoimintaa tulitaistelua välttämällä. Jatkosodan aikana partiot saatettiin toimittaa kohdealueen läheisyyteen ja noutaa sieltä vesilentokoneilla. Nykyaikana siirto ja nouto voi tapahtua myös helikopterilla. Tiedustelukohteet ovat yleensä strategisesti tai vähintään operatiivisesti tärkeitä.²²⁰

Operatiivis-taktinen tiedustelu on yhtymätason joukkojen omin voimin toteuttamaa tiedustelua, joka kohdistuu oman joukon tulevaa toimintaa tukevan tiedon hankkimiseen muun muassa vihollisen joukoista, kalustosta ja toiminnasta sekä maastosta ja muista toimintaan vaikuttavista seikoista.²²¹ Perinteisten tiedustelumenetelmien, kuten tähystyksen, partiotiedustelun ja vanginsiappauksen rinnalle ovat nousseet nykyaikaisten sensoreiden ja tiedustelulennokkien käyttö.

²¹⁹ *Maavoimien kärkisuorituskyvyt 2020*. Maavoimat. [<https://maavoimat.fi/karkisuorituskyvyt-2020>], luettu 4.11.2022.

²²⁰ Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 22, Keuruu 2018, s. 216 ja 226–232.

²²¹ Palokangas (2018), s. 233–235, 282, 287 ja 314.

Lähtiedustelu on kaikkien aselajien komppanioiden ja pataljoonien (sekä vast.) toteuttamaa välittömästi oman joukon toimintaa hyödyttävää tiedustelua. Komppanian ja joukkueen tiedustelu on aktiivista ja jatkuvaa tiedon hankintaa ja jakamista, kohteena vihollinen ja maasto. Lähtiedustelu toteutetaan kuulostelemalla, tähystämällä ja lähipartioinnilla. Tietoja saadaan myös ylemmältä johtoportaalta.²²²

Kaukopartiot olivat jatkosodan aikana Päämajan alaisen Erillinen Pataljoona 4:n osastojen toteuttamia usean vuorokauden tai jopa yli kahden viikon mittaisia retkiä, joilla toteutettiin tiedustelu-, vanginsieppaus- ja yleensä paluumatkalla rajoitettuja sabotaasitehtäviä. Divisioonien kaukotiedusteluosastojen ja partisaanintorjuntaosastojen sekä niihin tilapäisesti liitettyjen joukkojen toteuttamia tuhoamisretkiä ei tule sekoittaa kaukopartioihin, koska kaukopartioiden tehtävät pyrittiin tekemään ilman taistelua. Tuhoamisretkiä, kuten Petrovskij Jamin huoltotukikohdan ja Mai Guban rautatieasemakylän tuhoamisia, voi verrata suurikokoiseen iskuosastohyökkäykseen tai *raidiin*²²³.

Koska oppikirja on julkinen, ei tässä yhteydessä ole mahdollista yksityiskohtaisemmin avata muita tiedustelulajeja, kuten henkilötiedustelu, avointen lähteiden tiedustelu ja signaalitiedustelu.

3.7.4. Taistelujärjestyksen rikkominen

”Siksi tärkeintä on hyökätä suunnitelmaa vastaan.”

Sunzi²²⁴

Taistelujärjestyksen rikkominen toistuu usein suomalaisissa taktisen tason ohjekirjoissa kerrottuna taktisena tavoitteena. Taistelujärjestyksellä ei tarkoiteta yksinomaan vihollisen ryhmityksen fyysistä sekoittamista, vaan myös vihollisen taistelusuunnitelman järkyttämistä ja näiden kahden seurauksena vihollisen sotilaiden ja ennen kaikkea johtajien mieliin aikaansaataavaa epätietoisuutta ja hämmennystä. Kun joukon ja sen johtajien organisoitu toiminta ja johtaminen on saatu epätasapainoon, sodan kitkan aiheuttamat hankaluudet lisääntyvät. Vihollisen koordinoitu toiminta vaikeutuu, johtamisote heikkenee, aselajien ja asejärjestelmien tukitoiminta hankaloituu ja kalustosekä henkilötappioiden määrä lisääntyy. Taistelujärjestyksen rikkoutuminen voidaan aikaansaada yllättävillä, nopeilla ja voimakkuudeltaan epäselvillä taistelukeinoilla. Tavoitteena on saada hyökkäävä vihollinen toistuvasti pysäytettyä, edes hetkellisesti ja pakottaa järjestämään aina joukkonsa uudelleen.

²²² Palokangas (2018), s. 264, 287, 315 ja 324–327; *Joukkueen opas* (1999), s. 41; *Komppanian taisteluoheje* (2008), s. 54–56.

²²³ Lehti, T. Olavi & Esko Pihko: *Jääkärit eteen. Jääkäripataljoona 4:n (Hämeen Jääkäripataljoona) taistelut Vapaussodasta Lapin sotaan*. Raahen Kirjapaino Oy, Raahen 2002, s. 162.

²²⁴ Sunzi: *Sodankäynnin taito*. Matti Nojonen (suom. & toim.). Gaudeamus Oy, Tallinna 2005, s. 73.

3.7.5. Voimanlähde

Voimanlähde (*Center of Gravity*) ilmestyi suomalaisen sotataidon sanastoon vuonna 2008 GOP-suunnitteluprosessin (*Guidelines for Operational Planning*) käyttöönottamisen myötä. Käsitteen saksankielisen muodon *Schwerpunkt* johdattelemana käsite erehdyttiin ensin kääntämään ”painopisteeksi”, kunnes ymmärrettiin, ettei kyseessä ole voimien vaikutuksen keskittämiseen liittyvä alueellinen tai ajallinen kohde. Yksinkertaistettuna ja kiteytettynä voimanlähde on jokin sellainen ominaisuus, piirre, kohde, vahvuus, voimavara tai järjestelmä, joka tekee kyseisestä valtiollisesta tai eivaltioollisesta toimijasta sotilaallisesti ja poliittisesti voimakkaan. Vastaavasti jos voimanlähteeseen onnistutaan vaikuttamaan niin, että toimija sen menettää, vähenevät sotilaallisen ja poliittisen menestymisen edellytykset oleellisesti.

3.7.6. Kulminaatiopiste

Kulminaatiopisteellä tarkoitetaan taistelun kulun hetkeä, jolloin jommankumman osapuolen kyky taistella ehtyy. Tähän voivat johtaa esimerkiksi kärsityt tappiot, ampuatarvikkeiden tai polttoaineen loppuminen, fyysisen ja henkisen väsymyksen vuoksi romahtanut taistelutahto tai johtamisotteen kirpoaminen.

3.7.7. Perustaistelumenetelmät

Perustaistelumenetelmät (PTM) ovat taistelutehtävien toteuttamiseen luotuja kompania-, joukkue- ja ryhmätason vakioituja, joukkokohtaisia ja yksinkertaisia toimintamenetelmiä. Niillä pyritään optimoimaan joukon toimeenpanon nopeus sekä mahdollisuus aloitteen saamiseen ja säilyttämiseen. PTM:iä on käytetty 1980-luvulta alkaen, mutta aluksi vain joukkueetasolla. Niiden käyttö on 2000-luvulla ulottunut koskemaan myös kompaniatason taistelua.²²⁵

3.7.8. Hajautettu toiminta ja hajautettu taistelu

Hajautettu toiminta ja *hajautettu taistelu* on helppo sekoittaa käsitteissä olevan adjektiivin johdosta. *Hajautettu taistelutapa* sekä *hajautettu toiminta* olivat alueelliseen puolustukseen 1960–1980-luvuilla liittynyt paikallisjoukkojen sissitoiminnan keskeisin muoto. Taistelutapa tarkoitti joukon taistelua sissitoiminnan keinoin yleensä ryhmittäin tai taistelijapareittain, myöhemmin kolmen miehen soluittain hajautettuna. Se sisälsi toiminnan vihollisen kärkeä vastaan, tieliikenteen häirinnän ja toiminnan tehostamisen. Pääteiden runkosolutteiden ja voimakkaan hävitystoiminnan vuoksi vihollinen joutui siirtämään pääasiassa pyöräajoneuvoilla tapahtuvat huoltokuljetuksensa sivuteille. Tienvarsien vaihteleva metsämaasto tarjosi sissitoiminnalle edulliset toimintamahdollisuudet. Erilliskompania S:ien (S=sissitoiminta) joukkueet toimivat 20–40 x 20–40:n km:n suuruisilla toiminta-alueillaan ryhmittäin. Kustakin ryhmästä oli aina

---

²²⁵ *Kompanian taisteluohje*. (2008), s. 18; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa* (1981), s. 340. – Perustaistelumenetelmistä yksityiskohtaisemmin joukkue- ja ryhmätasoa koskien ks. *Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja*. Maavoimien esikunta, Tampere 2018, s. 81–93.

yksi kolmen miehen solu 4–8 tunnin mittaisella vuorollaan tieliikenteen häirinnässä iskien tähysmiinoilla vihollisen huoltokuljetuksia vastaan. Vaikka kullakin vuorolla ryhmästä oli toiminnassa vain yksi solu, muodostui kokonaisuudesta osa niin sanottua ”räjähtävää tyhjyyttä”. Kun joukkueet olivat neliryhmäisiä ja komppaniat tavallisesti nelijoukkueisia, oli yhden yksikön toiminta-alueella useamman viikon kestävä kyky pysäyttää ja aiheuttaa tappioita vihollisen huollolle peräti 16 paikassa kerrallaan. Hajautetulla toiminnalla pyrittiin vihollisen hyökkäysvoiman tyrehtyttämiseen huollon vaikeutuessa ja epävarmuuden lisääntymiseen taistelemalla puolustajalle edullisessa maastossa ja edullisissa olosuhteissa.²²⁶

Maavoimien taktiikassa vuodesta 2012 alkaen käytetty käsite *hajautettu taistelu* liittyy puolestaan Maavoimien taistelu 2015:een. Se ei pataljoonan tai komppanian tasolla ole sissitoimintaa, mutta siinä voidaan hyödyntää sissitoiminnan menetelmiä. Hajautetussa taistelussa pataljoonan suuruinen joukko taistelee pääteiden ulkopuolisella laajalla alueella hajaryhmityksessä kaikkia taistelulajeja joustavasti yhdistellen. Joukko pyrkii välttämään ajautumista taistelukykyä merkittävästi laskevaan ratkaisevaan taisteluun. Tavoitteena on vihollisen panssaritiedustelun estäminen, tappioiden aiheuttaminen vihollisen kriittisille järjestelmille ja osaltaan operatiivisella vastahyökkäykselle edullisen asetelman luominen.

3.7.9. Tehostettu toiminta

Käsitteen *tehostettu toiminta* sotataidollinen sisältö ei tarkoita sanojen yleismerkityksen kautta kaikkien joukkojen kaiken toiminnan tehostamista taistelussa. Tehostettu toiminta tarkoittaa tietynä ajanjaksona osan joukoista käyttämiä taistelukeinoja, joiden vaikutuksella pyritään tukemaan jonkun muun joukon tekemää, tavallisesti tukevan joukon toimintaa tärkeämpää sotateoimea tai sen osaa. Esimerkkinä voi mainita kylmän sodan aikaiseen alueelliseen taistelutapaan liittyvä ratkaisutaisteluiden vaihe. Paikallisjoukot ovat hidastaneet ja kuluttaneet vihollisen hyökkäysvoimaa ja voittaneet aikaa alueellisten joukkojen prikaatien ja armeijakuntien pysäyttävän taistelun valmisteluille. Kun edellytykset yleisjoukkojen vastahyökkäykselle on luotu ja otolliset olosuhteet vallitsevat, alueellisten joukkojen torjuntataistelujen voimistamisen lisäksi myös paikallisjoukot siirtyvät tehostettuun toimintaan.

Yksinkertaisimmillaan tehostettu toiminta saattoi olla sitä, että koko komppania siirtyi tieliikenteen häirintään niin että jokainen partio toimi tienvarressa tähysmiinoja käyttäen määritetyn ajanjakson. Toinen tapa oli, että joukkueet siirtyivät toiminta-alueellaan uuteen tehtävään, joka on etukäteen suunniteltu, valmisteltu ja mahdollisuuksien mukaan myös harjoiteltu. Tällöin esimerkiksi hajautetussa toiminnassa vi-

---

²²⁶ *Sissitoimintaopas* (1979), s. 20, 23–28, 31–40 ja 77–84; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa* (1981), s. 334; Palokangas, Marko: Alueellinen taistelu, paikallisjoukot ja sissitoiminta. *Vesa Tynkkynen. Operaattikko, rehtori ja professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta). Porvoo 2014, s. 122, 129 ja 141–143. – Räjähävän tyhjyyden käsitteestä ks. Koppinen, Veikko: *Räjähävä tyhjyyttä*. Käsikirjoitus salanimellä Viljami Korpi. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 3, n:o 1/2012, Tampere 2012 ja Palokangas, Marko: *Räjähävä tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1, No. 17, Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, Tampere 2014.

hollisen tieliikennettä häirinneet erilliskomppanian joukkueet jättivät vain murto-osan voimistaan jatkamaan häirintää. Yhtä ryhmää vajaan joukkueet toteuttivat tielikenteen väijytyksen sellaisella tiellä, joka oli yleisjoukkojen vastahyökkäyksen vastatoimien kannalta keskeinen, esimerkiksi todennäköinen vihollisreservien siirtymisreitti. Joukkue, tai jopa komppania saattoi vaihtoehtoisesti toteuttaa kootun iskuosastohyökkäyksen merkittävään viholliskohteeseen, kuten komentopaikka, tykistön tuliasema tai huoltotukikohta.²²⁷

Toiminnan tehostaminen liittyy myös Maavoimien taistelu 2015:een ja uuteen kokonaisvaltaisen aluepuolustuksen taistelutapaan. On selvää, ettei esimerkiksi hyökkäystä kannata toteuttaa ilman että hyökkäysjoukon naapurit, tukiyksiköt ja yhteistoimintaviranomaiset sovittavat, muuttavat tai lisäävät toimintaansa niin, että se tukee joko suoraan tai välillisesti hyökkäävän joukon taistelua.

3.7.10. Kaukosodankäynti

Remote contact battle, remote battle tai *remote warfare*, eli kaukosodankäynti tai kaukovaikuttaminen (virallista suomalaista käsitettä ei ole vielä muotoiltu) on taistelutapa, jossa pyritään hyödyntämään oman taisteluvälineistön vahvuuksia suhteessa vihollisen suorituskykyihin ja minimoimaan omien joukkojen fyysinen suora kontakti vihollisen joukkojen kanssa. Tavoitteena voi olla omien joukkojen tappioiden minimoiminen tai tarve pysyä tunnistautumattomana välttämällä esimerkiksi havainnot kansallisuustunnuksista, univormuista tai sotilaskaluston malleista. Kaukosodankäynnistä käydystä teoreettisesta keskustelusta ja praktiikasta taistelukentällä on tunnistettavissa kaksi ”pääsuuntausta” ja myös niiden yhdistelmä. ”Puhdasta kaukosodankäynnin mallia” ei ole olemassa, vaan kyse on jälleen kerran olemassa olevien vaikuttamistapojen hieman uudeltaisesta käytöstä ja yhdistelystä. Rebecca A. Adelmanin ja David Kieranin toimittamassa artikkelijulkaisussa *Remote Warfare* (2020) kaukosodankäynti nähdään ennen kaikkea miehittämättömien lentävien sensoreiden ja aselavettien avulla tapahtuvana vaikuttamisena.²²⁸

Kaukosodankäyntiin liittyy myös miehittyillä järjestelmillä toteutettava voimakas ilmasta-maahan vaikuttaminen ja epäsuoran tulen, erityisesti kauaskantoisten raketinheitimien ja tykistöohjusten, käyttö. Taistelutapaa ovat käyttäneet sekä läntiset että itäiset valtiot. Venäjä käytti sitä toisessa Tšetšenian sodassa vuosina 1999–2009, Yhdysvallat Irakin sodassa vuonna 2003 ja Venäjä jälleen Itä-Ukrainan sodassa vuonna 2014, Syyriassa vuodesta 2015 alkaen ja varsinkin hyökkäyksessään Ukrainaan 24.2.2022 alkaen. Näiden sotien kaukovaikuttamiseen on Tšetšeniaa lukuun ottamatta liittynyt myös voimakas miehittämättömien järjestelmien käyttö.²²⁹

²²⁷ *Sisätoimintaopas* (1979), s. 84–89 ja 177–192.

²²⁸ Adelman, Rebecca A. & David Kieran: *Remote Warfare*. University of Minnesota Press, United States 2020, passim.

²²⁹ Tähtinen, Janne: Venäjän asevoimien kokemukset viimeaikaisista sodista. *Venäjän asevoimat muutoksessa*.

Kobti 2030-lukua. Pasi Kesseli (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016, s. 8; Adelman & Kieran (2020), passim.

3.7.11. Salamasotataktiikka

Saksalaista toisen maailmansodan aikaista kaikkien aselajien ja ilmavoimien tukemaa maavoimien yhtymien hyökkäystä, jonka kärkenä olivat mekanisoidut joukot, kuvattiin käsitteellä salamasota (*Blitzkrieg*), joka oli länsimaisten lehtimiesten keksimä termi. Nimike jäi kuitenkin nopeasti yleiseen käyttöön ja nykyään sitä käytetään melkein pä yleisnimikkeenä nopeaa liikettä ja kaikkia resursseja tehokkaan koordinoitusti käyttävästä sodankäynnistä.

Salamasodan sotataidollisena alkulähteenä on tässä oppikirjassa toisaalla mainittu ensimmäisen maailmansodan aikainen niin sanottu Hutierin taktiikka. Sen peruspiirteisiin vain liitettiin 1930-luvulla käyttöön saatu sotatekniikka parhaalla mahdollisella tavalla hyödynnettynä ja hyökkäyksen mittakaavaa laajennettiin kokonaisuun sotatoimiyhtymiin.

3.7.12. Asutuskeskustaistelu ja taistelu rakennetulla alueella

Asutuskeskustaistelulla tarkoitetaan tiheään rakennetulla alueella, tavallisesti kaupungeissa, tapahtuvaa sodankäyntiä. Sen käyminen edellyttää joukkojen saamaa erikoiskoulutusta ja tavanomaisesta taistelutoiminnasta poikkeavaa kalustoa. Taistelu rakennetulla alueella on sodankäyntiä väljemmin rakennetulla alueella. Siinä voidaan käyttää myös erikoiskouluttamatonta jalkaväkeä, kunhan perustaistelumenetelmät on koulutettu ja harjoiteltu vastaavan kaltaisessa ympäristössä ja sen tukena on pioneeriryksikkö tai sen osia. Jos joukon kalustoon ei kuulu erikoisvälineistöä, esimerkiksi rakennuksiin murtautumista varten, kykenee se vain rajallisesti taisteluun.

3.7.13. Tuhoamisalue

Tuhoamisalue on puolustuksessa olevalle joukolle määritettävä maantieteellinen alue, mihin joukon taistelua tukevien sulutteiden pääosa on rakennettu ja mihin joukon aseiden tuli kyetään tehokkaasti keskittämään. Jos tuhoamisalue määritetään hyökkäävälle joukolle, joukon hyökkäyksen tehtävänä on tuottaa kohtaamalleen ja tuhoamisalueella olevalle viholliselle tehtävän edellyttämät tappiot. Tällöin joukon ei välttämättä tarvitse fyysisesti ryhmittyä alueelle tai ottaa sitä haltuun – riittää että alueella oleva vihollinen käsitteen nimen mukaisesti tuhotaan.

3.7.14. Mottitaktiikka

Motittaminen, motit ja mottitaktiikka ilmestyivät suomalaisen taktiikan sanastoon talvisodassa. Suomalaisessa metsätaloudessa *motti* tarkoittaa yhden kuutiometrin suurista yleensä urakkaperiaatteella aikaansaatavaa pitkien halkojen pinoa. Tätä on yleisesti pidetty talvisodan tuhoamistaisteluiden mottien etymologisena taustana. Motiksi ryhdyttiin kutsumaan suomalaishyökkäyksen seurauksena puna-armeijan suuremmasta yhtymästä erotettua ja saarrettua joukkoa, jonka yhteydet omiin joukkoihin oli katkaistu. Antti Juutilainen on kuitenkin selvittänyt todellisen alkuperän teoksessaan

Mottien maa, käyttäen lähteenään vuonna 1952 A. Suvannon *Sotilasaika-lehden* laatimaa artikkelia, jonka tiedot olivat varmennettavissa alkuperäisistä asiakirjoista. Talvisodan Laatokan Karjalassa taistelleen 13. Divisioonan Läntisen Lemetin maastoon suunnittelema viestikeskukselle oli annettu nimi ”Motti”. Sodan kitka esti suunnitelman toteuttamisen, koska divisioonan hyökkäyksen aikana juuri tuohon maastonkohtaan oli jäänyt merkittävä saarrettu puna-armeijan tukikohta. Koska divisioonan esikunta ja alayksiköiden komentajat tiesivät heti mistä paikasta puhuttiin, kun käytettiin sanaa ”motti”, sai saarretun joukkoyksikön alueen kokonaisuus saman nimen. Nimike levisi nopeasti tarkoittamaan myös muita hyökkäyksen yhteydessä eristyksiin jääneitä vihollisryhmittymiä.²³⁰

Motti puolustautui yleensä joka suuntaan esimerkiksi lumeen kaivettujen hyökkäysvaunujen tukemana. Koska puna-armeijalta puuttuivat majoitusvälineet eikä täydennyksiä saatu aina edes ilmapudotuksin, vaikutti mottien kukistumiseen suomalaisten kuluttavan tulituksen lisäksi myös kova pakkanen ja nälkä. Suomalaisjoukot eivät tietoisesti pyrkinet mottien aikaansaamiseen, vaan niitä syntyi luonnostaan, kun hyökkäävän suomalaisjoukon tulivoima ei riittänyt tuhoamaan esimerkiksi tien suuntaan puuroutunutta viholliskolonaa suoraan liikkeestä.²³¹

3.7.15. Parveilu

Parveilu, angloamerikkalaisessa sotataidollisessa kontekstissa *swarming*, ilmestyi suomalaisenkin taktiseen keskusteluun 2010-luvulla. Sillä tarkoitetaan pienten yksiköiden hajautettua liikettä ja vaikuttamista, jolla kuitenkin verkostomaisen rakenteen ansiosta kyetään voimien vaikutuksen keskittämiseen joko alueellisesti tai ajallisesti. Käsitettä ryhdyttiin käyttämään Persianlahden sodan jälkeen 1990-luvun alussa, kun esimerkiksi meri- ja ilmavoimien sensoreilla kyettiin tuottamaan eheä tilannekuva ja suuntaamaan kaukaakin erillisistä aselaveteista tarvittava vaikutus haluttuun maaliin. Maavoimien osalta tehokas parveilu muodostaa haasteen, koska hajaryhmityksessä liikkuvien joukkojen kokoaminen voimien vaikutuksen keskittävään iskuun ei tapahdu nopeasti. Hajaryhmityksessä olevat joukot kykenevät epäsuoran tulen keskittämiseen, mutta se ei ole parveilua.

3.7.16. Soluttautuminen

Soluttautuminen tarkoittaa joukon tunkeutumista salassa vihollisen ryhmitykseen tai sen sivuitse selustaan²³². Soluttautuminen voi liittyä tiedustelupartioiden toimintaan tai iskuosaston tai suuremman joukon osana hyökkäävien yksittäisten yksiköiden toimintaan. Helpoin tapa soluttautua on väistyä vihollisen tulosuuntaan nähden si-

---

²³⁰ Juutilainen, Antti: *Mottien maa. IV Armeijakunnan sotatoimet talvisodassa*. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja N:o 20. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 2009, s. 171. – Juutilaisen teosta voi suositella taktikon kirjastoon perusteellisen mottien ja mottitaktiikan käsittelyn johdosta.

²³¹ Järvinen (1948), s. 203; Juutilainen (2009), s. 178–179.

²³² *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa* (1981), s. 342.

vuun ja jättäytymällä sen selustaan, kuten jatkosodassa Karjalankannaksella toimineet Päämajan Erillinen Pataljoona 4:n Matti-partiot tekivät.

3.7.17. Tuliylläkkö

Tuliylläkkö on partion, ryhmän tai joukkueen lyhytaikainen taistelusuoritus/taistelukeino, joka tavallisesti tapahtuu välittömänä suorituksena ilman valmisteluja. Tuliylläkkö voidaan tehdä omaa joukkoa takaa-ajaneen vihollisjoukon tuhoamiseksi tai ryhmittymen esimerkiksi tien varteen, odottaen otollista kohdetta tulialueelle saapuvaksi. Tuliylläkkö tehdään tavallisesti väijyksistä. Se voidaan tehdä myös suoraan liikkeestä havaittua vihollista vastaan, mikäli oma sijainti mahdollistaa suojaisten ryhmittymisen. Tuliylläköön ajalliset valmistelut ja käytetty aseistus ovat muuttuneet ajan myötä. Muutos selittyy sillä, että tuliylläkköä koulutettiin aiemmin lähinnä paikallisjoukkojen sissiryhmille ja joukkueille. Tuliylläkkö tehtiin useimmiten takaa-ajavaa vihollista vastaan ja siihen liittyi harhauttava ”ketunlenkki”, jolla jäljittäjät saatiin edullisen väijytyspaikan tulialueelle.²³³

Nykyään tuliylläkkö on osa kaikkien jalkaväkijoukkojen monipuolista taistelukeinon käyttöä. Tuliylläkössä käytetään luonnollisesti joukon kiväärikaliperista aseistusta. Panssarintorjunta-aseita käytettiin aiemmin tarvittaessa. Miinoja ja panoksia asennettiin vain poikkeustapauksissa. Nykyään panssarintorjunta-aseiden käyttö on tavallista, samoin miinojen ja panosten asentaminen sekä epäsuoran tulen käyttö. Tuliylläkkö on alkanutkin muistuttaa väijytystä. Onnistunut tuliylläkkö on aina edellyttänyt nimensä mukaisesti yllätysmomenttia ja sitä, että se tehdään tehokkaalta tulitusetäisyydeltä.²³⁴

3.7.18. Väijytys

Väijytys on hyökkäyksellinen ja yllätyksellinen taistelukeino, jossa joukko edullisessa maastonkohdassa valmistelee etukäteen vihollisen tuhoamisen. Väijytykselle tyypillistä on sen nimen mukaisesti odottaminen, väijyminen. Odotusvaihe alkaa, kun väijytyksen valmistelut on saatu päätettyä. Nykyaikaisten tiedustelusensorien vuoksi väijytysasemissa odottelu paljastaisi joukon, joten salassa pysyminen vaatii esimerkiksi hajautettua liikettä tai kätkeytymistä. Väijytyksessä käytetään kiväärikaliperisten aseiden lisäksi panssarintorjunta-aseita, miinoja ja tähyspanoksia. Irtautumista voidaan suojata joukon oman savutuksen lisäksi kevyen kranaatinheitiniskulla tai lyhyillä tulimuodoilla.²³⁵ Väijytys on mahdollista toteuttaa myös pelkkiä panoksia käyttäen, yhdistettynä tiealueelle asennettujen panssarimiinojen vaikutukseen. Jos kiväärikaliperisia aseita ja panssarintorjunta-aseita ei käytetä, väijyttäneen joukon ryhmitys saattaa jäädä paljastumatta, jolloin joukko kykenee irtautumaan taistelukykyensä säilyttäen ja jatkaen lyhyen huoltotauon jälkeen seuraavaan tehtäväänsä.

²³³ *Sissitoimintaopas* (1979), s. 142–143, 159–161 ja 170–177.

²³⁴ *Sissitoimintaopas* (1979), s. 159–161 ja 170–177; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa* (1981), s. 345 ja 349; *Joukkueen opas* (1999), s. 149–152.

²³⁵ *Sissitoimintaopas* (1979), s. 161, 164–170 ja 189–192; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa* (1981), s. 348.

3.7.19. Tulevaisuuden sodankäynnin erityispiirteitä taktisella tasolla

Viimeaikaiset sodat ovat osoittaneet, että *sijaissotijoiden käyttö* on tullut jäädäkseen. Häivyttääkseen osuutensa sotilaallisen konfliktin toimijana vihollinen voi käyttää palkattuja turvallisuusalan yrityksiä, poliittisia tai uskonnollisia liikkeitä, rikollisryhmittymiä tai rekrytoida laajamittaisesti yksittäisiä palkkasotilaita ja naamioida sotilaallisen liikehdintänsä separatistiseksi toiminnaksi. Aseistamattomat tai aseistetut toimijat voivat olla pukeutuneita tunnuksettomiin sotilasasuihin tai siviili- ja sotilaspuikneiden yhdistelmiin. Kasvot on saatettu peittää tunnistamisen vaikeuttamiseksi. Sotilaiksi epäiltyjen seassa voidaan käyttää myötämielisinä ihmiskilpinä palkattuja tai vapaaehtoisia samaa poliittista tavoitetta kannattavia siviilejä. Edellä mainitut ryhmät saattavat pyrkiä estämään joukkojemme perustamisen ja keskittämisen estämällä liikenteen varuskuntiin ja sieltä pois sekä miehittämällä ja rakentamalla esteitä liikenteen solmukohtiin. Heitä saatetaan suojata sijoittamalla sala-ampujia korkeisiin rakennuksiin ja maastonkohtiin. Sijaissotijat saattavat uhkailla kostolla, jos saartoa yritetään murtaa voimakeinoilla. Perustamista voidaan häiritä katkaisemalla perustamispaikkojen sähkö, vesi ja kaukolämpö. Tulevaisuuden taistelukenttä ei ole yhtään selkeämpi kuin nykyään tai menneisyydessä. Voimankäytön säännökset tulevat näyttelemään merkittävää roolia. Jos taisteluteknisellä tasolla eivät ole käytössä riittävät voimankäytön oikeudet, joukon taistelutahtoa ja resilienssiä voi uhata nopea luhistuminen.

3.7.20. Laaja-alainen vaikuttaminen

Vuonna 2021 julkaistu Valtioneuvoston puolustusselonteko esitteli sotilaallisessa varautumisessa käytettävän uhkakuvan, laaja-alaisen vaikuttamisen. Laaja-alainen vaikuttaminen käsittää hybrdivaikuttamisen sekä sotilaallisen voiman käytön. Hybrdivaikuttaminen sisältää muun muassa poliittisia, diplomaattisia, taloudellisia ja sotilaallisia keinoja sekä informaatio- ja kybervaikeuttamista. Selonteon mukaan hybrdivaikuttamisen keinovalikoima painottuu ei-sotilaallisiin keinoihin.²³⁶

Hybrdivaikuttaminen- ja hybridisodankäynti-käsitteisiin on kohdistettu kansainvälisessä keskustelussa kritiikkiä, koska niiden kytkeminen Venäjän toimintaan 2010-luvulta alkaen edellä kuvatussa merkityssisällössä on jättänyt huomiotta sotilaallisen voiman käytön. Hybridisodankäynti ei ole edes kuulunut venäläisen sotataidon terminologiaan.²³⁷ Tässä mielessä laaja-alainen vaikuttamisen käsitteen käyttö Suomeen kohdistuvan uhkan kuvaamisessa on varsin perusteltu ratkaisu.

Laaja-alainen vaikuttaminen on pitkäkestoista ja suunnitelmallista. Siinä yhdistellään erilaisia vaikuttamiskeinoja, pyrkien hyödyntämään yhteiskunnan haavoittuvuuksia. Laaja-alaista vaikuttamista tapahtuu jo normaalioloissa. Tavoitteena on kohdevaltion puolustuskyvyn horjuttaminen. Suomen puolustuksen kannalta laaja-alaisessa vaikut-

²³⁶ Valtioneuvoston puolustusselonteko (2021), s. 17.

²³⁷ Bērziņš, Jānis: The Theory and Practice of New Generation Warfare: The Case of Ukraine and Syria. *The Journal of Slavic Military Studies*, published online: 14 Dec 2020, s. 356–359.

tamisessa korostuvat sotilaallinen painostaminen ja voimankäyttö.²³⁸ Läntisessä sotataidollisessa kontekstissa laaja-alaisen vaikuttamisen kaltaiset vaikuttamiskeinot on usein jaettu kineettisiin ja ei-kineettiin vaikuttamiskeinoihin.

Suomalaisen sotataidon käsitteistössä tai ohjesäännöissä ei vielä ole virallisesti määritelty kineettisen ja ei-kineettisen vaikuttamisen sisältöjä. Koska molempien käsitteiden ja vaikuttamislajien käyttö on ollut 2010-luvulta alkaen tavanomaista, jälkimmäisen osalta jopa normaalioloissa kohdistuen yksittäisestä siviilihenkilöstä ja sotilaasta aina valtioiden johtoon saakka, ei niiden käsittelyä voida taktiikan oppikirjassa välttää.

Kineettisellä, eli tappavalla vaikuttamisella tarkoitetaan fyysistä sotilaallista vaikuttamista, joka aiheuttaa kohteessa fyysisiä vaurioita, tuloksena kohteen rikkoutuminen, tuhoutuminen, haavoittuminen tai menehtyminen.

Ei-kineettisellä, eli ei-tappavalla vaikuttamisella tarkoitetaan kohteeseen vaikuttamista keinoilla, jotka voivat olla sotilasorganisaatioiden, mutta myös muiden viranomaisten, palkattujen yritysten ja jopa vapaaehtoisten toteuttamia. Ei-kineettinen vaikuttaminen ja hybridi-vaikuttaminen ovat lähikäsitteitä sisältäen käytännössä samat vaikuttamiskeinot. Ei-kineettinen vaikuttaminen voi olla esimerkiksi informaatio- ja kybervaikuttamista sekä poliittista, diplomaattista, taloudellista ja sotilaallista painostamista. Ei-kineettisen vaikuttamisen käyttökynnys on alhainen, koska osaa sen keinoista ei mielletä sodankäynnin kynnyksen ylittäviksi toimiksi ja koska osaa sen keinoista on mahdollista käyttää niin, että varsinainen toimija ei paljastu.

Elektroninen vaikuttaminen voidaan nähdä kuuluvaksi kumpaankin edellä mainittuun ryhmään. Vaikutus voi ilmetä kohteen käyttökeltomuutena, mutta fyysiset muutokset voivat olla pieniä.

3.8. Käytännön taktiikkaa – taktiikka käytännössä

Tässä alaluvussa esitellään taisteluesimerkkejä suomalaisesta sotahistoriasta pyrkien *havainnollistamaan* edeltävissä alaluvuissa kuvattujen *taktiikkaan liittyvien tekijöiden ilmenemistä* mahdollisimman suoraviivaisella, helposti ymmärrettävällä ja ”opittavalla” tavalla. Tarkoituksena ei ole, että lukijaa ohjattaisiin mekaanisesti toistamaan useita vuosikymmeniä sitten käydyissä taisteluissa tehtyjä ratkaisuja. Nykyaikainen sotaväestö ja käsikirjoissa esitetyt taistelutekniset ja taktiset toimintamenetelmät tarjoavat taktikoille huomattavasti monipuolisemman keinovalikoiman, kuin mitä esimerkiksi taistelujen päälliköille ja komentajille oli tarjolla. Nykyaikaiseen sodan kuvaan ja uhkaan vaikuttavat merkittävästi kehittyneet tiedustelun ja tulenkäytön järjestelmät sekä tulivoimaiset lavetit monipuolisine ampumatarvikkeineen. Lukija tunnistaneekin hyökkäysesimerkeissä yksittäisiä ratkaisuja, jotka hän edellä mainituin perustein tekisi itse toisin. Esimerkeissä mainitut taktikot ovat valitettavan harvoin avanneet päätök-

---

²³⁸ *Valtionevoston puolustuselonteko* (2021), s. 17.

sentekonsa perusteluita. Niitä on kuitenkin yksittäistapauksissa voitu esittää jopa heidän omien sanojensa siteerauksina.

3.8.1. Hyökkäykset puolustusvalmistusta vihollista vastaan – Suomussalmen kirkonkylän taistelujen ensimmäinen vaihe

Suomussalmen ratkaisevat taistelut käytiin 30.11.1939–10.1.1940. Tämän jälkeen käytiin rajan pinnassa muutamia pieniä kahakoita, joista merkittävin oli puna-armeijan vuosipäivän hyökkäys 21.–23.2.1940 Raatteessa. Sotatoimialueeseen kuului lähes koko itäinen osa Suomussalmesta, ja painopisteisesti tieurat Juntusranta–Kiannanniemi–kirkonkylä–Raate. Harvalukuinen ja heikosti aseistettu joukko pysäytti ja löi täysin hajalle ylivoimaisen ja raskaasti aseistetun, tulivoimaisen ja mekanisoidun vastustajan. Suomussalmen–Raatteen tien taistelujen sarja on kansainvälisesti tunnetuin suomalaisen sotataidon osoitus ja sitä pidetään oikeutetustikin sen parhaana osoituksena. Sen lisäksi, että taisteluiden sarjaan liittyy erinomaista taktista taitoa ja operatiivista älyä, siihen liittyy vihollisen toiminnan väärää arviointia, virheellistä tilanteenarviointia, epäonnistuneita taktisia liikkeitä ja turhia tappioita.

Suomussalmen–Raatteen tien taistelut voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: viivytysvaiheeseen, vakautusvaiheeseen ja tuhoamistaisteluiden vaiheeseen²³⁹. Näitä vaiheita voi analysoida sotataidollisesti varsin monipuolisesti, esimerkiksi sodankäynnin kulttuurien, taistelun elementtien ja yleisten taktisten periaatteiden mukaisesti. Alkuvaiheessa jouduttiin alivoimaisuuden vuoksi kulutusotamaiseen asetelmaan, ja sen vuoksi antamaan myöten. Myöhemmin uskallettiin päättäväisesti ottaa aloite omiin käsiin ja jopa uhkarohkeasti iskemään kiilaa väliin kolme kertaa voimakkaamman vastustajan taistelusuunnitelman ja taistelujärjestyksen sekoittamiseksi. Keskeisintä oli siirtyä epäsymmetristen menetelmien käyttöön ja ennen kaikkea vastustajan tuhoamiseen tähtäävään liikesodankäyntiin. Hyökkäysvoima ei riittänyt vihollisen tuhoamiseen suoraan liikkeestä, vaan siilipuolustukseen linnoittautuneet 44. Divisioonan yksiköt tuhottiin yksitellen.

Tässä käsiteltävä taisteluesimerkki ei kohdistu yksittäiseen taisteluun, pelkästään taktisen taidon osa-alueelle, vaan siinä kuvataan myös taustalla oleva operaation kehys. Tämän toivotaan havainnollistavan vielä nykyäänkin vallitsevaa suomalaisen sotataidon tosiasiaa: koska resursseja on rajallisesti, jokaisen komppaniainkin toiminnan onnistumisella on kokonaistilanteen kannalta todellinen merkitys. Yksikään komppanian hyökkäys ei ole irrallinen taistelu, vaan jokainen niistä liittyy tavoitteeseen ja vaikutukseen, joka on saavutettava, jotta sotatoimien kokonaisuus onnistuisi.

Suomalaisten ylemmän johdon uhka-arvio Suomussalmen suunnalla oli virheellinen. Päähyökkäystä odotettiin Raatteen tien suunnasta ja siksi pääosa puolustusvalmiste-

---

²³⁹ *Talvisodan historia 3. Sotatoimet Laatokan ja Jäämeren välillä*. Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto (toim.). Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1991, s. 255–295.

luista oli tehty siellä. Koska Juntusrantaan ei rajan takaa suuntautunut edes tietä, ei sitä koettu uhanalaisena suuntana.²⁴⁰

Juntusrannassa oli vain 50-miehinen II Rajaosasto reservin vänrikki Elon johtamana. Vahvennuksineen 362-miehisestä I Rajaosastosta Raatteen tien suunnassa oli yksi vahvennettu joukkue. Erillinen Pataljoona 15 oli ryhmittyneenä Suomussalmen kirkonkylään. Suomen ja Neuvostoliiton välinen rajavyöhykesopimus ei mahdollistanut pataljoonan ryhmittämistä etupainoisesti. Rajaosastot joutuivat molemmissa suunnissa vetäytymään suuren ylivoiman edessä. Er.P 15 liittyi viivytystaisteluun tehtävään vastahyökkäys, mutta tehtävä muuttui pian puolustuksellisemmaksi. Ryhmä Kyander sai vahvennuksia joulukuun ensimmäisinä päivinä, mutta viivytystaistelu oli toivotonta ylivoiman edessä. Everstiluutnantti Kyander ei uskonut vänrikki Elon tilanneilmoituksiin pohjoisessa alkaneesta voimakkaasta hyökkäyksestä, vaan väheksyi tämän ammattitaitoa ja epäili alaistaan rohkeuden puutteesta. Esimiehen osoitettua väheksyntää ja kokeneiden rajamiesten kärsittyä raskaita tappioita, kovassa paineessa rasittunut vänrikki Elo päätyi itsemurhaan.²⁴¹

Ylempi johtoporras oli tehnyt johtopäätöksensä Suomussalmelta kantautuneiden tilannetietojen perusteella. Pataljoonan komentajaa vaihdettiin 6. joulukuuta. Vahvennetun Rajavartiokomppanian, Erillinen Pataljoona 15:n, Tie- ja siltarakennuskomppanian, Erillinen Komppania Kontulan, Kenttätäydennysprikaatin IV Pataljoonan ja Erillinen Pataljoona 16:n voimat eivät kuitenkaan riittäneet kahta voimakasta neuvostodivisioonaa vastaan, vaan uuden komentajansa johdossa Ryhmä Kari joutui vetäytymään Niskanselän taakse 8. joulukuuta. Ryhmän voima riitti kuitenkin suojaamaan alueelle saapuvan Ryhmä Siilasvuon muiden joukkojen keskittämisen, kun se torjui konekiväärituloella muun muassa Haukipерän lossin luona osittain jo vesistön yli päässeen vihollisen.²⁴²

Heti kun oli päätetty alueen joukkojen uusista järjestelyistä, Suomussalmella epätoivoista sotaa käyvien joukkojen taistelumielialaa päätettiin vahvistaa. Pohjois-Suomen Ryhmän komentaja Tuompo soitti majuri Karille kertoen apuvoimien tulosta. Ryhmä Siilasvuon esikuntapäällikkö majuri Marttinen alkoi heti Suomussalmelle saavuttuaan aktiivisesti levittää joukkoihin tarkoituksellisesti liioiteltua tietoa, että kokonainen divisioona oli saapumassa vahvennuksiksi.²⁴³ Tässä vaiheessa oli varmuus vain neljän–viiden pataljoonan vahvuisen prikaatin kokoamisesta.

Suomussalmen suunnan joukot alistettiin eversti Hjalmar Siilasvuolle, jonka johtoon muodostui aluksi prikaatin vahvuinen yhtymä. Hän otti johtovastuun majuri Karilta 8. joulukuuta kello 20. Suomussalmella jo olevien joukkojen lisäksi Ryhmä Siilas-

---

²⁴⁰ Tuunainen, Pasi: *Tahtojen taisto. Alpo. K. Marttinen ja Hjalmar Siilasvuo talvisodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2010, s. 117.

²⁴¹ *Talvisodan historia 3* (1991), s. 255; Karhunen, Veikko: *Raatteen tie*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1970, s. 22–33; Keskisarja, Teemu: *Raaka tie Raatteeeseen. Suurtaistelun ihmisten historia*. Siltala, Juva 2012, s. 79–81.

²⁴² Tuunainen (2010), s. 118; Karhunen (1970), s. 45–46; *Talvisodan historia 3* (1991), s. 259.

²⁴³ Tuunainen (2010), s. 117–118.

vuohon liitettiin Kevyt Komppania Hannila, 17. Pioneerikomppania, 10. Erillinen Viestiosasto sekä huoltojoukkoja.²⁴⁴

Alueella olleet joukot olivat taisteluissa kuluneita, eikä niistä heti olisi aloitetta tempaaviin sotatoimiin. Vasta kun everstiluutnantti Mäkinien komentama JR 27 saatiin 7.12. alkaen käyttöön, oli mahdollisuus suunnitella aktiivisempaa toimintaa ja siirtyä kohti vakauttamistaisteluja. Rykmentti saapui Hyrynsalmelle kolmella rautatiekuljetuksella 7.–9.12.²⁴⁵

Ryhmä Siilasvuon ryhmityskäsky jaettiin joukoille illalla 9. joulukuuta. Vasempaa sivustaa suojaamaan luoteessa Vääkiössä suunnattiin komppanian vahvuinen sulusosasto. Oikeaa sivustaa suojaamaan Moisionvaarassa lähetettiin yksi joukkue. Erillinen Pataljoona 15 ja Kenttätäydennysprikaatin IV Pataljoona siirrettiin Siilasvuon reserviksi.²⁴⁶

Siilasvuon saama tehtävä edellytti hyökkäyksellistä toimintaa. Aloite oli temmattava nopeasti haltuun. Siilasvuon esikuntapäällikön mukaan ryhmän komentaja oli saanut Tuompolta ”täysin vapaat kädet” tehtävän toteuttamiseksi. Suomussalmella olevia kahta neuvostorykmenttiä vastaan iskettäisiin niiden selkäpuolelta Kuivasjärven suunnasta rykmentillä, tosin heikosti varustetulla, ja ilman epäsuoran tulen tukea. Hyökkäykseen liittyisi Osasto Mäkisen toteuttama Kiimasjärven–Kuivasjärven kannaksen katkaisu. Näin Siilasvuon päävoimat työntyisivät vihollisen kirkonkylässä ja Raatteen tiellä olevien joukkojen väliin, estäen niitä yhtymästä. Hyökkäykseen liittyisi pohjoisessa Kevyt Komppania Hannilan hyökkäys Vuonanniemestä Hulkonniemen pohjoispuolelle, joka eristäisi mahdolliset pohjoisesta saapuvat apujoukot. Tällaista vihollisen laajemman ryhmittymän sisällä ja välissä hyökkäämistä Siilasvuo kutsui ”sisälinjoilla toimimiseksi”. Hyökkäyksen oikean sivustan suojaamisessa käytettiin tiedusteluosastoja. Suunnitelma toimitettiin joukoille 11. joulukuuta puoleenyöhön mennessä.²⁴⁷

Ryhmä Siilasvuon esikuntapäällikkönä toimineen Marttisen mukaan taisteluideana oli katkaista huoltoyhteys kirkonkylässä olevalta viholliselta, jolloin sen toimintaedellytykset alkoivat ajan kuluessa heikentyä. Suoraa rintamahyökkäystä Haukipерän lossin ja ylityspaikan kohdalla aukean vesistön yli haluttiin välttää. Taisteluliike onnistui, vahvennettu JR 27 pääsi vaikeuksista etenemään Haukipерän kaakkoisimman pohjukan yli ja etenemään tielle. Voimaa oli neljä pataljoonaa, myöhemmin viisi, kaksi erillistä komppaniaa ja kaksi tiedusteluosastoa. Kiimasjärven–Kuivasjärven kapeikko miehitettiin aluksi heikoin voimin, mutta tie saatiin poikki. Tällä ensin vain vaivaisen joukkueen ja yhden konekiväärin taistelulla aikaansaadulla vaikutuksella tuli olemaan myös Raatteen tien taisteluiden kannalta keskeinen vaikutus.²⁴⁸

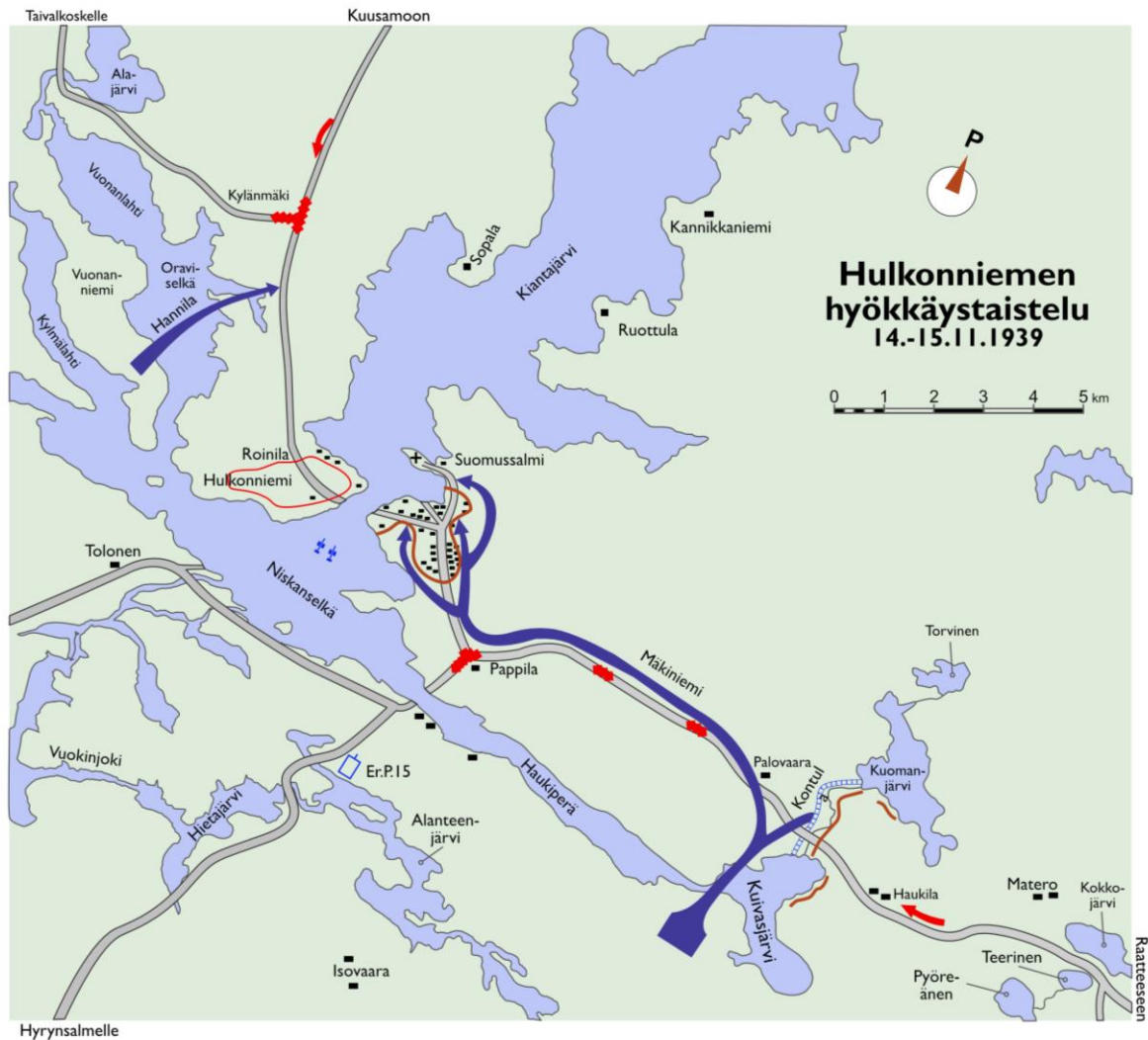
²⁴⁴ Tuunainen (2010), s. 118.

²⁴⁵ Tuunainen (2010), s. 119–120; *Talvisodan historia 3* (1991), s. 259–261.

²⁴⁶ Tuunainen (2010), s. 119–121.

²⁴⁷ Tuunainen (2010), s. 121–122 ja 124; *Talvisodan historia 3* (1991), s. 259.

²⁴⁸ Tuunainen (2010), s. 125–126; Karhunen (1970), s. 52–53 ja 67.

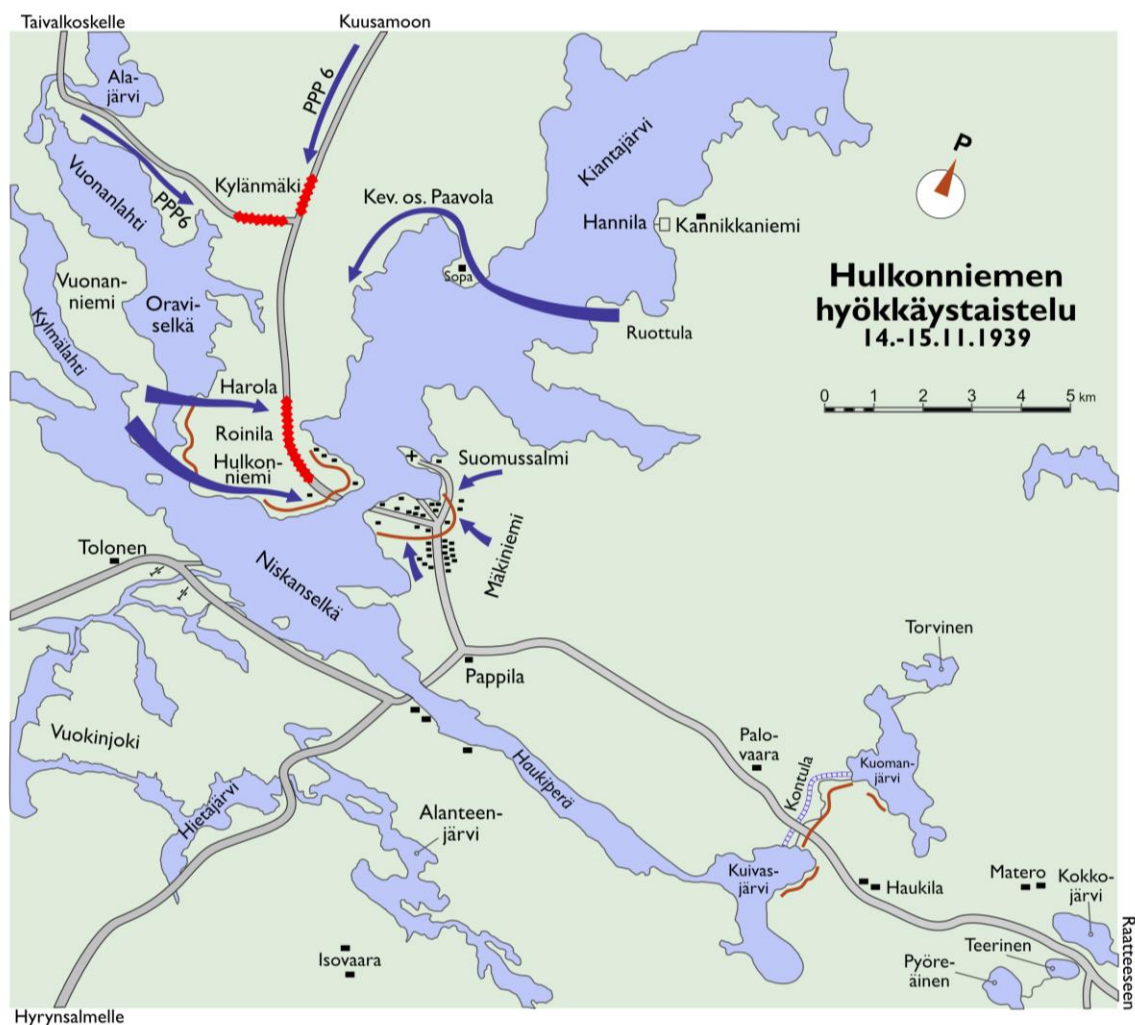

Kuva 10: Hyökkäys kirkonkylään.²⁴⁹

Kenttätäydennysprikaatin IV Pataljoona suunnattiin Mäkinien rykmentin tueksi. Pappilan tienhaara saatiin haltuun 12. joulukuuta iltapäivällä ja näin huoltotie JR 27:lle avattua. Myös Haukiperrän lossirannalla aloitettiin hyökkäys 12. joulukuuta, mutta menestyksettä. Hyökkäystä kirkonkylään jatkettiin 13. joulukuuta, mutta nyt se tyrehtyi vihollisen vastahyökkäykseen, joka saatiin kuitenkin torjuttua. Erillinen Pataljoona 15 aloitti hyökkäyksen Hulkonniemeen ja pääsikin Kuusamon maantien varteen noin 500 metriä Hulkonniemen kärjestä pohjoiseen. Jalkaväki ja hevosajoneuvot eivät enää päässeet tietä pitkin, mutta hyökkäysvaunut ajelivat siellä esteettä.²⁵⁰

²⁴⁹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Siilasvuo, Hj.: *Suomussalmen taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940, kartta 2.

²⁵⁰ Siilasvuo (1940), s. 64–65.

Kuva 11. Suomussalmen taistelu. Suuremmissa mittakaavassa operaatiossa toteutui hyökkäyksen koottu vaikutus – joukkojen taisteluliikkeet tapahtuivat hajautetusti, mutta voimien vaikutuksen keskittäminen tapahtui alueellisesti.²⁵¹

Sihvosen pataljoona, II/JR 27, aloitti uuden hyökkäyksen aamulla 14. joulukuuta. Se oli pakko keskeyttää johtajatappioiden vuoksi ja myös siksi, että Airimon pataljoona, III/JR 27, haluttiin samalle tasalle, jotta yhteinen hyökkäys vaikuttaisi voimakkaampana. Vaikka kirkonkylään tehtiin hyökkäyksiin liittyi koukkauksia ja sivustaiskuja, eivät peltoaukeat, jäänyt avoin Niskanselkä ja ahdas alue idässä tarjonneet todellisia saarrostaavia koukkausmahdollisuuksia. Kahden pataljoonan yhteishyökkäys torjuttin illalla johtajatappioiden edelleen lisääntyessä.²⁵²

Tilanne jatkui samanlaisena seuraavienkin päivien ajan. Oli ilmeistä, ettei kirkonkylää saataisi vallattua ilman raskaampien aseiden tukea. Pientä menestystä saatiin 14. joulukuuta, kun kirkonniemeen saatiin ryhmitettyä puolikas komppania, jolloin saatiin näköyhteys Hulkonniemeen ja hyvät tulitusmahdollisuudet Kiantajärvelle. Ensimmäiset neljä 76 millimetrin kenttätykkiä saatiin 16. joulukuuta. Yksi suunnattiin

²⁵¹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Siilasvuo, Hj.: *Suomussalmen taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940, kartta 3.

²⁵² Siilasvuo (1940), s. 68–69; Karhunen (1970), s. 56.

Osasto Mäkiselle suora-ammuntatehtävään panssarivaunuja torjumaan ja toinen JR 27:lle samaan tehtävään. Kaksitykkinen jaos ryhmitettiin tuliasemiin Tolosen maastoon, tehtävänäan kirkonkylään ja Hulkonniemeen määritettyjen maalien tulitus. Mäkisen tykki tuhosi heti kapeikkoon saavuttuaan kolme vaunua, mikä esti pysyvästi kapealla uralla tapahtuvat vaunujen murtautumisyrietykset.²⁵³

Tilanne kirkonkylässä ratkesi joulun jälkeen ja Hulkonniemessä lopulta vasta 30. joulukuuta. Suppealle alueelle ryhmittyneitä joukkoja ei saatu lyötyä ilman voimakasta epäsuoraa tulta, omia lisäjoukkoja ja jatkuvia vihollisen apujoukkojen yritysten torjumista. Puna-armeijan 163. Divisioona päätettiin evakuoita ja se onnistui neuvostolähteiden mukaan vain yksi rikkoutunut panssarintorjuntatykki perään jättäen. Pohjoiseen suuntautunut tie oli kuitenkin sotasaalista täynnä ja kaatuneiden sekä vangittujen puna-armeijalaisten määrä suuri.

Erityisesti kirkonkylän taisteluihin liittyy saavutettujen voittojen lisäksi useita taktisia virhearviointeja, jotka olivat pääosin pakon sanelemia ratkaisuja. Seuraavassa taktisessa arviossa ei ole tarkoitus arvostella päätöksentekijöitä vaan analysoida tapahtumia taktiikan osatekijöiden kautta, pyrkien selittämään vakauttamistaisteluiden alkuvaiheen osin puutteellista menestymistä.

Siilasvuon ja Marttisen operaatiosuunnitelma oli yksinkertainen. Rintamahyökkäyksen välttämiseksi taisteluliike tehtiin suojaisen maaston kautta taisteluvalmis vihollisryhmitys kiertäen. Hyökkäyksen vaiheittaisuus edisti etapeittain hyökkäyksen jatkovaiheita. Hyökkäys onnistuttiin käynnistämään ja ensimmäinen vaihe toteuttamaan salassa. Vihollinen yllätettiin, tie saatiin poikki ja järvikannas tulpattua ilman välittömiä vastatoimia. Vihollisen liikkumisvapaus oli saatu kiistettyä. Mäkinien rykmentin pataljoonien liike pääsi jatkumaan maantien suuntaisesti kohti kirkonkylää.

Ryhmä Siilasvuo oli varannut reservikseen Erillinen Pataljoona 15:n ja Kenttätydennysprikaatin IV Pataljoonan niiden paikallistuntemuksen vuoksi. Samaa paikallistietoa olisi ollut myös rajaosastojen miehillä. Kirkonkylää kohti edettäessä maasto alkaa nousta loivasti ja sen reunamalla maasto on avointa ja suojatonta tarjoten erinomaisen ampuma-alan rakennusten kivijalkoihin ryhmitetyille automaattiasuille. Nämä tiedot ovat saattaneetkin olla Ryhmä Siilasvuon esikunnalla ja joukkoyksiköiden komentajilla käytössä. Kirkonkylän eteläpuoli ei kuitenkaan tarjoa monipuolisia vaihtoehtoja taktiselle liikkeelle. Vaikka oheisessa Jalkaväkirykmentti 27:n liikesuunnitelmasta käy ilmi, että tarkoituksena ei ollut juuttua taisteluun poltettujen rakennusten jäänteisiin tukeutuneiden asepesäkkeiden kanssa, vaan ohittaa ne pyrkien koukkauksenomaisin liikkein syvälle kirkonkylään, paljastaa kartan mittakaava asetelman, johon ajaututtiin. Vaikka maastoa pyrittiin käyttämään hyväksi, kaksi pataljoonaa eteni vierekkäin kahden kilometrin rintamassa suoraan kohti tähtäviä konekivääreitä.

Pohjoisessa hyökänneen Kevyt Komppania Hannilan toimintaedellytykset olivat vapaammat. Maasto oli suojaisempaa ja tilaa oli käytössä riittävästi. Voimaa ei kui-

---

²⁵³ Siilasvuo (1940), s. 71–73.

tenkaan ollut tarpeeksi. Tien katkaisua yritettiin kahdesti, mutta voima ei riittänyt, olihan tietä käyttämässä vihollisen vahvennettu rykmentti. Olisi kuitenkin jälkiviisautta päätellä, että kirkonkylän eteläpuolella olisi kannattanut vain sitoa komppani-alla ja iskeä pohjoisessa rykmentin voimin. Hulkonniemen vihollisryhmitys pohjoiseen ei ollut mikään heikko selusta, vaan suomalaisten painopisteen muodostuminen olisi saattanut nopeasti koota osalleen kahden vahvennetun neuvostorykmentin taisteluvoiman. Jos etelässä olisi oltu vain komppanian voimin sitomassa kirkonkylän puolustajien huomiota ja järvikannaksella edelleen joukkueen voimin eristämässä, olisi mitä todennäköisimmin jouduttu kirkonkylän voimakkaan hyökkäyksen ja 44. Divisioonan väliseen paineeseen. Kirkonkylän miehityksen vastahyökkäyshän oli miltei lyönyt Mäkinien kahden pataljoonan voimat.

Suomussalmen takaisinvaltaaminen vaati ensimmäisessä vaiheessa koetut vastoinkäymiset. Ne osoittivat suomalaisten iskukyvyyn, kuluttivat 163. Divisioonan voimaa ja johtivat puna-armeijan ylemmän johtoportaalle hyväksymään divisioonan vetäytymisen, kalusto mukanaan. Jos divisioonana olisi jäänyt voimakkaana mottina Ryhmä Siilasvuon selustaan, ei olisi ollut edellytyksiä toteuttaa Raatteen tien operaatiota. Hulkonniemen ja kirkonkylän ryhmitys olisi muodostanut voimakkaan selusta-uhkan, joka olisi sitonut niin paljon Siilasvuon joukkoja, että Raatteen tien hyökkäyskiilat olisivat olleet liian heikkoja.

Taktiset opit olivat vieläkin arvokkaampia. Ymmärrettiin, ettei puolustukseen valmistautunutta, konetuliasein varustettua ja raskaan tulen tukemaa vihollista päin kannattanut rynnätä. Jos sitä ei onnistuttu maaston epäedullisuuden vuoksi tehokkaalla taisteluliikkeellä ja suoraan liikkeestä lyömään ensimmäisellä yrittämällä, eli jos tila ei riittänyt, oli järkevämpää antaa ajan vaikuttaa ja motin pehmentyä. Alueen avoimuuden vuoksi voimana ei kannattanut käyttää joukkojen iskuja kevyine aseineen, vaan pääasiassa raskasta tulta ja konekivääreitä.

3.8.2. Käärmeen pään katkaisu ja käärmeen paloittelu – Raatteen tien taistelu

Eversti Y. A. Järvinen tiivistä Suomussalmen – Raatteen tien taistelut ja etenkin jälkimmäisen vaiheen hienoon sanapariin *kiilat pihdeissä*. Hän piti varsinkin Raatteen tien vaihetta selväpiirteisimpänä näytteenä suomalaisesta pihtitaktiikasta ja vihollisen rivistön paloittamisesta ja niiden osien tuhoamisesta erillisinä.²⁵⁴

Kun puna-armeijan 44. Divisioonana eteni Raatteen tietä Suomussalmen kirkonkylässä ja Hulkonniemessä ahdistettuun asemaan joutuneen 163. Divisioonan avuksi, se kohtasi Kuomasjärven–Kuivasjärven kapeikkoon ryhmitetyn, nyt kahden komppanian vahvuisen ja panssaritorjuntakykyisen osaston ryhmitymisen. Moottoroitu ja hyökkäysvaunuin varustettu validivisioonana ei onnistunut murtamaan kapeikon sulkevaa tulppaa, eikä myöskään halunnut yrittää sitä maastoitse kiertää. Raatteen tien hyökkäysten sarjan mahdollistavaa ”portinpylvästä” vahvennettiin lopulta noin jal-

---

²⁵⁴ Järvinen (1948), s. 226.

kaväkirykmentin vahvuiseksi. 44. Divisioonan joukot alkoivat pakkautua kapealle Raatteen tielle ja sen lähimaastoon.²⁵⁵

Kun Suomussalmen taistelut olivat vielä käynnissä, ryhdyttiin auraamaan jäätietä Raatteen tien eteläpuolelle Alanteenjärven ja Pärsämönselän kautta Vuokkijärvelle. Ryhmä Siilasvuon pioneerikomantaja Feeli Rinta oli itse tiedustelemassa autouran linjausta ja antoi myöhemmin ymmärtää, että idea suuritöisestä, mutta operaation voimalähteeksi muodostuneesta jäätiestä oli Alpo Kullervo Marttisen muotoilema. Pasi Tuunainen on teoksessaan *Tabtojen taisto* hyvin analysoinut jäätien merkitystä todeten, että juuri se mahdollisti syvät koukkaukset Raatteen tielle. Huoltotietä ryhdyttiin rakentamaan Pärsämönjärvestä parikymmentä kilometriä etelään sijaitsevasta Moisionvaarasta kohti pohjoista. Valmistelivat toimenpiteet liittyivät alustavaan operaatioideaan iskeä 44. Divisioonaa vastaan pihtiliikkeillä sekä pohjoisesta että etelästä.²⁵⁶

Joulukuun viimeisinä päivinä, kun Hulkonniemessä vielä taisteltiin, suunnattiin Raatteen tielle pieniä, aktiivisia sissisosastoja tekemään lakkaamatta nopeita iskuja pakkasessa tiellä ja sen ulkopuolella värjötteleviä 44. Divisioonan joukkoja vastaan. Iskuja tehtiin syvyydessä sekä tien pohjois- että eteläpuolella, mutta myös Kuomasjärven–Kuivasjärven kapeikossa suomalaisjoukkoja vastaan aktiivisesti toimineita kärkiosastoja vastaan.²⁵⁷

44. Divisioonan toiminta oli vielä pienten osastojen sissi-iskujen aikana ollut aktiivista, eikä tilannetta koettu uhkaavana. Järvikapeikon tulpan purkamiseksi oli jopa aloitettu kiertoliike Kuivasjärven eteläpään kautta. Kun suomalaisvoitto Hulkonniemessä oli sinetöitynyt 163. Divisioonan paettua, saapuneiden lisäjoukkojen ansiosta 9. Divisioonaksi muuttunut Siilasvuon komentama yhtymä pystyi suuntaamaan Raatteen tielle enemmän suomalaisjoukkoja. Tammikuun 1.–2. päivänä käytettiin ensin yhtä ja sitten kahta pataljoonaa neuvostodivisioonan ruuhkautuneen kolonnan alkupäätä vastaan. Neljä komppaniaa koukkasi Kuivasjärven eteläpuolitse kohti Haukilaan, mutta joutui kohtaamistaisteluun vastaansa osuneen, samoin koukkaukseen suunnatun 44. Divisioonan pataljoonan kiertoliikkeen kanssa. Vihollispataljoona lyötiin takaisin ja sen osien mukana meni tieto, että nyt oli jotain suurempaa tekeillä. Puna-armeijan joukot totesivat vastuksen voimistuneen. Tien ulkopuolelle levittäytyneet yksiköt keskeyttivät kauemmas ulottuneen toimintansa ja aloittivat kaivautumisen.²⁵⁸

Seuraavana päivänä iskettiin vihollisdivisioonaa kaksinkertaisella voimalla. Kaksi suomalaispataljoonaa tunkeutui Haukilan itä- ja eteläpuolelle kiivaan taistelun jälkeen. Maantie katkaistiin ja sen molemmin puolin rakennettiin murrekset. ”*Näin oli jättiläiskäärmeen pää leikattu irti muusta ruumiista*”, toteaa Järvinen.²⁵⁹

---

²⁵⁵ Järvinen (1948), s. 227; Karhunen (1970), s. 87.

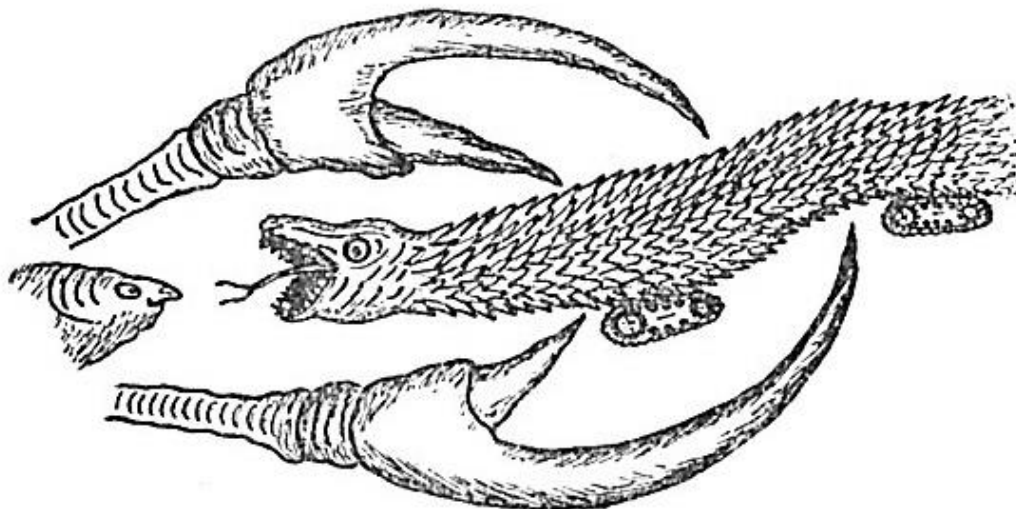
²⁵⁶ Järvinen (1948), s. 228; Tuunainen (2010), s. 172.

²⁵⁷ Järvinen (1948), s. 228.

²⁵⁸ Järvinen (1948), s. 228 ja 230.

²⁵⁹ Järvinen (1948), s. 230–231.

Motit alkoivat hiljalleen muotoutua jo ennen laajaa hyökkäysoperaatiota Raatteen tielle. Ensimmäisenä syntyi Haukilan seudun ryhmitys järvikapeikon itäpuolelle. Tässä myöhemmin Haukilan motiksi kutsutussa alueessa oli kaikkiin ilmansuuntiin tulta käyttämään kykeneviä tukikohtia ja pesäkkeitä. Vielä 2. tammikuuta sen takana olevat muut joukot olivat pitkälle rivistöryhmityksessä, mutta suoja-asemia kaivaen. 44. Divisioonan pääosat ulottuivat järvikapeikosta Kokkojärvelle asti, noin kahdeksan kilometrin matkalle. Kokkojärveltä rajalle ulottuvalle 25 kilometrin tieosuudelle oli tasaisin välein sijoitettu noin joukkueen vahvuisia suojaosastoja ja hyökkäysvaunut partioivat tiellä.²⁶⁰

Kuva 12: Raatteen tien operaatioidea ja taktiikkaa hyvin kuvaava Y. A. Järvisen teoksen piirros. Käärmeen luikertelu estetään, sen pää katkaistaan ja käärmeen torso paloittellaan pihtien jatkuvilla iskuilla.²⁶¹

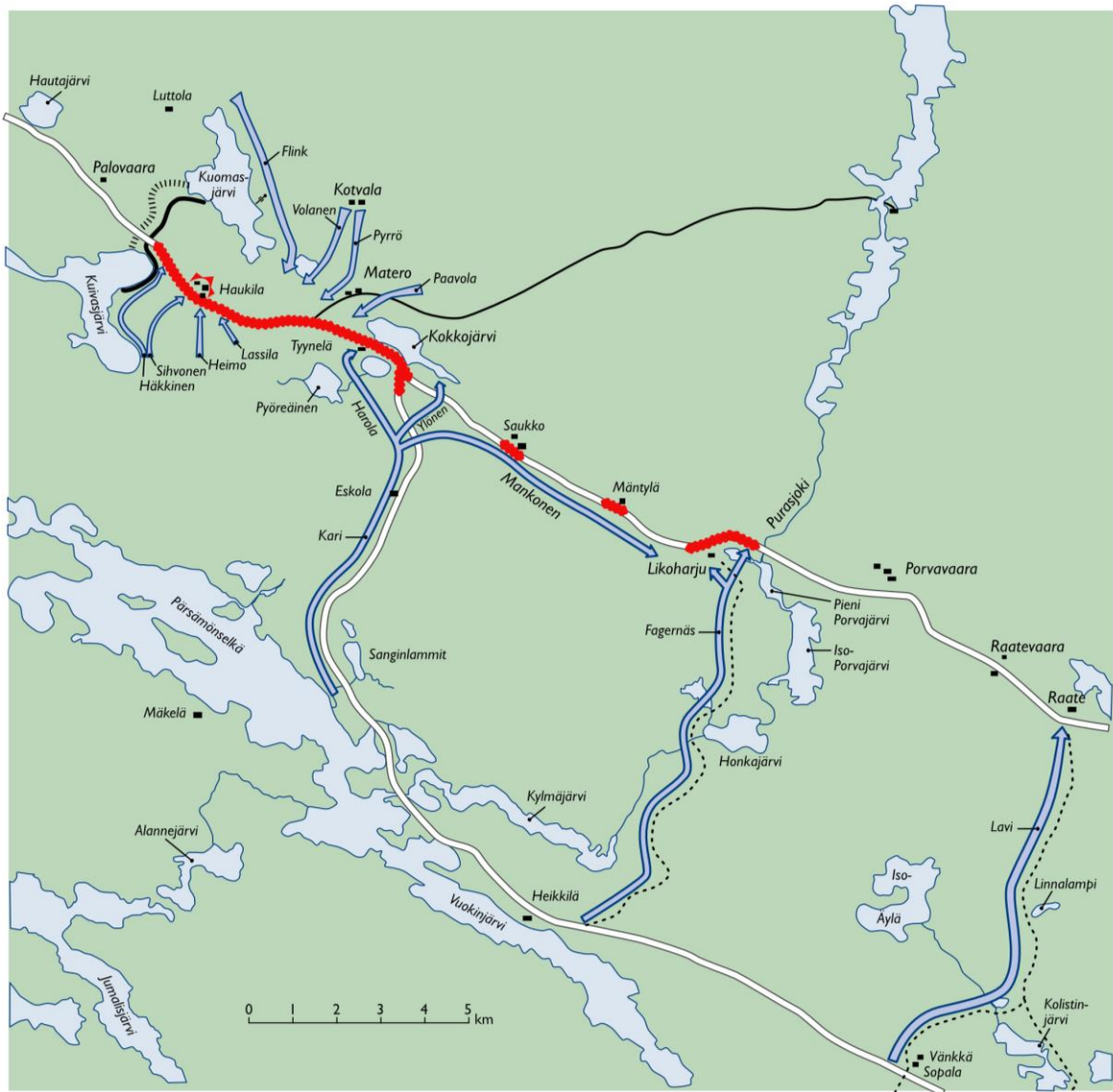
9. Divisioonan hyökkäysryhmitys jaettiin neljään osaan. Idässä hyökänneellä kaksipataljoonaisella Ryhmä Fagernäsillä oli tärkeä tehtävä. Sen tuli edetä Purasjoelle ja Raatteeseen ja estää apuvoimien tulo 44. Divisioonaa pelastamaan. Tie oli pidettävä katkaistuna. Ryhmituksen keskellä hyökkäsi kolmepataljoonainen Ryhmä Kari, jonka tuli saarrostaamalla lyödä Kokkojärven–Pyöreäisen–Tyynelän alueella oleva vihollinen ja muodostaa sen jälkeen yhteys oikealle Ryhmä Fagernäsiin. 9. Divisioonan painopistesuunnaksi oli määritetty Haukila, jonka Mäkiniemen tuli omalla rykmentillään ja Sissipataljoona 1:llä ottaa haltuun ja tuhota sen jälkeen Kuivasjärven–Kuomasjärven kannaksella oleva vihollinen. Ryhmä Mäkiniemen tuli lisäksi estää vihollisen murtautuminen pohjoiseen. Ryhmä Mandelinin tuli kahden pataljoonansa hyökkäyksellä varmistaa järvikapeikon hallussapito ja osaltaan estää vihollisen murtautuminen pohjoiseen. Kaikkien neljän osaston haluttiin vaikuttavan 44. Divisioonaan samanaikaisesti.²⁶²

²⁶⁰ Järvinen (1948), s. 228–229.

²⁶¹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1948, s. 193.

²⁶² Tuunainen (2010), s. 182–183; Karhunen (1970), s. 99; Siilasvuo (1940), s. 231–232.

Kuva 13: 9. Divisioonan yleishyökkäys Raatteen tielle.²⁶³

Siilasvuon hyväksymän, Tuunaisen mukaan Marttisen käsialaa olevan operaation laajat valmistelut saatiin päätökseen 5. tammikuuta aamuun mennessä. Näytti siltä, etteivät jäätien auraaminen, rekiuran rakentaminen Moisionvaarasta pohjoiseen ja huoltotukikohtien perustaminen olleet paljastuneet, vaan 44. Divisioona piti eteläistä metsämaastoa yhtä hankalana etenemisalueena kuin Raatteen tien pohjoispuolta. 9. Divisioonan tykistökomentajana toiminut Reino Hirva ei kuitenkaan pitänyt mahdollisena, että divisioonan hyökkäys sinällään olisi ollut yllätys viholliselle, vaan että joukkojen käyttöperiaatetta ja hyökkäyksen rajuutta ei osattu vihollisen puolella odottaa.²⁶⁴

Pasi Tuunainen on ansiokkaasti kuvannut menestyksen hetkien lisäksi myös yleishyökkäyksen kohtaamia vaikeuksia. Osastojen taisteluliikkeet ja tulikosketuksen otto

²⁶³ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Siilasvuon, Hj.: *Suomussalmen taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940, kartta 4.

²⁶⁴ Tuunainen (2010), s. 183 ja 185.

eivät aina johtaneet välittömään menestykseen, vaan jokainen voitto oli kiivaan ja sinnikkään taistelun tulosta, raskaiden tappioidenkin hinnalla. Hyökkäys saatiin aloitettua salassa, mutta kun koillisessa Kevyt Komppania Hannilan ja Tiedusteluosasto 2:n hyökkäys Purakseen seisahti vihollisen konekivääriasemien tuleen, lounaassa Lassilan pataljoonan yritys katkaista tie onnistui vain väliaikaisesti ja kun patteristonkaan epäsuora tuli ei ollut saanut hyökkäyksiä ammuttua uudelleen liikkeelle, oli joukkojen tyydyttävä joka suunnassa ensimmäisen hyökkäyspäivän päättyessä vain pitämään saavuttamansa tasa. Ryhmä Fagnäs joutui 6. helmikuuta vetäytymään voimakkaan, tykistötulen ja viiden hyökkäysvaunun tukeman vastahyökkäyksen paineessa tieltä metsän suojaan. Tilanne saatiin vakautettua hetkeksi ryhmän reservikomppanian iskulla. Siilasvuo lähetti Ryhmä Karista yhtä komppaniaa vajaan pataljoonan vastahyökkäykseen Fagnäsiä tukemaan. Fagnäsin joukot lyötiin vielä kerran Purasjokilinjalta irti 7. tammikuuta kello 4. Kello 10.30 aloitettu vastahyökkäys ratkaisi tilanteen, jonka vaikutusta tuki samaan aikaan Likoharjua lähestynyt edellä mainittu pataljoona Mankonen. Se oli taistellut koko yön ja murtanut tiensä läpi Ryhmä Karin ja Ryhmä Fagnäsin välillä olleiden vihollisjoukkojen.²⁶⁵

Alussa kohdatut yllätykset ja vastarinta korostivat tiedustelun ja tilannekuvan merkitystä. Esimerkiksi majuri Kari edellytti vielä 15. tammikuuta päivätyssä käskyssään, että tiedustelulla on erittäin suuri merkitys ja että se oli aina suoritettava mitä perusteellisimmin.²⁶⁶

Lopulta Raatteen tie pysyi katkaistuna 9. Divisioonan suunnitelman mukaisesti ja 44. Divisioonana oli paloitettu helpommin tuhottaviin osiin. Ryhmä Fagnäs oli katkaisut tien Likoharjussa, Ryhmä Kari Kokkojärven alueella ja JR 27 Haukilan itäpuolella. Hyökkäysoosat pitivät tien katkaistuna useasta kohdasta ja ryhtyivät etenemään saamansa tehtävän mukaisesti, kaventaen taistelemalla syntyneiden mottien maa-aluetta. 44. Divisioonan henkiinjäämistäistelun kulminaatiopisteeksi muodostui 7. tammikuuta, jolloin tapahtuivat viimeiset voimakkaammat ja organisoidut rynnistyksset. Sen jälkeen kyse oli enää maaston puhdistuksesta eli ”jänisjahdistista”, kuten aikalaiset samaa tehtävää kutsuivat.²⁶⁷

Syntyneiden mottien tuhoaminen epäsuoralla tulella ei ollut helppoa lumen vaimentavan vaikutuksen vuoksi ja 44. Divisioonan joukkojen kaivauduttua usein katettuihin aseisiin. Mottien pesäkkeitä tuhottiin iskuosastomaisilla hyökkäyksillä. Niiden alaa pienennettiin pala palalta. Mottien elinmahdollisuudet huononivat hetki hetkeltä ampumatarvikkeiden ja muonan huetessa, lepovaikeuksien johdosta ja lääkintähuollon suorastaan katastrofaalisen tilanteen vuoksi.²⁶⁸

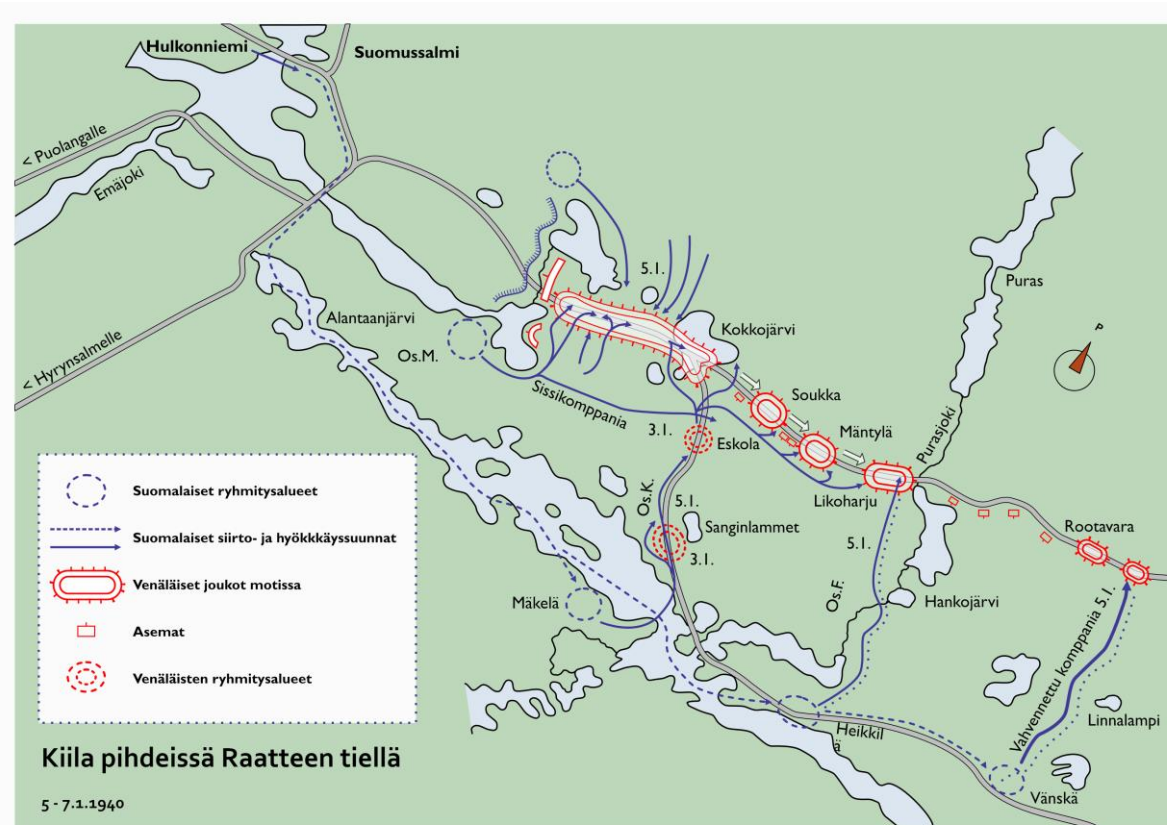
---

²⁶⁵ Tuunainen (2010), s. 183–184; Siilasvuo (1940), s. 156–158 ja 169–170.

²⁶⁶ Karhunen (1970), s. 116.

²⁶⁷ Karhunen (1970), s. 101–104; Siilasvuo (1940), s. 170; Keskiarja (2012), s. 232–233.

²⁶⁸ Karhunen (1970), s. 120.

Kuva 14: "Kiila pihdeissä" Raatteen tiellä 5.–7.1.1940.²⁶⁹

Hyökkäyksen lopputulos oli mykistävä. Puna-armeijan valiodivisioona oli käytännössä tuhattu. Raatteen tien taistelun vaiheet ovat kansainvälisesti tunnetuin suomalaisen sotataidon ja sotahistorian episodi. Operaatio on todiste, toki aikaansa ja olosuhteisiinsa sidottu, siitä miten alivoimainen osapuoli voi sotataidollisesti voittaa ylivoimaisen.

9. Divisioonan hyökkäyksen loistokkaimmat piirteet on erinomaisesti kuvattu Hjalmar Siilasvuon klassikkoteoksessa. Vaikka muistelmateoksilla on usein omat puutteensa, on divisioonan komentajan kirjaa kunnioittaminen tavasta, miten siinä kuvataan taktisen ja taisteluteknisen tason johtajien arkea taistelukentällä. Pasi Tuunainen tekee kattavassa tutkimuksessaan *Tahtojen taisto* puolestaan taktisen tason analyysin lisäksi oivallisen katsauksen myös 9. Divisioonan johtamistoimintaan.

Raatteen tien taistelu osoitti *olosuhteiden hyväksikäyttämisen* merkityksen. Jos joukko tuntee maaston ja on tottunut toimimaan vaikeissa olosuhteissa ja vihollinen ei, voi kyseessä olla voimanlähteeseen verrattavissa oleva vahvuus. Toinen merkille pantava, lähes kaikille hyökkäysosastoille ja niiden osille leimaa antava piirre oli *aktiivisuus*. Vaikka vastaisku löisikin tien taas auki ja jouduttaisiin väistymään metsään, niin takaisin palataan haavojen nuolemisen jälkeen. Sama toistettiin kaikkialla missä vastoinkäymisiä kohdattiin. Vaikka välillä jouduttiinkin ottamaan irti, osattiin tilanteen epäselvyydestäkin huolimatta jatkaa seuraavassa vaiheessa oikeaan suuntaan. Kaikki

²⁶⁹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1948, s. 233.

joukot tunsivat asetetun yhteisen tavoitteen. Tulpan tulee pitää, tien pitää olla poikki käsketyistä paikoista, välialueet puhdistetaan ja motit kuihdutetaan. Raatteen tien tuhoamistaisteluvaiheen operaatioideaa leimaa *yksinkertaisuus*.

9. Divisioonan yleishyökkäyksen valmistelut ja aloittaminen onnistuttiin *salaamaan* ja *yllätys* saavutettiin, mutta korkeintaan paikallisella tasolla. Yllätyksellä saavutettu välitön etu väljähtyi kuitenkin nopeasti, koska mitään shokkivaikutusta ei saatu aikaiseksi, eikä vihollinen lähtenyt pakenemaan. Yllätyksen tärkein saavutus, *aloitteen tempaaminen*, kuitenkin säilyi eikä siitä enää luovuttu. 44. Divisioona oli passivoitu ja 9. Divisioonan joukot hallitsivat metsää.

Raatteen tien hyökkäys, vaikkakin laaja-alaisena kokonaisen divisioonan operaationa, on hyvä esimerkki siitä, millaisena hyökkäyksen *hajautettu vaikutus* voi näyttäytyä. Joukko vaikutti usealla ”tuhoamisalueella”, ja niillä saatu vaikutus tuki naapurijoukkojen toimintaa ja liittyi oleellisesti komentajan määrittämään loppuasetelmaan.

Voimien vaikutuksen keskittäminen tehtiin ajallisesti, useassa eri suunnassa iskevien yksiköiden hyökkäyshetket koordinoitujen, ei kaikkia joukkoja yhteen paikkaan sumputtaen. Tätä yritettiin Suomussalmen kirkonkylässä, tosin pienemmässä mittakaavassa. Siellä aikaa kyllä oli, paikallisesti keskittäen voimaakin kohtuullisesti, mutta tilaa ei ollut riittävästi.

Raatteen tiellä *aika* toimi suomalaisten eduksi. 44. Divisioonan taistelukyky kuihtui olosuhteiden vuoksi koko ajan ja 9. Divisioonan valmistelut voitiin tehdä rauhassa.

Tähtien sota -elokuvien kaltaisesti voi todeta, että myös ”voima oli suomalaisten puolella”. 44. Divisioonan *voima* väheni, ei lisääntynyt, päinvastoin kuin 9. Divisioonalla, eikä 44. Divisioona voinut käyttää ylivoimaansa olosuhteiden vuoksi. 9. Divisioona käytti hyväkseen olosuhteita vähentääkseen puna-armeijan raskaiden aseiden tuliyli-voimaa pyrkien koko ajan lähitaisteluun. Ei vain yhtymän komentajia koskien, vaan myös pataljoonan komentajina ja komppanian päälliköinä Raatteen tiellä toimineiden upseereiden taistelukertomuksia lukiessa teksteistä myös huokuu, kuinka jokaisen sotilaankin mieltä hallitsi ymmärrys, että tilanne on täysin omissa käsissä. Tämä ei ollut ylimielisyyttä, koska kertomuksista huokuu myös myötätunto ja jopa sääli vastustajia kohtaan.

Raatteen tien voiton avaintekijä oli *tila*. Sekä 9. Divisioonalla että sen kaikilla alayksiköllä oli ruhtinaallisesti omalle toiminnalle edullista maastoa tehdä taisteluliikkeitä, väistyä tilapäisesti, hankkia suojaa ja lepoa ja palauttaa taistelukyky tappioita kärsineille yksiköille. Tätä mahdollisuutta ei 44. Divisioonalla ollut.

Lopuksi varoituksen sana. Raatteen tien taistelun kokemusten mekaaninen toistaminen taisteluosasto- ja komppaniatasolla voi pahimmillaan johtaa siihen, että taktikko hajottaa voimansa ja on kaikkialla heikko. Hajautettu taisteluliike ei saa hajottaa joukon voimaa. Mitä alemmasta organisaatiotasosta on kyse, sitä tärkeämpää on voimien vaikutuksen keskittäminen. Lyö nyrkillä, älä töki sormilla.

3.8.3. Sitova hyökkäys ja yksipuoleinen koukkaus

Lapin sodassa sodankäynti oli fyysisesti erittäin raskasta, mutta taktisesti ja taisteluteknisesti varsin yksinkertaista. Saksalaisjoukot viivyttivät teiden suunnissa liikkuvilla ja tulivoimaisilla osastoilla käyttäen voimakkaita sulutuksia. Koska tien suunnassa ei yleensä ollut mahdollista nopeasti ja vähin tappioin läpäistä sulutuksia ja lyödä niihin tukeutuvaa vahvuudeltaan tuntematonta saksalaisjoukkoa, päätyivät hyökkäävien suomalaisyksiköiden komentajat ja päälliköt tavallisesti sitomaan vihollisen tien suunnassa ja koukkaamaan joko vasemmalta tai oikealta.

Eversti Valter Nordgrenin komentama Jääkäriprikaati jatkoi lokakuun viimeisinä päivinä vuonna 1944 käytyjen Vuotson–Tankavaaran taisteluiden jälkeen etenemistä Sodankylän–Ivalon tietä pohjoiseen, kohti Tankavaaraa. Etummaisena tietä pitkin polkupyörillä edennyt Jääkäripataljoona 2 joutui kuitenkin heti aamuyöllä 1. marraskuuta pysähtymään havaittuaan Kaunispään tunturin rinteeseen ja tunturin laelle linnoittautuneiden saksalaisten asemat. JP 2 ryhmittyi rinteeseen puolustukseen ja Jääkäripataljoona 4 suunnattiin vasemman kautta tehtävään saarrostavaan hyökkäykseen. Koukkausta hidasti pimeys ja paikoin erittäin vaikeakulkuinen maasto. Yli kymmenen kilometrin mittainen liike päättyi kuitenkin poromiehen opastamana onnistuneesti tielle saksalaisten selustaan Alajoen sillan pohjoispuolella. 1. Komppaniasta lähetettiin ensin upseeripartio tielle ja pataljoona seurasi perässä.²⁷⁰

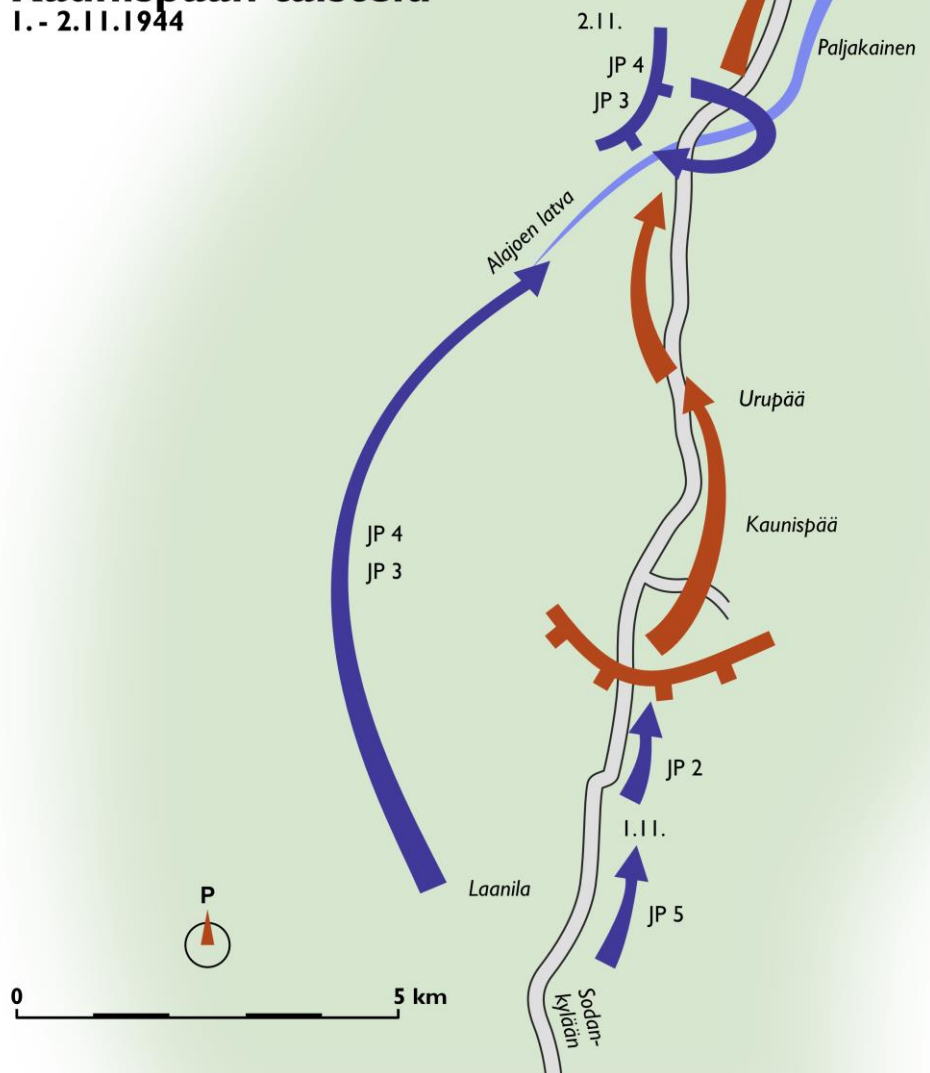
Tulikoksetus saksalaisjoukkoihin saatiin kello 12 ja tie saatiin katkaistua puoli tuntia myöhemmin. Tie murrustettiin kaadetuilla puilla ja 3. Komppania siirtyi hieman pohjoisemmaksi valmiina torjumaan mahdollisia apujoukkoja. Jääkäripataljoona 4:ää seurannut Jääkäripataljoona 3 saapui myös tielle JP 4:n ryhmitymisen eteläpuolelle. Sitten tapahtui jotakin odottamatonta. Noin tunti JP 3:n saapumisen jälkeen sen taistelijoita alkoi vetäytyä takaisin jängälle huutaen varoituksia koukkaavista saksalaisista. Molemmat pataljoonat vetäytyivät ja tie oli jälleen auki saksalaisille. Pataljoonat saatiin ryhmitettyä hieman kauemmas ja tie saatiin tulen alle, mutta tulen teho ei etäisyyden vuoksi riittänyt ja saksalaiset pääsivät vetäytymään pienin tappioin. Pataljoonat lähettivät vielä illalla pienempiä partioita iskemään vetäytyvien saksalaisyksiköiden sivustaan, mutta laihoiin tuloksin. Kun saksalaiset olivat vetäytyneet aamuyöllä 2.11., pääosa Jääkäriprikaatin joukoista palasi majoitusalueilleen Laanilan tasalle. Lepotauon jälkeen pidetyssä puhuttelussa kerrottiin, että prikaatin kotiuttaminen alkaa.²⁷¹

---

²⁷⁰ Lehti & Pihko (2002), s. 261–262.

²⁷¹ Lehti & Pihko (2002), s. 262–263

Kaunispään taistelu 1. - 2.11.1944

Kuva 15: Kaunispään taistelu 1.–2.11.1944.²⁷²

Kaunispään hyökkäys epäonnistui toimivaksi todetusta taktisesta liikkeestä ja lisävoiman syöttämisestä huolimatta. Saksalaisten pääjoukko sidottiin etelässä riittävin voimin, koukkauksen yllätys onnistui, saksalaisten toiminnanvapaus estettiin ja odottamattomaan varauduttiin murrosteella ja pohjoiseen suojaavalla yksiköllä. Sodan kitkaan kytkeytynyt inhimillinen tekijä pääsi yllättämään ja alijohtajien johtamisote kirposi, aivan kuten Viipurin menetyksessä 20.6.1944. Yksittäisen miehen tai ryhmän pelon ja väärän havainnon seurauksena toistetut huudot levittivät saarretuksi tulemisen pelon ja paniikin kahteen joukkoyksikköön ja mahdollisuus voittoon menetettiin.

²⁷² Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Lehti, T. Olavi & Esko Pihko: *Jääkärit eteen. Jääkäripataljoona 4:n (Hämeen Jääkäripataljoona) taistelut Vapaussodasta Lapin sotaan*. Raahen Kirjapaino Oy, Raahen 2002, s. 262.

3.8.4. Vastapuolten samanaikaiset koukkaukset

Eversti Y. A. Järvisen *Jatkosodan taistelut* -teoksessa kuvattu Jalkaväkirykmentti 29:n hyökkäys Hyrsylän valtaamiseksi heinäkuun viimeisenä sunnuntaina vuonna 1941 on hyvä esimerkki komppania–pataljoonatasoisen hyökkäyksestä, jossa yhtä yksikköä käytetään sitovaan ja suurempaa joukkoa noin 20 kilometrin pituiseen saarrostaavaan hyökkäykseen vihollisen selustaan sen pääjoukon tuhoamiseksi, yhteysreitit katkaistuksi ja reservien eristämiseksi. Järvinen kiteyttikin tämänkaltaisen hyökkäystaktiikan olleen sodan tässä vaiheessa doktriininomainen taisteluoppi: sitova hyökkäys rintamassa tehdään vähin voimin, koukkaus selustaan tapahtuu vahvoin voimin ja vihollisen apuvoimien tulo estetään. Hyökkäykseen liittyy sodankäynnin luonteeseen tyypillisesti kuuluva yllättävä kitkatekijä, minkä vuoksi Järvinen otsikoikin taistelun ”päällekkäiskoukkaukseksi”.²⁷³

Hyrsylä oli everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen komentaman vahvennetun rykmentin päätehtävän kannalta sivusuunnassa, mutta sen alueella oleva vihollinen oli lyötävä ja rykmentin sivustaan johtavat tiet pidettävä hallussa sivustauhkan eliminoinniseksi. Rykmentille alistettu divisioonan kevyt osasto oli jo suunnattu päätavoitetta, Yläjokea, kohti rykmentin päävoimien hyökkäysedellytysten luomiseksi ja II Pataljoona käsketty ensimmäiseksi hyökkääväksi pataljoonaksi. Susitaival päätti käyttää 25.7.1941 yhtä komppaniaa Hyrsylässä olevan vihollisen sitomiseksi, ei staattisesti puolustaen, vaan tykistön tukemana rajoitetuin tavoittein hyökäten. Rykmentin III Pataljoona teki pitkän koukkauksen, josta lähes 10 kilometriä pystyttiin etenemään tietä ja viitisen kilometriä polkua pitkin. ”Korpitaivalta”, joka kulutti jalkavaen taistelukykyä, jäi vain noin neljä kilometriä.²⁷⁴

Sodan kitka ja odottamaton, tuntematon tekijä uhkasi kuitenkin yllättää ja vesittää suunnitelman toteuttamisen. Juuri kun vahvennettu komppania oli aloittamaisillaan oman hyökkäyksensä, sen vasempaan sivustaan kohdistui osittain suon kautta kiertäneen vahvan vihollisjoukon hyökkäys. Puna-armeijan hyökkäysosaston arvioitiin olleen noin pataljoonan vahvuinen. Vahvennettu komppania onnistui torjumaan hyökkäyksen raskaassa taistelussa, taisteluvoimansa juuri ja juuri riittäessä. Vihollinen vielä uusi hyökkäyksensä, joka sekin onnistuttiin torjumaan.²⁷⁵

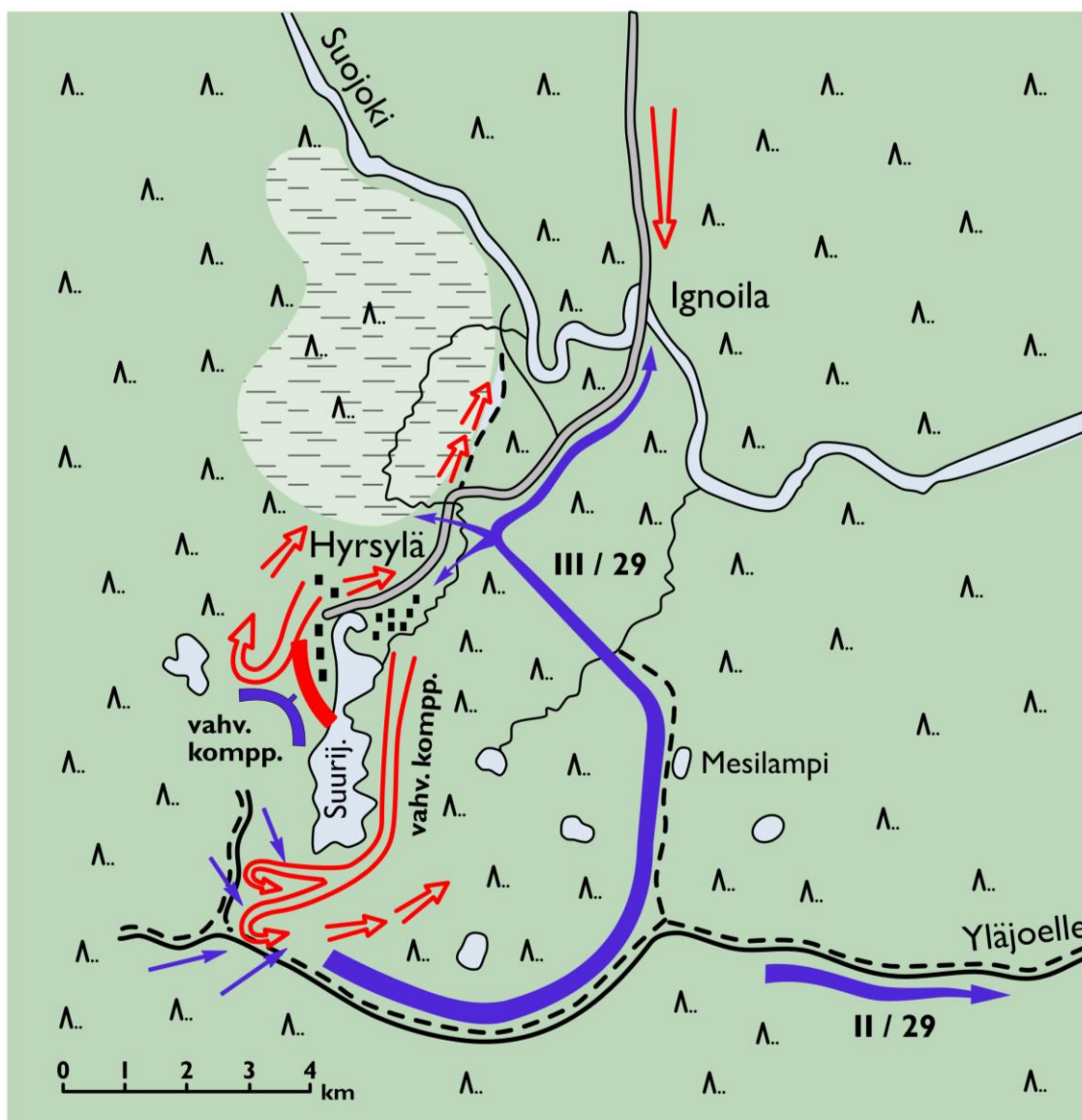
Osoituksena siitä, ettei myöskään puna-armeijan taktisia taitoja tule väheksyä, kävi ilmi, ettei Hyrsylän lounaispuolelle vihollisen sitomiseen asetetun suomalaiskomppanian yllättänyt hyökkäys ollut vain irrallinen isku. Vihollinen oli suunnannut vahvennetun komppanian Suurijärven itäpuolitse koukkaamaan suomalaisjoukkojen selustaan. Pahaksi onnekseen joukko törmäsi rykmentin tykistön tuliasemien ja huollon ryhmytykseen ja tuli tuhotuksi pari tuntia kestäneessä kiivaassa taistelussa.²⁷⁶

²⁷³ Järvinen (1950), s. 124, 127 ja 129.

²⁷⁴ Järvinen (1950), s. 125–127.

²⁷⁵ Järvinen (1950), s. 125–126 ja 129.

²⁷⁶ Järvinen (1950), s. 126–127.

Kuva 16: Päällekkäiskoukkaus Hyrsylässä.²⁷⁷

Susitaival oli vihollisen jälkimmäisen koukkauksen alkaessa suunnannut I Pataljoonan kohti taistelun ääniä ilmenneen uhkan torjumiseksi. Taistelu oli kuitenkin jo ohi, kun pataljoona saapui töpinään.²⁷⁸

Everstiluutnantti Susitaipaleen hyökkäyssuunnitelma oli *yksinkertainen*. Vaikka yksiköiden tehtävät olivat *suoraviivaisia*, suunnitelma sisälsi *epäsuoran vaikutuksen*, iskun vihollisen selustaan, ei suoraan sen taisteluvoimaa vastaan, sekä *yllätyksen*, jos koukkaus onnistuttaisiin tekemään *salassa*. Vihollisen aiheuttamasta yllätyksestä toivuttiin nopeasti. Pataljoonan koukkausta ei keskeytetty. Sitova yksikkö, vahvennettu komppania tykistön tukemana, muodosti voiman, joka oli vähintään 1/3 suhteessa hyök-

²⁷⁷ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapatumia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1950, s. 126.

²⁷⁸ Järvinen (1950), s. 127.

käävän vihollisen voimaan. Torjunnan onnistuminen ei kuitenkaan ollut pelkkää matematiikkaa, vaan sitkeyden ja vastoinkäymisestä nopean toipumisen ansiota.

Koukanneen pataljoonan aikaansaama yllätys, tien katkaiseminen, isku Hirsylään ryhmittyneen vihollisen selustaan ja pohjoisesta suuntautuvien apuvoimien torjunta rikkoivat vihollisen taistelujärjestyksen, minkä vaikutusta vielä lisäsi vihollisen toisenkin koukkauksen tuleminen torjutuksi. Koska ensimmäisestä koukkauksesta oli kulunut vain kolme tuntia, osasivat myös huollon ja tykistön *yksiköt varautua odottamattomaan*, pitäen *taisteluvalmiutensa* riittävän korkealla, ettei yllätys onnistunut. Myös rykmentin komentaja osoitti kykyä *odottamattomaan varautumiseen*, koska pystyi suunntaamaan yhden pataljoonan rykmentin päätavoitteeseen nähden sivusuunnassa ilmenneen uhkan torjumiseksi. Paavo Susitaival tunnetaan lisäksi erittäin *aktiivisena* ja *hyökkäyksellisenä* rintamakomentajana, joka uskalsi vaatia samaa myös alijohtajiltaan ja rykmenttinsä sotilailta²⁷⁹.

3.8.5. Hyökkäys väijyksistä

Everstiluutnantti Wolf Halstin komentama Taisteluosasto Halsti (Jalkaväkirykmentti 11 [-I Pataljoona] + Erillinen Pataljoona 13) oli 15. lokakuuta 1944 etenemässä kohti Rovaniemen kauppala. Halsti oli itse II Pataljoonan mukana lähestyen kauppala lounaasta maantietä pitkin. Saksalaiset olivat kuitenkin ryhmittyneet valmisteltuun puolustukseen maantien suunnassa, joten Halsti päätti toteuttaa jo tavaksi tulleen yksipuoleisen saarroituksen sitovan ryhmytyksen kera. Yksi vahvennettu komppania jäi suojaamaan maantielle ja loput pataljoonasta marssi pimeässä pohjoiseen kohti rautatietä, jotta loppuosuus koukkauksesta tapahtuisi helppokulkuista rautatiepenkkaa pitkin ja pataljoona pääsisi hyökkäämään ilman raskasta marssia takanaan.²⁸⁰

Halsti antoi käskyt taisteluosaston muille joukkoyksiköille, III Pataljoonalle sekä Erillinen Pataljoona 13:lle, seurata perässä lännestä rautatietä pitkin. I Pataljoona oli noin vuorokauden marssietäisyyden päässä, eikä olisi käytettävissä ajoissa. II Pataljoonan saapuessa näköetäisyyden päähän kauppalasta saksalaisten todettiin olevan hävittämässä Rovaniemeä. Halstin joukot kohtasivat pian rautatien suunnassa saksalaisjoukkojen voimakkaan ryhmytyksen, eikä Rovaniemen valtaaminen myöskään koukkaussuunnitelman mukaisesti ollut enää mahdollista.²⁸¹

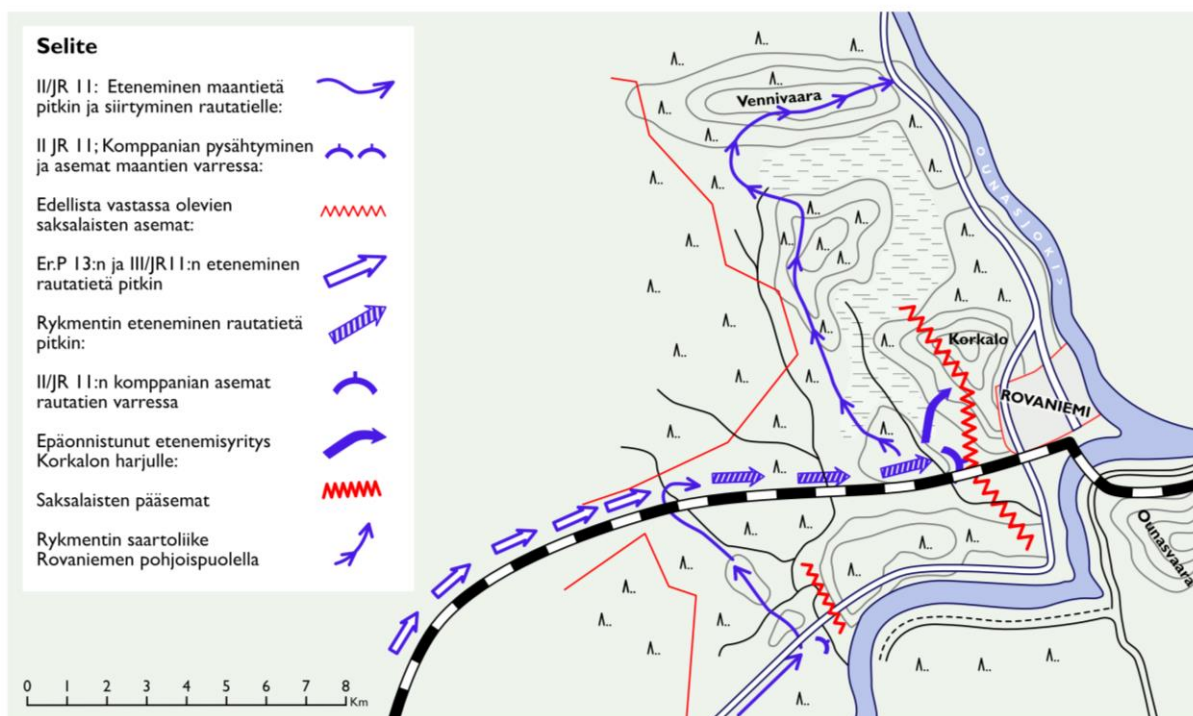
²⁷⁹ Ks. esim. Niinistö, L. J.: *Paavo Susitaival 1896–1993. Aktivismi elämänsänteena* (diss.). Bibliotheca Historica 29. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tampere 1998; Susitaival, Paavo: *Ryhmä Susi talvisodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1973; Susitaival, Paavo: *Rykmentti taistelee. Jalkaväkirykmentti 29 vuosina 1941–42*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Kokkola 1948.

²⁸⁰ Halsti, Wolf H.: *Lapin sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1972, s. 216 ja 212–230

²⁸¹ Halsti (1972), s. 216 ja 222–230.

Halstin mielessä alkoi jo tässä vaiheessa muodostua ajatus laajemmalla kaarella toteutettavasta saarrostavasta hyökkäyksestä, mutta halu pelastaa Rovaniemestä mitä vielä pelastettavissa oli, vaikutti seuraavaan taisteluliikkeeseen päätymiseen. Hän vaihtoi kärkipataljoonaksi Er.P 13:n ja nyt tarkoituksena oli edetä Rovaniemen länsi- ja luoteispuolella sijaitsevan Korkalovaaran kautta kauppalan pohjoispäähän. Halsti eteni tappioiden vuoksi noin komppanian vahvuiseksi kutistuneen II Pataljoonan kärjessä komento-osiensa kera Er.P 13:n perässä. Kärkipataljoona kohtasi vaaran lakea lähestyessään voimakasta konetuliaseiden tulitusta. Saksalaiset olettivat käynnissä olevan laajemman ylityksen ja koko Rovaniemen länsipuolisen maaston mitalta käynnistyi ”nikkelivarmistus” sekä valopistoolien ammusten kaarien rintama. Kyseessä oli saksalaisten operaatio *Birkeen* liittyvä voimakas puolustuslinja *Ringwall*. Halsti sai nyt lopullisen varmistuksen operaatioidealleen pitemmästä saartavasta hyökkäyksestä kauppalan pohjoispuolelle.²⁸²

Kuva 17: Taisteluosasto Halstin Rovaniemen valtaamiseksi toteuttamat taisteluliikkeet.²⁸³

Halstin lopullinen saartava taisteluliike suojattiin sekä maantien että rautatien suunnissa yksillä vahvennetuilla komppanioilla. Hänen suunnitelmaansa sisältyi vahventaa rautatien suunnan varmistusta sinne aikanaan saapuvalla I Pataljoonalla. Se ei pitkää marssista väsyneenä olisi laajassa kaartoliikkeessä käytettävissä, mutta huoltaes- saan ja levätessäänkin olisi kuitenkin vahventamassa sitovaa yksikköä. Kun JR 11:n huolto olisi saapunut alueelle, pataljoona ottaisi kantoonsa yhteensä noin kahdeksan tonnia ampumatarvikkeita, toisi ne taisteluosaston pääosien koukkausreittiä seuraten

²⁸² Halsti (1972), s. 226–228.

²⁸³ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Halsti, Wolf H.: *Lapin sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1972, s. 216.

täydennykseksi ja hakisi vielä toisen samansuuruisen materiaalmäärän. Halsti oli toiminut talvisodassa divisioonan huoltopäällikkönä ja tiesi jatkosodankin kokemuksiensa perusteella, kuinka paljon ampumatarvikkeita jalkaväkirykmentin kiivaissa taisteluissa kuluu. Täydennystarve oli jatkuva. Halsti sai kuitenkin kirjalliset moitteet omavaltaisuudesta Erillinen Pataljoona 13:n käyttöön otosta ja tämän seurauksena I Pataljoona otettiin Halstilta divisioonan käyttöön.²⁸⁴

Taisteluosasto Halsti lähti saarroksien aamulla 16. lokakuuta kello 6.30 kärjessä III Pataljoona, sitten II Pataljoonan jäänteet ja viimeiseksi Er.P 13. Etenemisreitti suunnattiin mahdollisimman peitteisen maaston kautta ja riittävän etäältä, noin kolmen kilometrin etäisyydellä, idässä olevaan saksalaisryhmitykseen. Avoimien soiden ylittämistä ei kuitenkaan voitu välttää. Taisteluosasto eteni aina 50 minuuttia ja piti taukoa 10 minuuttia vaihtaen kärkijoukkuetta tunnin välein. Komentaja oli koko ajan kärkijoukkueen mukana. Taisteluosasto saavutti kiintopisteeksi valitun Vennivaaran ja pysähtyi vaaran laelle noin kahden kilometrin etäisyydelle Rovaniemeltä Kittilään menevästä tiestä ja piti puolen tunnin ruokailutauon.²⁸⁵

Tauon jälkeen taisteluosasto jatkoi vielä kilometrin verran, kunnes sai näköyhteyden Ounasjokeen. Tällä tasalla, noin kilometrin päässä tiestä, kuultiin myös tien suunnalta kantautuvat kolonnien liikenteen äänet ja etuoikealta tykistö patterin laukaukset. Saksalaiset olivat jättämässä Rovaniemen, kuten Halsti oli arvioinut. Komentajan taisteluideana oli suunnata III Pataljoona oikealle ja yhdellä Er.P 13:n komppaniolla vahvennetut II Pataljoonan jäänteet vasemmalle. Jälkimmäisen tehtävänä oli katkaista tie ja ryhmittä puolustukseen estäen apujoukkojen saapuminen pohjoisesta. III Pataljoonan tuli katkaista tie ja jatkaa hyökkäystä etelään. Er.P 13:n loppuosa seuraisi III Pataljoonan jäljessä kohti tietä.²⁸⁶

Hyökkäyksen ajoittaminen näyttäytyi Halstin päätöksenteossa merkittävänä tekijänä. ”Nyt jouduin aprikoimaan hyökkäyshetkeä. Aloittaisinko käymällä tiellä marssivan rivistön kimppeun vai antaisinko sen mennä obi jolloin ilmeisesti pääsisin huomaamatta tielle, voisin katkaista sen, ehkäpä rauhassa edetä johonkin sopivaan asemaankin? Siten säästäisin ennen kaikkea vähäiä ampumatarvikkeitamme varsinaiseen taisteluun. Mutta taistelu ei ollutkaan minulle pääasia vaan Rovaniemi. Sen pelastamiseksi oli ennen kaikkea saksalaisia häytyttävä, sotkettava heidän irtaantumislaskelmansa, lyötävä sumua silmille suuren metelin ja ehkä myös suurten sanojen avulla. Tähän kelpasi kolonnan hajoittaminen erityisen hyvin, sillä siinä oli rajoitettuinakin voimin ja välinein aikaansaataavissa suuri sekamelska. Siksi päälle vain, valitit pöytäsi heti alussa. Varmemmaksi vakuudeksi annoin III/JR 11:n komentajan apulaiselle lyhyen kirjeen joka hänen oli lykättävä ensimmäisen kouraan ja annettava määräys viedä se kauppalan. Siinä ubattiin saksalaisia tuholla ja kuolemalla elleivät he heti keskeyttäneet Rovaniemen hävitystä ja antautuneet.”²⁸⁷

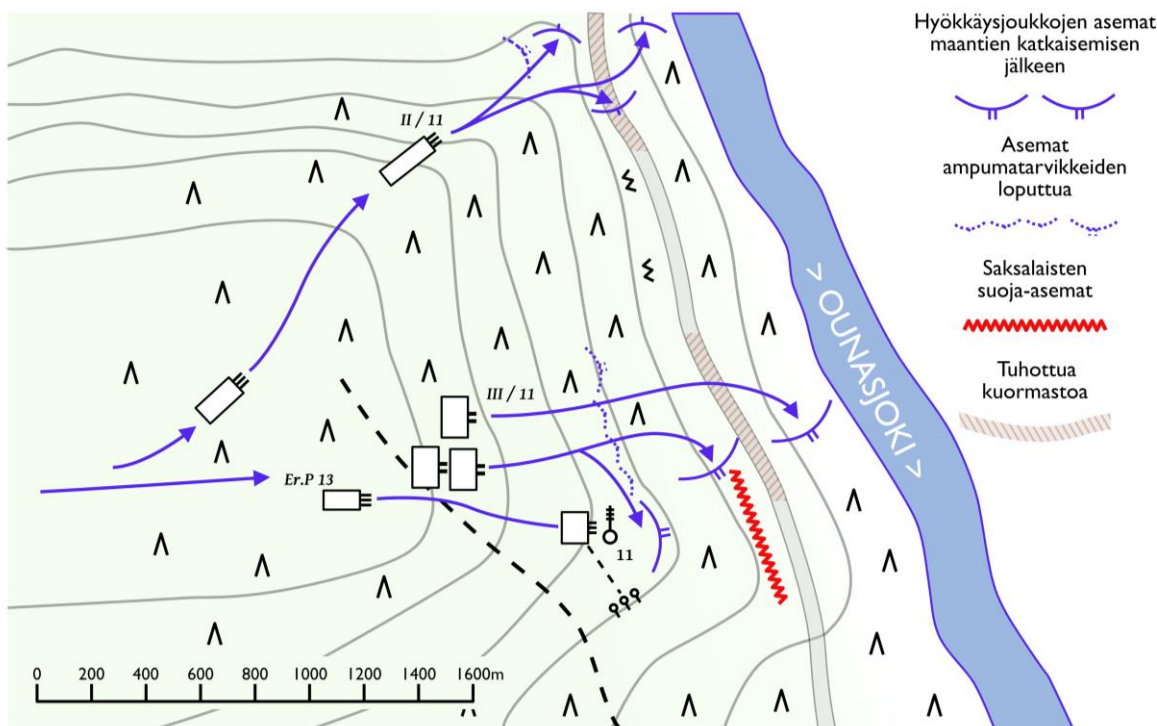
²⁸⁴ Halsti (1972), s. 230.

²⁸⁵ Halsti (1972), s. 232–233.

²⁸⁶ Halsti (1972), s. 234.

²⁸⁷ Halsti (1972), s. 234.

Taisteluosaston ensimmäisen portaan kaksi pataljoonaa ilmestyivät Kittilän tielle lähes yhtäaikaisesti kello 16:n tienoilla. Hyökkäävien pataljoonien edessä oli yhteensä kolmesta neljään kilometriä pitkä hevosajoneuvokolonna, jota oli ohittamassa autokolonna. Raju tulitus aloitettiin tietä lähestyessä. Tien varteen oli kuitenkin kaivettu tuliasemia irtautumisen suojaksi, jopa tykkiasemia, ja ne oli miehitetty. Kiivaan tulitaistelun aikana tie onnistuttiin katkaisemaan ensin tulella, jolloin Rovaniemeltä saapuneet seuraavat marssiosastot pyrkivät kiertämään ruuhkautuneen väijytysalueen. Osa III Pataljoonan yksiköistä ylitti tien ja ryhmittyi suunnitelman mukaisesti rintamasuunta etelään.²⁸⁸

Kuva 18: Taisteluosasto Halstin hyökkäys väijyksistä Kittilän tielle.²⁸⁹

Pohjoisessa yhdellä komppanialla vahvennettu II Pataljoona, yhteensä kuitenkin vain kahden komppanian vahvuisena, katkaisi tien ja ryhmittyi suunnitelman mukaisesti torjuntasuuntana pohjoinen. Pataljoonan komentajalla kapteeni Palatsilla oli merkittävä rooli onnistumisessa. Hän tempasi omalla esimerkillään joukot reippaaseen hyökkäykseen, joka karkotti tiellä edenneet saksalaissotilaat. Tien katkaisukohtaan jäi runsaasti sotasaalista. Puolustukselle saksalaisten mahdollisia vastaiskuja vastaan sopiva maastonkohta oli löytynyt muutama sata metriä katkaisukohdan pohjoispuolelta. Saksalaishyökkäys ei tullutkaan pohjoisesta vaan etelästä, III Pataljoonan taistelualueelta. Se torjuttiin ja pataljoonan selusta suojattiin sijoittamalla osa joukoista rin-

²⁸⁸ Halsti (1972), s. 236–237.

²⁸⁹ Piirros: Nikolai Ylirotu. Esikuvana piirros teoksessa Halsti, Wolf H.: *Lapin sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1972, s. 235.

tamasuunta etelään. Yhteyttä III Pataljoonaan yritettiin muodostaa, mutta partiot törmäsivät välialueella voimakkaaseen saksalaisryhmytykseen.²⁹⁰

Muitakin yllätyksiä tapahtui. III Pataljoonan 7. Komppanian oikea siipi osui pahaksi onnekseen saksalaisten etukäteen valmistelemien suoja-asemien pohjoiseen siipeen, jolloin lähietäisyydeltä konetuliasein tapahtunut saksalaisten tulenavaus johti yllätyksen ja raskaiden tappioiden seurauksena pakokauhuun. Komppania pakeni, mutta sen päällikkö sai joukon nopeasti kiinni ja palautetuksi asemiin maantien varteen. Komppanioiden välille hyökkäysryhmytyksessä oli jätetty aukot, joten pakokauhu oli sen ansiosta pysähtynyt, leviämättä naapuriryhmytykseen, ”*kuin kulo palokujaan*”, kuvaili Halsti tapahtumia.²⁹¹

Erillinen Pataljoona 13 ryhmitettiin pienen viiveen jälkeen III Pataljoonan oikealle puolelle tien suuntaisesti. Kun tulitaistelu III Pataljoonan kohdalla oli kiihtynyt kello 18:n aikaan saksalaisten murtautumisyhteyden yhteydessä toistamiseen kiivaaksi, Halsti käski, että ampumatarvikkeita on käytettävä säästeliäästi. II Pataljoonan lähetti toi komentajaltaan viestin, jossa tilannetietojen lisäksi pyydettiin ampumatarviketäydennystä, koska patruunat alkoivat huveta myös pohjoisessa. Iltakahdeksalta taistelu III Pataljoonan kohdalla tihentyi kolmannen kerran saksalaisten pyrkiessä voimakkaalla hyökkäyksellä pohjoiseen. III Pataljoonan ampumatarvikkeet loppuivat ja sen komppaniat irtautuivat asemistaan maantien länsipuolelle. Saksalaiset pääsivät katkaisukohdan läpi kohti pohjoista.²⁹²

Halsti ei halunnut käyttää tien uuteen katkaisuyhteyteen Er.P 13:a, joka sekin oli jo käyttänyt paljon ampumatarvikkeitaan, koska sen taisteluvoima ei riittäisi pitkään tulitaisteluun. Iltayhdeksän aikaan saapui ensimmäinen täydennys, mutta siinä oli pyydetyn 400 kantajan sijaan vain parikymmentä miestä ja useissa pöntöissä kanneltun valmiin muonan lisäksi vain muutama puulaatikko patruunoita. Halsti käski kantajien johtajaa odottamaan. Hän piti nopean neuvonpidon alijohtajiensa kanssa ampumatarvikkeiden jakamisesta eri yksiköille ja laati lyhyen tilanneilmoituksen divisioonalle painottaen taistelun ilmeistä lopputulosta, ellei täydennyksiä saataisi. Kommentopaikalleen palattuaan hän sai todeta kantajaosaston lähteneen paluumatkalle ilman lupaa. Upseeripartion lähettäminen kantajien perään oli hetken harkinnassa, mutta pitkien marssien ja jatkuvien taisteluiden väsyttämiä upseereita ei lopulta lähetetty.²⁹³

III Pataljoona oli ryhmittynyt tien länsipuolella ja pyrki partiotiedustelulla selvittämään, olisiko tien katkaisuun mahdollisuuksia. Pataljoonan ryhmitysalueen etupuolella saksalaisten todettiin kaikkialla olevan noin 300–400 metriä tien länsipuolella. Ne käyttivät voimakasta tulta heti kun havaitsivat suomalaisia. Tietä ei ollut mahdollista katkaista eikä edes saada tulen alle. Halsti ennakoi saksalaisten yrittävän yöllä

---

²⁹⁰ Halsti (1972), s. 239–240.

²⁹¹ Halsti (1972), s. 237–238.

²⁹² Halsti (1972), s. 239–240.

²⁹³ Halsti (1972), s. 240–242.

hyökkäystä II Pataljoonaa vastaan. Hän suunnitteli uuden hyökkäyksen, joka ajoitettiin samaan vaiheeseen. Erillinen Pataljoona 13 hyökkäsi tielle ja III Pataljoona yhtyi iskuun. Joukot ampuisivat patruunansa loppuun aiheuttaen niin paljon häiriötä kuin mahdollista ja vetäytyivät sitten taas takaisin.²⁹⁴

Pitkä odotus alkoi korjata satoaan myös päällystössä. Kovat rasitukset, märät varusteet, kylmyys ja huono muonitus olivat rasittaneet komentajistoa ja päälliköitä voimakkaasti. Yksi heistä menetti liikuntakykynsä noidannuolen seurauksena. Halstinkin kävely alkoi olla kivuliasta märissä jalkineissa haavautuneiden jalkaterien vuoksi. Hypotermiaa ennakoivat rajut puistatukset ja puhekyvyn menetys saatiin taisteluosaston komentajalta ja johto-osilta vain tilapäisesti poistettua viinarypyillä. Yhden pullon apu loppui nopeasti.²⁹⁵

Puolenyön jälkeen pohjoisesta II Pataljoonan suunnalta kuului sarja teräviä räjähdyksiä ja muutamia konetuliaseiden sarjoja. Yhteenotto kesti vain muutamia minutteja. Puolenyön ja lokakuun 17. päivän aamuyönä kello kahden välillä III Pataljoonan edestä kuului raskaiden moottoriajoneuvojen ääniä, jotka päättyivät niin, että otaksuttiin ajoneuvojen pysähtyneen. Sitten kuului moottoreiden käynnistämisen ääniä ja autot lähtivät taas liikkeelle. Halstin joukkojen tila alkoi kahden aikaan olla jo niin huono, että hän antoi luvan nuotioiden sytyttämiseen ja vaatteiden kuivattamiseen.²⁹⁶

Kello neljän aikaan kuului III Pataljoonan edestä vielä laukauksia. Nuotiot sammutettiin kello 4.30 ja joukot ryhmittäytyivät hyökkäykseen. Etenemisen alettua saatiin ilmoitus, että saksalaiset olivat irtautumassa III Pataljoonan edessä. Halsti antoi käskyn seurata irtautujia. Kun tielle päästiin, saatiin selitys raskaiden ajoneuvojen liikenteelle. Tuhotusta kolonnasta oli jäänyt paikalleen vain kaatuneita hevosia ja käytettyjä sidetarpeita. Kaikki muu oli evakuoitu.²⁹⁷

II Pataljoonan suunnasta kuultu kahakka sai aamulla selityksensä. Kun saksalaispaine etelän suunnasta oli lisääntynyt 16. lokakuuta illalla kello 21:n tienoilla, kapteeni Paltsi jätti pohjoiseen vain heikon varmistuksen ja ryhmitti pääosan joukoistaan etelää kohti. Saksalaiset olivat myöhemmin yön pimeydessä edenneet lähietäisyydelle, ampuneet usean panssarinkauhun yhteislaukauksen ja sen jälkeen jyränneet konetuliaseiden silmittömällä tulituksella ja rajulla rynnäköllä kahden viimeisillä ampumatarvikkeillaan taistelleen väsyneen komppanian läpi. Suomalaiset väistyivät metsään ja saksalaisten kolonna pääsi esteettä pohjoiseen.²⁹⁸

Kun Halsti joukkoineen sai siirtyä Rovaniemelle, he havaitsivat, että kauppalan pohjoisosan rakennukset olivat suurelta osin säästyneet. Jotain hyötyä Halsti siksi arveli taisteluosaston taistelusta olleen. Rovaniemen koko rakennuskannasta 90 prosenttia

---

²⁹⁴ Halsti (1972), s. 242–243.

²⁹⁵ Halsti (1972), s. 244.

²⁹⁶ Halsti (1972), s. 246–247.

²⁹⁷ Halsti (1972), s. 246.

²⁹⁸ Halsti (1972), s. 247.

oli kuitenkin tuhottu. Tst.Os. Halsti ei kuitenkaan ollut ainoa Rovaniemen operaation joukko. Ryhmä Lagus oli edennyt kauppalan laitamille Ranuan suunnasta jo 14. lokakuuta kokien vastaavanlaisia koettelemuksia kuin Ryhmä Pajarin kärjessä hyökännyt Taisteluosasto Halsti. Kun Wolf Halsti oli saanut Rovaniemellä hetken lämmiteltyä ja hieman syötyäkin, hänelle ilmoitettiin Pajarin ajaneen rakennuksen pihaan. Halsti ontui ulos, ilmoitti kenraalille joukkojensa saaneen saksalaiset saarroksiin, mutta saarrostuksen purkautuneen ampumatarvikkeiden loppumisen vuoksi. ”*Vastaukseksi sain ylitseni luultavasti pahimman moitteiden ryöpyn mikä osakseni on milloinkaan tullut.*” Pajari syytti Halstia Er.P 13:n ”takavarikoimisesta”, tilanneilmoitusten antamisen laiminlyömisestä ja, mikä Halstin mielestä oli pahinta, saksalaisten karuun päästämisestä.²⁹⁹

Jos lukija haluaa tämän tai muiden taisteluesimerkkien, tai yleensäkin sotahistorian suhteen, perehtyä mahdollisesti esitettyihin syytöksiin, selityksiin tai etsiä ”syyllisiä”, tulee perehtyä monipuolisesti kyseisestä taistelusta kertovaan lähteistöön, ei vain esimerkiksi jonkin komentajan muistelmiin, joilla on taipumus kertoa tapahtumat tendenssimaisesti. Tässä yhteydessä Halstin teosta on käytetty hyödyksi, koska siinä komentaja itse kuvaa monivaiheisen taistelun, tekemänsä taktiset ratkaisut perusteluineen ja kokemansa vastoinkäymiset – mutta toki omasta näkökulmastaan. Taisteluosasto Halstin hyökkäys on erinomainen esimerkki useiden taktiikkaan kuuluvien ilmiöiden havainnollistamiseksi.

Niin everstiluutnantti Wolf Halstin, hänen esimiehensä kenraalimajuri Aaro Pajarin ja koko Lapin Ryhmän komentajan kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuon yhteisenä tavoitteena oli Rovaniemen valtaaminen mahdollisimman nopeasti, jotta kaupala säästyisi saksalaisen hävitykseltä. Hyökkäykseltä edellytettiin ripeyttä. Sitä Halsti tavoitteli Rovaniemeltä lounaaseen johtavan maantien suunnassa edetessään saksalaisryhmitykseen törmättyään. Hän jatkoi etenemistä nopean liikkeen mahdollistavaa reittiä rautatien suunnassa ja suuntasi lyhyellä kaarella kaksi ensimmäistä yksipuoleista saarrostushyökkäystä. Aika oli merkittävä taktisen päätöksenteon taustalla oleva tekijä. Valitut suoraviivaiset ja yksinkertaiset ratkaisut osoittautuivat toteuttamiskelvottomiksi vihollisen varauduttua odottamattomaan melkein pä kaikkialla. Mahdollisuutta yllätykseen ei aluksi tuntunut löytyvän. Myöhemminkin vihollinen yllätti omat joukkomme muun muassa Korkalovaaran laajalla ryhmityksellä ja perusteellisilla puolustusvalmisteluilla.

Kittilän tien katkaisemiseksi tehty taisteluliike oli suunniteltu oivallisesti. Vaikka aikaa kului, tilaa hyödynnettiin suuntaamalla reitti riittävän kaukaa viholliseen nähden, jotta ei paljastuttu ja menetetty mahdollisuutta yllätykseen. Olosuhteita käytettiin hyväksi hyödyntäen suojaista maastoa. Voimaa oli varattu niin paljon kuin oli mahdollista ja vahvennettu tappioiden vuoksi heikoksi kuihtunutta pataljoonaa. Kolmatta joukkoyksikköä ei sidottu aluksi kumpaankaan suuntaan, joten se oli käytössä yllättävien tilanteiden varalta.

---

²⁹⁹ Halsti (1972), s. 249.

Vaikka Taisteluosasto Halstin hyökkäys Kittilän tielle onnistuttiin salaamaan ja sen alkaminen oli yllätys saksalaisille, ei shokkivaikutukseen päästy. Saksalaiset olivat sielläkin varautuneet odottamattomaan, tai oikeammin odotettuun, koska tiesivät laajojenkin saarrostavien hyökkäysten ja teiden katkaisujen kuuluvan suomalaistaktiikkaan. Saksalaisjoukkojen komentajat ja päälliköt olivat ylläpitäneet joukoissaan korkeata taisteluvälineitä alkaneesta vetäytymisestä huolimatta. Vetäytymisreitien varrelle rakennetut suojausasemat olivat työläästi rakentaa, ja olihan mahdollista, että ne olisivat lopulta turhia. Silti ne oli valmisteltu.

Vaikka Halstin joukot katkaisivat tien kahdella eri tasalla, oli suomalaisvoimien vaikutus keskitetty ajallisesti, joten kummasta tahansa hyökkäyksestä selvinnyt ja väärään suuntaan paennut vihollinen olisi joutunut toistamiseen tuleen. Tie oli poikki kahdessa paikassa ja molempiin suuntiin. Odottamattomaan varauduttiin suojaamalla myös oma selusta saksalaisyllätysten varalta.

Sotaan kuuluva kitka kuitenkin näyttäytyi jälleen kerran inhimillisen tekijän muodossa. Aiheeton pelko ja väärät havainnot johtivat tässäkin tapauksessa paniikkiin ja irtautumiseen, aivan kuten Viipurissa ja Kaunispäässä. Nyt johtaja pääsi tuoreeltaan pysäyttämään karanteenin joukkonsa ja aukko ryhmityksessä saatiin täytettyä.

Komentaja oli valmistautunut voiman lisäämiseen varaamalla lähelleen reservin kaltaiseen käyttöajatukseseen tarkoitettua joukkoyksikön. Koko saarrostushyökkäyksen akilleenkantapääksi muodostui ampumatarviketäydennyksien puuttuminen. Halsti oli laskenut saarrostavan ryhmityksensä taistelunkestävyyden rykmenttinsä I Pataljoonan kantoavun varaan. I Pataljoonan oli määrä tuoda kahdessa vaiheessa yhteensä 16 tonnia ampumatarvikkeita. Näpättyksenä luvattomasta yhden joukkoyksikön ”takavarikoimisesta” Halstilta otettiin pois hänen oma I Pataljoonansa, joten pohja hyökkäyksen onnistumiselle menetettiin. Halsti otti riskin aloittamalla kuitenkin suunnitteleman hyökkäyksen. Korvaava ratkaisu täydennysten saamiseksi, 400 kantajan apu, supistui vain parinkymmenen miehen sapuskasaattueeksi, joka ei ollut ymmärtänyt ottaa mukaan kuin muutaman patruunalaatikon. Huollon johto ei ollut toiminnut taisteluosaston komentajan tahdon mukaisesti. Lisää sodan kitkaa kohdattiin, kun kantajaosasto vielä haihtui luvatta taisteluosaston komentopaikalta.

Kuten edellä todettiin, taisteluosaston liike onnistui oivallisesti, mutta tuli osoittautui riittämättömäksi täydennysten puuttuessa. Halstin taistelukertomuksesta ei selviä, käytettiinkö pataljoonien kevyitä kranaatinheitinjoukkueita hyökkäyksissä. Rykmentin raskas kranaatinheitinkomppania ja panssarintorjuntatykkikomppania saapuivat niin myöhään, etteivät ne ehtineet tukemaan edes Korkalovaaran yritystä. Kittilän tien katkaisuun ne eivät olisi voineet lähteä tiettömän taipaleen vuoksi. Raskaiden heitinten kantama ei olisi taisteluosaston huollon tasalta riittänyt edes eteläisemmän tien katkaisukohdan taistelujen tukemiseen.

Komentajalla vaikuttaa olleen tiukka ote taisteluosastonsa johtamisesta eikä pataljoonienkaan komentajien toiminta anna aihetta jälkiviisaudelle. On kuitenkin aina muistettava muistelmien taipumuksesta olla subjektiivisia kirjoittajansa ratkaisuja kohtaan.

Halsti kuitenkin tunnetaan komentajana, joka oli aktiivinen, tiukka ja vaativa. Siksi hän kokikin Pajarin kovan arvostelun erityisen viiltävänä. Halstin omanarvontunto ilmeni jo siinä vaiheessa, kun hän menetti I Pataljoonansa ja mahdollisuudet koukkauksen huoltoon katosivat. Hän ei nähnyt enää vaivan arvoiseksi selitellä komentajalleen vaikutusta, mikä ampumatarviketäydennysten kantamiseen varatun pataljoonan menettämällä olisi.

3.8.6. Mitä ei pidä tehdä ja mitä kannattaa muistaa

Edellä esitettyjen taisteluesimerkkien tarkoituksena ei ole ollut ”juurruttaa” taktikkojen mieliin mekaanisia kaavoja tai toimenpideluetteloita, mitä kaikkia taktiikkaan kuuluvia seikkoja ”on pakko ja aina” huomioitava. Toiveena on, että taktikko – kulloinkin käytössä olevasta taktisen suunnittelun prosessityökalusta huolimatta – tehtävänäerittelyä tehdessään, tilannetta arvioidessaan, toimintamahdollisuuksia punnitessaan, vaihtoehtoja vertaillen ja päätöstä tehdessään – osaa laskelmoida mielessään, mitä mahdollisuuksia on tarjoutumassa, mitä vahvuuksia aiottu toiminta sisältää ja myös mitä on kenties jäänyt huomioimatta tai loppuun asti miettimättä. Ja ennen kaikkea toiveena on, että taktikko osaa päättää nopeasti ja muuttaa joukkonsa toimintaa tilanteen muutosten asettamien vaatimusten mukaisesti, koska tilanne muuttuu heti ensimmäisten laukausten ampumisen jälkeen. Tätä on taktinen taito.

4. TAKTIIKAN OPISKELUSTA

Marko Palokangas

”**T**äytyy käydä pirusti kouluja, että uskaltaa tehdä yksinkertaisia päätöksiä.” Näin totesi sotien aikainen päämajoituspäällikö, kenraaliluutnantti Aksel Fredrik Airo. Hänen sanomaansa kiteytyy taktiikan opiskelun ydin. Taktiikka – täysin uudenlainen tai vallankumouksellinen – ei koskaan synny tyhjästä, vaan taustalla on aina nähtävissä pitkä kehitys ja monisäikeinen eri tekijöihin sidoksissa oleva muutos. Operaatiotaito ja taktiikka muodostavat paitsi kansallisen puolustuksen perustan, myös kokoavan tieteenalan.

Operaatiotaidon ja taktiikan ymmärrys, osaaminen ja niiden soveltaminen käytäntöön ovat hyvän sotilasoperaation perusedellytyksiä. Usein kuulee sanottavan, että ”taktiikassa ei ole oikeaa tai väärää ratkaisua”. Tämä ei pidä paikkaansa, sillä sodissa tehdyt taktiset virheet on aina maksettu ihmishengillä, sotilaiden tai jopa siviiliväestön verellä. Siksi on tärkeää ymmärtää, että taktinen osaaminen vaatii opiskelua, oppimista, käytännön harjoittelua ja pitkää kokemusta. Kaikki alkaa kuitenkin taktiikan opiskelusta ja perusteiden oppimisesta.

4.1. Taktiikan opiskelumenetelmistä

Taktiikkaa voi opiskella ja oppia monin eri tavoin ja nykyaikana melkoisen monimuotoisesti. Sama koskee opetusmenetelmiä. Yleisin tapa oppia taktiikkaa on perehtyä alan kirjallisuuteen, kuten esimerkiksi maineikkaiden sotateoreetikkojen pohdintoihin taktiikasta. Lukeminen on taktiikan syvimmän olemuksen sekä perusteiden kannalta oleellista, sillä pelkästään eri taistelulajien taktiset piirteet eivät ole omaksuttavissa vain kuuntelemalla tai katselemalla. Lukeminen edellyttää myös asian omaksumista ja laaja-alaisen kokonaisuuden yhdistämistä, jotka taas vaativat ajattelua. Taktinen osaaminen voidaan kiteyttää kyvyksi soveltaa taktiikassa tarvittavia tietoja ja taitoja käytäntöön. Kuten edellisessä luvussa todettiin, taktiseen osaamiseen vaikuttavat myös yksilön oma kyky taktiseen ajatteluun sekä henkilökohtaiset ominaisuudet ja taidot soveltaa teorioita käytäntöön tilanteenmukaisesti ja tarkoituksemukaisella tavalla.

Taktinen osaaminen ja sen kehittäminen edellyttävät entistä laajempia tietoja ja niihin perustuvaa syvällisempää ymmärrystä. Taktista osaamista voidaan kehittää vain kunkin hallussa olevan opin (tieto) ja osaamisen (taito) lisäämisellä, syventämisellä ja taitavalla yhdistämisellä. Taktiikka ei siten ole pohjimmiltaan vain pelkästään teoreettinen oppi, vaan sen toimimisen taustalla on myös käytännötilanteisiin liittyvää taitoa soveltaa. Taktinen osaaminen on tietoon ja kunkin henkilökohtaisiin luonteenomaisuuksiin perustuvaa taitoa ja kykyä soveltaa tietoa käytännössä. Taktisen toi-

minnan tasolla on osattava soveltaa tietoa, mutta soveltaminen ei ole mahdollista ilman perusteiden hallintaa.

Opetustavoilla ja oppimisella on selvä ero. Taktiikkaa, siinä missä muitakin upseerin perusopintoihin kuuluvia kokonaisuuksia, voidaan opettaa useilla tai vähintäänkin monimuotoisilla tavoilla. Sotakouluissa perinteisimpiä opetustapoja ovat luennointi eli opettajan pitämät oppitunnit, opiskelijälähtöinen perehtyminen aiheeseen eli lukeminen, ryhmätyöt, tentit tai kokeet sekä valvotut oppilastyöt. Monimuotoisuutta edustavat opetusmenetelmät ovat kuitenkin onneksi yleistyneet ja niitä käytetään jo perinteisiä opetustapoja enemmän. Monimuotoisia opetusmenetelmiä edustavat muun muassa verkko-opetus, oppimispäiväkirjojen käyttö, mikroelokuvien ja multimedian hyödyntäminen opetuksessa, vastuun siirtäminen opettajalta entistä enemmän opiskelijälähtöiseksi, mielenkiinnon herättäminen aiheeseen tiedon ”pakko-syötön” sijaan, roolien käyttö opetusvälineenä, lukemaan kannustaminen ja motivointi, keskusteleva oppimistapahtuma, soveltavien ja suullisten tai esiintymiseen perustuvien koulutöiden järjestäminen tenttien sijaan, ulkoa oppimisen välttäminen, paneelikeskustelut ja väittelyt, argumentointitaitojen terävöittäminen ja niin edelleen.

Opetuksen järjestelyissä ja oppimiskäsitysten muutoksissa on paljolti kyse opettajan ja oppilaan välisestä luottamuksesta – tavallaan tehtävätaktiikasta. Siksi on tärkeä ymmärtää, että opettaminen ja oppiminen ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Esimerkiksi Yhdysvaltain asevoimien sotilasakatemiassa, eli United States Military Academy – West Pointissa, opettaminen ja oppiminen perustuvat opiskelijalle annettuun luottamukseen perehtyä annettuun lukumateriaaliin ennen niin sanottua oppituntia. Varsinainen oppitunti alkaa opettajan lyhyellä, kenties vain viiden minuutin alustuksella ja johdatuksella aiheeseen, jonka jälkeen loppu 40 minuuttia keskustellaan aiheesta opiskelijälähtöisesti. Ne, jotka eivät ole opiskelleet ennalta määriteltä lukumateriaalia, eivät juuri voi osallistua keskusteluun, sillä opettaja ohjailee (moderoi) keskustelua tiukasti aiheen parissa. Tällöin ”laiskat” tai ”välinpitämättömät” opiskelijat menettävät vertaistensa keskuudessa kasvonsa ja opettajan silmissä annetun luottamuksen kantaa vastuuta omasta oppimisestaan.³⁰⁰

Edellä kuvattu opetus- ja oppimismenetelmä on käytännössä kokeiltu ja varsin tehokas tapa niin oppia ja opettaa sekä soveltaa oppimaansa käytännössä varsin menestyksekkäästi. Tämän kaltainen oppimiskäsitys sopii erityisen hyvin operaatiotaidon ja taktiikan oppiaineeseen, sillä taktiikassa on paljon asioita, joissa voidaan sekä opettaa että opiskelumenetelmiä soveltaa varsin vapaasti. Oppimisvastuuta pitäisi siirtää entistä enemmän opiskelijalle, jolloin myös opetus- ja oppimistapahtumat muodostuisivat entistä hedelmällisemmiksi ja vuorovaikutteisemmiksi.

---

³⁰⁰ Palokangas, Marko: Kirjoittajan kokemukset opiskelusta U.S.M.A. (West Point) Summer Seminarissa vuonna 2005.

Opettamisen tulisi olla entistä enemmän kiinnostuksen herättämistä opittavaan aiheeseen, mikä ruokkii opiskelijan tiedonjanoa ja motivoi oppimaan aiheesta lisää. Yksityiskohtien ”hieromisesta” ja ennen kaikkea ulkolukuun perustuvasta osaamisen mittaamisesta tulisi päästä kaikin tavoin eroon. Osaamisen soveltaminen niin opiskelussa kuin oppimisen mittaamisessa on avain uudenlaiseen oppimiskulttuuriin. Siinä lukeminen ja ennalta perehtyminen asetetaan luento-opetuksen edelle ja oppimista ei mitata ulkoa opeteltavien ”hauki on kala” -mantrojen äksiisimäisellä toistamisella tai oksentamalla koepaperille vain hetkeksi muistissa viipyileviä kaavoja.

Maanpuolustuskorkeakoulun verkkosivuilla kerrotaan että ”*operaatiotaidon ja taktiikan opetuksen pääalueita ovat taktiikan ja operaatiotaidon teoria, joukkojen kokoonpanot ja käyttöperiaatteet, suorituskyvyt ja niiden kehittäminen, operatiivinen suunnitteluprosessi sekä sodan ajan joukkojen johtaminen. Operaatiotaidon ja taktiikan opetuksen toteuttavat maa-, meri- ja ilmasotalinjan opetusryhmät.*”³⁰¹

Taktiikkaa opetetaan Maanpuolustuskorkeakoulussa erityisesti Sotataidon laitoksella, jossa operaatiotaito ja taktiikka muodostavat yhden oppiaineen ja tutkimussuuntauksen. Taktiikan opiskelu ja opettaminen keskittyvät sotatieteiden kandidaattien ja maistereiden tutkintoihin ja esiuupseerien täydennyskoulutukseen kuuluviin opintokokonaisuuksiin. Operaatiotaidon opetus annetaan ja opiskelu tapahtuu yleisesikuntaupseerikurssilla. Opetuksen tavoitteena on, että koulutettavilla upseereilla on ajanmukaiset ja korkeatasoiset tiedot sekä käytännön valmiudet sodan ajan toimintaa varten. Operaatiotaidon ja taktiikan opetus antaa koulutettaville upseereille valmiudet puolustusjärjestelmän yhteisten sekä puolustushaarojen ja aselajien omien suorituskykyjen kehittämiseen, viranomaisyhteistyöhön sekä kansallisten ja kansainvälisten operaatioiden esikuntien ja joukkojen eritasoisiin tehtäviin. Opetukseen liittyy kiinteästi kotimaisen ja kansainvälisen operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus. Sotataidon laitoksen simulaattori- ja sotapeliryhmän tehtävänä on tukea simulaatiotekniikan avulla tapahtuvaa taktiikan ja operaatiotaidon opetusta ja tutkimusta sekä joukkojen esikuntien koulutusta Puolustusvoimissa.³⁰²

Aikalainen nuori upseeri ja majuri, sittemmin jatkosodan aikainen kenraali ja tunnus-tettu rintamakomentaja, Aaro Pajari totesi vuonna 1930 julkaistussa kirjoituksessaan: ”*Virheet taktiikan päälakeja vastaan voivat yhtä helposti aiheutua riittämättömästä ohjesääntöjen ja sotakokemusten – joko omien tai toisten – tuntemisesta, kuin terveen järjen puutteesta. Kuitenkin terve, omakohtainen ajattelu, itsenäinen tilanteen harkinta ja arvostelukyky ovat lopulta edellä viitoitetulla pohjalla ne tekijät, joita ilman kukaan johtaja ei voi menestyksellisesti toimia.*”³⁰³

³⁰¹ [<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/operaatiotaidon-ja-taktiikan-opinnot>], luettu 25.10.2021.

³⁰² [<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/operaatiotaidon-ja-taktiikan-opinnot>], luettu 25.10.2021.

³⁰³ Pajari, Aaro: Terve järki taktisen ajattelun perustaksi. *Suomen Sotilasaikakauslehti (vuosikerta) 1930*, s. 315–322.

Joakim Salonen teki osana opintojaan tutkielman Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitokselle vuonna 2006. Tutkielmassaan *Tiedän ja osaan, osaan ja ymmärrän? – Taktiikan osaamisen kehittyminen Maanpuolustuskorkeakoulussa* Salonen tutki kadettien taktiikan opetuksen ja oppimisen väistä suhdetta sekä niiden kehittymistä taktiikan valinnaisten opintojen aikana. Salosen tutkimustulosten ja synteesin perusteella osaamisen kehittämiseen eniten vaikuttavia tekijöitä olivat opinnoissa käytettävät opetusmenetelmät, vaihtelevat oppimisympäristöt sekä kadettien henkilökohtainen asenne ja motivaatio taktiikan valinnaisiin opintoihin.³⁰⁴

Erilaisten tutkimusten perusteella voidaan todeta, että taktinen osaaminen muodostuu neljästä osa-alueesta: taktisesta ajattelusta, taktisista tiedoista, taktisista taidoista sekä taktikon henkilökohtaisista ominaisuuksista ja valmiuksista. Osa-alueiden tasa-painoisella yhdistämisellä muodostetaan upseerille perusteet taktiikan soveltamiseen käytännössä. Joakim Salonen tulkitsee tutkielmassaan perusteiden olevan taktiikan ydinosaamisaluetta, sekä ”*taktiikan osaamisen asiantuntijuusalue subteessa kulloinkin vallitsevaan toimintaympäristöön ja tilanteeseen*”. Yksilö voi siis olla taktiikan osaaaja, mutta ei välttämättä sen ”ydinosaaja” tai taktiikan asiantuntija.³⁰⁵

Toinen mielenkiintoinen tutkimus taktiikan oppimiskäsityksistä on Erno Salo vuonna 2013 valmistunut sotatieteiden maisterin pro gradu -tutkielma ”*Taktiset keinot pataljoonan taistelun ytimessä*”; *taktisen osaamisen kehittyminen sotatieteiden maisterien taktiikan opintojen kuluessa – havaintoja ja kehitysideoita*. Salo toteaa tutkielmassaan, että Salosen synteesin lisäksi on ydinosaamisen taustalla neljä osaamisen kehittämiseen liittyvää kokonaisuutta, jotka ovat: taktisen osaamisen kehittäminen, osaamisen ylläpito, uuden osaamisen hankkiminen ja opetukseen liittyvä taktisen osaamisen siirtäminen käytäntöön.³⁰⁶

Salon mukaan taktinen ydinosaaminen vaatii yksilöltä jatkuvaa osaamisen kehittämistä ja oppimaan oppimista. Etenkin uusien suorituskykyjen hankkiminen saattaa aiheuttaa muutoksia joukkojen käyttöperiaatteisiin, jolloin upseerin tulee olla kiinnostunut toimintaympäristöissä tapahtuvista muutoksista sekä teknologian ja menetelmien kehittämisestä niiltä osin, kun ne vaikuttavat taktiikkaan ja taktisen osaamisen kehittämiseen.³⁰⁷

Yksi tapa opiskella ja oppia taktiikkaa liittyy sotapelaamisen käyttömahdollisuuksiin. Sotapelaaminen ei ole uusi keksintö, vaan sen pitkä historia ulottuu aina 1800-luvulle Preussin kuningaskuntaan asti. Terminä klassinen sotapelaaminen juontaa juurensa vuoteen 1812, kun paroni Georg von Reisswitz kehitti pelilautaan ja muuttuvaan maastoon perustuvan yksinkertaisen pelin ensin Preussin hovin käyttöön, ja siitä

---

³⁰⁴ Salonen, Joakim: *Tiedän ja osaan, osaan ja ymmärrän? Taktiikan osaamisen kehittyminen Maanpuolustuskorkeakoulussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro 1/2006, Helsinki 2006, s. 60–67.

³⁰⁵ Salonen (2006), s. 60–67.

³⁰⁶ Salo, Erno: ”*Taktiset keinot pataljoonan taistelun ytimessä*”; *taktisen osaamisen kehittyminen sotatieteiden maisterien taktiikan opintojen kuluessa – havaintoja ja kehitysideoita*. Sotatieteiden maisterikurssin pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, 2013.

³⁰⁷ Ibid.

eteenpäin sotaväelle. Von Reisswitz nuorempi teki pelistä sovellutuksen, joka on käytössä erilaisina sovellutuksina vielä tänä päivänä, vaikka tekniikkaa on toki tullut lisää. Taktiikan opetuksessa Maanpuolustuskorkeakoululla hyödynnetään Camberley Kriegsspiel -sovellutusta, joka perustuu preussilaiseen peliin, mutta sisältää brittien kehittämän pelimekaniikan. Nykyään myös yhtenä opetusmetodinä taktiikan opinnoissa hyödynnetään sotapelaamista.³⁰⁸

Sotapelaamisen avulla opiskelijoita pystytään tehokkaasti osallistamaan sekä luomaan vuorovaikutusta ja keskustelua ryhmän kesken. Sotapelaaminen voi käsittää kaiken sen toiminnan, millä pyritään mallintamaan tai simuloimaan taisteluita tai operaatioita. Opetusmetodinä sotapelaaminen on joustava opetettavan aiheen ja joukon mukaan. Sotapelaaminen vaatii paljon taustatyötä ja valmistelua. On perusteltua sanoa, että sotapelaamisessa huolellinen valmistelu on välttämätöntä onnistuneen pelin ja oppimiskokemuksen kannalta. Taktiikan opiskeluun ja oppimiseen on löydettävissä monia hyötyjä perinteisessä pelilaudan tai kartan ympärillä tapahtuvassa sotapelaamisessa verrattuna esimerkiksi tietokoneella tapahtuviin simulaatioihin. Samalla tulee kuitenkin huomioida, että eri menetelmille on omat käyttötarkoituksensa. Yksi menetelmä sotapelaamisen tukena on komentaja- ja esikuntasimulaattori (KESI). Siinä tietokone tekee kaiken mallintamisen ja laskennan konstruktiiiviseen simulaatioon syötettyjen parametrien avulla.³⁰⁹

4.2. Taktiikan oppiminen ja taktisen älyn herättely

Yrjö Aleksis Järvinen toteaa vuonna 1950 julkaistussa kirjassaan *Jatkosodan taistelut*: ”Taktiikka on hengen luomus, osa kansallisen ähyllisen työn tuloksista. Sen soveltaminen taistelujen alati vaihteleviin tilanteisiin suuren jännityksen ja vastuun painon alaisena on johtajille, taistelun suoritus taas joukoille raskain ajateltavissa oleva kuntoisuuskoe. Samalla se on vaativin koe koko kansalle, koska armeija on kansan elimellinen osa. Sodassa kansa punnitaan. Tulokset ovat kansallemme sangen lohdulliset ja luottamusta herättävät, ja armeija voi hyvin omintunnon jättää aikaansaannoksensa myöhempien polvien arvosteltaviksi. Menneisyys muodostaa meille ja tuleville polville tässäkin subteessa ehtymättömän opin ja henkisen voiman varaston.”³¹⁰

Sotakorkeakoulussa yleisen taktiikan opettajana toiminut Jaakko Aatolainen kirjoitti vuonna 1984: ”Suurin virheemme olisi opettaa ja opiskella sellaista taktiikkaa, joka on mahdollista vain luokassa.” Aatolaisen mukaan myös taisteluiden suunnitteluun ja niiden harjoitteluun liittyy piirre, joka rajoittaa taktisten kykyjen kehittämistä: ”sotaharjoitukset ovat liian tarkkaan suunniteltuja”.³¹¹

---

³⁰⁸ Sotapelaamisen avulla luodaan keskustelua ja vuorovaikutusta taktiikan opetuksessa.

[<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/-/sotapelaamisen-avulla-luodaan-keskustelua-ja-vuorovaikutusta-taktiikan-opetuksessa>], luettu 26.10.2021.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*. WSOY, Porvoo 1950, s. 383.

³¹¹ Aatolainen, Jaakko: Yleisesikuntaupseereille ja hänen koulutukselleen asetettavat vaatimukset.

Tiede ja Ase N:o 42, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu, 1984, s. 8–12. Ks. myös Rantapelkonen, Jari: Intuition palauttaminen taktiikkaan. *Vesa Tynkkynen. Operaatiikko, rehtori, professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta). Porvoo 2014, s. 197.

Taktinen äly on jotakin sellaista, jota ei voi oppia, mutta sitä voi harjaannuttaa, herätellä ja stimuloida. Kenraalimajuri (evp), taktiikan ja sotahistorian professori emeritus Vesa Tynkkynen on korostanut kirjoituksissaan, tutkimuksissaan ja opetuksessaan taktisen älyn merkitystä osana operaatiotaitoa. Hän on myös urallaan keskittynyt pohtimaan sotilasstrategian, operaatiotaidon ja taktiikka rajoja ja keskinäisiä suhteita.³¹²

Puolustusvoimien, sotataidon ja sotatieteellisen tutkimuksen kannalta elämme vakavia, mutta samalla mielenkiintoisia aikoja. Maailman tapahtumat ja ennen kaikkea kriisit ovat kautta aikojen osoittaneet, että niiden tutkimisella on merkitystä. Vesa Tynkkynen näkemyksen mukaan tieteestä ja sen sovelluksista on merkittävää hyötyä sotataidon ja siten myös taktiikan kehittämiseksi, välillisesti jopa kriisien tai sotien välttämiseksi. Sotataidollisen ajattelun ja taktisen älykkyyden kannalta omakohtaisen sotakokemuksen arvo on yhtäältä kiistaton ja yleisesti tunnustettu. Toisaalta upseeri voi oppia ja syventää taktista ajatteluaan myös muiden kokemuksista – sotahistoriasta. Etenkin rauhan aikoina on sotahistorian tutkimisella pyritty korvaamaan taistelukokemusten puutetta.³¹³

Tynkkynen kantavana johtopäätöksenä voidaan pitää synteesiä, jonka mukaan suomalaista sotilaallista ajattelua ja käsitteiden jaottelua ovat teorioiden lisäksi ohjanneet käytännön kehitys ja kokemukset sodista. Vesa Tynkkynen on toimiessaan komentajatehtävissä ja etenkin operaatikkona aina korostanut ajattelun ja älyn kehittämisen merkitystä. Tynkkynen ei ole koskaan ymmärtänyt tarvetta historiassa tapahtuneiden asioiden tuomitsemiseen jälkikäteen, vaan hän on korostanut tarvetta niiden selittämiseen ja ymmärtämiseen. Komentajakeskeinen johtamisote korostaa Tynkkynen näkemystä vastuunkantamisen merkityksestä operaatioita suunniteltaessa, toimeenpantaessa ja johdettaessa. Päätöksentekokykyä ajan ja paikan suhteen ei Tynkkynen periaatteiden mukaan voida koskaan korostaa liikaa. Yksinkertaisuus ja suoraviivaisuus edistävät parhaiten operaatiotaidon ja taktiikan kehittämistä. Taistelu on Tynkkynen filosofian mukaan riittävän monimutkaista ilman monimutkaisia päätöksiä.

Tynkkynen näkemyksen mukaan historiallisten esimerkkien soveltaminen käytäntöön vaatii kuitenkin erittäin hyvää ymmärrystä, mitä tulee aikaan, paikkaan ja olosuhteisiin sidotun erottamiseen yleisesti pätevistä tapahtumakulusta. Sotataidon historian tutkiminen vaatii myös sotien tapahtumahistoriaan verrattuna erilaisen esimerkkiaineiston ja monipuolisemman lähdepohtijan. Sen ollessa pitkälti teoreettisia kirjoituksia, valmisteluita ja ohjeita mahdollista sotaa varten, on tutkimuksessa kiinnitettävä suurta huomiota lähdeaineiston todistusvoimaan ja kattavan kokonaiskuvan muodostamiseen lukuisista yksityiskohdista. Sotataidon historian tutkimukselle ominainen piirre on lähdeaineiston sirpaleisuus, onhan kyse historiallisista jäänteistä. Vaikka

---

³¹² Ks. esim. *Vesa Tynkkynen. Operaatikko, rehtori, professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta), Porvoo 2014.

³¹³ Tynkkynen, Vesa: *Haastattelu 2.6.2019*, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän hallussa. Ks. myös Palokangas, Marko: Sotahistorian tohtoriseminaari sotataidollisen tutkimusälyn takaajana. *Kobti liikesodankäyntiä. Verdunin taistelubaudat ja Ardennien panssariryökäykset suomalaisin silmin*. Mikko Karjalainen & al. (toimituskunta), Tampere 2019, s. 11–16.

yksityiskohdat eivät ole historiankirjoituksen itsetarkoitus, etenkin sotataidon historian tutkimuksessa vain niiden avulla voidaan rakentaa palapeli, joka kestää koottuna kriittisenkin tarkastelun ja toimii samalla jatkuvan kehityksen sekä päätöksenteon peruskivenä.

4.3. Keskeiset lähteet taktiikan opiskelun tukena

Oppikirjaan esimerkeiksi valittuja lähdekokonaisuuksia voidaan hyödyntää taktiikan opiskelun tukena laajasti tutkimalla ja vertailemalla niissä esitettyjä näkemyksiä taktiikasta suhteessa kulloinkin asetettuihin tutkimuskysymyksiin tai tiedonhaun tarpeisiin. Ensisijaisena opiskelun tukena toimii Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto³¹⁴. Se on kaikille avoin sotatieteellinen yliopistokirjasto sekä Puolustusvoimien keskuskirjasto, jonka päätehtävänä on tukea opiskelua, opetusta ja tutkimusta Maanpuolustuskorkeakoulussa. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston kokoelmat koostuvat painetusta kirjallisuudesta, kausijulkaisuista ja lehtivuosisikeroista sekä enenevässä määrin myös elektronisista aineistoista. Keskeisessä osassa on myös Maanpuolustuskorkeakoulussa ja Puolustusvoimissa tuotettu aineisto kuten opinnäytteet, oppaat ja ohjesäännöt. Kirjaston kokoelmaprofiilissa korostuvat Maanpuolustuskorkeakoulun opetus- ja tutkimusalat.

Taktiikan opiskelijoille suositellaan etenkin kirjaston kokoelmista löytyviä sotahistorian, strategian, operaatiotaidon ja taktiikan julkaisuja. Lisäksi kirjaston kokoelmiin hankitaan sotatieteellistä tutkimusta tukevaa aineistoa monipuolisesti muun muassa eri maiden asevoimiin, kriisinhallintaan, sotilaslainsäädäntöön ja liikunta- sekä terveystieteisiin liittyen. Kirjaston kokoelmista löytyy suomen-, englannin- ja ruotsinkielisten julkaisujen ja painatteiden lisäksi aineistoa myös muun muassa venäjäksi, saksaksi ja ranskaksi.

Maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijoille ja opettajille on myös laadittu vuodesta 2020 lähtien lukusuosituksia ja lukuvinkkejä. Lukeminen on helppo ja hyödyllinen tapa kehittyä upseerina ja ihmisenä. Lukeminen kasvattaa tietämyksen lisäksi muun muassa pitkäjänteisyyttä ja empatiakykyä. Luettelo suositetuista kirjoista on laadittu Sotataidon laitoksen asiantuntijoiden toimesta, ja se kattaa teoksia strategian, sotahistorian sekä operaatiotaidon ja taktiikan aloilta kaikkien puolustushaarojen ja toimialojen näkökulmista. Listan kirjat sopivat kadetista kenraaliin niin kurssien aikana kuin elinikäisen oppimisen hengessä koko virkauran kuluessa luettavaksi. Sotataidon laitoksen laatima lukulista löytyy LibGuides-palvelusta ja sitä päivitetään säännöllisesti uusien julkaisujen myötä.³¹⁵

Lähteet, niiden käyttö ja tulkinta muodostavat tutkimukseen kaksijakoisen näkökulman. Lähteessä esitettyä asiaa voidaan helposti pitää tietona tai niin sanottuna aika-laistotuutena. Tämä lienee yleisin subjektiivisuuden muodostama ansa, johon tutki-

---

³¹⁴ Entiseltä nimeltään Sotatieteellinen keskuskirjasto.

³¹⁵ *Lukusuositukset: Sotataidon laitos – 2021*. [<https://mpkk.libguides.com/lukusuositukset/SOTATL>], luettu 26.10.2021.

muksessa on helppo syyllistyä. Vaikka virallisissa aikalaisasiakirjoissa, -tutkimuksissa tai -kirjoituksissa on aikojen saatossa esitetty paljon asioita, eivät ne välttämättä aina edusta tietoa, taitoa tai edes virallista kantaa. Lähteiden todistusvoima ei synny pelkästään asia- tai aiheisällöstä. Siksi lähteitä on tutkittava järjestelmällisesti kahdesta näkökulmasta; lähestymällä niitä yhtäältä sisällön ja toisaalta merkittävyyden kautta.

Taktiikan sisältöä tulee tarkastella aina osana laajempaa kokonaiskuvaa eli kontekstia, jonka asiayhteys tarkasteltavaan aiheeseen tulee selvittää riittävän kattavasti. Yhden asiakirjan tai yhden lähteen avulla tehty tulkinta johtaa usein varsin yksipuoliseen tutkimustulokseen, joten toisinaan monimutkaisetkin johto-, asiayhteys-, rinnakkaisuus- ja henkilösuhteet on pyrittävä selvittämään ennen varsinaisen asian tulkintaa.

Lähteen eli esimerkiksi asiakirjan laatija tai tutkimuksen tekijä edustaa jo sellaisenaan aikalaiskuvaa. Ilmiö on havaittavissa etenkin sotilaiden laatimissa asiakirjoissa, lehtiartikkeleissa ja tutkimuksissa. Varsinaisen asiakirjan arvo tai merkitys tutkimukselle on siis paljon syvempi, kuin niissä esitetyt asiat. On sitten kyseessä asiakirjan valmistelija, allekirjoittaja, laatija, lehtiartikkelin kirjoittaja tai diplomityön tekijä, löytyy taustalta ihminen, joka elää aikakautensa viitekehysessä. Henkilöiden asema tai sotilasarvo ei siksi suinkaan ole ainoa määräävä tekijä taktiikan moniulotteista kehitystä tutkittaessa. Vaikka henkilön asema tai sotilasarvo ilmentää usein hänen tapaansa käsitellä asioita, voidaan esitetyjä asioita ja niiden arvoa tarkastella muistakin lähtökohdista. Arvottamalla henkilöiden taustaa, suhteita, yhteiskunnallista vaikuttavuutta, omakohtaisia tarkoitusperiä ja tavoitteita tasapainoisesti saadaan syvempi tutkimustulos, kuin keskittymällä pelkkään virka-asemaan. On myönnettävä, että ylempien ja virkaiältään vanhempien sotilaiden tekemisiä arvotetaan helposti heidän saavuttaman kokemuspohjan tai kypsyyden näkemysten kautta, mutta toisenlaisiakin esimerkkejä on todistettavasti löydettävissä.

Suomessa operatiivis-taktisten asioiden valmistelijoilla ja ideoijilla saattaa toisinaan olla ylempiä upseereita suurempi vaikutus sotataidon kehittämiseen, kuin varsinaisilla päätöksentekijöillä. Tämä ei tarkoita todellisen vastuun siirtymistä vain yhteen henkilöstöryhmään, mutta ilmentää hyvin taktiikan kansallisen kehittymisen moniulotteisuutta. Hyvin usein myös kansainväliset vaikutteet esitetään herkästi yksittäisten henkilöiden ja nuorempien upseereiden omakohtaisten kokemusten myötä osana suomalaisen sotataidon kehittämistä.

Jokainen tässä oppikirjassa esitetty tai käytetty lähde sekä sen arvo ja yleistettävyys on asetettu tapauskohtaisen ja kriittisen tarkastelun alaiseksi. Vaikka yksittäisen lähteen antama kuva olisikin ollut yleistettävissä, on löydöksiä tarkasteltava vertailemalla niitä useamman lähteen avulla. Vertailu ja kriittinen arviointi on yksi taktiikan opiskelun ja tutkimuksen suurimmista ongelmista, sillä monesti asiayhteyteen liittyvää vertailukohtaa täytyy etsiä kauan, toisinaan myös ilman vertailukelpoista tulosta.

Näissä tapauksissa vertailukelpoisen lähteen puuttuminen on pyrittävä korvaamaan asian yleistävämällä kuvaamisella, valistuneella olettamuksella tai todeten johtopäätöksen tekeminen yksinkertaisesti mahdottomaksi. Lähdekriittisyys ja lähteiden hallinta ovat opiskelun ja tutkimisen objektiivisuuden ja luotettavuuden kannalta keskeisiä tekijöitä. Tutkimusongelmaan vastaaminen on kuitenkin mahdollista, kunhan hyväksytään taktiikan tutkimustraditiolle ominainen riittävä tulkintalähtöisyys.

Absoluuttista totuutta on kaikei mahdotonta koskaan löytää, vaikka etenkin alkuperäisasiakirjoista muodostuneet arkistot sisältävät yhä paljon tutkimattomia lähteitä tai jopa niin sanottuja savuavia pistooleja. Tavatessani Yhdysvalloissa opiskellessani kansainvälisesti arvostetun sotahistorioitsija Robert A. Doughtyn, hän kertoi minulle etsineensä lähes neljäkymmentä vuotta toisen maailmansodan sotataitooon liittyvää yksityiskohtaa – ”savuavaa pistoolia” – useiden maiden arkistoista sitä koskaan löytämättä. Doughtya vapaasti lainaten: *”Tiedon löytämättömyys on tutkijalle turhauttavaa, mutta historian tutkimuksessa puuttuvaan tietoon ei pitäisi koskaan jumintua, vaan hyväksyä se, että jokin olennainen tieto jää aina puuttumaan.”* Tärkeämpää on tuoda esille lähteen tai tiedon puuttuminen, sillä jo se sinällään on yhtä arvokas tutkimustulos kuin itse tieto.

Tässä kirjassa laajaa lähdeaineistoa on pyritty tutkimaan kattavasti ja tekemään lähteistä ne johtopäätökset, jotka oli mahdollista tehdä mahdollisimman luotettavasti. Olen varma, että tämänkin tutkimuksen tulokset ja tehdyt johtopäätökset – historiallinen tulkinta – tulevat ajan myötä täydentymään joko aiheen jatkotutkimuksissa tai yksittäisen lähderyhmän avauduttua laajemmin tutkimuskäyttöön. Kun ”historiallinen totuus” jätetään suosiolla tiettyjen tietokirjailijoiksi itseään kutsuvien populististen tehtäväksi, voidaan laaja-alaisella lähdeaineistolla totuuden sijasta saada aikaan selittävä ja oikeansuuntainen tulkinta tapahtumista ja asioiden yksityiskohdista. Taktiikan ja etenkin sen historian tutkiminen on siten aina jokseenkin vajaan, kunhan hyväksytään tulkinnan ja lähdekriittisyyden ongelmat oikeansuuntaista tulkintaa etsittäessä.

Edellä kuvatun menetelmän ja lähdekritiikin perusteella voidaan taktiikan tutkimuksen luotettavuutta arvioida monilla tavoin. Tutkijan tai opiskelijan tulee aina tiedostaa menetelmän heikkoudet ja vahvuudet, sekä ennen kaikkea mittavan lähdeaineiston mahdollisuudet tarkastella taktiikkaa osana suomalaista sotataitooa. Pelkkä ymmärrys tai tutkijan itsensä tekemä toteamus ei takaa tutkimuksen luotettavuutta. Luotettavuus ja johtopäätösten oikeasuuntaisuus jäävät siten aina muiden kuin synteesiä tekevän tutkijan, tässä tapauksessa laajan tiedeyhteisön, opiskelijoiden ja opettajien sekä lukijoiden harteille. Tutkijalla on aina vastuu esittää asiat mahdollisimman ristiriidattomasti sekä objektiivisesti käytössä olevan lähdeaineiston perusteella.

Seuraavassa alaluvussa esitellään taktiikan opiskelun ja opinnäytetöiden kannalta keskeisimmät lähderyhmät sekä poimintoja lähteistä lisäten lyhyitä käyttökelpoisuusluonnehdintoja.

4.4. Arkisto- ja alkuperäislähteet

Arkisto- ja alkuperäislähteet muodostavat taktiikan tutkimuksen sekä opinnäytetöiden keskeisimmän ja lähdearvoltaan tärkeimmän osan. Arkisto- ja alkuperäislähteitä voidaan käyttää myös taktiikan opiskelun tukena silloin kun niiden etsimiseen käytetty aika on tiedonhaun kannalta mielekästä ja kustannustehokasta. Taktiikan alkuperäislähteiden keskeisen materiaalin muodostavat Kansallisarkiston (KA) ja etenkin Puolustusvoimia koskevat päätearkistoon säilytettäväksi luovutetut puolustusministeriön ja Pääesikunnan (vast.)³¹⁶ eri osastojen kokoelmat.

Suomen sotilaallista maanpuolustusta, operaatiotaitoa ja taktiikkaa käsittelevät asiakirjat ovat eri aikoina olleet pääsääntöisesti turvaluokiteltuja eli salaisia, henkilösalaisia, OT-salaisia (operatiivinen ja toimintavalmiusasiakirja) tai sittemmin lain viranomaisten toiminnan julkisuudesta säädösten mukaisesti luokiteltu suojaustason JULK, ETS, VIRK, STIV–STI tai TLIV–TLI.³¹⁷

Julkisuuslain mukaan salassa pidettävien asiakirjojen salassapitoaika on 25 vuotta, mikäli salassapitoaikaa ei eri päätöksellä ole jatkettu. Kuitenkin julkisuuslain 31 §:n 3 momentin mukaan asiakirja, joka sisältää kansainvälisistä tietoturvallisuusvelvoitteista annetun lain mukaan turvallisuusluokiteltua tietoa, tai tietoa sellaisesta kiinteistöstä, rakennuksesta, rakennelmasta, järjestelmästä, laitteesta tai menetelmästä, joka on käytössä 2 momentissa tarkoitetun 25 vuoden määräajan jälkeenkin, samoin kuin sellainen maanpuolustusta tai väestönsuojelua tai poikkeusoloihin varautumista varten laadittu suunnitelma tai arvio, jonka tietoja sisältyy voimassa olevaan vastaavaan suunnitelmaan, on kuitenkin pidettävä salattuna jos tiedon antaminen asiakirjasta aiheuttaisi edelleen tämän lain 254 §:n 1 momentin 2, 7 ja 8 tai 10 kohdassa tarkoitettua seurauksen. Tämä tarkoittaa, että pääosaa operatiiviseen suunnitteluun liittyvistä asiakirjoista on lähtökohtaisesti edelleen salassa pidettäviä 25 vuoden jälkeenkin, mutta viranomaisen on pyynnöstä tarkistettava tällaisten asiakirjojen salassa pidettävyys julkisuuslain 31 §:n 3 momentin valossa ja mikäli kriteerit eivät enää täytyisi tulisi asiakirja luokitella julkiseksi.

Salaisten asiakirjojen (Sal) salassapitoaika on siis 25 vuotta, mikäli salassapitoaikaa ei eri päätöksellä ole jatkettu. Henkilösalaisten ja OT-salaisten asiakirjojen salassapitoaika on vastaavasti 40 vuotta. Operatiiviset suunnitelmat kuuluvat salattavuudeltaan pääsääntöisesti ensimmäiseen kategoriaan. Taktiikan tutkimuksen ja opinnäytetöiden osalta keskeisimmän lähdeaineiston muodostavat Pääesikunnan (vast.) osastojen ja toimistojen, puolustushaaraesikuntien, Rajavartiolaitoksen ja Sotakorkeakoulun ja yksityiskokoelmien yhdistelmät. Pääesikunnan osastojen arkistoista tärkeimmät ko-

---

³¹⁶ Eri aikakausina käytettyjä nimiä: Sotaväen Esikunta, Yleisesikunta, Päämaja, Puolustusvoimain Pääesikunta, Pääesikunta. Tarkempi ajallinen määrittely *Puolustusvoimat. Joukko-osastoperinteet*. Marko Palokangas (toim.). Jyväskylä 2008, s. 52. Ks. myös Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Joutsa 1996, s. 396–401.

³¹⁷ *Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta* (621/1999) 24.1. §:n 10 k.

[<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=viranomaisien>], luettu 26.10.2021.

konaisuudet ovat operatiivisen osaston, koulutusosaston sekä aselajiosastojen arkistot. Kyseiset arkistot ovat pääsääntöisesti luovutettu Kansallisarkistoon säilytettäväksi, pois lukien esimerkiksi Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen johtoesikuntien henkilösalaiset asiakirjat sotienjälkeiseltä ajalta, joita säilytetään yhä erillisissä holveissa.

Ohjesääntöjen suunnittelu-, valmistelu-, kirjoitus- ja kokoamistyö on ollut 1920-luvulta lähtien joko Pääesikunnan koulutusosaston, Sotakorkeakoulun ja sittemmin puolustushaaraesikuntien (Maavoimien esikunta, Merivoimien esikunta ja Ilmavoimien esikunta) vastuulla. Työtä koordinoineen ohjesääntötoimikunnan arkistomateriaali, vaikkakin puutteellisenä kokonaisuutena, on siten ollut aikalaisohjesääntöjä tutkittaessa avainasemassa.

Sotataidon keskiössä olevat operatiivinen suunnittelu, operaatiotaito ja taktiikka kaikkine muutoksineen ovat jäljitettävissä Pääesikunnan operatiiviselta osastolta, jonka arkistomateriaali on ollut tutkimuksessa keskeisessä asemassa. Arkistojen supistamisten vuoksi syntyneitä mahdollisia asiakirjapuitteita voidaan paikata esimerkiksi johtoesikunnan tai -kuntien ja puolustushaaraesikuntien osastojen tai muiden vastaavien osastojen, kuten järjestelyosaston ja aselajiosastojen, arkistomateriaalilla.

Edellä mainittujen arkistonmuodostajien asiakirjoista löytyvät myös pääsääntöisesti alajohtoportaiden, yksittäisten henkilöiden tai keskeisten tutkimuksen kautta tulleet esitykset, jotka ovat vaikuttaneet suomalaisen sotataidon kehittämiseen taktiikan osalta. Tarkasteltaessa erittäin laajaa alkuperäisaineistoa, on siitä löydettävissä myös merkittäviä puutteita. Etenkin Pääesikunnan operatiivisen osaston arkisto sotienjälkeiseltä ajalta on päätearkiston osalta vajaa, sillä suuri osa keskeisistä asiakirjoista on salattavuussyistä edelleen Pääesikunnan omassa holvissa.

Kansallisarkistoon luovutetusta asiakirjamateriaalista voidaan muodostaa hyvä kokonaiskuva suomalaisen taktiikan kehittämistä, mutta etenkin henkilösalaisten asiakirjojen puuttuminen vaikeuttaa yleisesti tiedonhakuja. Varsinkin yksittäisten henkilöiden toiminta, rooli ja todellinen vaikutus sotataidon kehittämiseen jäävät tiedonhaun näkökulmasta monissa tapauksissa vajaiksi.

Tätä puutetta voidaan paikata yksittäisten asiakirjojen osalta tutkimusluvan varaisten asiakirjojen saamisella tutkimuskäyttöön. Lisäksi tietoja taktiikasta voidaan täydentää keskeisten aikalaisten haastattelemisella, joille esitettyjen täsmällisten asiayhteyksiin sidoksissa olevien kysymysten avulla saadaan kenties ratkaistuksi joitakin epäselvyyksiä. Taktiikan opinnäytetöissä tutkimustulosten ja johtopäätösten luotettavuutta voidaan siten korostaa laajan arkistomateriaalin, henkilöhaastatteluiden sekä aiemman tutkimuksen järjestelmällisellä rinnakkaiskäytöllä ja ristiintarkistamisella. Todettakoon vielä, että salassa pidettävää alkuperäisaineistoa on tutkittava ja siihen viitattava tai käsiteltävä aina vaarantamatta Suomen maanpuolustusta tai kokonaisturvallisuutta.

4.5. Julkaistu alkuperäisaineisto

Taktiikan opiskelun ja tutkimisen kannalta on erilaisten oppaiden, ohjesääntöjen ja ohjeiden käyttöarvo suuri. Vaikeuskerrointa lisää kuitenkin se, että taktiikan käsitteistön ristiriitaisuudet ja taktisten termien aikasidonnaiset merkitykset asettavat sisällön ymmärtämiselle haasteita. Aikalaiskäsitteiden tuominen sellaisenaan nykyisten käsitteiden rinnalle johtaa helposti väärin johtopäätöksiin. Siksi oppaiden ja ohjesääntöjen täydellinen ymmärtäminen edellyttää osin myös kyseisellä aikakaudella vallinneen hengen ja ilmapiirin ymmärtämistä taktiikan kehittymisen näkökulmasta.

Ohjesääntöjen ja oppaiden sisältöä sekä niiden vaikuttavuutta taktiikkaan täytyy arvioida myös ajallisesta näkökulmasta, sillä vaikka ohjesääntö julkaisuhetkellä oli painavaa sanaa, sen siirtyminen käytäntöön sotakoulujen opetuksen ja varusmieskoulutuksen myötä vie yleensä vuosia – jopa kokonaisen vuosikymmenen.

Oivallisena esimerkkinä julkaistuista alkuperäisaineistosta voidaan mainita muun muassa vuonna 1928 eritoten sotakouluille laadittu oppikirja *Taktiikan perusteet*.³¹⁸ Toinen esimerkki taktiikkaa käsittelevästä julkaistusta alkuperäisaineistosta on kolmiosainen *Upseerin käsikirja* vuosilta 1950 ja 1953. Tätä voidaan perustellusti pitää painettuna ja julkaistuna perusohjeena suomalaisen taktiikan kehittämiseksi sotien 1939–1944 jälkeen. Myös *kenttäohjesäännöt* ja puolustushaarojen sekä aselajien *taisteluohjesäännöt* eri vuosikymmeniltä sekä muut ohjesäännöt ja oppaat ilmentävät erinomaisesti suomalaisen sotataidon sekä operaatiotaidon ja taktiikan jatkuvaa kehitystyötä.³¹⁹

4.6. Kirjallisuus, lehdistö ja muut painetut lähteet

Kansainvälistä taktiikkaan liittyvää kirjallisuutta on löydettävissä mittava – lähes rajaton – määrä. Tähän oppikirjaan soveltuvia kansainvälisiä esimerkkilähteitä löytyi niin monta kirjaa, artikkelia tai muistiota, että niiden luetteleminen olisi muodostanut pääkaupunkiseudun vanhan puhelinluettelon kaltaisen liitteen. Siksi päädyimme poimimaan ulkomaisesta lähdekirjallisuudesta vain muutaman yleistajuisen esimerkin, joita voidaan taktiikan opiskelussa hyödyntää lähinnä käsitteitä selventävinä lähteinä. Edellä mainittuja ulkomaisia julkaisuja, jotka esiintyvät myös lähdeluettelossa, on käytetty tässä oppikirjassa muodostettaessa arvioita kansainvälisistä sotataidon ja

³¹⁸ Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928.

³¹⁹ Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisinballintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985* (diss.). Keuruu 1989, s. 189–191; Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Joutsa 1996, s. 341. Ks. myös: *Upseerin käsikirja I–II*. 1950 ja *Upseerin käsikirja III*. 1953; *Kenttäohjesääntö. II osa.* (KO II). Helsinki 1954; *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa.* (KO yl.). Helsinki 1958; *Kenttäohjesääntö. I osa.* (KO I). Helsinki 1963; *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa.* Luonnos. (KO yl.). 1969; *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa.* Luonnos. (KO yl.). 1971; *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa.* (KO yl.). Mikkelä 1973; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa.* (JvO II). *Pataljoonan taistelu*. Helsinki 1955; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. I osa.* (JvO I). *Pataljoonan taistelu*. Helsinki 1968; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. I osa.* (JvO I). *Pataljoonan taistelu*. Helsinki 1977; *Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa.* (JvO II). *Komppanian taistelu*. Helsinki 1981; *Ohje perusryhtymän taistelua varten*. Helsinki 1977; *Prikaatin taisteluohje*. (Prst-ohje). Helsinki 1984.

etenkin taktiikan valtavirtauksista sekä niiden vaikutuksista suomalaisen sotataidolliseen ajatteluun.

Monissa irrallisissa artikkeleissa, etenkin suomalaisissa sotilasalan aikakauslehdissä ja vuosikirjoissa, on taktiikkaa käsitelty toistuvasti. Artikkeleiden lähdearvon kannalta tärkeimmät julkaisut ovat *Sotilasaikakauslehdessä*, *Kylkiran* ja *Suomen Sotilaan* vuosikerrat, puolustushaarojen juhla- ja aselajien vuosikirjat, *Tiede ja Ase* -vuosijulkaisut sekä muut sotilasalan lehdistölähteet. Edellä mainittujen osalta kaikki vuosikerrat on kattavasti seulottu ja valittu oppikirjan lähdeluetteloon taktiikkaa koskevat keskeisimmät ja viimeaikaiset artikkelit noin 20 vuoden ajalta eli keskittyen 2000-luvun julkaisuihin. Valinnan perusteena oli se, että kirjoituksen otsikossa mainitaan taktiikka, sotataito, operaatiotaito tai niistä johdettu sana. Lisäksi mukaan on otettu selkeästi aiheeseen kuuluvat keskeiset lähteet. Edellä mainittujen kirjoitusten ohella taktiikkaa on käsitelty, tutkittu, analysoitu tai sivuttu myös sotakoulujen lukuisissa opinäytetöissä, tutkielmissa, diplomitoissa ja väitöskirjoissa.³²⁰

Oppikirjan liitteeksi (liitteet 1–4) on listattu noin 150 taktiikkaan liittyvää artikkelipoimintaa *Sotilasaikakauslehdessä*, noin 30 keskeistä ohjesääntöä, opasta tai ohjetta, noin 40 artikkelia *Tiede- ja Ase* -vuosijulkaisusta sekä noin 30 valikoitua sotakoulujen kurssien opinäytetyötä, tutkielmaa ja diplomityötä. Näiden lisäksi on poimittu ja valikoitu esimerkinomaisesti yli 40 eritasoista julkaistua tutkimusta tai muuta julkaisua lukuvinkeiksi kaikille taktiikasta kiinnostuneille.³²¹

Maanpuolustuskorkeakoulun eri julkaisusarjoissa taktiikkaa käsitellään runsaasti. Ylin tasosarja *Julkaisusarja 1: Tutkimuksia* on kaikille ainelaitoksille yhteinen, vain vertaisarvioituja julkaisuja sisältävä julkaisusarja. Esimerkiksi kaikki Maanpuolustuskorkeakoulussa tarkastetut väitöskirjat julkaistaan tässä sarjassa tutkimusalasta riippumatta. Ainelaitokset julkaisevat tutkimustuloksiaan samannimisissä sarjoissa numeroilla 2–3. *Julkaisusarja 2: Tutkimuslauseita* pitää sisällään ainelaitoksen laadukkainta tutkimusta. *Julkaisusarja 3: Työpapereita* kattaa kevyemmän laadunarvioinnin tutkimuksia, raportteja ja esimerkiksi oppimateriaaleja. Taktiikkaan liittyvät julkaisut painottuvat joko Taktiikan laitoksen tai sittemmin Sotataidon laitoksen julkaisuihin, joista on opiskelua tukeviksi lähdevinkeiksi poimittu seuraavat esimerkit.

Strategian käsikirja vuodelta 1983 on aikalaiskuvauksistaan huolimatta käyttökelpoinen artikkelikokoelma ja tiiviitä käsitte kuvauksia esittelevä perusteos. Kirjassa esitetään keskeiset sotatieteelliset käsitteet sekä avataan muun muassa johtamisen, sotataidon, strategian sekä operaatiotaidon ja taktiikan vertailevat sisällönanalyysit.³²²

Vesa Tynkkynen käsittelee suomalaisen taktiikan kehittymistä väitöskirjassaan *Hyökäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Teos

---

³²⁰ Mm. Sotakorkeakoulun, Taistelukoulun ja Kadettikoulun kurssien oppilasupseerityöt, *Sotilasaikakauslehdessä* vuosikerrat sekä *Tiede ja Ase* -aikakauskirjat eli Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisut.

³²¹ Liitteiden kokoamisesta on sotilasprofessori Marko Palokankaan ohjauksessa vastannut Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen korkeakouluharjoittelijana toiminut Valtteri Valajärvi keväällä 2021.

³²² *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983.

on taktiikan opiskelun ja tutkimuksen peruslähteenä erittäin käyttökelpoinen, sillä Suomessa tehdyt operatiiviset ratkaisut pohjautuivat pääosin taktiikan moninaisiin muutostekijöihin.³²³

Markku Iskaniuksen kirjoittamissa ja kokoamissa julkaisuissa *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät*, vuodelta 1997 ja *Operaatiotaidon ja taktiikan opettajan ohje*, vuodelta 1998 tarkastellaan taktiikan tutkimusta ja opettamista. Molemmat kirjat ovat käyttökelpoisia perusteoksia taktiikan tutkimuksesta sekä taktiikan opettamisen variaatioista.³²⁴

Marco Krogarsin kirja *Sotatieteelliset käsitteet puntarissa – Johtamisen, strategian, operaatiotaidon ja taktiikan vertaileva sisällön analyysi*, vuodelta 1998 avaa nimensä mukaisesti sotilasjohtamista sekä sen liittymäpintoja strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan.³²⁵

Mika Huttunen on kirjoittanut useissa julkaisuissa taktiikan käsitteistä sekä analysoinut yleisiä taktisia periaatteita. Kirjassa *Näkökulmia taktiikkaan – Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*, vuodelta 2005 sekä Huttusen sotatieteiden tohtorin väitöskirjassa *Monimutkainen taktiikka*, vuodelta 2010 keskitytään analysoimaan ja vertailemaan taktiikan käsitteen moniulotteisuutta sekä vertailemaan yleisten taktisten periaatteiden sisällöllisiä muutoksia osana kansainvälistä ja kansallista sotataittoa.³²⁶

Nils Marius Rekkedalın kirja *Nykyaikainen sotataito – Sotilaallinen voima muutoksessa*, vuodelta 2006 esittelee nykyaikaisen sotataidon keskeisiä ja ajankohtaisia piirteitä. Painopiste on sotateorioissa ja operaatiotaidossa. Tähän liittyen tarkastellaan erityisesti liikesodankäynnin teoriaa. Myös puolustushaarojen yhteisoperaatioita käsitellään osana sotataidon nykyisiä trendejä. Kirja on tarkoitettu opetuskäyttöön sotilasopetuslaitoksissa ja osaksi asiantuntijoiden asevoimia koskevaa taustatietoa.³²⁷

Jarmo Kiikan toimittama artikkelikokoelma *Ajatuksia taktiikasta – Maavoimien taistelu 2015*, vuodelta 2013 on useiden kirjoittajien muodostama pohdinta taktiikan muutoksista osana Maavoimien taistelutapamuutosta. Kirjassa käsitellään monipuolisesti suomalaisen taktiikan perusteita ja ajantasaisuutta suhteessa vallitsevaan sodan kuvaan ja 2010-luvun sodankäyntiin.³²⁸

---

³²³ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Joutsa 1996.

³²⁴ Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät*. Taktiikan laitos, 1997; Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan opettajan ohje*. Taktiikan laitos, 1998.

³²⁵ Krogars, Marco: *Sotatieteelliset käsitteet puntarissa. Johtamisen, strategian, operaatiotaidon ja taktiikan vertaileva sisällön analyysi*. Johtamisen laitos, 1998.

³²⁶ Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan. Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Helsinki 2005; Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010.

³²⁷ Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito*. Ritva Eskola (suom.) & Juha Mälkki (toim. & suom.). Helsinki 2006.

³²⁸ *Ajatuksia taktiikasta. Maavoimien taistelu 2015*. Jarmo Kiikka (toim.). Taktiikan laitos, Helsinki 2013, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Ville Vänskän analysoi teoksessaan *Nykyaikainen merisodankäynti* merisotaa, jota ovat vuosisatojen saatossa muuttaneet lähinnä uudet merisodan aseet ja yleisemmin tekniikan kehittyminen, mutta taustalla oleva merisodan teoria on sinänsä säilynyt melko muuttumattomana. Loppujen lopuksi merisodankäynnissä on aina kysymys merenherruudesta tai sen kiistämisestä – eli siitä kuka voi käyttää merta ja kuinka vapaasti. Uudella vuosituhannella merisodankäynti on näyttäytynyt lähinnä merellisenä terrorismina, epäsymmetristen keinojen käyttämisenä merisodankäynnissä, sijaistimisenä tai hybridikäsitteen alle menevänä vaikeasti tunnistettavana harmaana merisotana.³²⁹ Kirja on tiivis sekä helppolukuinen katsaus nykyaikaisesta merisodankäynnistä ja on suositeltavaa operaatiotaidon luku- ja opiskelumateriaalia kaikille upseerikursseille.

Petteri Kajanmaa on pohdiskellut ja analysoinut sotilaallisen voiman olemassaoloa ja sen käyttöä kirjassaan *Sotilasstrategia – Yksinkertainen, vaikea sota* sotilasstrategian viitekehyksessä. Kajanmaan mukaan sotavoiman on tarkoitus tuottaa turvallisuutta ja puolustaa haltijaansa. Sotavoiman käytön suunnittelu ja toimeenpano turvallisuuspolitiikan tarkoituksiin on sotilasstrategiaa, jonka merkityksen ovat niin filosofit, hallitsijat kuin sotilaskomentajakin oivaltaneen antiikin ajoista lähtien. Kirjassa esitetään kaikki oleellinen sotilasstrategiasta ja sen suhteesta muuhun valtion- ja sotilasorganisaatioiden suunnitteluun ja toimeenpanoon ilman yksityiskohtaisiin teoreettisiin tarkasteluihin menemistä. Kirja sopii uransa keskivaiheilla oleville sotilasstrategian tekijöille sekä kaikille, jotka haluavat perehtyä aiheeseen tarkemmin.³³⁰

Useissa Maanpuolustuskorkeakoulun sotatieteiden tohtorin ja muiden yliopistojen tohtorin väitöstutkimuksissa käsitellään suomalaista taktiikkaa osana laajempaa sotataidollista tarkastelua. Näistä mainittakoon Marko Palokankaan, Jussi Pajusen, Juuso Säämäsen ja Juha Hollannin taktiikkaa sekä laajemmin suomalaista sotataittoa käsittelevät tutkimukset.

Marko Palokankaan väitöstutkimus *Räjähävää tyhjyyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* tarkastelee suomalaista sissitoimintaa osana sissisodankäynnin ja suomalaisen sotataidon laajaa viitekehystä. Sissisodankäynti, sissisota ja sissitoiminta ovat tutkimusaiheina mielenkiintoisia, tunteita herättäviä ja aina ajankohtaisia. Yleistäen voidaan todeta, että sissisodankäynnin menetelmät ovat olleet käytössä ihmiskunnan syntyajoista lähtien. Sissisodankäynnin menetelmät näyttävät säilyttävän asemansa osana ihmiskunnan evoluutiota ja sotataidon kehitystä myös tulevaisuudessa.³³¹

Jussi Pajusen väitöskirjassa *Ilmatähytyspalveluksesta alueelliseen ilmavalvontaan – Suomen ilmavalvonnan kehittäminen 1930–1942* tarkastellaan Suomen ilmavalvonnan ja sen yhteistoiminnan kehittämistä vuosina 1930–1942. Tutkimuksessa haetaan vastausta kysymykseen, vastasivatko ilmavalvonnan järjestelyt ilmauhkaa, ajanmukaista ajatte-

---

³²⁹ Vänskä, Ville: *Nykyaikainen merisodankäynti*. Tampere 2021.

³³⁰ Kajanmaa, Petteri: *Sotilasstrategia. Yksinkertainen, vaikea sota*. Joensuu 2021.

³³¹ Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, Vaasa 2014.

lua ilmasodankäynnistä ja yhteistoimintaosapuolien tarpeita. Tutkimuksessa yhdistyvät sotalaitoksen, sotataidon ja sotien historia. Tutkimusmenetelmänä on lähdekriittinen sisällönanalyysi, ja tutkimus nojautuu valtaosin alkuperäislähteisiin.³³²

Juuso Säämäsen tutkimuksessa *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan – Suomen meripuolustuksen maihinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* selvitetään, miten Suomen meripuolustuksen maihinnousuntorjuntakyky kehittyi jatkosodan päättymisestä vuoteen 1966, jolloin Puolustusvoimissa siirryttiin alueelliseen puolustusjärjestelmään. Maihinnousuntorjuntakyvyn kehittymistä tarkastellaan sotakokemusten, uhka-arvioiden, operatiivisten suunnitelmien, materiaalihankintasuunnitelmien sekä meri- ja rannikkotaktiikassa tapahtuneiden muutosten perusteella. Tutkimusmenetelmänä on käytetty perinteistä historiantutkimuksen metodologiaa: tutkimusongelma on ratkaistu kvalitatiivisesti valittua lähdeaineistoa analysoimalla ja vertailemalla.³³³

Juha Hollannin tutkimuksessa *Alivoimaisen taktiikka – Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* tarkastellaan suomalaisessa sotilaslehdissä julkaistujen kirjoitusten vaikutusta suomalaisen taktiikan kehittämiseen vapaussodasta alueellisen taistelun vakiintumiseen asti. Tutkimuksen tieteenfilosofiseksi lähestymistavaksi on valittu hermeneutiikka. Tutkimusstrategia on luonteeltaan narratiivinen. Dokumentteihin perustuva aineisto on analysoitu käyttämällä sisällönanalyysiä. Tärkeimpinä lähteinä on käytetty sotilasaikakauslehdissä ja vuosijulkaisuissa julkaistuja artikkeleita. Toinen lähdekokonaisuus muodostuu ohjesääntö- ja sotilaskirjallisuudesta ja kolmas arkistolähteistä. Lähdeaineistoa analysoimalla on selvitetty sitä, millaisia taktisia trendejä julkisista kirjoituksista on löydettävissä sekä miten ja miksi kirjoittelu näkyy ohjesääntökirjallisuudessa.³³⁴

Suomalaisen sotataidon klassikot -sarjassa on jo julkaistu kymmenen teosta ja julkaistaan edelleen suomalaisen sotataidon kannalta merkittäviä teoksia muun muassa julkaisemattomien opinnäytteiden, kadonneiden pöytälaatikkokirjojen tai vaikeasti saatavilla olleiden tutkimusten joukosta. Kyseessä on joukko valikoituja tutkimuksia tai ennen julkaisemattomia käsikirjoituksia, joiden olisi pitänyt olla tunnetumpia jo kirjoitusajankohtanaan. Kaikki klassikkosarjan kirjat sisältävät paljon pohdintoja kansallisen tai kansainvälisen taktiikan piirteistä. Lisäksi nykyajan tutkijoiden laatimissa ylkiartikkeleissa taustoitetaan ja analysoidaan alkuperäisteksti kirjoittajineen.³³⁵

---

³³² Pajunen, Jussi: *Ilmatähystyspalveluksesta alueelliseen ilmavalvontaan. Suomen ilmavalvonnan kehittäminen 1930–1942* (diss.). Tampere 2017.

³³³ Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan. Suomen meripuolustuksen maihinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* (diss.). Tampere 2017.

³³⁴ Hollanti, Juha: *Alivoimaisen taktiikka. Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (diss.). Tampere 2019.

³³⁵ *Suomalaisen sotataidon klassikot*. [<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/suomalaisen-sotataidon-klassikot>], luettu 26.10.2021. Tähän saakka julkaistut kirjat sarjassa ovat: Viljanen, T. V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Petteri Jouko & Eelis Turjanmaa (toim.). Tampere 2012; Lorentz, Richard: *Iskuja ilmaan*. Petteri Jouko, Jesse Kananen & Virpi Kivioja (toim.). Tampere 2014; Pirhonen, Jouko: *Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa*. Petteri Jouko, Aki Piesala, Eelis Turjanmaa & Juuso Säämänen (toim.). Tampere 2015; Junttila, Paavo: *Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941–44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset*. Petteri Jouko, Eelis Turjanmaa, Timo Häivälä & Kirsti Puronen (toim.). Juvenes Print 2015; Ilmola, Paa-

Vuonna 2014 Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen professorit Mika Hyytiäinen, Jari Rantapelkonen ja Vesa Tynkkynen kävivät keskustelun tulevan sodan ennustamisen vaikeudesta tai mahdottomuudesta. Samalla todettiin, että teemaan liittyviä tutkimuksia tai kirjallisuutta yleensäkin on kovin niukasti. Siksi päätettiin perustaa tutkimusprojekti otsikolla *Sodan kuvat – Sodankäynnin tulevaisuuden ennakointi ja arvio sen kehittymisestä*, joka jakautui kolmeksi osatutkimukseksi. Menneen vuosisadan sodan kuvien osatutkimuksen johti professori Vesa Tynkkynen. Nykyajan sodan kuvien osatutkimuksen johti professori Mika Hyytiäinen. Tulevaisuuden sodan kuvia käsittävän osatutkimuksen johti professori Jari Rantapelkonen. Kaikkia osatutkimuksia ohjasi väljästi yksi tutkimuskysymys: ”Miten tuleva sota ja sodankäynti on eri aikoina nähty (sodan kuvat) ja kuinka sodan kuvissa on onnistuttu tulevaisuus näkemään?” Mahdollisimman monipuolisen käsittelyn takaamiseksi päätettiin, että kukin tutkimus julkaistaan artikkelikirjana. Kaikki kolme kirjaa sisältävät kiintoisia, tasoltaan erinomaisia ja informaatioarvoltaan korkeita asiantuntija-artikkeleita. Teokset sopivat luettavaksi kaikille tutkintotasoille.³³⁶

Aselajitaktiikoiden julkaisusarja on jokaiselle taktikolle ehdotonta luettavaa. Sarja muodostaa suomalaisen sotataidon kehitykseen paneutuvan tutkimuskokonaisuuden, joka kuuluu jokaisen sotahistoriaan syventyvän tutkijan kirjahyllyyn ja alasta kiinnostuneen lukijan käteen. Kirjasarja muodostaa myös uuden oppimateriaalikonaisuuden upseerikoulutuksen osaksi eri tutkintotasoille. Sarjan ensimmäisenä osana ilmestyi vuonna 2017 itsenäisen Suomen tykistötaktiikan kehitystä kuvaava teos. Tällä hetkellä ovat ilmestyneet lisäksi tiedustelu-, jalkaväki-, panssari-, ilmatorjunta- ja pioneeritaktiikan kehitystä tutkivat teokset.³³⁷

---

vo: *Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat*. Mikko Karjalainen, Marko Palokangas & Eelis Turjanmaa (toim.). Tampere 2016; Lehti, Olavi J.: *Panssarintorjunta ja sen tulevaisuus*, Mikko Karjalainen & Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2017; Nordgren, Valter: *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*, Mikko Karjalainen ja Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2018; Simelius, Sakari: *Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin (Arvosteleva tarkastelu sovellutusesimerkein valaistuna)*. Mikko Karjalainen & Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2019; Somerkari, Ville-Poju: *Suomen puolustuskyky ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotaanäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaakäyvä*. Mikko Karjalainen (toim.). Tampere 2020; Kanninen, Ermei: *Ranskalaisten ylijohdon tiedustelun järjestely ja sen tuottamat tulokset ennen saksalaisten hyökkäystä vuonna 1940*. Mikko Karjalainen (toim.). Tampere 2021.

³³⁶ Sarjassa on julkaistu kolme teosta: *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa tynkkynen (toim.). Keuruu 2017; *Tuleva sota. Nykyhetki ennakoitien valossa*. Mika Hyytiäinen (toim.). Keuruu 2018; *Tuleva sota. Tulevaisuuden sodan tulevaisuus*. Jari Rantapelkonen (toim.). Keuruu 2018.

³³⁷ *Aselajitaktiikat – osa taktista ja operatiivista ajattelua*. [https://marskinrahasto.fi/index.php/ajankohtaisia-hankkeita/etusivu-3/], luettu 26.10.2021. Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan. Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Keuruu 2017; Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Keuruu 2018; Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä*. Keuruu 2018; Jouko, Petteri: *Ylijohdon reservi. Suomalaisen panssaritaktiikan vuosisata*. Keuruu 2019; Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen. Vuosisata suomalaista ilmatorjuntataktiikkaa 1919–2019*. Keuruu 2019; Mäkitalo, Janne: *Räjähättävää voimaa 1–2. Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Keuruu 2019.

5. LIITTEET

Valtteri Valajärvi & Joonas Koivunen

LIITE 1: Sotilasaikakauslehden artikkelipoiminnat

Ahlholm, Jorma: Asutuskeskukset taktiikassa ja koulutuksessa. *Sotilasaikakauslehti* n:o 11, 1980. s. 816–824.

Ahto, Sampo: Suomalaisen taktiikan perinne. *Sotilasaikakauslehti* n:o 9, 1977. s. 512–519.

Airo, Aksel: Kirjallisuutta. Panssarijoukot ja venäläinen panssaritaktiikka. Y. A. Järvisen kirjan arviointi. *Sotilasaikakauslehti* n:o 3, 1937. s. 185–186.

Alanen, Pertti: Mihin taistelutekniikkaa tarvitaan, Käsiteanalyysi, kritiikki ja taktiikan määritelmäehdotus. *Sotilasaikakauslehti* n:o 12, 1984. s. 894–905.

Borgman, F.W.: Asema- vaiko liikuntasota? II: Mekanoinnin vaikutus taktiikkaan ottaen erikoisesti huomioon Suomen olosuhteet. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 6, 1933. s. 353–360.

Ehrnrooth, G.: Suomalaisen ratsuväen hyökkäystaktiikka. *Sotilasaikakauslehti* n:o 1, 1951. s. 5–11.

Elomaa, Toivo: Jalkaväkipataljoonan konekiväärikomppanian organisaatio ja taktillinen käyttö. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 11; 12, 1931. s. 511–537, 576–591.

Frick, Martti: Taktiikka –taistelutekniikka. *Sotilasaikakauslehti* n:o 3, 1951. s. 85–90.

Hakala, Ilmari: Taistelukoulu taktiikan kehittäjänä. *Sotilasaikakauslehti* n:o 10, 1987. s. 690–693.

Halila, Mikael: Painopiste, Schwerpunkt ja Center of Gravity. *Sotilasaikakauslehti* n:o 3, 2001. s. 48.

Halsti, Wolf: Keski-eurooppalaisesta ja suomalaisesta taktiikasta ja organisaatiosta. *Sotilasaikakauslehti* n:o 5; 6, 1937. s. 263–274, 323–334.

Halsti, Wolf: Metsätaistelussa käytettävistä menetelmistä ja muodoista. *Sotilasaikakauslehti* n:o 8; 9, 1939. s. 541–568, 617–636.

Hanell, Edvard: Maasto meillä ja Keski-Euroopassa; vertailua taktillisessa suhteessa. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 7, 1929. s. 337–351.

Hanén, Lauri: Polkupyöräjoukot. Taktillisia tutkielmia. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 12, 1921. s. 364–371.

- Heinilä, Erkki: Uutta taktiikka etsimään. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 1992. s. 79–80.
- Heinonen, Jukka: Eräs taktillinen tilanne. *Sotilasaiakauslehti* n:o 8, 1979. s. 558–562.
- Heinrichs, Gunnar: Motomekanisointi ja liike. *Sotilasaiakauslehti* n:o 7, 1936. s. 494–498.
- Heinrichs, L.J.: Saksalainen taktiikan käsikirja. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 1958. s. 26–36.
- Honko, Matti: Tulenkäytön Käsitteistö Ja Kansainvälinen Yhteensopivuus. *Sotilasaiakauslehti* n:o 2, 2009. s. 42–47.
- Huhtanen, Pertti: Käsitteistä. *Sotilasaiakauslehti* n:o 11, 2006. s. 42.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Jari Rantapelkonen: Informaatioajan sotataidon kritiikki. *Sotilasaiakauslehti* n:o 5, 2007. s. 16–20.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Pasi Kesseli: Voiko sotataitoa systematisoida? *Sotilasaiakauslehti* n:o 12, 2007. s. 9–13.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Pasi Kesseli: Voiko sotataitoa systematisoida? II. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 2008. s. 9–14.
- Hujanen, Aarno: Toinen näkemys taktiikastamme. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 1977. s. 17–20.
- Huttunen, Mika: Sama Asia, Useita Käsitteitä: Sodankäynnin Yleiset Periaatteet: Sodankäynnin Peruseriaatteet: Taktiset Periaatteet: Yleiset Taktiset Periaatteet. *Sotilasaiakauslehti* n:o 10, 2011. s. 9–13.
- Huuhka, Kalervo: Taistelun teoriaa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 6–7, 1962. s. 310–319.
- Huuhka, Kalervo: Upseeri, käytäntö, teoria. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 1963. s. 29–30.
- Hyvärinen, Risto: Mao ja Mannerheim, aikansa taktiset toisinajattelijat. *Sotilasaiakauslehti* n:o 12, 1993. s. 750–754.
- Ikonen, Bertel: ”Keskustelua taktiikasta” johdosta I osa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 1968. s. 415–416.
- Ikonen, Bertel: ”Keskustelua taktiikasta” johdosta II osa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 11, 1968. s. 537–538.
- Ikonen, Bertel: ”Keskustelua taktiikasta” johdosta III osa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 12, 1968. s. 598–599.
- Ikonen, Ilkka: Ukrainan sotakokemuksia taistelutekniikasta ja taktiikasta. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 2016. s. 53–57.

- Iljina, Ilja: Merivartiotaktiikka on oppi tehokkaasta merivartioitehtävien suorittamisesta. *Sotilasaiakauslehti* n:o 2, 2018. s. 14–17.
- Iskanius, Markku: Operaatiotaidon ja taktiikan kehitysnäkymät. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 1990. s. 724–725.
- Jaakkola, Jukka: Erikoisjoukot osana länsimaista operaatiotaitoa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 2, 2001. s. 16–21.
- Jaakkola, Jukka: Painopiste Schwerpunktiin. *Sotilasaiakauslehti* n:o 5, 2001. s. 52.
- Jalkaväen hyökkäysvaunutorjuntataktiikka. Katsausosasto. Teksti julkaistu alun perin *Przeglad Piechoty* lehdessä n:o 11/36. *Sotilasaiakauslehti* n:o 8, 1937. s. 505–511.
- Joukas, Saku: Ilmasodan operaatiotaito ja taktiikka ylisesikuntaupseerikurssin pääsykokeissa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 11, 2016. s. 48–49.
- Jouko, Petteri: Läpimurtotaktiikan ensiaskeleet. *Sotilasaiakauslehti* n:o 4, 2010. s. 46–49.
- Julenius, Kaarlo: Tykistön taktillinen toiminta, Kirja-arvostelu. *Sotilasaiakauslehti* n:o 5, 1936, s. 337–339.
- Järvi, Pekka & Petteri Jouko: Taktiikka ei ole koskaan valmis. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 2011. s. 60–63.
- Järvinen, Yrjö: Käsitteitä omiin karsinoihinsa. *Sotilasaiakauslehti* n:o 2, 1954. s. 42–46.
- Jääskeläinen, Tommi: Näkemyksiä venäläisestä ilmaoperaatiotaidosta – Analyysi kauaskantoisten ohjusten merkityksestä. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 2017. s. 50–53.
- Kakko, Juha; Henri Ruotsalainen & Kari Kokkomäki: Näkemyksiä venäläisestä ilmaoperaatiotaidosta – Strategiset ilmatorjuntaohjusjärjestelmät. *Sotilasaiakauslehti* n:o 9, 2017. s. 54–59.
- Kallio, T: "Taktiikka, metodiikka ja tekniikka" hieman käsiteselvittelyä. *Sotilasaiakauslehti* n:o 4, 1949. s. 36–37.
- Kallunki, Tomi: Teoria hallinnassa – käytännön suorituksia tarvitaan enemmän. *Sotilasaiakauslehti* n:o 2, 2008. s. 46–48.
- Karvinen, Väinö: Rannikkojoukko- ja rannikkotaktiikkanimityksistä. *Sotilasaiakauslehti* n:o 1, 1953. s. 34–36.
- Karvinen, Väinö: Rannikkotaktiikka –rannikkojoukot. *Sotilasaiakauslehti* n:o 6, 1952. s. 205–211.

- Kaskeala, Pauli.: Atomiasseiden vaikutuksesta maasodan taktiikkaan. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 1955. s. 186–194.
- Kehittyvä taktiikka. Pääkirjoitus. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1969. s. 339–340.
- Kerttunen, Mika: On aika ryhtyä kouluttamaan taktista ajattelua. *Sotilasajakauslehti* n:o 12, 1995. s. 26–29.
- Kerttunen, Mika: Operatiivista oppia Norjasta. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 2001. s. 17–21.
- Kesseli, Pasi & Mika Huttunen: Sodankäynnin vallankumous (I). *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 2006. s. 9–15.
- Kesseli, Pasi & Mika Huttunen: Sodankäynnin vallankumous (II). *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 2006. s. 18–25.
- Killinen, M.: Yleissotatiede – yleisstrategia – yleistaktiikka – puolustushaarataktiikka – aselajitaktiikka. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1957. s. 126–129.
- Knuuttila, Jukka & Jukka Heinonen: Lähi-idän sota ja eräitä siitä saatuja operatiivisia ja taktisia kokemuksia. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1974. s. 11–23.
- Koppinen, Veikko: Paikallisjoukkojen osuus taktiikan opetuksessa. *Sotilasajakauslehti* n:o 6–7, 1978. s. 510–512.
- Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1950. s. 1–9.
- Kraemer, Holger: Atomisodasta ja atomitaktiikasta. *Sotilasajakauslehti* n:o 7, 1954. s. 277–280.
- Kulomaa, Jukka: Neuvostosotataidon viimeiset vuosikymmenet. *Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1998. s. 60–63.
- Kurenmaa, Pekka: Erään taktillisen tutkielman tarkastelua. *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1976. s. 491–493.
- Kuronen, Risto: Taktiikkaa ja operaatiotaitoa esipuseerikurssilla. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 2005. s. 53.
- Lalu, Petteri: Sodankäynnin ja taistelun periaatteet Venäjällä. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 2012. s. 9–15.
- Lappi, Ahti: Ilmatorjunnassa taktiikka on oppi järjestelmien käytöstä. *Sotilasajakauslehti* n:o 11, 1992. s. 840–846.
- Lappi, Ahti: Vihollisen ilmavoimien vaikutus taktiikkaamme. *Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1978. s. 314–321.

- Lehtimäki, Pentti: Huomispäivän taktiikka. *Sotilasaikakauslehti* n:o 9, 1977. s. 574–577.
- Lehtimäki, Pentti; Matti Lukkari; Heikki Myllö & E. Vettenranta: Taktiikan sauna. *Sotilasaikakauslehti* n:o 9, 1977. s. 566–571.
- Miettinen, J.: Sotateknologian kehityksen vaikutus taktiikkaan. *Sotilasaikakauslehti* n:o 11, 1979. s. 794–807.
- Mikola, K.J.: Vapaussodan sotataito ja sotakokemukset. *Sotilasaikakauslehti* n:o 1, 1958. s. 37–39.
- Mure, Jaakko: Kuukauden henkilöt. *Sotilasaikakauslehti* n:o 9, 1976. s. 523–529.
- Mälkki, Juha: Kannaksen sotatoimet kesällä 1944 – sotataidollinen analyysi *Sotilasaikakauslehti* n:o 12, 2014. s. 9–14.
- Mälkki, Juha: Mitä operaatiotaito on? *Sotilasaikakauslehti* n:o 2, 2012. s. 17.
- Mälkki, Juha: Väärää sotataitoa – taloustiede ja sotataito yksipuolistuu. *Sotilasaikakauslehti* n:o 4, 2017. s. 9–13.
- Mälkki, Jukka: Mistä sotataito on todella tehty? *Sotilasaikakauslehti* n:o 8, 2010. s. 51–57.
- Nieminen, E.H.O.: Taktiikkaa taisteluesimerkkinä. *Sotilasaikakauslehti* n:o 6–7, 1979. s. 508–510.
- Nikunen, Heikki: Suomalainen hävittäjätaktiikka. *Sotilasaikakauslehti* n:o 3, 2002. s. 24–29.
- Nimim. A.S.: Suomalaisesta sotakielen käytöstä, käsitteistä ja määritelmistä. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 3, 1927. s. 95–99.
- Nimim. Konkari: Keskustellaanpa taktiikasta. *Sotilasaikakauslehti* n:o 6–7, 1968. s. 309.
- Nimim. Tähestäjä: Hajapiirtoja taktiikasta. *Sotilasaikakauslehti* n:o 10, 1971. s. 535–538.
- Nordgren, Valter: Taktiikan opetuksesta. *Sotilasaikakauslehti* n:o 4, 1938. s. 295–304.
- Nurmio, Heikki: Vapaussodan taistelut asiallisten selostusten ja taktillisten tutkielmien esineiksi sotilasaikakauslehdessämme. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 4, 1931. s. 208–210.
- Nyky aikaisten hyökkäysvaunujen taktillinen ja operatiivinen käyttö Puna-armeijassa. Katsausosasto, Luutnantti Freytagin alkuperäinen Militär-Woehenblattissa julkaistu kirjoitus suomennettuna. *Suomen Sotilasaikakauslehti* n:o 10, 1932. s. 617–621.

- Närhi, Matti: Taktiikan tutkielmien kirjoittamisesta. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1980. s. 22–24.
- Oinonen, Wolde: Ratsuväen ja polkupyöräjoukkojen taktillisista käyttömahdollisuuksista ja toimintamuodoista Suomessa kesällä ja talvella. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 2; 3; 4; 1928. s. 51–59, 105–113, 155–167.
- Oinonen, Wolde: Ratsuväen tehtävistä ja taktiikasta ennen maailmansotaa ja nyt. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 10, 1923. s. 308–326.
- Olkkonen, Hannes: Komppaniataktiikka Venäjällä. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 11, 1923. s. 353–356.
- Ontelo, T: Taktiikka koulutuksen pohjana. *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1996. s. 72.
- Pajari, Aaro: Terve järki taktillisen ajattelun perustaksi! *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 7, 1930. s. 315–322.
- Pajari, Antti: Taktiikan opettaminen, helppoa kuin mikä! *Sotilasajakauslehti* n:o 11, 2011. s. 16–23.
- Paronen, Antti & Ilja Varha: Taktiikan taitoa etsimässä. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 2019. s. 50–57.
- Pönkänen, T.: Taktiikassa jalat maahan. *Sotilasajakauslehti* n:o 6–7, 1977. s. 389–392.
- Pöysti, Timo: Analyysiä tai intuitiota. *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1996. s. 8–16.
- Pöysti, Timo: Johtajien taktinen taito tasoittaa voimien ja suorituskyvyn alivoimaa. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1996. s. 20–23.
- Pöysti, Timo: Soveltamisessa sen salaisuus. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1996. s. 8–15.
- Riihimäki, Jari: Taktiikan opetus ja oppiminen. *Sotilasajakauslehti* n:o 11, 1995. s. 22–27.
- Riihonen, Markus: Näkemyksiä ilmaoperaatiotaidosta – Miehittämättömien ilmalusten tulevaisuuden käyttöperiaatteita. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 2017. s. 13–15.
- Rikkinen, Eetu & Juuso Ilkka: Näkemyksiä venäläisestä ilmaoperaatiotaidosta – Hävittäjä ja -monitoimikoneanalyysi. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 2017. s. 16–21.
- Ruonansuu, Lauri: Olemme siirtyneet taktiikassa pokasahasta moottorisahaan. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1989. s. 522–527.
- Ruutu, Juhani: Eräs taktiikan ja sotahistorian opetuksen liittymäkohta *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1958. s. 1–5.

- Ruutu, Kaarle: Taktiikan tuntemus kansallinen elinehto. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1993. s. 458–461.
- Ryynänen, Martti: Puolustuksen eräiden ongelmien tarkastelua viime suursodassa tapahtuneen taktillisen ja teknillisen kehityksen valossa. *Sotilasajakauslehti*. n:o 2, 1948. s. 1–5.
- Rönning, Ted: Määrittelemätön merivartiotaikikka. *Sotilasajakauslehti* n:o 10, 2017. s. 52–55.
- Salminen, Pertti: Systemaattiseen taktiikan tutkimukseen. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1992. s. 243–247.
- Selinheimo, Oras: Mouhun valloitus ja siihen liittyvät sotatoimet Savon rintamalla 3.–5.3.1918. Taktillinen tutkielma. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1932. s. 201–219.
- Sivula, Asko: Alkaa olla aika ajatella tykistön operatiivista käyttöä. *Sotilasajakauslehti* n:o 10, 1991. s. 676–681.
- Sivula, Asko: On löydettävä uusi taktiikka. *Sotilasajakauslehti* n:o 12, 1991. s. 884–888.
- Snellman, Pekka: Operaatiotaidon Ja Taktiikan Kieli. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 2014. s. 21–26.
- Sotisaari, Lauri: Näkemyksiä taktiikastamme. *Sotilasajakauslehti* n:o 10, 1976. s. 550–559.
- Suhonen N.: Minkä takia taktiikasta ei keskustella. *Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1968. s. 177–178.
- Suhonen, Martti: Eipä vaieta taktiikasta. *Sotilasajakauslehti* n:o 11, 1976. s. 663–665.
- Suhonen, Martti: Eräitä lisänäkökohtia taktiikastamme. *Sotilasajakauslehti* n:o 12, 1976. s. 739–741.
- Suhonen, Martti: Minkä takia taktiikasta ei keskustella. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1968. s. 30–31.
- Suhonen, Martti: Puolustustaktiikan kehityspiirteitä, I osa. 1930 –luvulla ja Suomen sotien 1939–1945 aikana. *Sotilasajakauslehti* n:o 6–7, 1979. s. 476–484.
- Suhonen, Martti: Puolustustaktiikan kehityspiirteitä, II osa. Suomen sotien 1939–1945 jälkeen. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1979. s. 550–557.
- Suhonen, Martti: Taktiikan kehittäminen–uskon asia!? *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1977. s. 183–185.

- Suhonen, Martti: Taktiikan perusteista sekä koulutustavoitteista ja edellytyksistä. *Sotilasajakauslehti* n:o 12, 1969. s. 595–596.
- Suhonen, Martti: Yllätys – Alivoimaisen mahdollisuus. *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1977. s. 542–548.
- Suihkonen, Heikki: Näkemyksiä venäläisestä ilmaoperaatiotaidosta – Elektroninen taistelu osana sotatoimea. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 2017. s. 44–46.
- Suurvaltojen maavoimien atomiaseet ja taktiikka atomisodassa. s. n. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1963. s. 101–118.
- Tahvonen, Kati: Öljyntorjuntataktiikka on osa merivartiotaaktiikkaa. *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 2018. s. 60–63.
- Taktiikka ja tekniikka. Pääkirjoitus. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1985. s. 153.
- Taktiikka Suomen maastossa. Käännös venäl. aikakauslehdessä "Voenny Vestnik" n:o 18, 1927 olleesta kirjoituksesta. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1927. s. n. s. 343–353.
- Taktiikka. Pääkirjoitus. *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1977. s. 511.
- Taktiikkamme tilasta. Pääkirjoitus. *Sotilasajakauslehti* n:o 10, 1968. s. 433–434.
- Tanskanen, Seppo: Taktiikan opetus vakiintunut. *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1986. s. 122–126.
- Tanskanen, Seppo: Taktiikka sanelee tavoitteet. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 1987. s. 386–391.
- Tanskanen, Seppo: Taktillinen taito ja sen mittaaminen. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1985. s. 170–174.
- Teljamo, Pekka: Taktiikan kehittäminen. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 1985. s. 167–170.
- Terä, Martti: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa. *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1952. s. 62–71.
- Terä, Martti: Taktiikka ja asetekniikka. (Keskustelua taktikon kanssa). *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1937. s. 67–75.
- Tiilikainen, Heikki: Miten olisi taktiikan Cooper? *Sotilasajakauslehti* n:o 6–7, 1977. s. 420–421.
- Tilander, Heikki: Mitä sana operatiivinen merkitsee? *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 1997. s. 50.

- Timonen, Tuukka: Venäläisen pataljoonan johtamisen muutos – kohti tehtävätaktiikkaa? *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 2018. s. 15–17.
- Tuominen, Ilari: Ilmasota taktiikan opetuksessa. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1986. s. 578–579.
- Tuominen, Tuomo: Taktiikasta ja taktiikan opetuksesta. *Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1977. s. 528–531.
- Uoti, Maunu: Taisteluammunta on taktiikan ja taistelutekniikan testi. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1994. s. 16–20.
- Usva, Jorma: Eikö taktiikasta keskustella. *Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1968. s. 180–181.
- Usva, M.: Keskustellaanpa taktiikasta ja sotakokemusten mukanaan tuomasta paino-
lastista. *Sotilasajakauslehti* n:o 1, 1969. s. 20–21.
- Valtonen, Jouna: Operatio - Operaatio, Organisatio - Organisaatio. Hieman huomi-
oita oikeakielisyydestä. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 1947. s. 41–42.
- Viinämäki, Jussi & Jukka Vuorisalmi: Pataljoonan hyökkäyksen taistelutekninen tar-
kastelu. *Sotilasajakauslehti* n:o 12, 2011. s. 63–67.
- Viitasalo, Mikko: Operaatiotaidolle ja taktiikalle pysyvä tutkimushenkilöstö. *Sotilasai-
kkauslehti* n:o 11, 1990. s. 840–843.
- Viljanen, Tauno: Mietteitä suomalaisesta kesäajan taktiikasta lähinnä jalkaväkeä sil-
mälläpitäen. *Suomen Sotilasajakauslehti* n:o 9, 1933. s. 543–558, 585–608.
- Virkki, Eino: Taktiikka – rannikkotaktiikka. *Sotilasajakauslehti* n:o 8, 1952. s. 299–
305.
- Virkki, Eino: Vaativatko sotatoimet rannikoillamme maalla taistelevilta voimiltamme
erikoista rannikkotaktiikkaa. *Sotilasajakauslehti* n:o 2, 1952. s. 89–96.
- Visuri, Pekka: Oikeat käsitteet luovat oikean ymmärryksen. *Sotilasajakauslehti* n:o 3,
1982. s. 190–194.
- Vuorenmaa, Anssi: Talvisota oli taitoa ja taktiikkaa. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 1989. s.
781–789.
- Vuorikari, Kalevi: Taktiikan opetuksesta. *Sotilasajakauslehti* n:o 4, 1968. s. 178–180.
- Vänskä, Ville & Marko Palokangas: Näkökulmia yhteisoperaatioon – tahtoa, operaa-
tiotaitoa ja johtamista. *Sotilasajakauslehti* n:o 3, 2011. s. 54–58.
- Vänskä, Ville: Merirosvojen mukautuva taktiikka. *Sotilasajakauslehti* n:o 5, 2013. s.
56–60.

Vänskä, Ville: Yhteisoperaatioita, puolustushaarojen yhteistoimintaa vai yhteistä tulenkäyttöä? *Sotilasaikakauslehti* n:o 10, 2010. s. 9–16.

LIITE 2: Valikoidut ohjesäännöt, oppaat ja ohjeet

Jalkaväen ohjesääntö I (J.O.I.). Otava, Helsinki 1932.

Jalkaväen ohjesääntö II,1 Taistelun yleiset perusteet (J.O.II,1.). Otava, Helsinki 1932.

Jalkaväen ohjesääntö II,2 Yksikköjen taistelu (J.O. II,2). Otava, Helsinki 1932.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö (JvO): 3. Osa, (Ryhmän Ja Joukkueen Taistelu). Pääesikunta, Helsinki 1974.

Jalkaväen taisteluohjesääntö II Osa (JvO II) Pataljoonan taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1955.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö IV Osa (JvO IV) Kivääri- ja konekivääriryhmien taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1957.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö V Osa (JvO V) Kivääri- ja Konekivääriryhmien taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1958.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö: (JvO). Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, Helsinki 1995.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö: 1, (JvO 1) : Pataljoonan Taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1968.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö: 1, JvO I (luonnos). Pääesikunta, Helsinki 1988.

Jalkaväen Taisteluohjesääntö: 2 Osa (JvO 2), Komppanian Taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1981.

Kenttäohjesääntö (K.O.) Yleinen osa. Otava, Helsinki 1931.

Kenttäohjesääntö I (K.O.). Otava, Helsinki 1927.

Kenttäohjesääntö I Osa (Ko 1). Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö II (K.O.). Otava, Helsinki 1929.

Kenttäohjesääntö II (K.O.). Otava, Helsinki 1931.

Kenttäohjesääntö III (K.O. III). Otava, Helsinki 1934.

Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl.). Pääesikunta, Helsinki 1958.

Kenttäohjesääntö. 3: (KOIII). Pääesikunta, Helsinki 1957.

Kenttäohjesääntö: 1 (KO I.) Yhtymän Taistelu. Pääesikunta, Helsinki 1963.

Kenttäohjesääntö: 2, Sotilastiedustelu. Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: 3, Puolustusvoimien Operaatiot. Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: 3.1, Maaoperaatiot (MAAOP). Pääesikunta, Helsinki 2016.

Kenttäohjesääntö: 3.2, Merioperaatiot. Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: 3.4, Informaatio-operaatiot (INFOOP). Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: 4, Logistiikka. Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: 6, Johtamisjärjestelmä. Pääesikunta, Helsinki 2015.

Kenttäohjesääntö: II (KO II). Pääesikunta, Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö: Yleinen Osa (KO Yl). Pääesikunta, Helsinki 1973.

Kenttäohjesääntö: Yleinen: KOYL. Pääesikunta, Helsinki 2014.

Taktillinen Opas I-X. Päämaja, Mikkeli 1939.

Talvisotaopas. Otava, Helsinki 1939

Tiedusteluohjesääntö (TiedO.). Pääesikunta, Helsinki 1958.

LIITE 3: Tiede ja Ase -aikakauskirjan artikkelipoiminnat

Frick, Martti: Nykyaikaisen Panssarivaunun Suunnitteluun Ja Rakenteeseen Vaikuttavat Teknillis-Taktilliset tekijät. *Tiede Ja Ase* 9 (9), 1951. s. 163–88. [<https://journal.fi/ta/article/view/47320>].

Halonen, Kyösti & Jorma Ala-Sankila: Taktinen Johtaminen Ja Tietotekniikka 2000-Luvun taistelulentäällä. *Tiede Ja Ase* 52 (52), 1994. s. 36–57. [<https://journal.fi/ta/article/view/47762>].

Hanska, Jan: Brittiläisen Operaatiotaidon Ensiaskeleet. *Tiede Ja Ase* 76, tammikuu 2019. s. 73–97. [<https://journal.fi/ta/article/view/77539>].

Huttunen, Mika: Taktiikan käsitteestä Ja määritelmästä. *Tiede Ja Ase* 63 (63), 2005. s. 69–85. [<https://journal.fi/ta/article/view/47897>].

Hyytiäinen, Mika: Taktiikan Kvantitatiivisesta Tutkimisesta. *Tiede Ja Ase* 60 (60), 2002. s. 86–111. [<https://journal.fi/ta/article/view/47858>].

Hyötyläinen, Tapani: Taktiikkamme kehittämisen Taistelu- Ja Sotaharjoituksissa 1970-Luvulta Alkaen. *Tiede Ja Ase* 50 (50), 1992. s. 84–110. [<https://journal.fi/ta/article/view/47742>].

Iisakkala, Ari: Näkökohtia Maavoimien Operaatiotaidon Ja Taktiikan kehittämistä Puolustusvoimien Edellytykset Huomioottaen. *Tiede Ja Ase* 39 (39), 1981. s. 59–86. [<https://journal.fi/ta/article/view/47614>].

Ilmola, Ilkka: Operaatiotaidon Ja Taktiikan kehitysnäkymät 1980-Luvulle. *Tiede Ja Ase* 35 (35), 1977. s. 14–72. [<https://journal.fi/ta/article/view/47570>].

Jouko, Petteri: Tehtävätaktiikka Suomalaisessa Sotataidossa – Myytti vai Todellisuus? *Tiede Ja Ase* 67, marraskuu 2010. s. 197–214. [<https://journal.fi/ta/article/view/3692>].

Killinen, Kullervo: Katsaus Meritaktiikan Ja -Strategian viimeisimpään Kehitykseen. *Tiede Ja Ase* 12 (12), 1954. s. 307–22. [<https://journal.fi/ta/article/view/47351>].

Koskimaa, Matti: Sotatekniikan Kehitys 1970-Luvulla. *Tiede Ja Ase* 31 (31), 1973. s. 121–210. [<https://journal.fi/ta/article/view/47531>].

Koskimaa, Matti: Sotatekniikan Vaikutus Taktiikkaan. *Tiede Ja Ase* 32 (32), 1974. s. 77–130. [<https://journal.fi/ta/article/view/47541>].

Linnola, Paavo: Elektronisen sodankäynnin Operatiiviset Ja Taktilliset Tavoitteet. *Tiede Ja Ase* 23 (23), 1965. s. 154–70. [<https://journal.fi/ta/article/view/47449>].

Myllyniemi, Urho: Operaatiotaidon Ja Taktiikan Tutkimus. Mitä Se On, Tarvitaanko Sitä. *Tiede Ja Ase* 47 (47), 1989. s. 116–34. [<https://journal.fi/ta/article/view/47713>].

- Myllyniemi, Urho: Tutkimuksen lähestymistavoista Ja Tutkimusmenetelmistä Operaatiotaidon Ja Taktiikan Tutkimuksessa. *Tiede Ja Ase* 50 (50), 1992. s. 46–56. [<https://journal.fi/ta/article/view/47740>].
- Mäkelä, Timo: Kenttäohjesäännön edellyttämän Taktiikan Prikaatin Organisaatiolle Asettamat Vaatimukset. *Tiede Ja Ase* 22 (22), 1964. s. 52–112. [<https://journal.fi/ta/article/view/47440>].
- Mäki, Erkki & Jouko Alasjärvi: Taktiikan Ja Sotatekniikan Kehittymisen Asettamia Vaatimuksia kenttätykistön Tulen käytölle. *Tiede Ja Ase* 43 (43), 1985. s. 36–74. [<https://journal.fi/ta/article/view/47667>].
- Mäki-Kokkila, Juha: Jääkäriprikaatin tykistön Taktillisesta käytöstä. *Tiede Ja Ase* 49 (49), 1991. s. 165–94. [<https://journal.fi/ta/article/view/47734>].
- Mälkki, Juha: Sotataito Ja Poikkitieteellisyyden Vaade. *Tiede Ja Ase* 74, helmikuu 2017. s. 213–239. [<https://journal.fi/ta/article/view/60593>].
- Nykänen, Reino: Taktillisten Ilmavoimien Toiminta Maavoimia Vastaan Erityisesti rynnäkköhyökkäyksiä silmällä pitäen. *Tiede Ja Ase* 14 (14), 1956. s. 246–69. [<https://journal.fi/ta/article/view/47370>].
- Ohra-aho, Harri: Venäjän Maavoimien Operaatiotaidon kehitysnäkymät. *Tiede Ja Ase* 52 (52). 1994. s. 58-90. [<https://journal.fi/ta/article/view/47763>].
- Pulkkinen, Esa: Sotateknisen Kehityksen jääkäriprikaatin Taktiikalle 1990-Luvulla Asettamat Vaatimukset. *Tiede Ja Ase* 48 (48), 1990. s. 26–75. [<https://journal.fi/ta/article/view/47720>].
- Puukka, Ilkka: Yhteiskunnassa Tapahtuneiden Ja nähtävissä Olevien Muutosten Sekä Teknologisten Edellytysten Haasteet Suomalaiselle Operaatiotaidolle Ja Taktiikalle. *Tiede Ja Ase* 41 (41), 1983. s. 28–65. [<https://journal.fi/ta/article/view/47635>].
- Pönkänen, Aarne: Vaikean Ratkaisun Periaate. *Tiede Ja Ase* 11 (11), 1953. s. 18–48. [<https://journal.fi/ta/article/view/47333>].
- Raatikainen, Hjalmar: Taktiikka Suomen Vapaussodassa. *Tiede Ja Ase* 4 (4), 1936. s. 5–46. [<https://journal.fi/ta/article/view/47275>].
- Raunio, Ari: Sotataidollinen Väitekehys Ennen Talvisotaa. *Tiede Ja Ase* 50 (50), 1992. s. 57–83. [<https://journal.fi/ta/article/view/47741>].
- Stewen, Martin: Jalkaväkipataljoonan konekiväärikomppanian Organisaatio Ja Taktillinen käyttö. *Tiede Ja Ase* 1 (1), 1933. s. 80–127. [<https://journal.fi/ta/article/view/47252>].

- Säämänen, Juuso: Sotakokemusten hyödyntäminen merivoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisessä. *Tiede Ja Ase* 69, joulukuu 2012. s. 206–234. [https://journal.fi/ta/article/view/7475].
- Tanskanen, Seppo & Finn-Göran Wennström: Operaatiotaidon Ja Taktiikan Opetusta Upseerikoulutuksessa. *Tiede Ja Ase* 42 (42), 1984. s. 58–85. [https://journal.fi/ta/article/view/47650].
- Terä, Martti: Tulen Teho - Taktiikka - Asetekniikka. *Tiede Ja Ase* 5 (5), 1937. s. 235–290. [https://journal.fi/ta/article/view/47285].
- Tikka, Juha: Näkymiä Suomen Meristrategisesta Asemasta Ja Merivoimiemme Operatiivisista Ongelmista. *Tiede Ja Ase* 32 (32), 1974. s. 195–210. [https://journal.fi/ta/article/view/47544].
- Toveri, Pekka & Heikki Välivehmas: Operaatiotaitomme kehittämismahdollisuuksia tietosodankäynnin Hallitsemalla taistelukentällä. *Tiede Ja Ase* 54 (54). 1996. s. 90-130. [https://journal.fi/ta/article/view/47784].
- Tuomi, Osmo: Merisodan Operaatiotaitoon Ja Taktiikkaan Vaikuttavia Kehityspiirteitä Erityisesti Itämeren Piirissä. *Tiede Ja Ase* 38 (38), 1980. s. 8–39. [https://journal.fi/ta/article/view/47601].
- Usva, Jorma: Talvisodan Sotatoimet Pohjois-Suomessa. Operatiiviset Ja Taktilliset Kokemukset. *Tiede Ja Ase* 34 (34), 1976. s. 41–98. [https://journal.fi/ta/article/view/47560].
- Vepsäläinen, Mikko & Niko Koivula: Toiminnan kehittäminen taktiikan tutkimuksen päämääränä – pääkomentopaikan Siirron Suunnitteluprosessi Suojan näkökulmasta Itä-Suomen Viestipataljoonan Muuttuvassa toimintaympäristössä. *Tiede Ja Ase* 72 (1), 2015. s. 101–110. [https://journal.fi/ta/article/view/50151].
- Viitasalo, Mikko: Sotatieteet Ja Niiden Kehittyminen Suomessa 21.Vuosisadalla. *Tiede Ja Ase* 60 (60), 2002. s. 7–20. [https://journal.fi/ta/article/view/47854].
- Visa, Sakari: Piirteitä Meritaktiikastamme. *Tiede Ja Ase* 32 (32), 1974. s. 211–22. [https://journal.fi/ta/article/view/47545].
- Vuohelainen, Jorma; Heikki Tilander & Ari Uutinen: Suurvaltojen Maavoimien Operaatiotaito Ja Taktiikka 1990-Luvulla. *Tiede Ja Ase* 47 (47), 1989. s. 56–93. [https://journal.fi/ta/article/view/47711].
- Välimaa, Leevi: Operatiivinen - Taktillinen, Teoreettinen Tutkielma. *Tiede Ja Ase* 12 (12), 1954. s. 35–77. [https://journal.fi/ta/article/view/47343].
- Välimaa, Leevi: Teoreettinen Tarkastelu. *Tiede Ja Ase* 27 (27), 1969. s. 21–58. [https://journal.fi/ta/article/view/47484].

Åkerman, Eric: Panssariaseen Organisaatiosta Ja Taktiikasta. *Tiede Ja Ase* 7 (7), 1949.
s. 52–100. [<https://journal.fi/ta/article/view/47295>].

LIITE 4: Valikoidut sotakoulujen kurssien opinnäytteet, diplomityöt ja tutkielmat

Anttila, Hannes: *Suurvaltojen panssariorganisaatio ja -taktiikka, johtopäätökset olosubteissamme suoritettavaa panssarintorjuntaa silmällä pitäen*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954, SKK1/583, KA.

Astren, Torsti: *Clausewitzin ja Jominin vaikutus Neuvostoliiton ja Venäjän federaation sotataitoon toisen maailmansodan jälkeen*, Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2302. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2001.

Blick, Aarne: *Viiyitysoperaatio ja sen taktillinen suoritus meikäläisissä olosubteissa*. Sotakorkeakoulundiplomityö vuodelta 1933, SKK1/180, KA.

Boldt, Lauri: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK1/359, KA.

Elomaa, Toivo: *Jalkaväkipataljoonan konekiväärikomppanian organisatio ja taktillinen käyttö*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1931a, SKK1/134, KA.

Eräsaari, Eero: *Joukkojen taktillisten siirtojen helpottamis- ja keventämismahdollisuudet polkupyöriä ja moottoriajo-neuvoja hyväksi käyttäen sekä siirtojen järjestelytekniikka esimerkein valaistuna*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1952, SKK1/508, KA.

Haaksalo, Magnus: *Korean maasodan taktilliset kokemukset*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1952, SKK1/509, KA.

Hannila, Matti: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1950, SKK1/435, KA.

Hannula, Joose: *Clausewitz sotateoreetikkona*. Sotakorkeakoulun upseerikerho, Helsinki 1927.

Kulkki, Jan: *Yleisten taktisten periaatteiden esiintyminen keskeisimmissä suomalaisissa ohjesäännöissä 1970-luvulta 2000-luvulle*. Esiupseerikurssin tutkimustyö E3767. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007.

Kuusama, Antti: *Maalikkansio ja Tehtäväkansio Ilmasta Maahan -toiminnassa: Sodankäynnin Termit Ilmasodankäynnissä*. Pro Gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2015.

Kuussaari, Eero: *Venäläinen strategia. Kriittinen tutkielma historiallisella pohjalla venäläisen sodankäynnin erikoispiirteitten kehityksessä, niitten teoriasta ja käytännöllisestä sovelluttamisesta*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, SKK1/36, KA.

Leppälä, Vilhelm: *Taktiikkamme kehitys 1939 ja sen sekä siitä vedettävät johtopäätökset ohjesääntöjen ja rauhan ajan koulutuksen subteen*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK1/355, KA.

- Liimatta, Hannu: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y1839. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1993.
- Mustonen, A. *Operaatiotaidon ja taktiikan opetus Sotakorkeakoulussa vuodesta 1924 alkaen*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK1/1201, KA.
- Mäkelä, Vihtori: *Kenttäohjesäännön taktiikan prikaatiorganisaatiolle asettamat vaatimukset*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1962, SKK1/809 (salainen).
- Mälkki, Jukka: *Tehtäväktatiikan olemus. Tehtäväktatiikan muodostuminen preussilais-saksalaisessa sotataidossa vuosina 1806–1945*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2512, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2009.
- Pernu, Eino: *Taktiikan luentoja*. Karisto, Hämeenlinna 1920.
- Puheloinen, Ari: *Keski-Euroopan sotilaallisten painopistealueiden ja Etelä-Suomen sotilasmaantieteellinen vertailu operatiivis-taktilliselta kannalta tarkasteltuna*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1985, SKK1/1530, KA.
- Puomi, Erkki: *Hyökkäysvaunujen taktillinen käyttö meikäläisessä maastossa sekä miten niiden torjunta olisi järjestettävä ja suoritettava*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1934, SKK1/204, KA.
- Raatikainen, Hjalmar: *Taktiikka Suomen vapaus sodassa. Arvosteleva tarkastelu*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1934, SKK1/209, KA.
- Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmasodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2010. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1997.
- Simelius, Jaakko: *Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin. Arvosteleva tarkastelu sovellutusesimerkein valaistuna*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1939, SKK1/298, KA.
- Stenström, Erik: *Syvän ja aktiivisen puolustuksen puolesta puhuja. Y. A. Järvisen vaikutus suomalaisen taktiikan kehitykseen ennen talvisotaa*. Pro gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2016.
- Syvänen, Tuomas: *Rannikkotaktiikka-käsitteen Hyödynnettävyys Suomalaisessa Sotataidossa*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2831, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2017.
- Tenhunen, Jyrki: *Vietnamin sodan maasotatoimien tärkeimmät operatiivis-taktilliset kokemukset*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, SKK1/1122, KA.
- Visuri, Pekka: *Puolustusperiaatteiden kehitys Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vertailuna vastaavaan kehitykseen Suomessa*. Sotakorkeakoulu, Helsinki 1985.

Wuoreneimo, Ossian: *Yleensä vaikeina pidettyjen vuodenaika-, sää- ja maasto-olosuhteiden hyväksikäyttö taistelutoiminnassa ja tästä tehtävät johtopäätökset taktiikkamme ja koulutuksemme suhteen*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954, SKK1/616, KA.

LIITE 5: Valikoidut tutkimukset ja muut julkaisut

- Adaridi, Karl: *Sotataidon Historia: 1, Vanha Ja Keskiaika*. Otava, Helsinki 1920.
- Adaridi, Karl: *Sotataidon Historia: 2, Kustaa Aadolfin, Ludvig XIV:n Ja Fredrik Suuren Aika*. Otava, Helsinki 1920.
- Adaridi, Karl: *Sotataidon Historia: 3 Osa, Ranskan Vallankumouksen Ja Napoleonin Aikakausi*. Otava, Helsinki 1921.
- Adaridi, Karl: *Sotataidon Historia: 4 Osa, Viime Aikojen Huomattavimmat Sodot*. Otava, Helsinki 1921.
- Alafuzoff, Georgij: Venäläinen operaatiotaito ja sen toteutus Tsetsheniassa. *Sodan Ja Taistelun Kuva: Taktiikan Laitoksen Sodan Ja Taistelun Kuvaa Käsitellyt Seminaari 22.9.2000*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2000. s. 31–81.
- Clausewitz, Carl von: *Ajatuksia sodasta ja johtamisesta*, suom. O. V. Kaarnakari, KR-Kirjat Oy, Humppila 1999.
- Clausewitz, Carl von: *Sodasta. Valikoima ajatelmia*. suom. Erkki Hannula. K. F. Puumiehen kirjapaino O.Y, Helsinki, 1924.
- Foertsch, Hermann: *Nykyinen ja tuleva sotataito*. suom. A. Mäkelä, WSOY:n kirjapaino, Porvoo 1939.
- Hannula, Joose: *Sotataidon historia I Vanhan Ajan Taktiikan Ja Strategian Pääpiirteet*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1930.
- Harjula, Juha & Kalevi Ruhala: *Asejärjestelmiä, käsitteitä ja määritelmiä*. Sotatieteen laitos, Helsinki 1975.
- Harjula, Juha: *Asejärjestelmiä, Käsitteitä, Lyhenteitä Ja Määritelmiä*. Sotatieteen laitos, Helsinki 1984.
- Hirki, H: *Lyhyt panssarintorjuntataktiikka*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1941.
- Hollanti, Juha: *Alivoimaisen taktiikka: suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019.
- Huhtala, Jari: *Valvontataktiikkaa etsimässä - valvontataktiikan käsiteanalyysi*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006.
- Huttunen, Mika & Jussi Metteri: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2008.
- Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki 2010.

- Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan: taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2005.
- Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan opettajan ohje*. Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa, N:o 2/1998. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1998.
- Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1997.
- Jahnukainen, O.: *Sotataidon historia IV Lineaaritaktiikan Aikakaudesta Ensimmäiseen Maailmansotaan*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1953.
- Johdossa ja taistelussa esiintyvät käsitteet ja niiden määritelmät*. s. n. Osakeyhtiö Kuopion uusi kirjapaino, Kuopio, 1926.
- Järvinen, Yrjö: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. WSOY, Porvoo 1948.
- Karjalainen, Mikko: *Ajatuksesta operaatioiksi. Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2009.
- Kausto, Heikki; Jukka Pajala, Pekka Uutaniemi, Kalevi Ruhala & Esko Nieminen: *Strategian käsikirja*. toim. Pekka Uutaniemi. Sotatieteen laitos, Strategian toimisto, Helsinki 1983.
- Kemppi, Jarkko: *Kenraali ja sotataidon kehittäjä N. V. Hersalo*. Docendo, Jyväskylä 2013.
- Kemppi, Jarkko: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924*. Edita Prima Oy, Helsinki, 2006.
- Kesseli, Pasi: *In Pursuit of Mobility. The birth and development of israeli operational art. From theory to practice*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2001.
- Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan: tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2017.
- Kiikka, Jarmo (toim.): *Ajatuksia taktiikasta: Maavoimien taistelu 2015*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki 2013.
- Kolstela, Risto: *Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito*. Julkaisusarja 2 n:o 3. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1997.
- Krogars, Marco: *Sotatieteelliset käsitteet puntarissa. Johtamisen, strategian, operaatiotaidon ja taktiikan vertaileva sisällön analyysi*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1998.
- Kulomaa, Jukka & Marjo Grönroos: *Syvään taisteluun. Johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991*. 2. painos, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007.

Laaksonen, Lasse: *Mistä sotakenraalit tulivat? Tie Mannerheimin johtoon 1918-1939*. Helsinki-kirjat, Helsinki 2011.

Lalu, Petteri: *Syvää vai pelkästään tibeää? Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit*. Juvenes Print, Tampere 2014.

Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja: Itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2018.

Metteri, Jussi: *Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006.

Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään. Jugoslavalaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*. Juvenes Print Oy, Tampere, 2012.

Mäkitalo, Janne: *Räjähävää voimaa 1: Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019.

Mäkitalo, Janne: *Räjähävää voimaa 2: Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Edita, Helsinki 2019.

Mälkki, Janne; Risto Marjomaa, Jyri Raitasalo, Tero Karasjärvi & Joonas Sipilä: *Sodan historia*. Otava, Helsinki 2008.

Mälkki, Juha: *Herrat, Jätkät Ja Sotataito: Kansalaisotilas- Ja Ammattisotilasarmeijan Rakentuminen 1920- Ja 1930-luvulla "Talvisodan Ihmeksi"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Nojonen, Matti: *Jymäyttämisen taito. Strategiaoppeja muinaisesta Kiinasta*, Gaudeamus, Helsinki 2008.

Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1928.

Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen: vuosisata suomalaista ilmatorjuntataktiikkaa 1919-2019*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019.

Palonkangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa: Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018.

Palonkangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä: Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*. Suomen mies, Helsinki 2015.

Paronen, Antti: *Globaali jihadistinen liike kumouksellisen sotataidon kehittäjänä*. Juvenes print, Tampere 2016.

- Rantapelkonen, Jari & Lotta Koistinen: *Pohdintoja sotatieteellisistä käsitteistä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2016.
- Rantapelkonen, Jari, & Matti Ikonen. *Sotataidon Jäljillä: Taktinen Ja Viestitaktinen Taito Taistelukentällä*. Viesti- ja sähkötekniikan koulu, Riihimäki 2004.
- Rosen, Gunnar & Juhani Parkkari: *Sodan lait, käsikirja*. Uudistettu laitos. Edita, Helsinki 2004.
- Salonen, Joakim: *Tiedän ja osaan, osaan ja ymmärrän? Taktiikan osaamisen kehittyminen Maanpuolustuskorkeakoulussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006.
- Sigell, Niilo (myöh. Hersalo): *Jalkaväen taistelutaito I. Taistelutoiminnan periaatteita*. Suojeluskuntain kustannus, Helsinki 1927.
- Sigell, Niilo (myöh. Hersalo): *Suojeluskuntamiiehen oppi- ja käsikirja II. Jalkaväen taktillinen koulutus*, K.J.Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä, 1922.
- Sipilä, Joonas: Sota tutkimuksen kohteena. *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. toim. Pekka Sivonen, Julkaisusarja 1, 33. Strategian laitos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013. s. 59–89.
- Sjöblom, Max: *Vuorovaikutusta Pohjanlahden yli: ruotsalaisvaikutuksen välittyminen suomalaisen sotataitoon ennen talvisotaa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2018.
- Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan: Suomen meripuolustuksen maihinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle*. Julkaisusarja, 1, Tutkimuksia. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2017.
- Tilander, Heikki, et al.: *Sotakorkeakoulu Suomalaisen Sotataidon Kehittäjänä*. Siltala, Helsinki 2009.
- Toveri, Pekka & Heikki Väliehmas: *Syvän taistelun oppi ja sen toteutus venäläisessä operaatiotaidossa*. Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, n:o 1/1995. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1995.
- Tuunainen, Pasi: Talvisodan mottitaktiikka – suomalaisen sotataidon tavaramerkki. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. toim. Mikko Karjalainen, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018. s. 334–337.
- Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen - taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Toinen painos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki 2014.
- Virkki, Eino: *Sotalaitosoppi II osa*. Otava, Helsinki 1936.
- Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisinballintaan: Puolustusperiaatteiden Kehitys Läntisessä Keski-Euroopassa Ja Suomessa Vuosina 1945-1985*. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja, n:o 16. Otava, Helsinki 1989.

6. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas

6.1. ARKISTO- JA ALKUPERÄISLÄHTEET

Pääesikunta, Helsinki (asiakirjat Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmässä)

PESUUNNOS:n ak nro HO46/31.5.2018 ”PVOHJEK-PE Sotilaallisen suorituskyvyn käsitelmä”.

PEKOULOS:n ak nro HO592/16.12.2021 ”PVOHJEK-PE – Puolustusvoimien osaaminen”.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Alustukset ja ups. keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945, PvPE:n koul.os, T 18002/6–7, KA.

Eino Penttilän yksityiskokoelma, Pk 2109/3, KA.

Hannula, J. O.: *Clausewitz*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, SKK 1/38, KA.

Järvinen, Y. A., nimikirjanote n:o 25164, KA.

Olkkonen, Matti Juho (Hannes), nimikirjanote n:o 40651, KA.

PE:n n:o 994/Ohjstso/8b/9.3.1956, T 20173/F 138, KA.

PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista, T 18002/8–13, KA.

PvPE:n n:o 256/Jv./43/22.1.1945, T 17655/13, KA.

SKK:n n:o 321/5a/4.4.1955, T 20172/F 124, KA.

TaistK:n n:o 209/Ia/21.3.1928, liitteinen, T 14792/22, KA.

Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä. Koonnut keväällä 1941 ev.luutn. Nordgren, PM:n koul.os. saap. kirj. 1941, T 18003/3, KA.

Väinö Volasen yksityiskokoelma, Pk 1401/2, KA.

Välimaa, Leevi Kalervo, nimikirjanote n:o 46511, KA.

YE:n n:o 384/X/28./13.4.1928, T 14792/22, KA.

Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK), Helsinki

Sotakokemuksia. MaaRE:n n:o 3192/III/7 sal./20.7.1942, koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksistä, Sotataidon laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Taktillinen opas I. Päämaja Koul. 2/39, 12.12.1939.

Taktillinen opas II. Päämaja Koul. 2/39, 16.12.1939.

Taktillinen opas III. Päämaja Koul. 2/39, 21.12.1939.

Taktillinen opas IV. Päämaja Koul. 2/39, 22.12.1939.

Taktillinen opas V. Päämaja Koul. 2/39, 25.12.1939.

Taktillinen opas VI. Päämaja Koul. 2/39, 31.12.1939.

Taktillinen opas VII. Päämaja Koul. 2/39, 9.1.1940.

Taktillinen opas VIII. Päämaja Koul. 2/39, 10.1.1940.

Taktillinen opas IX. Päämaja Koul. 2/39, 16.1.1940.

Taktillinen opas X. Päämaja Koul. 2/39, 22.1.1940.

Taktillinen opas XI. Päämaja Koul. 2/39, 20.2.1940.

Taktillinen opas XII. Päämaja Koul. 2/39, 10.7.1940.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:ot 1–86. Päämajan koulutusosasto, T 17654/14, KA.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 1, PM:n koul.tsto 320/Koul./22.sal./10.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 2, PM:n koul.tsto 360/Koul./22.sal./12.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 3, PM:n koul.tsto 404/Koul./22.sal./15.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 4, PM:n koul.tsto 458/Koul./22.sal./18.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 5, PM:n koul.tsto 487/Koul./22.sal./21.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 6, PM:n koul.tsto
591/Koul./22.sal./25.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 7, PM:n koul.tsto
620/Koul./22.sal./27.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 8, PM:n koul.tsto
629/Koul./22.sal./28.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 9, PM:n koul.tsto
719/Koul./22.sal./31.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 10, PM:n koul.tsto
781/Koul./22.sal./4.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 11, PM:n koul.tsto
838/Koul./22.sal./7.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 13, PM:n koul.tsto
941/Koul./22.sal./13.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 13, PM:n koul.tsto
1000/Koul./22.sal./16.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 14, PM:n koul.tsto
1075/Koul./22.sal./20.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 15, PM:n koul.tsto
1166/Koul./22.sal./22.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 16, PM:n koul.tsto
1226/Koul./22.sal./29.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 17, PM:n koul.tsto
1229/Koul./22.sal./3.9.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 18, PM:n koul.tsto
1340/Koul./22.sal./9.9.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 19, PM:n koul.tsto
1447/Koul./22.sal./15.9.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 20, PM:n koul.tsto
1504/Koul./22.sal./19.9.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 21, PM:n koul.tsto
1724/Koul./22.sal./29.9.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 22, PM:n koul.tsto
1811/Koul./22.sal./5.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 23, PM:n koul.tsto
1891/Koul./22.sal./10.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 24, PM:n koul.tsto
1936/Koul./22.sal./12.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 25, PM:n koul.tsto
1939/Koul./22.sal./13.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 26, PM:n koul.tsto
2047/Koul./22.sal./20.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 27, PM:n koul.tsto
2182/Koul./22.sal./30.10.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 28, PM:n koul.tsto
2241/Koul./22.sal./4.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 29, PM:n koul.tsto
2272/Koul./22.sal./10.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 30, PM:n koul.tsto
2416/Koul./22.sal./14.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 31, PM:n koul.tsto
2547/Koul./22.sal./23.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 32, PM:n koul.tsto
2652/Koul./22.sal./30.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 33, PM:n koul.tsto
2678/Koul./22.sal./5.12.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 34, PM:n koul.tsto
2871/Koul./22.sal./18.12.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 35, PM:n koul.tsto
2968/Koul./22.sal./31.12.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 36, PM:n koul.tsto
40/Koul./22.sal./10.1.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 37, PM:n koul.tsto
121/Koul./22.sal./12.1.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 38, PM:n koul.tsto
1015/Koul./22.sal./12.1.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 39, PM:n koul.tsto
290/Koul./22.sal./25.1.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 40, PM:n koul.tsto
600/Koul./22.sal./10.2.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 41, PM:n koul.tsto
750/Koul./22.sal./20.2.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 42, PM:n koul.tsto
820/Koul./22.sal./1.3.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 43, PM:n koul.tsto
1052/Koul./22.sal./14.3.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 44, PM:n koul.tsto
1380/Koul./22.sal./10.4.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 45, PM:n koul.tsto
1660/Koul./22.sal./30.4.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 46, PM:n koul.tsto
1938/Koul./22.sal./20.5.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 47, PM:n koul.tsto
2215/Koul./22.sal./9.6.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 48, PM:n koul.tsto
2380/Koul./22.sal./24.6.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 49, PM:n koul.tsto
2588/Koul./22.sal./2.7.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 50, PM:n koul.tsto
2699/Koul./22.sal./10.7.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 51, PM:n koul.tsto
3037/Koul./22.sal./29.7.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 52, PM:n koul.tsto
3072/Koul./22.sal./1.8.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 53, PM:n koul.os
3596/Koul./22.sal./1.9.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 54, PM:n koul.os
3882/Koul./22.sal./27.9.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 55, PM:n koul.os
4344/Koul./22.sal./17.10.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 56, PM:n koul.os
4571/Koul./22.sal./28.10.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 57, PM:n koul.os
4917/Koul.1/22.sal./19.11.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 58, PM:n koul.os
5058/Koul./22.sal./28.11.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 59, PM:n koul.os
5322/Koul./22.sal./3.12.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 60, PM:n koul.os
141/Koul./22.sal./8.1.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 61, PM:n koul.os
549/Koul./22.sal./6.2.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 62, PM:n koul.os
709/Koul./22.sal./15.2.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 63, PM:n koul.os
960/Koul./22.sal./25.2.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 64, PM:n koul.os
1340/Koul./22.sal./20.3.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 65, PM:n koul.os
1450/Koul./22.sal./27.3.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 66, PM:n koul.os
1530/Koul./22.sal./30.3.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 67, PM:n koul.os
2517/Koul./22.sal./5.6.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 68, PM:n koul.os
3220/Koul./22.sal./19.7.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 69, PM:n koul.os
3754/Koul./22.sal./5.8.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 70, PM:n koul.os
4749/Koul./22.sal./25.9.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 71, PM:n koul.os
5556/Koul.2/22.sal./8.11.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 72, PM:n koul.os
5690/Koul./22.sal./12.11.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 73, PM:n koul.os
6022/Koul./22.sal./24.11.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 74, PM:n koul.os
6081/Koul./22.sal./30.11.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 75, PM:n koul.os
6540/Koul./22.sal./18.12.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 76, PM:n koul.os
895/Koul./22.sal./30.1.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 77, PM:n koul.os
1321/Koul./22.sal./25.2.1944

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 78, PM:n koul.os
1871/Koul.2/25.sal./17.3.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 79, PM:n koul.os
3720/Koul./22.sal./31.5.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 80, PM:n koul.os
4182/Koul./22.sal./4.6.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 81, PM:n koul.os
5052/Koul./22.sal./22.7.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 82, PM:n koul.os
5151/Koul./22.sal./23.7.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 83, PM:n koul.os
5278/Koul./22.sal./29.7.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 84, PM:n koul.os
5561/Koul./22.sal./10.8.1944.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 85, PM:n koul.os
6165/Koul./22.sal./26.8.1944.

Arkistoidut sotakoulujen kurssien opinnäytteet, diplomityöt ja tutkielmat

Enlund, Maria: *Eversti Hannuksela sotilasjohtajana jatkosodassa*. Kadettikurssi 91:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2008.

Mälkki, Jukka: *Tehtävätaktiikan olemus. Tehtävätaktiikan muodostuminen preussilais-saksalaisessa sotataidossa vuosina 1806–1945*. Yleisesikuntaupseerikurssi 54:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu 2009.

Pajunen, Jussi: *Vastahyökkäysvoimasta valmistautumistehtäviin. Reservi suomalaisessa maasotataidossa 1966–2016*. Yleisesikuntaupseerikurssi 60:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2021, Käyttö rajoitettu (TL IV).

Piirainen, Lassi: *Tehtävätaktiikka suomalaisessa sotataidossa*. Sotatieteiden tohtoritutkimuksen ja väitöskirjan tutkimussuunnitelma, Maanpuolustuskorkeakoulu 17.8.2020.

Pöysti, Timo: *Taktisen taidon kehittäminen uusimuotoisessa upseerikoulutuksessa. Esitys kokonaisjärjestelmäksi*. Yleisesikuntaupseerikurssi 43:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1995.

Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*. Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1997, Sotahistorian laitos, MPKK.

Salo, Erno: *”Taktiset keinot pataljoonan taistelun ytimessä”*. Taktisen osaamisen kehittyminen sotatieteiden maisterien taktiikan opintojen kuluessa. Havaintoja ja kehitysideoita. Sotatieteiden maisterikurssi 2:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013.

Salonen, Joakim: *Tiedän ja osaan, osaan ja ymmärrän? Taktiikan osaamisen kehittyminen Maanpuolustuskorkeakoulussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro 1/2006, Helsinki 2006.

Tuominen, Kalle: *Jääkärijoukkueiden liikekuva puolustus taisteluosaston etualueella*. Sotatieteiden maisterikurssi 2:n pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Votshenko, Nikolai: *Komentajan taktisen taidon kehittäminen. Inhimillisen tiedonkäsittelyn ja taidon mukainen malli sekä kehittämisehdotuksia*. Yleisesikuntaupseerikurssi 59:n diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Muut julkaisemattomat lähteet

Maasodankäynti 2015 – Alueellisten joukkojen taistelu. Luonnos. Maavoimien esikunta, Mikkeli 2012, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Mäkitalo, Janne: Kirjoittajan havainnot Maavoimatutkimuksiin liittyneiden sotapelien ja simulaatioiden yhteydessä vuosina 2015–2016

Oksama, Lauri & Jari Harala: *Kokonaisvaltaisen toimintakyvyn malli sekä toimintakykyjärjestelmän kuvaus. Loppuraportti.* Puolustusvoimien tutkimuslaitos, Toimintakykyosasto, Tuusula 2021.

Palokangas, Marko: Kirjoittajan kokemukset opiskelusta U.S.M.A. (West Point) Summer Seminarissa vuonna 2005.

Shvaliuchynskyi, Vasy: *The Ukrainian Army's Experience in Countering Russian Aggression.* Esitelmä Zagreb Security Forumissa, Kroatiassa 7.10.2022.

Tynkkynen, Vesa: *Haastattelu 2.6.2019*, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän (Marko Palokangas) hallussa.

6.2. PAINETUT LÄHTEET

Ohjesäännöt, oppaat ja koulutusohjeet

Fabritius, John Chr.: *Harjoituskirja.* 1918.

Gerich, Paul von: *Vapaajoukkojen ohjesääntö.* Turku 1918.

Jalkaväen ohjesääntö. II,1. (J.O.II,1.). Taistelun yleiset perusteet. Kolmas painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940.

Jalkaväen taisteluohjesääntö. I osa. (JvO I). Pataljoonan taistelu. Helsinki 1968.

Jalkaväen taisteluohjesääntö. I osa. (JvO I). Pataljoonan taistelu. Helsinki 1977.

Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa. (JvO II). Komppanian taistelu. Pääesikunta, Jyväskylä.

Jalkaväen taisteluohjesääntö. II osa. (JvO II). Pataljoonan taistelu. Helsinki 1955.

Jobtajan käsikirja. (JOKÄ). Pääesikunta, ohjesääntönumero 835, Tampere 2012.

Joukkueen opas. (JOpas). Pääesikunta, Helsinki 1999.

Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja. Maavoimien esikunta, Tampere 2018.

Jääkärikomppanian käsikirja. Maavoimien esikunta, Tampere 2018, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Jääkärikomppanian opas. (JkOpas). *Jääkärikomppanian taistelu.* Luonnos. Pääesikunta, Helsinki 1989.

Kenttäohjesääntö. I osa. (KO I). Helsinki 1963.

Kenttäohjesääntö. II osa. (KO II). Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö. Yleinen. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet. Pääesikunta, Suunnitteluosasto 2008.

Kenttäohjesääntö. Yleinen. (KOYL). Pääesikunta 2014, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Kenttäohjesääntö. Yleinen. Luonnos. Pääesikunta 2021, Käyttö rajoitettu (TL IV).

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. (KO yl.). Helsinki 1958.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. (KO yl.). Mikkeli 1973.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Luonnos. (KO yl.). 1969.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Luonnos. (KO yl.). 1971.

Kenttäohjesääntö. 3.1. Maaoperaatiot. (KO 3.1). Pääesikunta 2015, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Komppanian taisteluohje. (KOTO 2008). Maavoimien esikunta, Henkilöstösasto, Helsinki 2008.

Middeldorf, Eike: *Handbuch der Taktik. Für Führer und Unterführer.* E.S. Mittler & Sohn GmbH., Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland 1957.

Ohje perusyhtymän taistelua varten. Helsinki 1977.

Prikaatin taisteluohje. (Prst-ohje). Helsinki 1984.

Sarlin, Unio: *Johtajan käsikirja*. Upseerin käsikirjasto IV, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1920.

Sissitoimintaopas. (Sissit-opas). Ei saa antaa tietoja sivullisille. Säilytettävä lukitussa paikassa. Mikkeli 1979.

Suojaamisen käsikirja. Pääesikunta, Helsinki 2021

Suomalainen Sotilaskäsikirja. 5. osa. VIII. *Kenttäpalvelus ja taktiikka*. Helsinki 1920.

Upseerin käsikirja I–II. 1950.

Upseerin käsikirja III. 1953.

Voima-opas. 1917.

Kirjallisuus, väitöskirjat ja muut julkaistut tutkimukset

Adaridi, K.: *53 esimerkkiä sotahistoriasta*. Helsinki 1923(a).

Adaridi, K.: *Sotataidon historia 1*. Helsinki 1920.

Adaridi, K.: *Sotataidon historia 1–4*. Helsinki 1920–1922.

Adaridi, K.: *Suomi sotanäyttämönä*. Helsinki 1923(b).

Adelman, Rebecca A. & David Kieran: *Remote Warfare*. University of Minnesota Press, United States 2020.

Ahto, Sampo & Veikko Pirilä: *Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. 1919–1944*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989.

Arimo, Reino: *Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939*. III osa. Helsinki 1987.

Chandler, David G.: *The Art of Warfare on Land*. Classic Military History, Penguin Books, Berwick-upon-Tweed 2000.

Clausewitz, Carl von: *Sodankäynnistä*. Heikki Eskelinen (suom.). Art House, Smedjebacken 1998.

Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*. Berlin und Leipzig 1918.

Danchev, Alex: *Alchemist of War. The Life of Basil Liddell Hart*. London 1998.

- Dupuy Trevor N.: *A Genius for War. The German Army and General Staff 1807–1945*. Macdonald and Jane's Publishers Ltd., London 1977.
- Friedman, B. A.: *On Tactics. A Theory of Victory in Battle*. Naval Institute Press, 2017.
- Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja I*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919.
- Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja II*. Upseerin käsikirjasto 1–2, Otava 1919.
- Gudmundsson, Bruce I.: *Stormtroop tactics. Innovation in the German army, 1914-1918*. Praeger Publishers, United States of America 1995.
- Halsti, Wolf H.: *Lapin sodassa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1972.
- Hannula, J. O.: *Sotataidon historia I–III*. Helsinki 1930–1933.
- Hanska, Jan: *Times of War and War over Time. The roles time and timing play in operational art and its development according to the texts of renowned theorists and practitioners* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 12, Helsinki 2017.
- Hollanti, Juha: *Alivoimaisen taktiikka. Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 38, Tampere 2019.
- Huhtamella, Tapio & Janne Mäkitalo (toim.): *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 8, Helsinki 2020.
- Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka* (diss.). Helsinki 2010.
- Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan. Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*. Helsinki 2005.
- Ilmola, Paavo: *Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat*. Mikko Karjalainen, Marko Palokangas & Eelis Turjanmaa (toim.). Tampere 2016.
- Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan opettajan ohje*. Taktiikan laitos, 1998.
- Iskanius, Markku: *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät*. Taktiikan laitos, 1997.

Johnson, Rob; Michael Whitby & John France: *How to Win on the Battlefield. The 25 Key Tactics of All Time.* Thames & Hudson Ltd., China 2010.

Jouko, Petteri: *Ylijohdon reservi. Suomalaisen panssaritaktiikan vuosisata.* Keuruu 2019.

Junttila, Paavo: *Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941–44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset.* Petteri Jouko, Eelis Turjanmaa, Timo Häivälä & Kirsti Puronen (toim.). Juvenes Print 2015.

Jurama, Veikko: *Hannuksela vastaan Laurila. Eräiden 19. Divisioonan komentajien henkilösubteista v. 1941 sekä näiden subteiden taustaa ja seurauksia.* Marktar Oy, Vammala 2002.

Juutilainen, Antti: *Mottien maa. IV Armeijakunnan sotatoimet talvisodassa.* Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja N:o 20. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 2009.

Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia.* WSOY, Porvoo 1950.

Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa.* WSOY, Porvoo 1948.

Kaila, E. E.: Vapaussodan valmistelut kotimaassa. *Suomen vapaussota I.* Jyväskylä 1921, s. 336–337.

Kajanmaa, Petteri: *Sotilasstrategia. Yksinkertainen, vaikea sota.* Joensuu 2021.

Karhunen, Veikko: *Raatteen tie.* Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1970.

Kemppi, Jarkko: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924.* Helsinki 2006.

Keskisarja, Teemu: *Raaka tie Raatteeseen. Suurtaistelun ihmisten historia.* Silta, Juva 2012.

Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan. Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana.* Keuruu 2017.

Kesseli, Pasi (toim.): *Venäjän asevoimat muutoksessa. Kohti 2030-lukua.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016.

Kiikka, Jarmo (toim.): *Ajatuksia taktikasta. Maavoimien taistelu 2015.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, Käyttö rajoitettu (ST IV).

Kilpeläinen, A. S.: *Etuvartio. Maanpuolustuksen kehityksestä ja vaiheista Pohjoiskarjalassa Ruotsin vallan aikana I*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1925.

Koppinen, Veikko: *Räjätävä tyhjiys*. Käsikirjoitus salanimellä Viljami Korpi. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 3, n:o 1/2012, Tampere 2012.

Krogars, Marco: *Sotatieteelliset käsitteet puntarissa. Johtamisen, strategian, operaatiotaidon ja taktiikan vertaileva sisällön analyysi*. Johtamisen laitos 1998.

Lalu, Petteri: *Syvää vai pelkästään tihveä? Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1 Nro 3/2014. Tampere 2014.

Lauerma, Matti: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus*. Porvoo 1966.

Lehti, T. Olavi & Esko Pihko: *Jääkärit eteen. Jääkäripataljoona 4:n (Hämeen Jääkäripataljoona) taistelut Vapaussodasta Lapin sotaan*. Raahen Kirjapaino Oy, Raahen 2002.

Lehti, Olavi J.: *Panssarintorjunta ja sen tulevaisuus*. Mikko Karjalainen & Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2017.

Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaiteen kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (diss.). Keuruu 2018.

Lorentz, Richard: *Iskuja ilmaan*. Petteri Jouko, Jesse Kananen & Virpi Kivioja (toim.). Tampere 2014.

Maanpuolustus 2030. Maavoimien esikunta ja Maasotakoulu 2018.

Mannerheim, G.: *Muistelmat I*. Helsinki 1951.

McCarthy, Peter & Mike Syron: *Panssarisota. Saksan panssaridivisioonat toisessa maailmansodassa*. Simo Liikanen (suom.). Koala Kustannus, EU 2012.

Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään. Jugoslavalaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki 2012.

Mäkitalo, Janne: *Räjätävää voimaa 1. Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Keuruu 2019a.

Mäkitalo, Janne: *Räjätävää voimaa 2. Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*. Keuruu 2019b.

Mäkitalo, Janne & Jukka Vainio: *Valkeasaarella läpimurto. Jalkaväkirykmentti 1 jatkosodassa*. Docendo Oy, Saarijärvi 2013.

Nordgren, Valter: *Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä*. Mikko Karjalainen & Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2018.

Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*. Helsinki 1928.

Pajunen, Jussi: *Ilmatähtystyspalveluksesta alueelliseen ilmapalvontaan. Suomen ilmapalvonnan kehittäminen 1930–1942* (diss.). Tampere 2017.

Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen. Vuosisata suomalaista il-matorjuntataktiikkaa 1919–2019*. Keuruu 2019.

Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 22, Keuruu 2018.

Palokangas, Marko: *Räjätävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1, No. 17. Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, Vaasa 2014.

Pirhonen, Jouko: *Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa*. Petteri Jouko, Aki Piesala, Eelis Turjanmaa & Juuso Säämänen (toim.). Tampere 2015.

Pokrant, Marvin: *New Principles of War. Enduring Truths with Timeless Examples*. Potomac Books, United States of America 2021.

Puolustusvoimat. Joukko-osastoperinteet. Marko Palokangas (toim.). Jyväskylä 2008.

Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa*. Ritva Eskola (suom.) & Juha Mälkki (toim. & suom.). Helsinki 2006.

Santavuori, Martti: *Suomen sotahistoria I*. Helsinki 1941.

Siilasvuo, Hj.: *Suomussalmen taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1940.

Simelius, Sakari: *Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin (Arvosteleva tarkastelu sovellutusesimerkein valaistuna)*. Mikko Karjalainen & Hannu Ahtinen (toim.). Tampere 2019.

Smedberg, Marco: *Stridens grunder. Från Waterloo till kryssningsrobotar*. Page One Publishing AB, Italien 1994.

Somerkari, Ville-Poju: *Suomen puolustuskyky ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotänäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikäyvä*. Mikko Karjalainen (toim.). Tampere 2020.

Strachan, Hew: *Clausewitzin Sodankäynnistä*. Jouni Avelin (suom.). Ajatus Kirjat, Juva 2010.

Strategian käsikirja. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983.

Sunzi: *Sodankäynnin taito*. Matti Nojonen (suom. & toim.). Gaudeamus Oy, Tallinna 2005.

Susitaival, Paavo: *Ryhmä Susi talvisodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1973.

Susitaival, Paavo: *Rykmentti taistelee. Jalkaväkirykmentti 29 vuosina 1941–42*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Kokkola 1948.

Suvorov, Aleksander: *Voittamisen taito. Venäläisen sotataidon klassikko*. Aimo Ruusunen & Markku Salomaa (toim. & suom.): Docendo, Porvoo 2015.

Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan. Suomen meripuolustuksen maibinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* (diss.). Tampere 2017.

Talvisodan historia 3. Sotatoimet Laatokan ja Jäämeren välillä. Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto (toim.). Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1991.

Terä, Martti V. & Vilho Tervasmäki: *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939. Puolustusministeriön historia I*. Helsinki 1973.

Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder I–II*. Stockholm 1921.

Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder III*. Stockholm 1924.

Trythall, A. J.: ”Boney” Fuller. *The Intellectual General*. London 1977.

Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus. Vesa tynkkynen (toim.). Keuruu 2017.

Tuleva sota. Nykyhetki ennakoitien valossa. Mika Hyytiäinen (toim.). Keuruu 2018.

Tuleva sota. Tulevaisuuden sodan tulevaisuus. Jari Rantapelkonen (toim.). Keuruu 2018.

Turja, Ilmari: *Kumuri. Kahden everstin taistelu.* Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 1989.

Tuunainen, Pasi: *Tahtojen taisto. Alpo. K. Marttinen ja Hjalmar Siilasvuo talvisodassa.* Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2010.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen puolustukseen – taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Joutsa 1996.

Vesa Tynkkynen. Operaattikko, rehtori, professori. Petteri Jouko, Mikko Karjalainen, Marko Palokangas & Juuso Säämänen (toimituskunta), Porvoo 2014.

Viljanen, T. V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä.* Petteri Jouko & Eelis Turjanmaa (toim.). Tampere 2012.

Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985* (diss.). Keuruu 1989.

Vänskä, Ville: *Nykyaikainen merisodankäynti.* Tampere 2021.

Waltari, Mika: *Sinube egyptiläinen.* Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 1996.

Wiest, Andrew & M. K. Barbier: *Infantry warfare. The Theory and Practice of Infantry Combat in the 20th Century.* Amber Books Ltd, Italy 2002.

Artikkelit (lähdekirja tai -lehti kursivilla)

Aatolainen, Jaakko: Yleisesikuntaupseereille ja hänen koulutukselleen asetettavat vaatimukset. *Tiede ja Ase N:o 42*, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu, 1984.

Ahto, Sampo: Sotataito. *Strategian käsikirja.* Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983.

Bērziņš, Jānis: The Theory and Practice of New Generation Warfare: The Case of Ukraine and Syria. *The Journal of Slavic Military Studies*, published online: 14 Dec 2020.

Huhtamalla, Tapio: Pataljoonan taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano – Liian hidasta? *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Tapio Huhtamalla & Janne Mäkitalo (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 8, Helsinki 2020.

Hyötyläinen, Tapani: Taktiikkamme kehittäminen taistelu- ja sotaharjoituksissa 1970-luvulta alkaen. *Tiede ja Ase N:o 50*, 1992.

Ignatius, Hannes: Sotakirjallisuuden arvostelua. *Suomen Sotilasajakkalehti 1/1921*.

Jouko, Petteri: Mustavalkoisten kuvien miehet. Ranskalaisen taktiikan ja strategian kehityspiirteitä. *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 5, 2017.

Jouko, Petteri: Tehtävataktiikka suomalaisessa sotataidossa – myytti vai todellisuus? *Tiede ja Ase N:o 67*, Suomen Sotatieteellinen Seura ry, Helsinki 2009.

Juhlapuhe, jonka kenraalimajuri V.P. Nenonen piti Sotakorkeakoulun avajaisissa 3. XI. 1924. *Suomen Sotilas N:o 47 22. XI. 1924*.

Junttila, Paavo: Tutkimuksen osuus puolustusvalmiuden kehittämisessä. *Tiede ja Ase N:o 36*, Suomen Sotatieteellinen Seura, Joensuu 1978.

Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Mika Huttunen & Jussi Metteri (toim.). Helsinki 2008.

Kesseli, Pasi: Sotataito. *Defensor Patriae (Maanpuolustuskorkeakoulun lehti) 2/2005*, Helsinki 2005.

Kosola, Jyri: i5D – Unohtuiko jotain? *Sotilasajakkalehti 5/2020*.

Kosola, Jyri: Sotaa, ei paraateja varten. *Sotilasajakkalehti 5/2021*.

Lappalainen, Matti: Antoine-Henri Jomini – Napoleonin profeetta. Nykyaikaisen sotateorian toisen ”kantaisän” merkityksestä ja vaikutuksesta. *Tiede ja ase N:o 45*, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu, Joensuu 1987.

Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja Ase N:o 35*, 1977.

Liimatta, Hannu: Suomalaisen taktiikan taitekohtia. Professori Vesa Tynkkynen haastattelu. *Kylkiranta 2/2015*.

Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka. *Strategian käsikirja*. Pekka Uutaniemi (toim.). Helsinki 1983.

Oesch, K. L.: Taktiikan perusteet. *Suomen Sotilasaikakauslehti* 10/1928.

Pajari, Aaro: Terve järki taktisen ajattelun perustaksi. *Suomen Sotilasaikakauslehti* (vuosikerta) 1930.

Palokangas, Marko: Sotahistorian tohtoriseminaari sotataidollisen tutkimusälyn takaajana. *Kohti liikesodankäyntiä. Verdunin taistelubandat ja Ardennien panssarihyökkäykset suomalaisin silmin*. Mikko Karjalainen, Lassi Piirainen ja Raimo Ruokonen (toim.). Tampere 2019.

Palokangas, Marko: Alueellinen taistelu, paikallisjoukot ja sissitoiminta. *Vesa Tynkkynen. Operaatikko, rehtori ja professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta). Porvoo 2014.

Palokangas, Marko: Länsimainen maasodankuva 2035, kirjoitus *Länsimäinen sodankuva 2035* -tutkimuksessa. PVTUTKL, Doktriiniosasto 7.12.2015.

Pylkkänen, Ali: Suojeluskuntajärjestö sotilaskouluttajana. *Sarkatakkeiden armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*. Kari Selén & Ali Pylkkänen. Juva 2004.

Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä: *Sodan määrittelystä. Käsitteet sodankäynnin taustalla*. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4 N:o 18, Helsinki 2004.

Rantapelkonen Jari: Intuition palauttaminen taktiikkaan. *Vesa Tynkkynen. Operaatikko, rehtori, professori*. Petteri Jouko & al. (toimituskunta). Porvoo 2014.

Riihijärvi, Petri: Operaatioiden suunnittelu ja johtaminen – Tarkastelua suomalaisen, yhdysvaltalaisen ja venäläisen johtamisprosessin näkökulmasta. *Tiede ja Ase* N:o 57, Suomen Sotatieteellinen Seura, Helsinki 1999.

Röttiger, Generalleutnant und Inspekteur des Heeres: Zum Geleit. Middeldorf, Eike: *Handbuch der Taktik. Für Führer und Unterführer*. E.S. Mittler & Sohn GmbH., Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland 1957.

Talvela, Paavo: Konearmeija. YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta ”The Remarking of Modern Armies”. *Suomen Sotilasaikakauslehti* (vuosikerta) 1928.

Tähtinen, Janne: Venäjän asevoimien kokemukset viimeaikaisista sodista. *Venäjän asevoimat muutoksessa. Kofti 2030-lukua*. Pasi Kesseli (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 5, Helsinki 2016.

Välimaa, Leevi: Operatiivinen – taktillinen. *Tiede ja Ase* N:o 12, 1954.

6.3. MUUT JULKAISTUT LÄHTEET, SANAKIRJAT JA INTERNET-LÄHTEET

Aselajitaktiikat – osa taktista ja operatiivista ajattelua.

[<https://marskinrahasto.fi/index.php/ajankohtaisia-hankkeita/etusivu-3/>], luettu 26.10.2021.

Eripainos Ison tietosanakirjan kirjoituksista: ”sotataito”. Helsinki 1940.

Hulkko, Petri: Matalalla organisaatiolla – edestä – omalla esimerkillä. *Maavoimien komentajan blogi*, 9.3.2018.

[<https://maavoimat.fi/komentajan-blogi/-/blogs/matalalla-organisaatiolla-edesta-omalla-esimerkillä>], luettu 17.8.2020.

Laitila, Jari: Luottamus hyvä, kontrolli paha. *Suomen Sotilas* -lehden verkkojulkaisu, 8.11.2015. [<http://www.suomensotilas.fi/luottamus-hyva-kontrolli-paha/>], luettu 17.8.2020.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24.1. §:n 10 k.

[<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=viranomaisten>], luettu 26.10.2021.

Lukusuositukset: Sotataidon laitos – 2021.

[<https://mpkk.libguides.com/lukusuositukset/SOTATL>], luettu 26.10.2021.

Maanpuolustuskorkeakoulu. Yleinen opintojen opas. Sotatieteelliset perus- ja jatkokotutkinnot. PunaMusta, Tampere 2021.

[<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/181633/Yleinen%20opinto-opas%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>], luettu 25.10.2021.

Maavoimien kärkisuorituskyvyt 2020. Maavoimat.

[<https://maavoimat.fi/karkisuorituskyvyt-2020>], luettu 4.11.2022.

Oinonen, Väinö: *Sotilaskielen sanakirja. II osa. N–Ö*. Helsinki 1953.

Operaatiotaidon ja taktiikan opinnot.

[<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/operatiotaidon-ja-taktiikan-opinnot>], luettu 25.10.2021.

Operatiivinen yhtymä 2035. [<https://maavoimat.fi/operatiivinen-yhtyma-2035>], luettu 18.8.2020.

Sotapelaamisen avulla luodaan keskustelua ja vuorovaikutusta taktiikan opetuksessa. [<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/-/sotapelaamisen-avulla-luodaan-keskustelua-ja-vuorovaikutusta-taktiikan-opetuksessa>], luettu 26.10.2021.

Suomalaisen sotataidon klassikot. [<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/suomalaisen-sotataidon-klassikot>], luettu 26.10.2021.

Suomisanakirja.fi: taktiikka. [<https://www.suomisanakirja.fi/taktiikka>], luettu 25.10.2021.

Valtioneuvoston puolustusselonteke. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78, Helsinki 2021.

Wikipedia: taktiikka. [<https://fi.wikipedia.org/wiki/Taktiikka>], luettu 25.10.2021.

KIRJOITTAJAT

Janne Mäkitalo (s. 1967), on yleisesikuntaeversti, dosentti ja Maasotakoulun johtaja. Mäkitalo on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulussa sotatieteiden tohtoriksi vuonna 2012, aiheenaan *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään – Jugoslavialaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*. Hänet nimitettiin operaatiotaidon ja taktiikan dosentiksi vuonna 2016, opetusalanaan maavoimien taistelu. Mäkitalo palveli yleisen sotataidon (operaatiotaito ja taktiikka) sotilasprofessorina vuonna 2017 ja suomalaisen sotataidon (operaatiotaito ja taktiikka) sotilasprofessorina vuosina 2018–2022. Hän aiemmin on palvellut useissa erilaisissa tehtävissä ja joukko-osastoissa, muun muassa Maavoimien tutkimuskeskuksen johtajana, Maasotakoulun Koulutuskeskuksen johtajana ja Satakunnan Pioneeripataljoonan komentajana, esikuntatehtävissä alue-esikunnissa, kriisinhallintatehtävissä Kosovossa sekä pääopettajana sotakouluissa. Hän on julkaissut lukuisia artikkeleita ja useita kirjoja sekä kirjoituksia sotahistoriasta, sotataidosta, operaatiotaidosta ja taktiikasta.

Marko Palokangas (s. 1973) on yleisesikuntaeverstiluutnantti, dosentti ja yleisen sotataidon (operaatiotaito ja taktiikka) sotilasprofessori. Palokangas on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulussa sotatieteiden tohtoriksi vuonna 2014, aiheenaan *Räjähävää tyhjyyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*. Hänet nimitettiin operaatiotaidon ja taktiikan dosentiksi vuonna 2016, opetusalanaan epätavanomainen sodankäynti. Palokangas on palvellut useissa erilaisissa tehtävissä ja joukko-osastoissa, muun muassa perusyksikön päällikkönä Karjalan Prikaatissa, esikuntatehtävissä, rykmentin komentajana Kainuun Prikaatissa, kriisinhallintatehtävissä Lähi-idässä ja erikoistutkijana Maasotakoulussa ja Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa sekä opettajana sotakouluissa. Hän on julkaissut lukuisia artikkeleita ja useita kirjoja sekä kirjoituksia sotahistoriasta, sotilasperinteistä ja sotataidosta, operaatiotaidosta ja taktiikasta.

Janne Mäkitalo & Marko Palokangas

Taktiikan perusteita

Taktiikassa on erotettavissa oikea ja väärä, hyvä ja huono ratkaisu. Vain se mikä näistä vaihtoehdoista ratkaisee taistelun lopputuloksen, on oleellista. Taktiikkaa tulee harjoittaa osaamiseen ja ymmärtämiseen perustuen, sillä pelkällä intuitiolla taistelussa ei pärjää. Siksi taktista taitoa, teorian ymmärtämistä ja taidon soveltamista käytäntöön täytyy opiskella ahkerasti. Sen lisäksi taitoa tulee harjoitella käytännössä.

Taktiikan perusteita – oppikirja taktikoille on tarkoitus antaa nimensä mukaisesti sotakoulujen perusopintoihin perusteet taktiikan ymmärtämiselle, opiskelulle ja tietojen sekä taitojen soveltamiselle käytäntöön. Oppikirja ei anna esimerkkiratkaisua taistelun voittamisesta, mutta sen avulla perusopintojaan tekevä upseeri voi tunnistaa voittoon vaikuttavia tekijöitä. Upseerin osaamisen ydin piilee taktiikan perusteissa.

Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3428-9 (nid.)
ISBN 978-951-25-3429-6 (PDF)
ISSN 2343-5275 (painettu)
ISSN 2343-5283 (verkkojulkaisu)

SOTATAIDON YTIMESSÄ

Puolustusvoimat
The Finnish Defence Forces